

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja

Izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja je bilo ustanovljeno leta 1989 na pobudo feminističnih aktivistk in je bilo prva nevladna organizacija v Sloveniji, specializirana posebej za delo proti nasilju nad ženskami ter pomoč ženskam in otrokom, ki doživljajo nasilje. Smo ženska nevladna, neprofitna in humanitarna organizacija, ki deluje v javnem interesu na področju socialnega varstva in na področju enakih možnosti (statusi, ki jih podeljuje država). Smo tudi prva slovenska nevladna organizacija s statusom na področju enakih možnosti.

Naše poslanstvo je podpirati, svetovati in pomagati ženskam in otrokom, ki so doživljali ali še vedno doživljajo nasilje v svojih družinah in odnosih. Potrebe uporabnic so temeljno izhodišče za naše storitve in naše delo na področju lobiranja in kampanj ozaveščanja. Temeljno izhodišče dela Društva SOS telefon je tudi, da nasilje nad ženskami – čeprav do njega po navadi prihaja v družinah in intimnih odnosih – ni osebna ampak družbena težava, ki korenini v neenaki razporeditvi moči med ženskami in moškimi.

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja
Izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

364:343.62(035)

PRIROČNIK za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja / [zbrale in uredile Špela Veselič, Dalida Horvat, Maja Plaz]. - Ljubljana : Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja, 2014

ISBN 978-961-91471-5-3

1. Veselič, Špela
275357440

Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja
Zbrale in uredile: Špela Veselič, Dalida Horvat, Maja Plaz
Izdajatelj: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
Ljubljana, september 2014
Tisk: PrintPoint

Naklada: 800 izvodov

Razmnoževanje publikacije ni dovoljeno brez pisnega dovoljenja

Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.

Društvo SOS telefon za navedbo virov ne prevzema odgovornosti. Navedba virov je odgovornost avtoric.

Društvo SOS telefon se ne strinja nujno z vsemi stališči, ki jih v svojih prispevkih
zastopajo avtorice. Zapisana stališča so odgovornost avtoric.

**DRUŠTVO
SOS
TELEFON
080-11-55**

DRUŠTVO SOS TELEFON
ZA ŽENSKO IN OTROKE - ŽRTVE NASILJA

P. p. 2726, 1001 Ljubljana

Tel.: + 386 1 / 544 35 13, 544 35 14

Faks: + 386 1 / 524 19 93

E-pošta: drustvo-sos@drustvo-sos.si

Spletna stran: <http://www.drustvo-sos.si>

SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja: 080 11 55,
vsak delavnik od 12.00 do 22.00 ure; sobote, nedelje, prazniki od 18.00 do 22.00 ure.

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja

Izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja je bilo ustanovljeno leta 1989 na pobudo feminističnih aktivistk in je bilo prva nevladna organizacija v Sloveniji, specializirana posebej za delo proti nasilju nad ženskami ter pomoč ženskam in otrokom, ki doživljajo nasilje. Smo ženska nevladna, neprofitna in humanitarna organizacija, ki deluje v javnem interesu na področju socialnega varstva in na področju enakih možnosti (statusi, ki jih podeljuje država). Smo tudi prva slovenska nevladna organizacija s statusom na področju enakih možnosti.

Naše poslanstvo je podpirati, svetovati in pomagati ženskam in otrokom, ki so doživljali ali še vedno doživljajo nasilje v svojih družinah in odnosih. Potrebe uporabnic so temeljno izhodišče za naše storitve in naše delo na področju lobiranja in kampanj ozaveščanja. Temeljno izhodišče dela Društva SOS telefon je tudi, da nasilje nad ženskami – čeprav do njega po navadi prihaja v družinah in intimnih odnosih – ni osebna ampak družbena težava, ki korenini v neenaki razporeditvi moči med ženskami in moškimi. Verjamemo, kakor poudarja tudi Deklaracija Združenih narodov o odpravi nasilja nad ženskami, da je nasilje nad ženskami:

- kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin žensk, ki omejuje ali izničuje pravice žensk do uživanja teh pravic in svoboščin;
- odraz zgodovinsko neenakih odnosov moči med moškimi in ženskami, ki so pripeljali do nadvlade nad in diskriminacije proti ženskam s strani moških in do preprečitve polnega napredka žensk;
- eden od temeljnih družbenih mehanizmov, s katerim so ženske prisiljene v podrejen položaj v primerjavi z moškimi;
- ovira za doseg enakosti, razvoja in miru.

Association SOS Help-line for Women and Children – Victims of Violence

The Association SOS Help-line for Women and Children – Victims of Violence was founded as the initiative of activist feminist women in 1989 and is the first non-governmental organisation in Slovenia specialised in dealing with violence against women, and helping women and children who are experiencing violence. We are a women's non-governmental, non-profit and humanitarian organization that works in a public interest in the field of social security and in the field of equal opportunities (statuses conferred by the state). We are the first Slovenian NGO with confirmed status in the field of equal opportunities.

Our mission is to help, support and counsel women and children who have experienced or are still experiencing violence in their families and relationships. Needs of users are a basis for all our services and work in the field of lobbying and awareness raising campaigns. The basic principle for the activities of the Association SOS Help-line is that the violence against women – even though it usually happens within families and intimate relations – is not a personal but a social problem, which has its roots in non-equal distribution of power between women and men. We believe, as also recognized by the United Nations Declaration on the Elimination of Violence against Women, that violence against women:

- constitutes a violation of the rights and fundamental freedoms of women and impairs or nullifies their enjoyment of those rights and freedoms;
- is a manifestation of historically unequal power relations between men and women, which have led to domination over and discrimination against women by men and to the prevention of the full advancement of women;
- is one of the crucial social mechanisms by which women are forced into a subordinate position compared with men;
- is an obstacle to the achievement of equality, development and peace.

O avtoricah

Dr. Katja Filipčič, univ. dipl. pravnica, je izredna profesorica za kazensko pravo in kriminologijo na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Z nasiljem v družini se raziskovalno ukvarja od leta 2000, ko je na to temo izdelala doktorsko nalogo. Od takrat je napisala večje število razprav o različnih vidikih tega pojava, predavala na številnih strokovnih srečanjih doma in v tujini, leta 2008 pa tudi aktivno sodelovala pri oblikovanju Zakona o preprečevanju nasilja v družini.

Dalida Horvat je univ. dipl. sociologinja kulture in filozofinja. Od leta 2001 je sodelavka Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja, trenutno opravlja delo strokovne vodje programa SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja. Je avtorica in soavtorica različnih prispevkov ter sourednica strokovnih publikacij na temo nasilja nad ženskami in nasilja nad otroki. Izvaja izobraževanja in usposabljanja na temo nasilja nad ženskami in nasilja nad otroki.

Mirjam Kline je višja državna tožilka na Okrožnem državnem tožilstvu v Ljubljani, vodja oddelka za mladoletniško, spolno in družinsko kriminaliteto. Sprva dodeljena na oddelek za splošno kriminaliteto je pokazala zanimanje za problematiko mladoletnikov in mladoletnic ter kaznivih dejanj s problematiko nasilja proti otrokom. V skoraj šestnajstih letih dela na tožilstvu, od katerih je devet let na tem oddelku, vodi pa ga že šesto leto, je dobila veliko izkušenj prav na področju mladoletniške kriminalitete ter kaznivih dejanj z elementi nasilja. Kot dolgoletna vodja mladoletniške sekcije pri Društvu državnih tožilcev Slovenije, je vrsto let sodelovala tudi pri organizaciji izobraževanj tožilcev in tožilk na tem področju.

Mag. Nena Kopčavar Guček, dr. med., spec. druž. med. je zdravnica specialistka družinske medicine. Poleg tega sodeluje pri dodiplomskem in podiplomskem pouku na Katedri za družinsko medicino Medicinske fakultete v Ljubljani. Leta 2005 je na isti ustanovi končala magistrski študij. Je organizatorica in vabljen predavateljica na strokovnih srečanjih v Sloveniji in v tujini, avtorica strokovno–raziskovalnih člankov v mednarodnih revijah, raziskovalka v mednarodnih raziskovalnih projektih in slušateljica doktorskega študija na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Končuje disertacijo na temo nasilja v družini. Sodeluje tudi v stanovskih organizacijah, bila je podpredsednica Evropskega združenja družinskih zdravnikov UEMO, je članica Odbora za osnovno zdravstvo pri Zdravniški zbornici Slovenije in članica Upravnega odbora Združenja zdravnikov družinske medicine.

Dr. Vesna Leskošek je izredna profesorica na Fakulteti za socialno delo, kjer med drugim predava tudi predmet spol in nasilje. Ukvarja se z raziskovanjem družbenih

neenakosti, revščine in nasilja s perspektive spola in razreda. Bila je soavtorica prve nacionalne raziskave o nasilju nad ženskami v partnerskih odnosih in intimnih razmerjih. Poleg akademskega dela se z neenakostjo med spoloma ukvarja tudi aktivistično in sodeluje v različnih skupinah in akcijah.

Doroteja Lešnik Mugnaioni je politologinja mednarodnih odnosov. V Društvu SOS telefon deluje od leta 1999, kjer prostovoljno vodi svetovanje na telefonu za pomoč osebam z izkušnjo nasilja na delovnem mestu. Je predavateljica v Šoli za ravnatelje na področju preprečevanja nasilja v vzgoji in izobraževanju. Od leta 2000 kot strokovna sodelavka sodeluje z Zbornico zdravstvene in babiške nege Slovenije pri obravnavi primerov nasilja na delovnem mestu, hkrati pa izvaja tudi različna izobraževanja za zaposlene v državni upravi, šolstvu, zdravstvu, kulturi na temo medosebnega nasilja ter psihosocialne pomoči žrtvam nasilja. Je avtorica, soavtorica ali urednica številnih člankov, publikacij, priročnikov in knjig na temo (ne)nasilja.

Katja Matko je magistrica socialnega dela in prostovoljka Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja od leta 2004. Z Društvom sodeluje pri različnih projektih na področju nasilja nad ženskami in diskriminacije žensk. Je avtorica in soavtorica strokovnih člankov na temo nasilja nad ženskami, predvsem nasilja nad ženskami med nosečnostjo.

Neža Miklič je višja kriminalistična inšpektorica, vodja oddelka za mladoletniško kriminaliteto na Generalni policijski upravi. V policiji je zaposlena od leta 1998, ves čas pa deluje na področju preiskovanja sumov kaznivih dejanja nasilja v družini ter zlorab otrok, s poudarkom na preiskovanju spolnih zlorab otrok. Od leta 2007 je policijska pogajalka. Organizira številna izobraževanja v okviru policije, kot predavateljica sodeluje tudi z najrazličnejšimi zunanjimi institucijami. Neža Miklič je avtorica preventivnega projekta – stripa Policist Beno, kaj pa zdaj?, v časopisu Ciciban objavlja tematske stripe s področja nasilja.

Marjana Milek Ogrinc je regijska koordinatorica za obravnavo nasilja v družini v Oblikljubljanski 1 regiji, zaposlena na Centru za socialno delo Domžale od leta 1999. Večino let je delala na področju zaščite otrok in nasilja v družini, od leta 2010 pa je zaposlena na delovnem mestu regijske koordinatorice za obravnavo nasilja v družini. Od leta 2008 vodi interni tim za obravnavo nasilja v družini na CSD Domžale. Od leta 2011 sodeluje pri usposabljanju policistk in policistov multiplikatorjev na temo obravnave nasilja v družini, v letu 2012 pa je bila vključena v sistemsko izobraževanje strokovnih delavk in delavcev VIZ na temo obravnave nasilja v družini v VIZ, ki je potekalo pod okriljem Inštituta za kriminologijo.

Maja Plaz, univ. dipl. novinarka, je sodelavka Društva SOS telefon od leta 1995 in od leta 2003 njegova predsednica. Je izvajalka psihosocialnih svetovanj ženskam z izkušnjo nasilja, predavateljica s področja nasilja nad ženskami in nad otroki za širšo in strokovno javnost, izvajalka delavnic, koordinatorka skupine za samopomoč za ženske, ki doživljajo nasilje, avtorica mnogih strokovnih člankov na temo nasilja nad ženskami in nad otroki.

Janja Roblek je okrožna sodnica in od septembra 2012 predsednica Okrožnega sodišča v Kranju, kjer obravnava redne civilne in družinske zadeve. Že od študija naprej jo zanimajo vprašanja varstva človekovih pravic, še zlasti pravic manjšin in/ali šibkejših (tudi) v sodnih postopkih, zato je sojenje v konkretnih zadevah zanjo vedno znova strokovni izziv. Je predsednica Slovenskega sodniškega društva, kjer velik pomen posvečajo prav izobraževanju sodnic in sodnikov in aktivnemu vključevanju v strokovne skupine pri pripravi nove zakonodaje. Prav na področju družinskega prava in varstva človekovih pravic sodeluje tudi z nevladnimi organizacijami ter različnimi mednarodnimi organizacijami, ki se ukvarjajo z varstvom človekovih pravic, pravne države, vprašanj sodnikove etike in integritete ter sodelovanjem sodnic in sodnikov iz različnih držav tako v okviru Evropskega (EAJ) kot Mednarodnega sodniškega združenja (IAJ), EJTN, EJM, TAIEK in drugih. Je mediatorica in sodeluje v Programu alternativnega reševanja sporov pri Okrožnem sodišču v Kranju.

Dr. Erika Rustja je profesorica zgodovine in univ. dipl. novinarka, je doktorica znanosti s področja zgodovine. Doktorirala je na temo vzgoje in izobraževanja za človekove pravice pri pouku zgodovine v gimnazijah. Trenutno je zaposlena na Uradu za razvoj izobraževanja pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport. Tu se ukvarja med drugim z vzgojo in izobraževanjem za človekove pravice, zagotavljanjem človekovih pravic (poudarek na pravici do izobraževanja) v šolskem sistemu, s področjem socialnih in državljskih kompetenc (zlasti s prepoznavanjem in preprečevanjem nasilja, medkulturnega dialoga, zdravega življenjskega sloga), državljsko vzgojo, didaktiko zgodovine, z vzgojo in izobraževanjem za trajnostni razvoj ter izobraževanjem Romov. Poleg pripravljanja smernic z omenjenih področij sodeluje v mnogih medresorskih skupinah ter sodeluje z mednarodnimi institucijami.

Mag. Mateja Štirn je psihologinja in integrativna psihoterapevtka z vrsto let izkušenj na področju psihološkega svetovanja in psihoterapije, primarno-preventivne dejavnosti za preprečevanje nasilja in zlorabe otrok, uspešnega obvladovanja stresa in krepitev mentalnega zdravja, ter z bogatimi izkušnjami svetovalno-izobraževalnega dela z različnimi skupinami. Pri svojem delu se še

posebej osredotoča na primarno-preventivno delo in nudenje svetovalne in psihoterapevtske pomoči žrtvam različnih kriznih dogodkov (nasilje, zloraba otrok, različne nesreče in drugi dogodki). Pomemben del njenega profesionalnega in osebnega razvoja je stalno strokovno usposabljanje in izobraževanje. Zaposlena je v zasebnem zavodu ISA institut.

Red. prof. dr. Darja Zaviršek je sociologinja in profesorica socialnega dela, avtorica in urednica številnih člankov in knjig s področja hendikepa, duševnega zdravja, spolov, večkratnih deprivacij in zgodovine socialnega dela. Je ustanoviteljica in nosilka Katedre za proučevanje socialne pravičnosti in vključevanja in predsednica Vzhodno evropske mreže šol za socialno delo. Je izvršna voljena članica Svetovne zveze šol za socialno delo (IASSW) in članica mreže Academic Network of Disability Experts – ANED, v kateri je poročevalka za Slovenijo.

Seznam kratic in okrajšav

CEDAW – *Convention on the elimination of all forms of discrimination against women* (Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk)

CSD – center za socialno delo

EU – Evropska unija

FRA – *European Union Agency for Fundamental Rights* (Agencija Evropske unije za temeljne pravice)

(K)atalog – Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo

KZ – Kazenski zakonik pred letom 2008

KZ-1 – Kazenski zakonik iz leta 2008

KZ-1B – Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika

MDDSZ – Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti

MDT – multidisciplinarni tim

NVO – nevladna organizacija

OZN – Organizacija združenih narodov

(P)ravilnik o sodelovanju – Pravilnik o sodelovanju organov ter delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavni nasilja v družini

(P)ravilnik v zdravstveni dejavnosti – Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti

PSP – prva socialna pomoč

RIS – regijska interventna služba

SE – Svet Evrope

SZ-1 – Stanovanjski zakon

UNICEF – *United Nations Children's Fund* (Sklad Združenih narodov za otroke)

Ur. l. EU – Uradni list Evropske unije

Ur. l. RS – Uradni list Republike Slovenije

VIZ – vzgojno-izobraževalni zavod(i)

WHO – *World Health Organization* (Svetovna zdravstvena organizacija)

ZDA – Združene države Amerike

ZIZ – Zakon o izvršbi in zavarovanju

ZKP – Zakon o kazenskem postopku

ZN – Združeni narodi

ZNPPol – Zakon o nalogah in pooblastilih policije

ZPND – Zakon o preprečevanju nasilja v družini

Seznam tabel

TABELA 1: Podatki o osebah, ki so poiskale pomoč v Hiši zaupanja	115
TABELA 2: Dolžnost prijave po kazenski zakonodaji (kaznivo dejanje Opustitev prijave kaznivega dejanja in storilca po 281. čl. KZ-1).	165
TABELA 3: Primerjava temeljnih značilnosti prepovedi približevanja po različnih zakonih	169
TABELA 4: Izrečeni ukrepi prepovedi približevanja po Zakonu o policiji.	170
TABELA 5: Statistični podatki o številu obravnavanih primerov nasilja v družini v letih 2008 – 2013	192
TABELA 6: Statistični podatki o številu oseb – žrtev kaznivih dejanj umora in uboja (tudi poskusov), ki so bili storjeni v družini, po spolu, v letih 2008 – 2013	193
TABELA 7: Statistični podatki o številu vseh žrtev kaznivih dejanj umora in uboja (tudi poskusov) v letih 2008 – 2013.	193
TABELA 8: Statistični podatki o številu žrtev (en ukrep lahko zajame več žrtev nasilja) v primerih izreka prepovedi približevanja po 60. členu Zakona o nalogah in pooblastilih policije v letih 2008 – 2013	195
TABELA 9: Tipične zdravstvene težave žrtev nasilja v družini	224
TABELA 10: Ocena stopnje ogroženosti žrtve	226
TABELA 11: Elementi Obrazca za poročanje o nasilju v družini – Obvestilo	229
TABELA 12: Obravnava žrtev nasilja v zdravstvenih ustanovah	230
TABELA 13: Shema obravnave nasilja v družini za VIZ.	238

Kazalo

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.	4
Association SOS Help-line for Women and Children – Victims of Violence.	5
O avtoricah	6
Seznam kratic in okrajšav	10
Seznam tabel	11
Kazalo	12
Maja Plaz, predsednica društva SOS telefon: Uvodne besede	24
Mojca Urek: Recenzija priročnika Čedalje trdnejša fronta proti nasilju nad ženskami in otroki.	30
SKLOP 1: Nasilje proti ženskam	33
Vesna Leskošek: Razvoj dela na področju nasilja nad ženskami v Sloveniji.	33
Povzetek	33
1. Kratek zgodovinski pregled.	34
2. Pomen feminizma za delo z nasiljem	36
3. Raziskovanje nasilja nad ženskami	39
3.1. Oblike in pogostost nasilja	39
3.2. Odločanje o prekinitvi nasilnega odnosa	42
3.3. Procesi odhajanja iz nasilnega odnosa.	43
4. Raziskava Agencije Evropske unije za temeljne pravice o nasilju nad ženskami	44
5. Zaključek	46
Viri.	47
Dalida Horvat: Nasilje proti ženskam v okviru človekovih pravic	49
Povzetek	49
1. Uvod	49
2. Človekove pravice, diskriminacija žensk in nasilje nad ženskami v mednarodnih dokumentih.	50

2.1. Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk	50
2.1.1. Splošno priporočilo št. 19: Nasilje nad ženskami	51
2.2. Nairobijske dolgoročne strategije za izboljšanje položaja žensk	52
2.3. Priporočilo št. R (85) 4 o nasilju v družini	53
2.4. Svetovna konferenca o človekovih pravicah na Dunaju	54
2.5. Deklaracija o odpravi nasilja nad ženskami	54
2.6. Pekinška deklaracija in Izhodišča za ukrepanje	55
2.7. Mednarodni dan za odpravo nasilja nad ženskami	57
2.8. Priporočilo 1582 (2002) o nasilju nad ženskami v družini	57
2.9. Istanbulska konvencija	57
3. Ranljive skupine žensk in nasilje nad ženskami	59
4. Spolne in reproduktivne pravice žensk in nasilje nad ženskami	60
5. Spolno nasilje nad ženskami	62
6. Trgovina z ženskami in prostitucija	63
7. Gospodarska kriza in nasilje nad ženskami	64
8. Razširjenost nasilja nad ženskami	65
8.1. Raziskava Svetovne zdravstvene organizacije Globalne in regionalne ocene nasilja nad ženskami: razširjenost in zdravstvene posledice partnerskega nasilja in ne-partnerskega spolnega nasilja	65
8.2. Raziskava Agencije Evropske unije za temeljne pravice Nasilje nad ženskami: vseevropska raziskava.	67
8.2.1. Prijavljanje nasilja in pomanjkanje podatkov o razširjenosti nasilja	68
8.2.2. Fizično in spolno nasilje	68
8.2.3. Psihično in ekonomsko nasilje s strani partnerja	69
8.2.4. Zalezovanje	69
8.2.5. Spolno nadlegovanje	69
8.2.6. Izkušnje z nasiljem v otroštvu	69
8.2.7. Strah pred zlorabo in njenimi učinki	69
8.2.8. Stališča in ozaveščenost	69
9. Zaključek	70

Viri	70
SKLOP 2: Nekatere vrste nasilja.	73
Maja Plaz: Nasilje nad ženskami v partnerskih in sorodstvenih odnosih	73
Povzetek	73
1. Oblike nasilja	74
1.1. Psihično nasilje:	74
1.2. Fizično nasilje	75
1.3. Spolno nasilje	76
1.4. Ekonomsko nasilje	77
1.5. Zanemarjanje	77
2. Stereotipi in dejstva o nasilju	78
3. Posledice nasilja nad ženskami v partnerskih odnosih	80
4. Zakaj o nasilju molčimo in zakaj ženske vztrajajo v nasilnem odnosu?	82
5. Normalizacija nasilja, značilnosti, dinamika in učinki nasilja nad ženskami	89
6. Sklepna misel	91
Viri	91
Doroteja Lešnik Mugnaioni: Otroci v primežu zlorabe moči.	93
Povzetek	93
1. Uvod	93
2. Pogled v preteklost	94
3. Pojavnost zlorabe moči nad otroki	96
4. Posledice nasilja nad otroki.	101
5. Zakonska zaščita otrok v Sloveniji	102
6. Sklepna misel	104
Viri	104
Darja Zaviršek: Nasilje nad hendikepiranimi ženskami	106
Povzetek	106
1. Uvod	106

2. Kaj povedo raziskave o nasilju nad hendikepiranimi ženskami in kaj so vzroki za premajhno pozornost pri prepoznavanju nasilja	107
3. Oblike nasilja nad hendikepiranimi ženskami	110
4. Primer dobre prakse: zatočišče za ženske z ovirami	112
5. Primer dolgotrajnega nasilja nad starejšo žensko z ovirami	117
6. Vpliv nasilja na duševno zdravje ženske.	118
7. Zaključek: od mednarodnih dokumentov do lokalnih praks prepoznavanja in preprečevanja nasilja	119
Viri.	120
SKLOP 3: Svetovalno delo	123
Maja Plaz: Kako doseči čim večjo učinkovitost pri svetovanju in psihosocialni podpori pri iskanju poti iz nasilja skupaj z uporabnico?	123
Povzetek	123
1. Prvi stik in vzpostavitev odnosa.	123
2. Teža nasilja – bodimo odkriti do sebe	124
3. Naš odziv	124
4. Več znanja o nasilju – več pravih odzivov – hitrejša okrevanje žensk po preživetem nasilju	125
5. Patriarhat je še kako živ – ne zanikajmo realnosti, v kateri živi veliko število žensk v Sloveniji in svetu	126
6. Jemanje moči žrtvam se dogaja tudi na razne druge načine.	127
7. Videti čez	127
8. Prelaganje odgovornosti za nasilje na žrtve in – ponovno – odnos do nasilja	128
9. Pomen primerne okolja, da žrtev lahko spregovori o nasilju	129
10. Lažje se postavimo na stran povzročitelja nasilja.	130
11. Verjeti ženskam žrtvam nasilja? Verjeti ženskam žrtvam nasilja!	131
12. Napotki za učinkovitejšo pomoč ženskam, ki so preživele nasilje	131
13. Pravica žrtve do popolne informiranosti	136
13.1. Kaj žrtev najbolj potrebuje pri iskanju poti iz nasilja	136

14. Sklepna misel	137
Viri	137
Mateja Štirn: Poti do otroka z izkušnjo nasilja – kako otroku nuditi ustrezno podporo in pomoč pri soočanju s posledicami nasilja	139
Povzetek	139
1. Uvod	139
2. Pomen varne družinske baze in varne navezanosti za otrokov razvoj	140
3. Posledice nasilja in strategije preživetja	141
3.1. Posledice so kompleksne	141
3.2. Občutek varnosti, nadzora in zaupanja	141
3.3. Težave z regulacijo čustev in vzburjenja	141
3.4. Disociacija	142
3.5. Spomin	142
3.6. Težave v medosebnih odnosih	143
3.7. Napačen model	143
3.8. Strategije preživetja	143
4. Podpora in pomoč otroku pri soočanju in predelavi posledic nasilja	144
4.1. Varnost in zaupanje	145
4.2. Občutek, da je sprejet brez sodb	145
4.3. Struktura, zanesljivost	145
4.4. Priložnosti za izražanje čustev	146
4.5. Izrazimo zanimanje, imejmo in izrazimo pričakovanja	146
4.6. Da ne obsoja samega sebe	146
4.7. Prepričanja o sebi, o drugih, o svetu	146
4.8. Samospoštovanje	147
4.9. Spoštujemo otrokove obrambe	147
4.10. Socialne veščine	147
4.11. Sproščенost, igra, zabava	147
5. Pogovor z otrokom, ki je žrtev nasilja	147

6. Preventiva. Kako se lahko o nasilju, spolni zlorabi pogovarjamo na varen, pozitiven način?	151
6.1. Prave besede.	152
6.2. Povej zaupni osebi.	152
6.3. Tvoje telo ima pravico, da je varno.	153
6.4. Varne in ne varne skrivnosti	153
7. Zaključek	153
Viri.	154
SKLOP 4: Pristojnosti institucij	157
Katja Filipčič: Zakonodaja na področju preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji	157
Povzetek	157
1. Sistemsko obravnavanje nasilja v Sloveniji	157
2. Zakon o preprečevanju nasilja v družini kot sistemski zakon	160
2.1. Opredelitev nasilnih dejanj in načelo sorazmernosti	160
2.2. Dolžnost ravnanja	161
2.3. Prednostno obravnavanje	161
2.4. Sodelovanje organov in organizacij.	161
2.4.1. Medsebojno obveščanje in posredovanje podatkov centrom za socialno delo	162
2.4.2. Ustanovitev multidisciplinarnih timov in sodelovanje pri pripravi načrta pomoči	162
3. Dolžnost prijave nasilja v družini	163
3.1. Obveščanje centra za socialno delo	163
3.1.1. Žrtev je polnoletna oseba.	163
3.1.2. Žrtev je otrok.	164
3.2. Prijava policiji	164
4. Pomoč žrtvi pri reševanju stanovanjskega vprašanja	165
4.1. Dodelitev neprofitnega stanovanja po Stanovanjskem zakonu.	165
4.2. Prepustitev stanovanja v skupni uporabi po ZPND	166

4.3. Stanovanjsko varstvo za čas trajanja razveznega postopka po Zakonu o pravnem postopku	167
4.4. Stanovanjsko varstvo v primeru nasilja ob razvezi	167
5. Prepoved približevanja žrtvi	168
6. Kazenskopravno obravnavanje nasilja v družini.	170
7. Sklepno	173
Viri.	173
Marjana Milek Ogrinc: Pristojnosti centrov za socialno delo na področju preprečevanja nasilja v družini.	175
Povzetek	175
1. Uvod	176
2. Naloge CSD ob prejeti informaciji, da je nekdo žrtev nasilja v družini . . .	177
2.1. Proučitev obvestila in ocena potrebe po izdelavi načrta pomoči žrtvi	178
2.2. Pogovor z žrtvijo.	178
2.3. Pogovor s povzročiteljem nasilja v okviru prve socialne pomoči	179
2.4. Ocena ogroženosti	180
2.4.1. Ocena ogroženosti za odraslo žrtev	180
2.4.2. Ocena ogroženosti za otroka, ki doživlja nasilje	180
2.4.3. Varnostni ukrepi po ZPND	180
2.5. Načrt pomoči žrtvi – delo z žrtvijo	181
2.6. Multidisciplinarni tim	181
3. Kako lahko žrtvam nasilja v družini pomaga CSD in kakšna je njegova vloga v sodelovanju z drugimi institucijami.	183
3.1. Pomoč s strani CSD	183
3.2. Sodelovanje s policijo	184
3.3. Sodelovanje z zdravstvom	185
3.4. Sodelovanje s sodiščem.	185
3.5. Sodelovanje z vzgojno izobraževalnimi zavodi	186
3.6. Sodelovanje z nevladnimi organizacijami	186

4. Regijska koordinacija za obravnavo nasilja v družini in regijska interventna služba	187
4.1. Regijska koordinacija	187
4.2. Regijska interventna služba	187
5. Zaključek	188
Viri	188
Neža Miklič: Pristojnosti policije na področju preprečevanja nasilja v družini	190
Povzetek	190
1. Uvod	190
2. Pristojnosti policije	190
3. Položaj žrtve nasilja v družini	192
3. 1. Policijski ukrep prepovedi približevanja	193
4. Multiplikatorji	195
5. Informacija o postopkih obravnave nasilja v družini	196
5.1. Kdaj, kako in kje pravzaprav podati prijavo?	196
5.2. Kaj lahko žrtev naredi sama?	197
Viri	198
Mirjam Kline: Pristojnosti tožilstva na področju nasilja v družini	199
Povzetek	199
1. Uvod	199
2. Od leta 2008 naprej	200
3. Pregon kaznivega dejanja nasilja v družini	202
4. Zaključek	203
Viri	204
Janja Roblek: Pristojnosti sodstva na področju preprečevanja nasilja v družini – civilnopravni vidik	205
Povzetek	205
1. Uvod	206
2. Kateri postopek uporabiti za izrek ukrepov po ZPND?	208

3. Ukrepi in njihovo trajanje	211
3.1. 19. člen ZPND – prepoved zaradi nasilnih dejanj	211
3.2. 21. člen ZPND – prepustitev stanovanja v skupni uporabi	212
4. Zaključek	215
Viri.	216
Nena Kopčavar Guček: Pristojnosti zdravstvenih ustanov na področju preprečevanja nasilja v družini.	218
Povzetek	218
1. Uvod	218
2. Pravni akti, ki urejajo obravnavo nasilja v družini v zdravstvenih ustanovah	219
3. Vključenost družinskih zdravnikov in zdravnic v obravnavo nasilja v družini	221
3.1. Odkrivanje – prepoznavanje žrtev nasilja v družini	222
3.2. Ocena stopnje ogroženosti žrtve nasilja v družini	225
3.3. Poročanje in dokumentiranje nasilja v družini	227
3.4. Obravnava nasilja v družini.	229
4. Obvezno izobraževanje zdravstvenih delavcev in delavk na področju nasilja v družini.	231
5. Zaključki.	232
Viri.	232
Erika Rustja: Nasilje v družini in vloga vzgojno-izobraževalnih zavodov pri njegovi obravnavi	235
Povzetek	235
1. Uvod	235
2. Pregled aktivnosti.	235
3. Pravilnik o obravnavanju nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode	236
4. Dogovor v zvezi z opravljanjem nalog za zaščito otrok	240
5. Zaključek	241

Viri	241
SKLOP 5: Oblike pomoči	243
Dalida Horvat in Katja Matko: Oblike pomoči, pristojnosti in organizacije, ki nudijo pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja ter delajo z osebami, ki povzročajo nasilje	243
1. Oblike pomoči ženskam in otrokom – žrtvam nasilja, pristojnosti institucij ter delo z osebami, ki povzročajo nasilje	243
1.1. Prijava nasilja	243
1.2. Umik na varno	244
1.3. Zdravstvena pomoč	244
1.4. Psihosocialna pomoč	244
1.5. Ukrepi za zaščito pred nadaljnjim nasiljem.	245
1.6. Pravna pomoč	245
1.6.1. Brezplačna pravna pomoč	245
1.6.2. Brezplačna pravna pomoč v Zakonu za preprečevanje nasilja v družini	246
1.6.3. Pravna pomoč, ki jo nudijo odvetnice in odvetniki	246
1.7. Varstvo človekovih pravic	247
1.8. Psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje	247
2. Organizacije, ki nudijo pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja, delajo z osebami, ki povzročajo nasilje ter pristojnosti institucij	247
2.1. Nevladne organizacije s področja preprečevanja nasilja	247
2.2. Organizacije, ki nudijo umik na varno	249
2.2.1. Varna hiša ali zatočišče	249
2.2.2. Krizni center za ženske in otroke – žrtve nasilja.	249
2.2.3. Krizni centri za otroke in mlade	249
2.2.3.1. Krizni center za otroke v predšolskem obdobju.	249
2.2.3.2. Krizni center za mlade	250
2.2.4. Materinski dom	250
2.2.5. Namestitev za žrtve trgovine z ljudmi	251

2.3. Policija	251
2.3.1. Prijava nasilja policiji	251
2.3.1.1. Telefonska prijava nasilja policiji	251
2.3.1.2. Prijava nasilja policiji po pošti ali elektronski pošti	251
2.3.1.3. Anonimna spletna prijava nasilja v družini policiji	251
2.3.1.4. Osebna prijava nasilja na policiji	252
2.3.2. Policijski ukrepi za zaščito žrtve nasilja	252
2.3.2.1. Policijsko posredovanje na domu	252
2.3.2.2. Policijski ukrep prepoved približevanja določenemu kraju oziroma osebi	253
2.3.2.3. Policijsko pridržanje	254
2.3.2.4. Spremljevanje policije na dom	254
2.3.3. Pritožbeni postopek nad delom policije	255
2.4. Center za socialno delo	255
2.4.1. Posebno varstvo pred nasiljem v družini	255
2.4.2. Regijska koordinacija za obravnavo nasilja v družini	256
2.4.3. Regijska interventna služba centrov za socialno delo	256
2.4.4. Pritožbeni postopek nad delom centra za socialno delo	256
2.5. Okrožno državno tožilstvo	257
2.6. Sodišče	257
2.6.1. Začasne odredbe v sporih iz družinskopravnih razmerij	257
2.6.2. Kazenske sankcije in ukrepi za povzročitelje nasilja	258
2.6.2.1. Kazni, opozorilne sankcije in varnostni ukrepi	258
2.6.2.2. Pripor	258
2.6.2.3. Prepoved približanja določenemu kraju ali osebi	258
2.6.2.4. Prepovedi zaradi nasilnih dejanj	259
2.6.2.5. Prepustitev stanovanja v skupni uporabi	259
2.6.2.6. Stanovanjsko varstvo v primerih nasilja ob razvezi	260
2.6.3. Brezplačna pravna pomoč na okrožnih sodiščih	261

2.7. Zdravstvene ustanove	261
2.7.1. Poškodbe zaradi nasilja	261
2.7.2. Posilstvo ali druge oblike spolnega napada	261
2.7.3. Nasilje med nosečnostjo	262
2.7.4. Težave v duševnem zdravju	262
2.8. Vzgojno-izobraževalni zavodi	262
2.9. Organizacije s področja varstva človekovih pravic	263
2.10. Organizacije, ki nudijo psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje	263
Viri	263
Dalida Horvat: Seznam organizacij, ki nudijo specializirano psihosocialno pomoč	264

Maja Plaz, predsednica Društva SOS telefon

Uvodne besede

26

Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja, ki ga imate v rokah, je delo več strokovnjakinj, ki se vsaka na svojem področju srečujemo z nasiljem nad ženskami, nasiljem nad otroki in nasiljem v družini. Nastal je z namenom, da osvežimo in nadgradimo priročnik, izdan leta 2004 in ponatisnjen leta 2007, z naslovom *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje*. V pričujoči priročnik smo članice uredniškega odbora želele vključiti vsebine, ki so se v zadnjih desetih letih spremenile, dopolniti tisto, kar je vseboval prejšnji priročnik, a potrebuje *novejšo preobleko* ter vključiti vsebine, ki jih ni vseboval. Ob vključitvi strokovnih člankov s področja pravne stroke smo ugotovile, da se določene vsebine v člankih sicer ponovijo, vendar pa je njihova vrednost velika in ne dovoljuje posegov, saj bi okrnili njihovo celovitost.

V čast nam je, da so se povabilu k sodelovanju odzvale prav vse povabljene avtorice. Zdelo se jim je vredno in pomembno prispevati svoja razmišljanja, z vedenjem, da gre za priročnik, ki bo pri delu z ženskami in otroki, ki preživljajo nasilje v družini, pomagal tako strokovni kot širši javnosti, prostovoljkam in prostovoljcem in seveda ženskam, ki preživljajo nasilje v družini.

Ko se je v zadnjih slabih 30. letih v Sloveniji odprl diskurz o nasilju nad ženskami in nasilju nad otroki, se je krepilo upanje, da bo v nekaj desetletjih vendarle prišlo do korenitih sprememb tudi glede zakoreninjenih prepričanj o vzrokih in razlogih za nasilje, posledicah nasilja ter do večjega razumevanja o razlogih za odzive žrtev in povzročiteljev nasilja. Pri našem delu pa vsak dan znova ugotavljamo, da so leta razvoja sicer prinesla veliko sprememb na zakonodajnem področju in da lahko pohvalimo premike, ki so jih pri svojem delu naredile nekatere strokovne službe, institucije in organizacije, da pa so žal globoko zakoreninjena tradicionalna prepričanja, ki spremljajo to področje tako pri nas kot po svetu, še tako zelo vtkana v naša življenja, da se nekritično in subtilno prenašajo z vzgojo otrok z generacije na generacijo, kar pripomore k ohranjanju neenakosti med ženskami in moškimi. To posledično pomeni temelj za nasilne odnose v partnerskih zvezah, v katerih je družbena skupina žensk kljub velikanskemu tehnološkemu in znanstvenemu napredku, še vedno v podrejenem položaju in kot taka izpostavljena mnogo večji možnosti za doživljanje tudi najhujših in najbolj grobih oblik nasilja.

Pred kratkim sem predavala študentkam in študentom ene od slovenskih fakultet. Na koncu so mi postavili vprašanje o tem, zakaj vendar ves čas govorim le o nasilju

nad ženskami in nad otroki in ne tudi o nasilju nad moškimi? Da nisem objektivna, so dodali. Omenjeno vprašanje je sicer običajno na skoraj vseh predavanjih, kljub vsemu pa je nekako ostala v zraku dilema, ali imam res pravico, da uro in pol namenim pojasnjevanju zakonitosti nasilja v družini in ob tem govorim predvsem o nasilju, ki ga znotraj družine doživljajo ženske in njihovi otroci.

Ob takih vprašanjih se vsakokrat znova potrdi potreba po pojasnjevanju zgodovinskega ozadja, ki ohranja in utrjuje razmerja moči med spoloma in kljub navidezni enakosti povzroča, da se nasilje v družini v več kot 90 % še vedno dogaja ženskam in ne moškim. Prva nacionalna raziskava s področja nasilja nad ženskami je pred štirimi leti pokazala, da v Sloveniji vsaka 4. ženska tekom svojega življenja doživi telesno nasilje, vsaka druga pa je žrtev psihičnega nasilja s strani svojega partnerja.

Obenem velja poudariti, da nikoli ne zanikamo obstoja nasilja nad moškimi, dejstvo pa je, da so moški za domačimi zidovi v večini na varnem pred nasiljem, ženske in otroci pa žal ne. Moški, da bi ohranili svoja življenja, ne bežijo s svojih domov v varne hiše in ne umirajo pod streli svojih partnerk. Zelo neobjektivno in skrajno neprimerno bi torej bilo nasilju moških nad ženskami, ki ga doživlja tudi do polovica vseh žensk, in nasilju žensk nad moškimi dajati enako težo.

Spremembe na sistemski ravni še ne prinesejo sprememb v vsakdanjem življenju žensk in otrok, ki doživljajo nasilje. Vprašati se moramo, kako te spremembe doživljajo ženske, ki od služb v okviru sistema pomoči pričakujejo predvsem pomoč za končanje nasilja. Obenem pa nujno potrebujejo celovito podporo, da bi zmogle učinkovito sodelovati v vseh postopkih, ki jih v okviru sistema predstavlja prijava nasilja. Kot potrditev svojih prizadevanj za končanje nasilja nujno potrebujejo, da povzročitelj nasilja prevzame odgovornost za povzročeno nasilje. Povzročitelj lahko zavestno prevzame odgovornost za povzročanje nasilja in se odloči za osvojitev nenasilnih veščin komuniciranja, ki jih pridobi skozi treninge socialnih veščin, v večini primerov pa mu mora to odgovornost naložiti država.

Eden od trenutno najpomembnejših in najbolj aktualnih dokumentov, ki sistemsko obravnavajo nasilje nad ženskami in nasilje v družini, je Istanbulska konvencija. Svet Evrope jo je sprejel leta 2011 in je prvi pravno zavezujoč regionalni instrument v Evropi, ki celovito obravnava različne oblike nasilja nad ženskami, kot so psihično nasilje, zalezovanje, fizično nasilje, spolno nasilje in spolno nadlegovanje. Konvencija je stopila v veljavo 1. avgusta 2014, Slovenija je še ni ratificirala. Pomen mednarodnih dokumentov, ki jim je posvečen eden od člankov v pričujočem priročniku, pa je tudi, da pojasnjujejo nujnost prepoznanja nasilja nad ženskami kot družbenega problema, ki ohranja neenakost med spoloma.

Pri delu z ženskami, ki preživljajo nasilje, se pogosto ustavimo ob vprašanju, kako naj potekajo stiki z očeti otrok, ki so hkrati povzročitelji nasilja. Centri za socialno delo jih običajno postavijo pred zahtevo, da so dolžne pripraviti otroke na stike z očeti. V situaciji, ko se ženska pred partnerjevim nasiljem umakne v varno hišo, težko mirno in zbrano razmišlja o tem, da je dolžna omogočiti stike z otroki očetu, ki je njeno življenje ogrožal do te mere, da se je morala umakniti na varno. Menimo, da bi morali uvesti nekajmesečni prehodni čas, ko stikov z otroki ne bi bilo, če se ženska pred nasiljem umakne v varno hišo. Da se torej njej in otrokom omogoči varno okolje, v katerem se lahko umirijo in toliko okrepijo, da bodo stiki potekali s čim manj dodatnega stresa, kolikor je to zaradi same teže izkušnje nasilja sploh mogoče.

Prišlo je tudi do koraka nazaj, kar se tiče obravnave kaznivega dejanja groženj: leta 2012 je bil sprejet nov člen kazenskega zakonika, ki predvideva, da so po novem grožnje pregonljive na zasebno tožbo. Policija torej ne prevzame pregona groženj, razen težjih oblik iz 2. odstavka 135. člena kazenskega zakonika, ki so pregonljive na predlog. To pred žrtve postavlja dodatno oviro, da bi se zavarovale pred nasiljem in ga ustavile s pomočjo države. Učinkovit sistem pomoči ne sme dovoljevati *lukenj*, zaradi katerih se zgodi, da žrtev ne prejme celovite zaščite pred nadaljnjim nasiljem, kar jo pahne v prepričanje, da je ostala sama in da ji nihče ne more pomagati. Ko žrtev sredi sistema kolesja pomoči odneha, se vprašajmo, kje, kdo, kdaj in kaj bi v okviru sistema pomoči lahko oz. moral narediti več, da bi ohranila moč, voljo in pogum za nadaljnje korake pri iskanju poti iz nasilja.

Ko govorimo o nasilju nad otroki, ne pozabimo na prikritost spolnih zlorab, ki so žal tudi v okviru dela strokovnjakinj in strokovnjakov še vedno tabu. Prav tisti, ki naj bi imeli največ znanja in občutka za delo s tovrstnimi zlorabami, so pogosto obremenjeni z lastnimi predsodki in slepimi pegami ter tudi neznanjem za izvajanje občutljivih pogovorov z žrtvami spolnih zlorab. Vse to jim ne dopušča, da bi videli in se jasno zavzeli za koristi otroka. Vse prevečkrat so spregledani znaki, ki jasno kažejo na zlorabo, vse prevečkrat se problematizira vedenje nezlorablajočega starša, pa čeprav na škodo otroka.

Ob soočanju z nasiljem v družini nikakor ne pozabimo na še vedno veliko dopustnost telesnega kaznovanja otrok. Javno zagovarjanje dopustnosti discipliniranja s fizičnim kaznovanjem pa odpira pot tistim, ki z nasiljem *urijo* otroke, da bodo rasli po njihovi meri.

Društvo SOS telefon oktobra 2014 obeležuje 25. letnico delovanja. Ponosne smo, da ob tej priložnosti izdajamo pričujoči priročnik, ki je povezal strokovnjakinje z

različnih področjih z namenom, da zarišemo pot za kakovostnejše delo z ženskami in otroki, ki preživljajo nasilje.

Naša zgodba se je leta 1989 začela z žensko solidarnostjo. To je zgodba organizirane, nevladne pomoči žensk ženskam, ki so bile žrtve nasilja v partnerskih in družinskih odnosih. Ženske in feministične skupine so namreč že pred desetletji zelo dobro razumele, da je edina družbena moč žensk v njihovi medsebojni solidarnosti. Dejstvo je, da so ženske navkljub diskriminaciji, utišanosti, nevidnosti, nepismenosti, revščini, nasilju, celo uboju njihovih tovarišic, bork za človekove pravice žensk, po vsem svetu pripravljene kljubovati ženskam sovražnim kulturnim in družbenim normam in vztrajno pomagati drugim ženskam in njihovim otrokom. To dejstvo je osupljivo in veličastno. Je brez dvoma tudi pokazatelj izjemnega osebnega poguma in družbene moči žensk, kadar razumejo svoje stiske in bolečine v kontekstu stisk in bolečin drugih žensk.

Tako pogum kot solidarnost sta v globalni družbi, ki ženske še vedno diskriminira in dovoljuje nasilje nad njimi, še kako potrebna. Tudi v državah, ki pripadajo razvitemu svetu. Nasilje nad ženskami je namreč tudi še danes zelo resen družbeni problem globalnih razsežnosti. Po podatkih mednarodne mreže WAVE – *Women against Violence Europe* vsak trenutek približno 20 milijonov od 230 milijonov žensk, ki živijo v Evropski uniji, doživlja nasilje. Po ocenah nevladnih organizacij nasilje nad ženskami prizadene najmanj 200.000 žensk in deklic v Sloveniji.

Solidarnost in moč ženske vzajemnosti sta ključnega pomena in prav na tem feminističnem temelju so nastale ženske nevladne organizacije. Ohraniti ga moramo tudi v bodoče. Brez pogumnih žensk, feministk, nas danes ne bi bilo tukaj, ne bi imele volilne pravice, ne bi imele pravice do odločanja o lastnem telesu, do odločanja o partnerskih odnosih oziroma zakonski zvezi, ne bi imele socialne varnosti in ne bi imele varnih prostorov, kamor se ženska – žrtev nasilja, lahko zateče in dobi podporo ter pomoč. Vse te pravice in oblike pomoči ženskam niso bile podarjene, potrebno si jih je bilo izboriti v vztrajnih in dolgotrajnih prizadevanjih. In ta še niso končana.

Zato javno priznajmo feminizmu idejno in politično podstat našega delovanja. Izkušnje naših tovarišic uporabimo za družbeno kritično in aktivistično delo, ki je in ostaja naša prva naloga. Bodimo odločne, enotne in solidarne, ko gre za naše temeljne človekove pravice, ustavne pravice, socialno državo, boj proti diskriminaciji in predvsem, ko gre za nasilje nad ženskami in nad otroki. Ne dopustimo, da nam kdor koli v imenu takšne ali drugačne ideologije ali krize jemlje naše pravice. Ne dopustimo, da bi pravice postale miloščina dobrodelnih aktivnosti.

Prav tako ne dopustimo, da bi delo nevladnih organizacij postalo servis države in njene vsakokratne ideologije. Me imamo svoje ideje: ideje ženske solidarnosti, skupnostnega dela, prostovoljnosti in boja za človekove pravice!

Desetletja boja proti nasilju nad ženskami in otroki so pokazala, da so prav te ideje edina možna in prava pot našega dela in razvoja. Četudi je mreža pomoči žrtvam nasilja v partnerskih in družinskih odnosih postala v zadnjih desetletjih letih razvejana, četudi se je oblikovalo vse boljše medinstitucionalno sodelovanje pri obravnavi nasilja, četudi so se same nevladne organizacije v veliki meri profesionalizirale, postale visoko strokovne institucije, vse to ni moglo in ne sme odvzeti pomena našemu temelju – to je ženski solidarnosti, prostovoljni pomoči ter aktivistični družbeni kritičnosti. Ženske bomo ohranile svoje pravice zgolj, če bomo imele družbeno moč, ta pa je mogoča le, kadar imamo ženske znanje, kadar smo enotne, angažirane in solidarne.

Rashida Manjoo, posebna poročevalka Združenih narodov za nasilje nad ženskami opozarja, da projektno financiranje dela ženskih nevladnih organizacij ogroža njihovo trajnost, saj skozi tovrstno financiranje ni mogoče zagotavljati trajnostnega razvoja in s tem kvalitativnega napredka na področju boja proti nasilju nad ženskami. Naj se na tem mestu zahvalim vsem, ki ste nam v letih delovanja stale in stali ob strani in ki nas še vedno podpirate s svojim delom, finančnim prispevkom za delovanje in / ali moralno podporo. Tukaj ste tudi sofinancerji, ki razumete pomen trajnostnega sodelovanja med državo, nevladnimi organizacijami in lokalno skupnostjo.

S tem, ko krepimo mrežo pomoči žrtvam nasilja, jim dajemo možnost, da izberejo. In tiste, ki ste zbrale pogum, da stopite iz nasilja, veste, da ste ga morale imeti ogromno in da je to junaško dejanje, saj se trnova pot ne konča z dnem, ko zapustiš osebo, ki te zlorablja.

Naj se čisto na koncu zahvalim še čudovitemu timu prostovoljk in zaposlenih pri Društvu SOS telefon. Brez vas ne gre! Samo tisti, ki jim pri vašem delu ponudite roko, vedo, koliko pomeni, da ti nekdo prisluhne in ti pomaga v trenutkih, ko imaš občutek, da ni izhoda. Velikokrat ne izveste, kakšen pečat ste s svojim delom pustile na ljudeh, potrebnih pomoči. Verjemite, da velikega. Tudi zavedanje, da delaš v timu, ki ti ponudi roko vsakokrat, ko jo potrebuješ, je neprecenljivo. Živimo v posebnem obdobju, ki s svojo intenzivnostjo pušča na vseh nas posledice. Pomembno se je ustaviti, prisluhniti sočloveku in mu po svojih močeh pomagati. Verjamem, da skupaj vendarle soustvarjamo boljši in prijaznejši svet.

Bodimo vidne/i, glasne/i in jasne/i v svojih stališčih in zahtevah glede nenasilja. To delajmo skupaj, vzajemno in uspelo nam bo. Pomembno je, da se zavedamo, da lahko le skupaj premikamo tako močne tabuje v družbi, kot je nasilje v družini. Dovolimo si videti prednosti drug drugega in druga druge in stopajmo skupaj PROTI nasilju.

Recenzija priročnika

Dr. Mojca Urek

Čedalje trdnejša fronta proti nasilju nad ženskami in otroki

32

V času, ko nastaja pričujoči priročnik, nas druga za drugo pretresajo novice o umorih žensk in otrok v Sloveniji. Zdi se, da se šele ob tako skrajnih, brutalnih dogodkih, pri katerih se časa ne da več zavrteti nazaj, zdramimo in zavemo tesnobne navzočnosti nasilja nad ženskami v naši bližini. Novice za nekaj dni zasedejo poletne, dogodkov lačne časopise, v katerih se komentatorji bolj ali manj brezglavo vse počez sprašujejo, *kje so vsi bili*: kje sta bila policija in center za socialno delo, kje so bili sosede, kje je bila država. Polnijo se spletni forumi s komentarji anonimnih poznavalcev in dežurnih modrecev. Ti nas opozarjajo, da ne smemo nasesti temu, kar vidimo in se zdi očitno, ampak moramo verjeti, da je žrtev sama zaradi katerega od ženskam *lastnih* naglavnih grehov (nečistost, lakomnost, napuh), potisnila svojemu morilcu orožje v roke. Kljub temu ne moremo, da se ne bi pretreseni spraševali, *kaj bi bilo treba narediti, da se to ne bi dogajalo*. Pretresenost, grozo, strah, zadržana grla čez čas poplasknemo z drugimi novicami, za katere postanemo nenadoma hvaležni: zagate nove vlade, neurja, ki odkrivajo strehe, vojne nekje daleč od nas, recepti in kreme za sončenje.

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja vse od leta 1989, skupaj z drugimi nevladnimi organizacijami, ki so vznikale v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, predstavlja glas razuma v teh, pogosto ambivalentnih odzivih medijev, ljudi in strok na nasilje. Vseh 25 let enako vztrajno in dosledno, brez omahovanja ali dvomov stojijo na strani žensk, zmeraj z istim sporočilom, namreč, da jih ne tepejo njihova usoda, klepetavost, radoživost, preveč lepote, neprivlačnost, prevelike sposobnosti ali prekratka pamet, nezvestoba ali zapečkarstvo, ampak roka nekoga, ki bo svoje izbruhe lahko vedno opravičil pred sabo, navadno vsakič z diametralno nasprotnim razlogom. Opozarjajo tudi, da se nasilje ne začne s tem, ko ženska umre, saj je to običajno samo sklepno dejanje mnogo daljšega predhodnega procesa. Pa tudi, ko se zdi, da gre za brezumen, impulziven akt, so bili temeljni kamni zanj položeni že zdavnaj in nekje drugje. Feministični pogled nam omogoča, da razumemo, kako se v kapilarah vsakdanjega življenja porazdelijo moč, oblast, spolne vloge, spolno specifična pričakovanja, ki usmerjajo našo konstrukcijo sebe, umeščanje, čustvene odzive, dejanja. Brez te perspektive nasilja ni mogoče ne razumeti ne preprečevati na dolgi rok. V priročniku, ki ga imamo pred seboj, je feministična perspektiva nedvomno prevladujoč teoretski koncept.

Bolj kot v dosedanjih priročnikih Društva SOS telefon iz njega odmeva tudi glasna in morda bolj uglašena fronta proti nasilju. Vsaj na papirju se zdi, da so se stroke, politični akterji in akademska raziskovalna sfera res povezali v zavezništvu, v fronti proti nasilju nad ženskami in otroki. V priročniku so tako zbrani posebni strokovni zorni koti, izkušnje in znanje: policije, centrov za socialno delo, nevladnega sektorja, sodstva, tožilstva, zdravstva, vzgojno-izobraževalnih zavodov, pregled zakonodaje ter izsledki iz domačih in mednarodnih raziskav. Podrobno branje pričujočega priročnika pokaže, da se znanje in izkušnje v vseh sektorjih akumulirajo, postajajo kompleksnejši, podrobnejši, bolj teoretično in raziskovalno utemeljeni, pa tudi z inovativnimi metodičnimi prijemi bolje vpeti v prakso dela s preživelimi. Močni, usposobljeni, finančno podprti in dostopni sektorji, službe in akterji, ki med seboj ne tekmujejo, temveč se raje povezujejo v družbenem konsenzu, da je potrebno nasilje ustaviti, se mi zdijo daleč najboljši odgovor na negotovost, na tisto vprašanje, kaj bi bilo treba narediti, da se to ne bi dogajalo. Tisti, ki smo imeli priložnost, da smo razvoj dela na področju nasilja nad ženskami spremljali že od začetkov, vemo, da je še veliko prostora za izboljšanje in da je potrebno na to opozarjati, a smo obenem težko samo vseprek kritični in pesimistični, odzivaje se samo na moralno paniko dnevnih medijev in skupnosti ter vprašanja, *kje je kdo bil, ko se je nekaj zgodilo*, saj vemo, kje smo začenjali in kako je nastajala ta krhka, a vendarle čedalje trdnejša fronta proti nasilju.

Priročnik ne bo le nujna popotnica zaposlenim in prostovoljkam SOS telefona. Tako kot doslej ga bodo vzele v roke in brale študentke in študenti različnih fakultet, zaposleni v nevladnih organizacijah in javnih službah, saj je znanje, ki ga prinaša, že zdavnaj postalo nuja.

SKLOP 1:

Nasilje proti ženskam

Vesna Leskošek

Razvoj dela na področju nasilja nad ženskami v Sloveniji

35

Povzetek

V prispevku se najprej osredotočam na zgodovinski pregled spopadanja z nasiljem nad ženskami v Sloveniji. Prvi zapisi se začnejo pojavljati šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se začnejo pojavljati prve feministične skupine. Tako je konec osemdesetih let prišlo do ustanovitve SOS telefona za ženske in otroke, žrtve nasilja, sledile so še mnoge druge. Raziskovanje zgodovine pokaže, da je bil problem nasilja povsem spregledan in bi brez feminističnega gibanja ostal neprepoznan. Pozitivna stran takšnega razvoja je bila v tem, da so začetne organizacije izhajale iz feminističnih načel dela z ženskami, ki so preživele nasilje. Iz teh načel so izhajale tudi organizacije, ki so se razvijale kasneje, čeprav so se v času po letu 2000 začele pojavljati tudi organizacije, ki so izhajale iz drugih doktrinarnih načel.

V sedanjem času se je pokazala potreba po bolj sistematičnem spremljanju in razumevanju pojava, ki sovпада z usmeritvami na področju Evropske unije. Ta posebno pozornost posveča raziskavam in podatkom, ki jih povezuje zaradi boljšega načrtovanja in večje kakovosti storitev. V prispevku zato predstavljam tudi raziskovanje nasilja nad ženskami v Sloveniji in jih primerjam z raziskavo Evropske agencije za temeljne pravice o nasilju nad ženskami. Raziskave pokažejo, da je kljub naporom države in nevladnih organizacij pri nas ta težava še vedno pereča in obsežna ter zahteva veliko pozornosti in sistematičen, medsektorsko usklajen pristop.

1. Kratek zgodovinski pregled

Boj proti nasilju nad ženskami v Sloveniji ima kratko zgodovino. Pregled knjižničnega gradiva pokaže, da so prvi strokovni in znanstveni članki o tem nastali po letu 1990, bolj množično pa so izhajali po letu 1995. Čeprav objave člankov in knjig ter prispevkov na konferencah ne pokažejo dejanskega stanja, tudi praktično delo nima veliko daljše zgodovine. Vse skupaj se je po pričevanjih Mojce Dobnikar (Jalušič, 2002: 257) začelo leta 1987 z okroglo mizo o nasilju nad ženskami, ki jo je organizirala skupina Lilit, delujoča v okviru ŠKUC. Nadaljevalo se je na drugem feminističnem srečanju žensk iz takratne Jugoslavije, kjer so bile pobude že bolj konkretne in so se kazale v potrebi po ustanavljanju zatočišč in podobnih projektov. Do pobude za ustanovitev SOS telefona, prve skupine na področju dela proti nasilju nad ženskami in otroki, je prišlo na začetku leta 1989, in v juniju istega leta se je odvijalo prvo usposabljanje prostovoljk.

Lociranje začetkov je pomembno, saj pokaže, kako zakrit je bil problem vse do pojava družbenih gibanj, posebej feminizma v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ki je združeval zelo različne skupine žensk. Povezovalo jih je zavedanje, da so ženske izkušnje zaradi spolno specifičnega kulturnega vzorca in na tradicionalni delitvi spolnih vlog temelječega družbenega reda, še vedno povezane s podrejenostjo, zatiranostjo in posledično z nasiljem v vseh svojih oblikah. V tem se kapitalizem pred drugo svetovno vojno in povojni socializem nista kaj dosti razlikovala. Pred drugo svetovno vojno so verjeli, da je nasilje del življenja žensk, ki ga morajo sprejeti, kot da je njihova *usoda*, zato se o tem v javnosti skorajda ni govorilo. Veljalo je, da je nasilje problem, ki izhaja le iz revščine in alkoholizma, spodbudijo pa ga tudi ženske same, kadar se dovolj ne podredijo ali celo želijo uveljaviti svojo voljo. Bleiweisov nasvet tem ženskam je bil zelo preprost: »Svet ženam, kadar mož razgraja: vzamejo naj vodo v usta ter jo drže, dokler je mož hud, da ne bodo mogle jezicati.« (Novice, 1844: 112). Značilna je bila uporaba blažilnih besed za nasilje. Razgrajanje in hudost nadomeščata pretepanje in razbijanje (Leskošek, 2002). Recept za zmanjšanje nasilja je nadvse enostaven, mož naj opusti pijačo in preneha z grobostmi, ženske pa naj bodo pokorne in ne vrtijo svojih jezikov, s čimer razdražijo moža (Lenard, 1922: 99–105). Škof Jeglič je svetoval ženam, naj ne mislijo, da morajo imeti zadnjo besedo, naj potrpijo in molijo, četudi imajo prav. Do moža naj bo žena vedno prijazna, opazovati mora, kakšne volje je mož, kaj ga razdraži in kaj pomiri. Kuha naj, kar mož rad je, oblači se naj tako, da je všeč možu. Do moža, ki je slabe volje, mora kazati sočutje, tudi takrat, ko je pijan, čeprav bi bila takrat upravičeno jezna. Kadar pridejo hudi dnevi, naj: »... urno skoči v sobico, kjer visi križ na steni in naj moli iz dna duše« (Jeglič, 1921: 49). Pogosto je sama kriva za surovost moža, ker ga draži in

mu ugovarja. Mož je glava žene, tega naj nikar ne pozabi. *Bodi pobožna*, pravi Jeglič, *in možu pokorna, ker tako hoče Bog*. Je pa žena lahko tudi več vredna od moža, kadar je čednostna, točno izpolnjuje svoje dolžnosti kot žena, gospodinja ter mati in tiho trpi. In ravno zaradi te vrednosti naj posluša manj vrednega moža, ker tako zahteva njena slabša narava, hišni red in mir, pa sam Gospod. (ibid.: 48–61)

Obrat v razumevanju nasilja je naredila Zofka Kveder, ki je leta 1900 izdala knjigo kratkih zgodb z naslovom *Misterij žene*, ki je doživela veliko odmevov, med njimi malo podpore in mnogo nasprotovanj. To je knjiga o ženskem trpljenju, krivicah in bolečini. Govori o nezakonskih materah, o nosečnosti – zaželeni in nezaželeni, samomarih, zgaranih starkah, o domačem nasilju, ljubezni in spolnosti. Pisateljici so očitali predvsem direktnost v opisovanju in pretiravanje. Poleg brutalnih kritik v časopisih Slovenski narod in Slovenski list ter mnogih drugih, ki Zofki Kveder očitajo da demonizira moške, da njene zgodbe razburijo živce, da je njeno pisanje frivolno in grdo, da zgodbe obrnejo želodec, da so »bedaste in orgije noči ali noč spola« (Boršnik in Kernc, 1938: 3). Nekatere ženske ji očitajo, da je razkrila skrivnost, ki se dogaja znotraj domačih družinskih sten, ki so po neki nenapisani konvenciji ostajale del družinske intimnosti. Karla Ponikvar ji očita, da je s svojo mlado¹ dekleško roko trgala »temno zagrinjalo noči« (ibid.: 5). Nasilje ni bilo tema, ki bi jo bilo dovoljeno izgovoriti naglas, kaj šele o njej pisati v javnosti.

Obdobje po drugi svetovni vojni ni raziskano, zato lahko z gotovostjo ponovimo le ugotovitev o pomanjkanju pisnih virov. Vemo, da nasilje ni bila tema, o kateri bi pisali, ni bilo obsežneje kazensko preganjano in ni bilo razvitih praks dela na področju nasilja, kar nas navede na sklep, da je bilo to spregledano področje. Mojca Urek (2012) piše, da je prevladoval t. i. družinski model, v katerem so govorili predvsem o disfunkcionalni družini in v katerem se je odgovornost za reševanje družinskih konfliktov porazdelila med vse članice in člane. Nasilje so torej videli kot posledico družinskega dogajanja, v katerem so vsi udeleženi, zato se odgovornost porazdeli med vse člane in članice družine. Urek navede, da je leta 1985 uradna jugoslovanska delegacija žensk na Svetovnem kongresu žensk v Nairobiu poročala, da v Jugoslaviji ne obstaja niti en sam primer nasilja nad ženskami (Urek, 2012). V izpovednih zgodbah, kot je npr. *Obžalovanje* Vesne Karlin (2011), pa lahko preberemo, da je v socialno-varstvenih ali psihosocialnih službah še vedno vladalo prepričanje, da je nasilje nekaj, kar morajo ženske preprosto prenesti.

Kot sem že omenila, je feministično gibanje v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja v naš kulturni in družbeni prostor nedvomno vneslo

¹Zofka Kveder je izdala *Misterij žene* pri dvaindvajsetih letih.

spregledano temo, o kateri se desetletja prej sploh ni pisalo, kaj šele na tem delalo. Podobno je bilo z nasiljem nad otroki in spolnimi zlorabami otrok, čeprav so bili glasovi strokovnih delavk in delavcev z različnih institucij o tem nekoliko glasnejši. Z razvojem feminističnega gibanja so se pojavljale vedno nove organizacije, ki so zapolnjevale praznino in pretrgale molk. Kratka kronologija² razvoja storitev za ženske, ki so preživele nasilje v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, si sledi tako:

- 1989 ustanovitev Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja;
- 1991 ustanovitev zatočišča v Krškem (Center za socialno delo Krško uporabi zapuščino neke občanke);
- 1993 ustanovitev Ženske svetovalnice;
- 1994 ustanovitev Združenja proti spolnemu zlorabljanju;
- 1996 Center za socialno delo Maribor odpre varno hišo;
- 1996 Društvo SOS telefon ustanovi skupino za samopomoč za ženske, ki preživljajo nasilje;
- 1997 dobimo prvo nevladno varno hišo v Ljubljani, ki jo odpre Društvo SOS telefon;
- 1999 se odpre varna hiša v Novem mestu;
- 2000 ustanovitev Zavoda Emma za pomoč žrtvam nasilja;
- 2001 se odpre prvi Krizni center Ženske svetovalnice, ki deluje 24 ur, vse dni v tednu.

V devetdesetih letih je bilo ustanovljenih več materinskih domov, ki so ravno tako sprejemali ženske, ki so preživele nasilje, čeprav to ni njihova primarna vloga. Podobno se dogaja tudi v sedanjem času, ker se je pokazalo, da imajo mnoge ženske, ki ostanejo same z otroki in potrebujejo storitve materinskih domov, tudi izkušnje nasilja.

2. Pomen feminizma za delo z nasiljem

Razvoj služb in storitev v devetdesetih letih je bil nedvomno povezan s feminističnimi teoretskimi in praktičnimi izhodišči, ki so v ospredje dela postavile žensko z izkušnjo nasilja in ne njene družine. Pomembno je prepoznati, da je nasilje nad ženskami način ohranjanja dominacije in moči moških. Dejstvo je, da je okoli 90 % vsega nasilja v intimnih razmerjih, nasilja nad ženskami.³ Ravno

²Kronologijo delno povzemam po Mojci Urek (2012) in delno po spletnih straneh društev, zato je lahko pomanjkljiva. Nekatera društva namreč na spletnih straneh nimajo posebnega zavihka o zgodovini lastnega razvoja, drugih virov pa ni najti. Zgodovina razvoja služb in organizacij s področja nasilja namreč ni popisana, kar zagotovo predstavlja oviro pri raziskovanju problema.

³British Crime Survey, 2005; Piispa et al., 2006; WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women, 2005; Lundgren et al. 2001; Watson in Parsons, 2005.

zaradi pomanjkanja védenja, znanj in praktičnih izkušenj pri delu z nasiljem, je bilo že skorajda od začetka boja proti nasilju nad ženskami pomemben del dela tudi publiciranje in prevajanje. Tako sta bili najaktivnejši avtorici v devetdesetih letih Mojca Dobnikar in Darja Zaviršek, ki je na Fakulteti za socialno delo tudi uvedla predmet o spolu in nasilju, in tako pomembno prispevala k temu, da so bodoče socialne delavke in delavci dobili vsaj osnovna znanja in spretnosti. Obe avtorici sta bili tudi feministični aktivistki in dobro vpeti v mednarodno sodelovanje na področju nasilja nad ženskami. Tako je Mojca Dobnikar prvi članek o nasilju nad ženskami objavila že leta 1989 v reviji *Socialno delo*, uredila prvi priročnik za delo z ženskami, ki so preživele nasilje, ter prvo knjigo Društva SOS telefon z naslovom *Dosje: Nasilje nad ženskami*, ki je ena najpomembnejših, saj na sistematičen in teoretsko utemeljen način ponuja znanje in razumevanje nasilja. Darja Zaviršek je prvi članek o nasilju nad ženskami objavila leta 1990 in uredila pomembno monografijo z naslovom *Spolno nasilje: feministične raziskave za socialno delo*. Poskrbela je za prevod knjige Ellen Bass in Laure Davis Pogum za okrevanje: *priročnik za ženske, ki so preživele spolno zlorabo v otroštvu*. Že leta 1988 pa smo dobili prevod monografije Susan Brownmiller *Proti naši volji: moški, ženske in posilstvo*. Knjigo sta prevedli Mojca Kuščer in Irena Šumi. Od leta 1990 do danes je bilo izdelanih okoli 80 diplomskih nalog na to temo, približno 15 magistrskih del, okoli 35 zbornikov, znanstvenih monografij in drugih knjig ter več sto člankov in prispevkov na konferencah.⁴

Čeprav je med feminističnimi avtoricami nekaj nasprotovanj o tem ali je feminizem združljiv s strokovnim delom v različnih institucijah, je pomembno prepoznati, da je feministična teorija o nasilju pomembna pri zagotavljanju učinkovitih storitev za ženske, ki so ga preživele, zato bi morala biti podlaga vsemu delu na tem področju. Feministično teoretsko in praktično delo z nasiljem izhaja iz prepričanja, da nasilja nad ženskami ne moremo ločiti od spolnih vlog, ki jih imamo v določeni kulturi (Dobnikar, 1996; Zaviršek 1996; Urek, 1997), zato je govor o spolnih vlogah nujni del okrevanja. Podreditev, skrb za druge, materinstvo in gospodinjstvo ter (po)trpljenje so tradicionalni del ženskosti, ki omogoča, da ženske nasilje sprejmejo kot del svojih življenj. Pri tem se v sedanjem času ne ločimo dosti od časa pred drugo svetovno vojno. Pripisane spolne vloge še vedno omogočajo dominacijo in moč moških, ki

⁴Podatke sem pridobila izključno iz baze COBISS tako, da sem kot ključni besedi vnesla nasilje in ženske (378 zadetkov). Če bi poleg teh pojmov uporabila še npr. pojem posilstvo, družina in podobno, bi bil izkupiček še veliko višji. Npr. pojma nasilje in družina pokažeta 573 zadetkov. V knjigi *Dosje: nasilje nad ženskami* je objavljen pregled vseh tiskanih del in akcij do izdaje knjige leta 1999. Pri tem se zavedam, da je problematično navajanje imen, ki se pojavljajo v bibliografiji, ker je v aktivizmu osemdesetih in devetdesetih let sodelovalo veliko žensk, ki so bistveno pripomogle k razvoju teorije in prakse na področju nasilja nad ženskami, pa o tem niso objavljale člankov ali knjig.

lahko pripelje do nasilja kot oblike podreditve. Proces okrevanja zato ni osredotočen le na izhod iz nasilja, temveč tudi na prevpraševanje spolnih vlog žensk. V tem se zgoraj omenjene nevladne organizacije, ki so nastale v devetdesetih, bistveno ločijo od javnih služb, ki nasilje vidijo v kontekstu dinamike družinskih odnosov, enakomerne porazdelitve moči in deljene krivde oziroma odgovornosti za nasilje. Da bi lahko pod vprašaj postavljali kulturno utemeljene spolne vloge, je potrebno ustanavljati programe, ki temeljijo na načelih enakosti, pravičnosti in skrbi za vse. Selma Sevenhuijsen (2003) etiko skrbi definira kot politično držo, kjer postane skrb osnovno načelo medsebojnega delovanja in ne spolno specifična praksa, pripisana le ženskam. Delo v svetovalnicah, zatočiščih, varnih hišah, materinskih domovih, centrih za socialno delo, zdravstvenih domovih, na policiji, tožilstvu in sodišču ne more biti uspešno, če ne temelji na spoznanju, da je nasilje stvar spolnih hierarhij. Če tega ne upoštevamo, je delo na nasilju osredotočeno na iskanje strategij podreditve (kaj lahko ženske naredijo, da do nasilja sploh ne pride), izogibanja (kako ravnati, ko do nasilja pride, da bi obvarovali otroke) in lastnih sprememb pri ženskah (kako spremeniti lastno vedenje in značilnosti, da bi ukinili vzroke za nastanek nasilja).⁵

O tem, da je v Sloveniji delo z nasiljem še vedno utemeljeno na tradicionalnem razumevanju spolnih vlog in posledično dinamike nasilja, pričajo mnoge zgodbe žensk, ki so na poti skozi institucije doživele poniževanje, zbujanje krivde, nerazumevanje, moraliziranje in zahteve po prevzemanju odgovornosti za nasilje. Kljub bistveno izboljšanemu zakonodajnemu okvirju, obveznosti različnih institucij zaščititi žrtev pred povzročiteljem nasilja in odločnemu ukrepanju, so mnoge ženske še vedno izpostavljene nasilju, ne da bi jim kdo učinkovito pomagal. To dokazujejo rezultati raziskav doma in po svetu, zato se bom v naslednjem poglavju osredotočila na raziskovanje nasilja nad ženskami. Raziskovanje je pomembno, ker nam omogoča vpogled v obseg nasilja, dinamiko, v ravnanja povzročiteljev in žrtev, posledice in drugo. Čeprav bi lahko pri tem uporabili tudi tuja raziskovanja, saj ima nasilje nad ženskami veliko splošnih značilnosti, je potrebno opravljati domače raziskave, da dobimo vpogled v kulturno specifično dogajanje.

⁵Načela feminističnega dela na področju obravnave nasilja so dobro razložena v *Priročniku za prostovoljke*, ki ga je izdalo Društvo SOS telefon leta 1995. Glej tudi zloženko Društva SOS telefon o nasilju in enakosti spolov, ki je dosegljiva na njihovi spletni strani: <http://www.drustvo-sos.si/uploads/datoteke/Nasilje%20in%20enakost%20med%20spoloma%20-%20Priloga.pdf>, 30. 3. 2014. Podobna načela so zagovarjale ustanoviteljice Ženske svetovalnice (Urek, 1997: 393) in Društvo za nenasilno komunikacijo.

3. Raziskovanje nasilja nad ženskami

V Sloveniji je bilo do začetka leta 2014 opravljenih že kar nekaj raziskav, ki so se usmerjale na različne skupine žensk ali splošno javnost in so za pridobivanje podatkov uporabljale različne metodologije. Podatke lahko zbiramo s sekundarnim gradivom, kot so npr. pregled literature, pregled obstoječih podatkov, podatkovnih baz, ki jih pridobimo pri različnih institucijah ali pa s primarnim raziskovanjem, to je s pridobivanjem podatkov z vprašalniki na kvalitativen ali kvantitativen način. Lahko delamo intervjuje ali sprašujemo z vnaprej znanimi odgovori, ki jih je potrebno označevati. Nekaj večjih raziskav je predstavljenih v monografiji *Nasilje nad ženskami v Sloveniji* (Leskošek et al., 2013), nekaj je dostopnih na spletni strani Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti⁶ in na bivšem Uradu za enake možnosti.⁷ Na evropski ravni je bila pred kratkim objavljena raziskava o nasilju nad ženskami, ki jo je izdelala Agencija Evropske unije za temeljne pravice (*European Union Agency for Fundamental Rights – FRA*).⁸ V tem poglavju se bom osredotočila na raziskavo z naslovom *Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in partnerskih odnosih*, ki jo je vodila Katja Filipčič, v enem delu pa izvedle Vesna Leskošek, Mojca Urek in Darja Zaviršek.⁹ Avtorice smo izvedle nacionalno raziskavo z naslovom *Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in partnerskih odnosih*, ki je bila javnosti predstavljena leta 2010. Predstavila bom le nekaj najpomembnejših rezultatov, ki se vežejo na zgornje ugotovitve o potrebi po razumevanju nasilja s perspektive moči in dominacije.

3.1. Oblike in pogostost nasilja

Četrtna vprašanih žensk (23 %) v Sloveniji je imela izkušnjo s fizičnim nasiljem od 15. leta starosti dalje. Nekatere ga doživljajo že skoraj vse življenje. Večina anketirank, ki so doživele nasilje, ima srednješolsko izobrazbo (43,4 %), v kategorijah nad srednješolsko jih je 36,3 % in pod srednješolsko 20,2 %, vendar je izobrazba podobno razpršena tudi pri ženskah v splošni populaciji. Najpogosteje so bile stare med 19 in 49 let, še posebej pogosto je bilo nasilje prisotno v starostni skupini od 40 do 49 let (23,8 %) in od 30 do 39 (22 %).

⁶Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/si/medijsko_sredisce/raziskave/, 30. 4. 2014.

⁷Dostopno na: http://www.arhiv.uem.gov.si/si/delovna_podrocja/nasilje_nad_zenskami/index.html, 30. 4. 2014.

⁸Raziskava je dostopna na spletni strani agencije, kjer je tudi povzetek v slovenskem jeziku: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>.

⁹Raziskava je dostopna na spletni strani bivšega Urada za enake možnosti: <http://www.arhiv.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/NasiljeRaziskava2010.pdf>, 30. 4. 2014.

Večina povzročiteljev fizičnega nasilja nad ženskami od 15. leta starosti je moških (92 %), 8 % je povzročiteljic. Medtem ko so anketiranke, ki so doživele nasilje, z moškimi povzročitelji nasilja najpogosteje v partnerski zvezi ali pa so bile v takšni zvezi pred kratkim, so z ženskami povzročiteljicami nasilja najpogosteje odraščale. Prevladujejo povzročitelji z dokončano višjo šolo (21,8 %) in povzročitelji s srednjo šolo (20,4 %). Izobrazbeno raven nad srednješolsko ima 45,5 % povzročiteljev fizičnega nasilja, izobrazbeno raven pod srednješolsko pa 27,3 % povzročiteljev. Visok je tudi odstotek visoko izobraženih (z magisterijem 11 % in 1,6 % z doktoratom).

Ženske, ki doživljajo fizično nasilje, so manj zdrave od žensk iz splošne populacije. 44,6 % žrtev nasilja je svoje zdravje označilo kot slabo in zelo slabo, v primerjavi s 6,9 % iz splošne populacije. Anketiranke so omenjale poškodbe kot so zlomljeni zobje, ožganine, pretrgana vena, zastrupitev, zlom trtice, zlom hrbtenice. Trajne telesne poškodbe ima v zadnjem letu zaradi nasilja 0,4 % žensk v Sloveniji, invalidnost pa 0,3 %.

5,9 % anketirank je doživelo fizično nasilje tudi v zadnjih 12 mesecih. 0,8 % vseh anketirank doživlja nasilje vsak dan ali skoraj vsak dan. Najpogosteje je povzročitelj sedanjí ali bivši moţ, potem bivši izvenzakonski partner, ki mu sledi sedanjí izvenzakonski partner. Najpogostejša dejanja fizičnega nasilja so (po pogostosti): porivanje, klofutanje, lasanje, udarci s pestmi, suvanje, zvijanje rok, brcanje, davljenje, vlečenje po tleh, napad z noţem ali drugim oroţjem (1 % vseh anketirank), butanje z glavo ob steno ali ob predmete, povzročanje opeklin s cigareti.

Od 15. leta starosti je spolno nasilje doživelo 6,5 % anketirank. Bolj pogosto ženske doživljajo spolno nasilje v mlajših letih, čeprav ga doživljajo tudi v katerikoli starosti, lahko tudi visoki. Izobrazbena struktura anketirank, ki poročajo o spolnem nasilju, se nekoliko razlikuje od izobrazbe vseh anketirank. Več jih je končalo srednjo šolo in poklicno šolo, manj pa jih je višje in visoko izobraženih. Vendar razlike v izobrazbi niso statistično pomembne. Najpogosteje o spolnem nasilju poročajo anketiranke iz starostne skupine od 40 do 49 let, vendar poročajo tudi o spolnem nasilju, ki so ga doživljale v mladosti.

Ženske, ki so doživele spolno nasilje po 15. letu starosti, svoje zdravje ocenjujejo nekoliko slabše kot celotna populacija anketirank. Bistvene razlike med temi ženskami in splošno populacijo, zajeto v raziskavo, nastajajo pri doživljanju strahu in misli na samomor. Ženske, ki poročajo o spolnem nasilju, v večjem odstotku poročajo o stalnem strahu in stalni misli na samomor. Strah je povezan tudi z občutkom varnosti. Petina žensk se ne počuti varne kljub temu, da ne živijo več s povzročiteljem nasilja.

V zadnjih 12 mesecih je 1,5 % anketirank doživelo spolno nasilje, 0,9 % žensk je doživelo tako spolno kot fizično nasilje. V zadnjih 12 mesecih so bile najpogostejše oblike spolnega nasilja dotiki na seksualen način, ki jih anketiranke niso želele in so bili mučni, moteči. Sledilo je prisiljevanje v spolnost, posilstvo v partnerstvu, uporaba predmetov proti volji anketirank, preprečevanje jemanja kontracepcije in prisiljevanje v splav. V vseh primerih gre za oblike, ki so nedovoljeni posegi v telo anketirank. Nekatere ženske doživljajo spolno nasilje vsak dan ali nekajkrat na teden. Najpogostejše posledice so dolgotrajne duševne stiske, fizične poškodbe, splav in neželena nosečnost. Nekatere anketiranke zaradi strahu ali sramu ne upajo k zdravniku oz. zdravnici.

Povzročitelji spolnega nasilja so večinoma moški (98 %), le 2 % je povzročiteljic. Več kot polovica povzročiteljev je v partnerski ali sorodstvenih razmerjih z anketirankami. Ostali so iz kroga znanih ljudi, kot so znanci, prijatelji, sosedje, sorodniki sosedov, strici, dedki in podobno. Z več kot polovico so anketiranke še vedno v odnosu ali pa so bile v odnosu v zadnjem letu. Povzročitelji nasilja imajo bodisi zelo nizko (več kot polovica) ali pa zelo visoko izobrazbo (univerzitetno). Največ povzročiteljev nasilja je v starostni skupini od 36 do 55 let.

Odstotek psihičnega nasilja je visok, in sicer je v zadnjih 12 mesecih o njem poročala polovica vseh anketirank (49,9 %). Zelo težke oblike psihičnega nasilja so zastraševanje, razkazovanje orožja pred osebo, poškodovanje ali povzročitev smrti živali, na katero je oseba navezana in zasledovanje z avtomobilom. Med zastraševanjem so tudi grožnje, da bodo partnerkam vzeli otroke, da bodo poškodovali otroke ali sorodnike, da bodo ubili partnerko in otroke. Največ psihičnega nasilja doživljajo ženske stare od 50 do 59 let, ki jih je skupaj kar četrtina, in ženske v srednjih letih, ki jih je skupaj 40 %. Ženske, ki doživljajo zmerjanje, smešenje, zastraševanje, lažne obljube, omejevanje in preprečevanje stikov s sorodnicami oz. sorodniki in prijateljicami oz. prijatelji, opustitev pomoči, ko so imele zdravstvene težave, žaljivo izražanje glede njihovega zunanega videza, jezno in glasno vpitje, da bi se prestrašile, preprečevanje spanja ponoči, zasledovanje z avtomobilom in grožnje s smrtjo anketirankam, otrokom ali sorodnikom, ocenjujejo svoje zdravje kot slabše. Štiri petine povzročiteljev psihičnega nasilja je moških in petina žensk.

7 % anketirank je navedlo različne oblike premoženjskega nasilja, med katerimi prevladujejo različne oblike nadzora nad sredstvi (nadzor nad porabo denarja, nadzor nad dostopom do denarja, izključno lastništvo nad skupnim premoženjem, odvzemanje vsega denarja), temu sledi kraja in uničevanje premoženja ali ljubih

predmetov ali grožnje glede tega. 1,2 % anketirank je navedlo neplačevanje preživnine, 0,7 % pa preprečevanje ali prepoved zaposlitve.

6,1 % vseh anketirank je doživelo omejevanje gibanja, stikov in osebne svobode. Najpogostejše oblike omejevanja so prepoved druženja s prijateljicami, priti morajo iz službe domov ob točno določeni uri, sledi preprečevanje stikov s sorodnicami oz. sorodniki, nadzorovanje in pregledovanje elektronske pošte, sms sporočil, preprečevanje klicanja prijateljice po telefonu in preprečevanje stikov s sosedi. Zaskrbljujoče je, da morajo ženske pustiti službo oz. plačano delo in da jim ni dovoljeno zapuščati stanovanja.

4 % žensk doživlja nasilje v več intimnih zvezah s strani večjega števila oseb. Največkrat se nasilje zgodi v primarni družini. V partnerstvu se najpogosteje začne pojavljati med 2. in 5. letom skupnega življenja. Pri kar četrtini žensk, ki so doživele nasilje, pa se je to začelo že zelo zgodaj, v prvem letu partnerstva, pri nekaterih že v prvem mesecu poznanstva. Podatki kažejo, da se nasilje lahko začne kadarkoli v življenju, od zgodnjega otroštva (pri 1. letu starosti) do pozne starosti. Raziskava je pokazala, da so žrtve nasilja tudi ženske, ki so stare 73 let. Pri nekaterih ženskah nasilje traja celo življenje, pri četrtini pa več kot 20 let. 5,5 % žensk je nasilje doživljalo tudi v nosečnosti. 4,5 % žensk je poročalo, da je bil povzročitelj nasilen tudi do otrok, in sicer najpogosteje psihično, potem fizično in spolno.

3.2. Odločanje o prekinitvi nasilnega odnosa

Ženske se še vedno redko odločajo, da bi o nasilju spregovorile in o tem koga obvestile. Manj kot polovica je o tem obvestila javne službe ali obiskala nevladne organizacije. Najpogosteje pokličejo policijo, zdravstveni dom ali center za socialno delo. Ženske pričakujejo, da lahko javne službe kaj naredijo in jim pomagajo pri rešitvi problema. O nasilju govorijo tudi z odvetnikom oz. odvetnico, kjer verjetno dobijo informacije o tem, kaj lahko naredijo in kako lahko preganjajo povzročitelja. Z odzivom javnih služb so večinoma zadovoljne, takšnih je okoli polovica. Vendar je nekaj manj kot petina žensk kot zelo neustrezno označila delo policije in centra za socialno delo. Manj kot desetina je tako označila odziv v zdravstvenem domu. Podobno je pri odvetniku oz. odvetnici in duhovniku, s katerima je zadovoljna več kot polovica anketirank in zelo nezadovoljna petina.

Ženske o nasilju ne spregovorijo iz precej tradicionalnih razlogov, kot so upanje, da se bo povzročitelj spremenil, da nasilja ne bo ponovil, ali da gre za družinsko zadevo, o kateri se ne govori. Desetina ni verjela, da jim službe lahko pomagajo. Približno petina žensk pa molči zaradi strahu, ker meni, da je povzročitelj nasilja

preveč vpliven in bodo one obtožene krivde za nasilje, zato se jim lahko zgodi, da jih bodo označili za slabe matere ali jim odvzeli otroke. Gre za resne strahove, ki sicer nimajo veliko realnih osnov, vendar je dovolj že en sam primer, ki potrjuje strah¹⁰ in se nikoli ne bodo odločile, da spregovorijo. Zato je korektno in strokovno delo za zaščito žrtev nasilja tako zelo pomembno. S takšnim delom službe namreč povečujejo zaupanje in s tem tudi prijavljanje nasilja.

Zaradi nasilja le malo žensk odide k zdravniku oz. zdravnici ali v bolnico, tiste, ki gredo, pa velikokrat ne povedo, kaj je vzrok bolezni ali poškodbe. O pravih vzrokih nekatere spregovorijo šele po večkratnem obisku pri zdravniku oz. zdravnici.

V okviru svoje osebne mreže anketiranke o nasilju največkrat povedo svojim prijateljicam ali prijateljem, sledi mama. Četrtnina se jih zaupa sestri, petina očetu in otrokom. Sledijo še sodelavke, sosede, redkeje brat in drugi sorodniki. Najpogosteje se ljudje odzivajo tako, da podprejo žrtev, ji svetujejo, naj povzročitelja nasilja zapusti, redkeje ponudijo bivanje in tako omogočijo, da ima žrtev kam iti, ali pa se pogovorijo s povzročiteljem, spremljajo žrtev k zdravniku oz. zdravnici, pristojnim službam ali pomagajo z informacijami. Zaskrbljujoče visok pa je odstotek slabih, negativnih odzivov, kamor uvrščamo dejstvo, da nekaj manj kot desetini niso verjeli, da so več kot petini pripisovali krivdo za nasilje, ki so ga doživljale, da so jih obtoževali izzivanja in so torej dobile, kar so iskale. Sem spadata tudi nasvet, naj se podredijo in naredijo, kot želi povzročitelj in dejstvo, da se za nasilje preprosto niso zmenili. Takšnih je bila skupaj več kot tretjina vseh odzivov.

3.3. Procesi odhajanja iz nasilnega odnosa

V nacionalni raziskavi nas je zanimalo tudi, koliko žensk v Sloveniji je še vedno v nasilnem odnosu in kakšni so razlogi za to. Prav tako so nas zanimali razlogi, da so odšle iz nasilnega odnosa. Zanimalo nas je, kako so si pomagale, da bi nasilje nad seboj zmanjšale ali preprečile in kakšno škodo jim je nasilje povzročilo na različnih življenjskih področjih. Če strnemo rezultate, lahko na kratko zaključimo naslednje: 6,9 % prebivalk Slovenije je bilo v času izvajanja ankete, spomladi leta 2009, še v nasilnem odnosu. To pomeni, da je bila v nasilnem odnosu približno vsaka 14 ženska v Sloveniji. Med razlogi, da ostajajo v odnosu, je izstopala ugotovitev, da je odhod iz nasilnega odnosa dolg proces. V splošnem so prevladali odgovori, ki kažejo na različne psihološke, čustvene ali odnosne plati odločitve za ostajanje v nasilnem odnosu (navезanost na povzročitelja nasilja, skupni otroci, izkušnje

¹⁰Takšni so npr. primeri femicida, ko partnerji ubijejo bivše partnerke, ker so jih zapustile. Strah žensk pred maščevanjem ima zato realne osnove, še posebej, ko gre za primere neučinkovitega dela javnih ustanov pri zaščiti žrtev.

nasilja iz otroštva), za njimi pa razlogi, ki govorijo o zaskrbljenosti anketiranke glede posledic odhoda za otroke in družino. Nezanemarljivi so tudi odgovori, ki govorijo o finančnih in stanovanjskih tveganjih anketirank ter o pomanjkanju osebnih virov.

Na drugi strani med razlogi za odhod iz nasilnega odnosa prevladuje spoznanje, da se nasilni partner ni spremenil. Podatek nam pove (zlasti v povezavi s prejšnjimi odgovori), da pri večini zelo verjetno govorimo o prekinitvi dolgotrajnejšega razmerja, v katerem se napor partnerke, da bi se odnos izboljšal in nasilni partner spremenil, niso pozitivno izšli. Za precejšen delež žensk je bilo stopnjevanje nasilja razlog za prekinitev razmerja. Pomemben sprožilec za odločitev za odhod pa predstavlja tudi možnost trajnejšega umika in trajnejše rešitve stanovanjskega problema.

Ženske, ki doživljajo dolgotrajnejše nasilje, v nasprotju s splošnim prepričanjem, naredijo zelo veliko, da bi preprečile nasilne izbruhe nad seboj in svojimi otroki. Veliko svojega življenjskega časa posvetijo ocenjevanju tveganj in načrtom za svojo varnost. Najpogosteje so anketiranke navedle tipe ravnanja, ki jih lahko uvrstimo med strategije izogibanja, ki so običajno v ospredju v času naraščanja napetosti pred nasilnim izbruhom. Manjši delež pa je takih ravnanj, ki bi jih lahko poimenovali zaščitne strategije in se bolj verjetno nanašajo na obdobje nasilnega napada.

Pri ženskah, ki so preživele nasilje, močno prevladujejo posledice za duševno zdravje, ki jim sledijo škoda na telesnem zdravju, težave na osebem področju v odnosu z ljudmi ali pri vzpostavljanju novega partnerskega razmerja ter finančne in premoženjske težave. Nezanemarljivo število žensk govori o tem, da na različne načine osmišljajo prestano nasilje in pričajo o tem, da je okrevanje mogoče.

4. Raziskava Agencije Evropske unije za temeljne pravice o nasilju nad ženskami

Podlage za raziskavo, ki jo je FRA opravila v letu 2012 in rezultate objavila v začetku leta 2014, so Resolucija Evropskega parlamenta z dne 26. novembra 2009 o odpravi nasilja nad ženskami in prizadevanja Evropske unije (EU) za odpravo nasilja nad ženskami. V EU so poudarjali, da ne obstaja redno zbiranje primerljivih podatkov o nasilju nad ženskami. Čeprav je več držav članic EU izvedlo ustrezne raziskave, so njihovi rezultati neprimerljivi ali zastareli. FRA je dobila nalogo, da podatke posodobi in jih pridobi na primerljiv način za celotno območje EU. Posebnost raziskave je, da nasilje nad ženskami v izhodišču razume kot problem, ki preprečuje enakost med spoloma in ga ne postavi v družinski kontekst. Ob spodbudnem razvoju na pravnem področju, podatki iz vseevropske raziskave kažejo, da večina žensk, ki so žrtve nasilja, svojih izkušenj ne prijavi policiji ali drugi

ustanovi za podporo žrtvam. Zato večina žensk, ki so žrtve nasilja, ne pride v stik s pravosodnim sistemom in drugimi službami, kar pomeni, da se zato potrebe in pravice številnih žensk v EU ne uresničujejo.

Med podatki FRA in slovensko nacionalno raziskavo prihaja do nekaterih razlik, ki so predvsem posledica različne metodologije in velikosti vzorca. Obe raziskavi sta bili kvantitativni. Vprašalnika se v veliki meri prekrivata, vendar so bila posamezna vprašanja postavljena različno, kar vpliva na pridobljene podatke. FRA raziskava je zanesljivejša, saj je bilo število respondentk enkrat višje od tistega v nacionalni raziskavi, kar je zagotovo posledica načina zbiranja podatkov. Raziskava FRA je potekala s terenskim intervjuvanjem, slovenska pa s poštnim anketiranjem, ki je manj zanesljivo pri številčnosti, vendar omogoča večjo anonimnost. Podatki FRA za Slovenijo kažejo, da je 13 % žensk doživelo fizično in spolno nasilje v partnerskem odnosu, bodisi sedanjem ali prejšnjem in 22 % skupaj z nasiljem v nepartnerskih odnosih. Slovenski podatki kažejo, da je fizično nasilje od 15. leta starosti doživelo 23 % žensk, spolno pa 5,9 %. Ne moremo pa z gotovostjo trditi, koliko žensk je od 15. leta starosti doživelo nasilje le v partnerskih odnosih. Lahko le ugotovimo, da je 20 % žensk doživelo nasilje izven partnerske zveze, takšnih je bilo 43 % žensk, ki so v istem obdobju doživele spolno nasilje. Podatki za zadnjih 12 mesecev prav tako niso primerljivi, saj je v FRA raziskavi na vprašanje odgovorilo premalo žensk, le 2 % za partnersko nasilje in 3 % za katerokoli nasilje. Slovenska raziskava je pokazala, da je v zadnjih 12 mesecih fizično nasilje doživelo 5,9 % žensk, spolno pa 1,5 %. Približno odstotek žensk je doživel tako fizično kot spolno nasilje.

Psihično nasilje v partnerstvu (sedanjem ali prejšnjem) je po FRA raziskavi doživelo 34 % žensk, v slovenski nacionalni raziskavi pa 49 % žensk, vendar je bilo vprašanje ponovno drugačno, saj smo v slovenski raziskavi spraševali tudi za nasilje, ki ga ženske doživljajo v primarni družini. FRA raziskava se je osredotočala tudi na zalezovanje, slovenska pa je o tem spraševala znotraj psihičnega nasilja in omejevanja gibanja in osebne svobode, zato podatka nista primerljiva. Po FRA raziskavi je imelo te izkušnje 14 % žensk po 15. letu starosti in 3 % v zadnjih 12 mesecih. Spraševali so tudi po spolnem nadlegovanju, ki ni omejeno na partnersko razmerje, v slovenski nacionalni raziskavi pa o tem nismo spraševali. Vprašanje je vključevalo 11 vrst dejanj (1. Neželeno objemanje, poljubljanje in dotikanje; 2. Komentarji ali šale s seksualno vsebino, ki ste jih dojeli kot žaljive; 3. Neprimerno povabilo na zmenek; 4. Vsiljiva vprašanja o vašem zasebnem življenju, ki so bila za vas žaljiva; 5. Vsiljivi komentarji vaše zunanosti, ki so bili za vas žaljivi; 6. Neprimerno buljenje ali pohotno spogledovanje, ki je bilo za vas zastrašujoče; 7. Nekdo vam je poslal ali kazal slike, fotografije ali vam dal darilo z eksplicitno seksualno vsebino, ki je bilo za

vas žaljivo; 8. Nekdo vas je prisilil v gledanje pornografije proti vaši volji; 9. Neželena, eksplicitno seksualna e- ali sms sporočila, ki so bila za vas žaljiva; 10. Nekdo se vam je nespodobno razkazoval; 11. Neprimerno napredovanje v odnosu na socialnem omrežju, kot je npr. Facebook ali chatroom, ki je bilo za vas žaljivo). Odstotek žensk iz Slovenije, ki je doživel vseh enajst vrst dejanj je 37 %, vsaj 6 od 11 vrst dejanj pa je doživelo kar 44 % žensk.

5. Zaključek

Raziskovalni rezultati pokažejo, da je nasilja nad ženskami veliko, da je kruto in dolgo trajajoče, da so podpore ženskam šibke, da je nezaupanje v storitvene servise še vedno dokaj močno in da ima nasilje dolgoročne posledice na duševnem in fizičnem zdravju žensk. Najpomembnejše pa je spoznanje, da ženske pogosto v nasilnem odnosu vztrajajo zaradi ekonomske odvisnosti, ki je posledica tradicionalnih patriarhalnih odnosov, kjer je premoženje običajno pripisano moškim, skrb pa ženskam. Zato morajo skupaj z otroki oditi v neznano in nevarno situacijo in je strah pred tveganjem dostikrat prevelik. Pomembno je tudi videti, da so mnoge ženske še vedno ujete v tradicionalne spolne vzorce, ki jim preprečujejo odhod od nasilnega partnerja, saj svojo varnost podrejajo podobi družine, ki jo morajo negovati in ohranjati, zato razpad razumejo kot lastni neuspeh. Še vedno menijo, da je boljši nasilen oče, kot da ga sploh ne bi bilo, pri tem pa še vedno doživljajo pritiske okolice, ki meni, da je potrebno zdržati in ohranjati družino za vsako ceno.

Zelo pomembno je tudi prepoznati vse napore, ki jih ženske naredijo, da bi preprečile nasilje ali da bi odšle iz nasilnega odnosa. Zato je pomembno prepoznati, da je odhajanje dolg proces, ki pogosto pomeni vračanje in ponovno odhajanje. Službe se na vse to odzivajo tako, da zgubijo potrpežljivost, okrivijo ženske za nasilje, ki se jim dogaja, češ, kaj pa hodijo nazaj in s tem izpostavljajo sebe in svoje otroke.

Za delo z ženskami, ki doživljajo nasilje, je zato najpomembneje razumeti, kako je konstruirana ženskost v posamezni kulturi, koliko je možnosti, da ženske prevzamejo vpliv na svoje življenjske poteke, kako jih opogumiti in podpirati, da zmorejo nasilni odnos prekiniti. Pomembno je tudi prepoznati, da nasilje povzroča nepopravljivo škodo, ki vpliva na generacije ljudi, še posebno pa na zdravje žensk in otrok, ki doživljajo nasilje. Zato je odgovornost družbe pri tem velika in tudi usodna.

V Sloveniji smo zaradi pritiskov nevladnih organizacij počasi ustvarjali okolje, ki je za izstop iz nasilja mnogo boljše kot pred desetletjem. Sprejem Zakona o preprečevanju nasilja v družini, Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 in vzpostavitev institucionalnega sistema sodelovanja

za učinkovitejše ukrepanje, sta nedvomno pripomogla k temu, da se ženske lažje odločajo za odhod iz nasilnega odnosa. Vendar se je tudi pokazalo, da to ni dovolj, in da je potrebno po letih izkušenj z zakonodajo uvesti popravke, ki bi omogočali še bolj učinkovito delo. Čeprav vemo, da bi bilo potrebno zagotoviti odhod povzročitelja nasilja in ne žrtve, je v večini primerov še vedno tako, da se odselijo ženske z otroki, če želijo nasilje prekiniti. Dostop do stanovanj je v Sloveniji izrazito slab, prav tako dostop do socialnih denarnih pravic, zato so ekonomski razlogi za ostajanje v nasilnem odnosu še vedno v ospredju. Potrebna bi bila podrobna analiza praks, ki so se razvile po sprejemu prej omenjenih dokumentov, predvsem pomanjkljivosti in razlogov zanje, da bi lahko ustvarili kontinuirano prilagajanje zakonodaje. Značilno je, da je prej omenjeni zakon eden redkih, ki se od sprejema dalje sploh ni spreminjal, čeprav so se za to že pokazale potrebe.

Viri

1. Bass, E., Davis, L. (1998) *Pogum za okrevanje: Priročnik za ženske, ki so preživele spolno zlorabo v otroštvu*. Ljubljana: Liberalna akademija, Visoka šola za socialno delo.
2. Bleiweis, J. (1844) *Nasvet ženskam*. Novice, s. 112.
3. Boršnik, M., Kernc E. (1938) *Izbrano delo Zofke Kvedrove*. Ljubljana: Belo-Modra Knjižnica.
4. *British Crime Survey* (1999, 2001, 2005). London: Home Office.
5. Brownmiller, S. (1988) *Proti naši volji: moški, ženske in posilstvo*. Ljubljana: Krt.
6. Dobnikar, M. (1989) O nasilju. V: *Socialno delo* 28(3). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
7. Dobnikar, M. (1996) SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja. V: Bogovič, L., Skušek, Z. (ur.) *Spol: Ž*, s. 99–103. Ljubljana: KUD France Prešern, Institutum Studiorum Humanitatis.
8. Dobnikar, M. (ur.) (1995) *Priročnik za usposabljanje prostovoljk*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
9. European Union Agency for Fundamental Rights (2014) *Violence against women: an EU-wide survey*. Dostopno prek: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>, 16. 6. 2014.
10. Filipčič, K. (2008, 2011) *Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in v partnerskih odnosih*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
11. Jalušič, V. (2002) *Kako smo hodile v feministično gimnazijo*. Ljubljana: Založba cf.*.
12. Jeglič, A. B. (1921) *V boj za srečno in veselo krščansko življenje!* Prevalje: Družba sv. Mohorja.
13. Karlin, V. (2011) *Obžalovanje*. Ljubljana: T&D založništvo.
14. Kozmik, V., Dobnikar, M. (ur.) (1999) *Dosje: Nasilje nad ženskami*. Ljubljana: Urad vlade Republike Slovenije za žensko politiko, Društvo SOS telefon, Feministično informacijsko kulturno središče, Društvo za nenasilno komunikacijo.
15. Kveder, Z. (2012) *Misterij žene (elektronski vir)*. Ljubljana: Genija.
16. Lenard, L. (1922) *Slovenska žena v dobi narodnega preporoda. Kulturno-zgodovinska skica*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila.
17. Leskošek, V. (2002) *Zavrnjena tradicija. Ženske in ženskost na Slovenskem 1989–1940*. Ljubljana: Založba cf.*.
18. Leskošek, V., Antič Gaber, M., Selišnik, I., Filipčič, K., Urek, M., Matko, K., Zaviršek, D., Sedmak, M., Kralj, A. (2013) *Nasilje nad ženskami v Sloveniji*. Maribor: Aristej.

19. Leskošek, V., Urek, M., Zaviršek, D. (2010) *Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih. Končno poročilo 1. Faze raziskovalnega projekta. Nosilka Katja Filipčič*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
20. Lewis Herman, J., Hooper, C.-A., Kelly, L., Rummelspacher, B., Sinason, V., Walker, M. (1996) *Spolno nasilje: Feministične raziskave za socialno delo*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
21. Lundgren, E., Heimer, G., Westersrand, J., Kalliokoski, A. M. (2001) *Captured Queen: Men's violence against women in »equal« Sweden: A prevalence study and a questionnaire*. Brottsbattermyndigheten, Umea and Uppsala University, Sweden.
22. Piispa, M., Heiskanen, M., Kääriäinen, J., Sirén, R. (2006) *Violence Against Women in Finland: Research Report*. Helsinki: National Research Institute for Legal Policy, The European Institute for Crime Prevention and Control affiliated to United Nations.
23. *Resolucija Evropskega parlamenta z dne 26. novembra 2009 o odpravi nasilja nad ženskami, P7_TA(2009)0098*. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0098+0+DOC+XML+Vo//SL>, 16. 6. 2014.
24. *Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014*. Ur. l. RS, št. 41/2009, 1. 6. 2009.
25. Sevenhuijsen, S. (2003) *Prostor za skrb. Pomen etike skrbi za socialno politiko*. V: Sevenhuijsen, S., Švab, A. (ur.) *Labirinti skrbi. Pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko*, s. 13–40. Ljubljana: Mirovni inštitut.
26. Urek, M. (1997) *Od feministične socialne akcije do feminističnega socialnega dela*. *Socialno delo* 36(5–6), s. 383–98.
27. Urek, M. (2012) *Ženske in moški v socialnem delu*. Učno gradivo za predmet v starem programu. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
28. Watson, D., Parsons, S. (2005) *Domestic abuse of women and men in Ireland: Report on the national study on domestic abuse and questionnaire*. Dublin: Stationery office.
29. World Health Organisation (2005) *WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women: Initial Results on prevalence, health outcomes and women's responses*. Dostopno prek: http://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/en/, 20. 6. 2014.
30. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.
31. Zaviršek, D. (1996) *Med feministično socialno akcijo in tranzicijskim backlashom*. V: Bogovič, L., Skušek, Z. (ur.) *Spol: Ž*, s. 235–47. Ljubljana: KUD France Prešern, Institutum Studiorum Humanitatis.

Dalida Horvat

Nasilje proti ženskam v okviru človekovih pravic

»Boj za pravice žensk in naloga oblikovanja novih Združenih narodov, sposobnih uresničevati mir ter vrednote, ki ga negujejo in ohranjajo, sta eno in isto. Danes, bolj kot kdajkoli prej, je stvar žensk stvar vsega človeštva.« (Boutros Boutros-Ghali, bivši Generalni sekretar Organizacije združenih narodov, 1993)

»Nasilje nad ženskami je verjetno najbolj sramotno in najbolj razširjeno kršenje človekovih pravic. Ne pozna geografskih, kulturnih ali ekonomskih meja. Dokler obstaja, ne moremo trditi, da smo resnično napredovali na poti k enakosti, razvoju in miru.« (Kofi Annan, bivši Generalni sekretar Organizacije združenih narodov, 1999)

»Toda obstaja ena univerzalna resnica, ki velja za vse države, kulture in skupnosti: nasilje nad ženskami ni nikoli sprejemljivo, nikoli opravičljivo, do njega ne smemo biti nikoli strpni...« (Ban Ki-moon, Generalni sekretar Organizacije združenih narodov, 2008)

51

Povzetek

V prispevku je nasilje nad ženskami predstavljeno skozi mednarodne dokumente, ki obravnavajo človekove pravice žensk in nasilje nad ženskami. Vsako poglavje obravnava eno od pomembnih tem s področja nasilja nad ženskami: človekove pravice žensk in njihovo kršenje; opredelitev nasilja nad ženskami; diskriminacijo žensk; enakost, razvoj in mir; tradicionalne vloge žensk; podrejenost žensk; ranljive skupine žensk; nasilje nad ženskami v družini; spolne in reproduktivne pravice žensk; spolno nasilje nad ženskami; trgovino z ženskami in prostitucijo; gospodarsko krizo ter razširjenost nasilja nad ženskami v svetu in Evropski uniji. Razširjenost nasilja nad ženskami je predstavljena skozi raziskavo Svetovne zdravstvene organizacije iz leta 2013 ter raziskavo Agencije Evropske unije za temeljne pravice iz leta 2014.

1. Uvod

Nasilje nad ženskami je tema, ki jo je na vidno mesto tako v Sloveniji kot v svetu postavilo delo feminističnih gibanj in ženskih nevladnih organizacij. V boju za enakost in priznanje pravic v družbi, so ženske morale pozornost neizbežno usmeriti tudi na nasilje nad ženskami, ki je globoko zakoreninjeno v intimnih odnosih med spoloma in v strukturnih odnosih neenakosti med ženskami in moškimi. Nasilje nad ženskami je oblika diskriminacije in mehanizem za ohranjanje diskriminacije. Prav tako je kršenje človekovih pravic in ovira na poti k njihovemu popolnemu uresničevanju. Feministični pristop poudarja, da nasilje ni samo osebna

težava žrtve nasilja, oziroma težava v nekem partnerskem odnosu ali družini, kjer se dogaja, temveč je tudi družbena težava. Nasilje nad ženskami, ki je bilo v družbi tradicionalno postavljeno v zasebno sfero, je feministični pristop prestavil v javno, družbeno in politično sfero. Ta pristop je integriran tudi v mednarodnih dokumentih, ki obravnavajo problematiko nasilja nad ženskami, države pa so pozvane k odgovornosti in delovanju za preprečevanje in odpravo nasilja nad ženskami, ki je splošno prepoznano kot javni socialni, zdravstveni, ekonomski in politični problem.

2. Človekove pravice, diskriminacija žensk in nasilje nad ženskami v mednarodnih dokumentih

Mednarodno priznanje, da imajo ženske pravico do življenja brez nasilja, je nedavno. V okviru človekovih pravic postaja boj proti nasilju nad ženskami vedno pomembnejši in razumljen kot globalni, strukturni in družbeni problem, za katerega odpravo in reševanje so države dolžne sprejeti odgovornost. Zgodovinsko gledano je boj proti nasilju nad ženskami povezan z bojem za odpravo diskriminacije žensk. V tem poglavju so navedeni mednarodni dokumenti, ki predstavljajo prelomnice v obravnavi človekovih pravic žensk in nasilja nad ženskami. Na večino navedenih dokumentov se sklicujejo in jih dopolnjujejo prihodnji dokumenti, ki obravnavajo nasilje nad ženskami.

2.1. Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk

Generalna skupščina Organizacije združenih narodov (OZN) je leta 1979 sprejela Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (CEDAW – *Convention on the elimination of all forms of discrimination against women*), ki je stopila v veljavo 3. septembra 1981, ko jo je ratificiralo 20 držav. Slovenija je postala pogodbenica konvencije kot pravna naslednica njene ratifikacije s strani nekdanje Jugoslavije. Konvencija zrcali cilje Združenih narodov (ZN) potrditi zaupanje v temeljne človekove pravice, dostojanstvo in vrednost človeka, v enakopravnost žensk in moških. Opredeljuje pomen enakosti žensk in moških in oblike diskriminacije žensk, oskrbi nas s programom nacionalnih ukrepov za njihovo odpravo in s temelji za uresničitev enakosti žensk in moških z zagotavljanjem enakega dostopa in enakih možnosti žensk v političnem in javnem življenju. Z ratifikacijo konvencije se država zaveže, da bo sprejela ukrepe za odpravo diskriminacije žensk v vseh njenih pojavnih oblikah. Za države, ki so konvencijo ratificirale, so njena določila zavezujoča. Zavezane so tudi pripraviti nacionalna poročila o sprejetih ukrepih za izpolnitev svojih pogodbenih obveznosti – najmanj enkrat v štirih letih in jih

predložiti v obravnavo Odboru ZN za odpravo diskriminacije žensk. (Neubauer, 1997: 5)

Z ratifikacijo konvencije so se države pogodbenice zavezale, da bodo na vseh področjih, zlasti političnem, socialnem, ekonomskem in kulturnem, sprejele vse primerne ukrepe, vključno z zakonodajnimi, da bi ženskam zagotovile poln razvoj in izboljšanje njihovega položaja ter uživanje in uresničevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin enakopravno z moškimi. (3. člen)

CEDAW že v preambuli poudarja, da je za uresničitev polne enakosti moških in žensk potrebno spremeniti tradicionalne vloge moških in žensk v družini in v družbi. Države pogodbenice so se zavezale, da bodo ukrenile vse primerno za spremembo družbenih in kulturnih vzorcev vedenja moških in žensk, za odpravo predsodkov ter običajev in vsake druge prakse, ki temelji na pojmovanju manjvrednosti ali večvrednosti enega ali drugega spola ali na tradicionalni vlogi moških in žensk (5. člen, odstavek a). Zavezale so se tudi, da bodo sprejele vse primerne ukrepe za odpravo diskriminacije žensk, da bi jim zagotovile enake pravice do izobraževanja kot moškim, zlasti pa, da bi na temelju enakosti žensk in moških zagotovile odpravo tradicionalnega pojmovanja vloge moškega in ženske na vseh stopnjah in v vseh oblikah izobraževanja. (10. člen, odstavek c)

CEDAW je še vedno najpomembnejši za države pogodbenice obvezujoči dokument s področja človekovih pravic žensk. Problematike nasilja nad ženskami ne ureja izrecno, razen trgovanja z ženskami in izkoriščanja prostitucije žensk v 6. členu. (Veselič, 2004: 151)

2.1.1. Splošno priporočilo št. 19: Nasilje nad ženskami

Odbor ZN za odpravo diskriminacije žensk, ki je bil ustanovljen v skladu s 17. členom CEDAW, se je v letu 1991 odločil, da sprejme prakso izdajanja splošnih priporočil glede posameznih določil CEDAW, ki državam pogodbenicam dajejo dodatne smernice o njihovi uporabi. Leta 1992 je tako izdal Splošno priporočilo št. 19: Nasilje nad ženskami, v katerem je opredeljena povezava med diskriminacijo in nasiljem nad ženskami in je izjemno pomemben prispevek k razumevanju problematike nasilja nad ženskami v mednarodni skupnosti.

Odbor je v Splošnem priporočilu št. 19 zapisal, da je nasilje, ki temelji na spolu, oblika diskriminacije, ki resno ovira zmožnosti žensk, da uživajo pravice in svoboščine na temelju enakosti z moškimi (1. točka). Da bi države polno izvrševale določbe CEDAW, morajo sprejeti pozitivne ukrepe za odpravo vseh oblik nasilja nad ženskami (4. točka). Priporočilo navaja, da tradicionalna stališča, po katerih se

ženske obravnava kot podrejene moškim ali v stereotipnih vlogah, ohranjajo nasilje zaradi spola, in da takšni predsodki in prakse lahko opravičujejo nasilje zaradi spola kot obliko nadzora nad ženskami. Opozarja, da je učinek tovrstnega nasilja na telesno in duševno celovitost žensk prikrajšanje za enako uživanje, uveljavljanje in poznavanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Poleg tega posledice nasilja zaradi spola omogočajo ohranjanje podrejenega položaja žensk, prispevajo k nizki ravni njihove politične participacije in k njihovi nižji stopnji izobrazbe, spretnosti in delovnih priložnosti (odstavek 11). Posebej izpostavi dejstvo, da takšna stališča prispevajo tudi k razmnoževanju pornografije, upodabljanju ter drugemu komercialnemu izkoriščanju žensk kot spolnih objektov. To pa prispeva k nasilju zaradi spola. (odstavek 12)

Nasilje, ki temelji na spolu, je nasilje, ki je usmerjeno proti ženski zato, ker je ženska ali prizadene ženske nesorazmerno. To pomeni, da jih prizadene relativno bolj oziroma pogosteje. Vključuje dejanja, ki povzročijo telesno, duševno ali spolno škodo ali trpljenje, grožnje s takšnimi dejanji, odvzem ali druge omejitve prostosti (6. točka) in ni omejeno na delovanje s strani posamezne vlade oziroma v njenem imenu. Države so lahko odgovorne tudi za dejanja, ki jih povzročijo zasebni posamezniki, če jim ne uspe delovati v skladu z dolžno skrbnostjo, da bi preprečile, preiskale, kaznovale dejanja nasilja in zagotovile odškodnino (9. točka). Nasilje, ki temelji na spolu, lahko pomeni kršenje posameznih določb konvencije, ne glede na to, ali izrecno omenjajo nasilje (6. točka). (Veselič, 2004: 151)

Priporočilo navaja, da je diskriminacija v smislu 1. člena CEDAW vsako nasilje, ki ženskam slabša ali izničuje uživanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Te pravice in svoboščine obsegajo: pravico do življenja; pravico ne biti podvržena mučenju ali okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju; pravico do enake zaščite po humanitarnih normah v času mednarodnega ali notranjega oboroženega spopada; pravico do prostosti in do osebne varnosti; pravico do enake zakonske zaščite; pravico do enakosti v družini; pravico do najvišjega dosegljivega standarda telesnega in duševnega zdravja; pravico do pravičnih in zadovoljivih delovnih pogojev. (7. točka)

2.2. Nairobijske dolgoročne strategije za izboljšanje položaja žensk

Na svetovni konferenci ZN v Nairobiju leta 1985 so bile sprejete Nairobijske dolgoročne strategije za izboljšanje položaja žensk. Strategije navajajo, da so trije cilji, ki so enakost, razvoj in mir, medsebojno povezani in se medsebojno krepijo, tako da doseganje enega prispeva k uresničevanju drugih dveh, ter poudarjajo, da je izboljšanje položaja žensk pogoj za vzpostavitev humane in napredne družbe.

Strategije vključujejo osnovne strategije za doseganje enakosti, razvoja in miru ter predlagajo ukrepe za premagovanje obstoječih ovir in identificirajo tiste, ki se šele pojavljajo. Ukrepi so namenjeni temu, da bi postalo družbeno okolje manj obstruktivno in bi bolj podpiralo izboljšanje položaja žensk. Strategije navajajo, da nasilje nad ženskami obstaja v različnih oblikah v vsakdanjem življenju v vseh družbah. Ženske so pretepeane, pohabljenе, zažgane, spolno zlorabljene in posiljene. Opozarjajo, da je treba ženskam, žrtvam nasilja nameniti posebno pozornost in celovito pomoč. V ta namen je treba oblikovati pravne ukrepe za preprečevanje nasilja in pomoč ženskam – žrtvam nasilja. (odstavek 258)

Nairobijske dolgoročne strategije tudi poudarjajo, naj bodo ukrepi usmerjeni v ozaveščanje žensk o tem, da trpinčenje ni neozdravljiv pojav, ampak udarec za njihovo telesno in moralno integriteto, zoper katerega se imajo pravico (in dolžnost) boriti, če so same žrtve ali pa so priče (odstavek 231). Opozarjajo, da nasilje zaradi spola narašča in da morajo vlade potrditi dostojanstvo žensk kot prednostni ukrep. Poleg takojšnje pomoči žrtvam nasilja nad ženskami v družini in v družbi, morajo vlade ozaveščati javnost o nasilju nad ženskami kot družbenem problemu, oblikovati politike in zakonodajne ukrepe za ugotovitev njegovih vzrokov ter preprečiti in odpraviti tovrstno nasilje, zlasti z odpravo ponižujočih podob in reprezentacij žensk v družbi. (odstavek 288)

2.3. Priporočilo št. R (85) 4 o nasilju v družini

Odbor ministrov Sveta Evrope je leta 1985 sprejel Priporočilo št. R (85) 4 o nasilju v družini, ki je bilo prvo priporočilo te organizacije o nasilju v družini in se nanaša na psihološke, socialne, kriminološke in pravne vidike nasilja v družini. Državam članicam Sveta Evrope (SE) je priporočil, naj sprejmejo ukrepe za izboljšanje delovanja javnih služb, ki obravnavajo nasilje v družini. Priporočilo obravnava vprašanja kot so ozaveščanje javnosti in usposabljanje za osebe, odgovorne za posredovanje v primerih nasilja v družini, in nudenje pomoči žrtvam. Državam članicam tudi priporoča, da opozorijo javnost na obseg, resnost in posebne značilnosti nasilja v družini z namenom pridobiti podporo za ukrepe, katerih cilj je boj proti temu pojavu; zagotovijo ustrezno strokovno usposabljanje vsem, ki so odgovorni za posredovanje v primerih nasilja v družini; uredijo in spodbujajo ustanavljanje ter podporo delu organizacij, katerih cilj je pomoč in podpora žrtvam nasilnih družinskih razmer; ustanovijo upravne oddelke ali multidisciplinarne odbore, ki bodo skrbeli za žrtve nasilja v družini in bodo pooblaščen za reševanje takšnih primerov; sprejmejo ukrepe za zagotovitev, da se v primerih nasilja v družini lahko hitro izvede ustrezne ukrepe za zaščito žrtev in preprečitev ponovitve

podobnih dogodkov; preučijo koristnost sprejetja posebnih kaznivih dejanj za prestopke, storjene v družini.

2.4. Svetovna konferenca o človekovih pravicah na Dunaju

Svetovna konferenca o človekovih pravicah, ki je pod okriljem OZN junija 1993 potekala na Dunaju, je, spodbujena z ravnanjem z ženskami na področju nekdanje Jugoslavije in s prizadevanji številnih nevladnih organizacij, da bi spodbudile medvladno dejavnost na to temo, prvič v zgodovini namenila problematiki nasilja nad ženskami posebno pozornost (Brautigam v Veselič, 2004: 150). Pravzaprav je bilo šele na tej konferenci na ravni ZN prvič uradno poudarjeno, da so človekove pravice žensk in deklic neodtujljiv, celosten in nedeljiv del splošnih človekovih pravic (I. poglavje, točka 18). V sprejeti Dunajski deklaraciji in akcijskem načrtu so države med drugim poudarile, da so zaskrbljene zaradi različnih oblik diskriminacije in nasilja, ki so mu ženske še vedno izpostavljene po vsem svetu. Svetovna konferenca o človekovih pravicah je poudarila pomen delovanja proti nasilju nad ženskami in pomen odprave nasilja nad ženskami v javnem in zasebnem življenju ter države pozvala k boju proti nasilju nad ženskami v skladu s svojo zakonodajo (II. poglavje, B odstavek, točka 3/38). (Veselič, 2004: 150)

2.5. Deklaracija o odpravi nasilja nad ženskami

Generalna skupščina ZN je leta 1993 sprejela Deklaracijo o odpravi nasilja nad ženskami, ki je prvi mednarodni instrument človekovih pravic, ki se ukvarja izključno z vprašanjem nasilja nad ženskami. V 1. členu poudarja, da so zgodovinsko neenaki odnosi moči med ženskami in moškimi pripeljali do dominacije nad in diskriminacije nasproti ženskam s strani moških ter do preprečevanja polnega napredovanja žensk. Nasilje nad ženskami je eden od bistvenih družbenih mehanizmov, s katerim so ženske prisiljene v podrejeni položaj v primerjavi z moškimi (Veselič, 2004: 149). Nasilje nad ženskami je kršitev pravic in temeljnih svoboščin žensk, ki slabša ali izničuje uživanje teh pravic in temeljnih svoboščin s strani žensk.

Deklaracija nasilje nad ženskami opredeljuje kot vsako dejanje nasilja, ki temelji na spolu in ki povzroči ali bo verjetno povzročilo telesno, spolno ali duševno škodo ali trpljenje žensk. Nasilje nad ženskami so tudi grožnje s takšnimi dejanji, prisila ali samovoljni odvzem svobode, ne glede na to, ali se pojavlja v javnem ali zasebnem življenju (1. člen). Nasilje nad ženskami v družini je opredeljeno kot telesno, spolno in duševno nasilje v družini, vključno s pretepanjem, spolno zlorabo deklic v družini, nasilje, povezano z doto, posilstvo v zakonu, obrezovanje ženskih spolnih organov

in druge tradicionalne prakse, ki so škodljive za ženske, nasilje, ki ga ne povzroča intimni partner, in nasilje, povezano z izkoriščanjem (odstavek a 2. člena). (ibid.)

Eden od pomembnih razlogov za neobravnavo nasilja nad ženskami na mednarodni ravni v preteklosti je razumevanje nasilja kot zasebne, družinske oziroma kulturne ali verske zadeve. Do takšne obravnave so se države opredelile v 4. členu Deklaracije o odpravi nasilja nad ženskami, kjer so zapisale, da bi morale države obsoditi nasilje nad ženskami in se ne bi smele sklicevati na noben običaj, tradicijo ali na spoštovanje verskega prepričanja, da bi se izognile svojim obveznostim. Deklaracija o odpravi nasilja nad ženskami je pravzaprav začela orati ledino v mednarodnem pravu človekovih pravic, ko je za kršitve človekovih pravic označila tudi dejanja, storjena v zasebni sferi. (Stamatopoulou v ibid.: 150)

Opredelitev nasilja nad ženskami, ki je zapisana v deklaraciji, je skoraj identična tudi v Izhodiščih za ukrepanje, sprejetih na četrti svetovni konferenci ZN o ženskah v Pekingu (113. člen). (ibid.: 150)

2.6. Pekinška deklaracija in Izhodišča za ukrepanje

Vlade, ki so sodelovale na četrti svetovni konferenci o ženskah v Pekingu leta 1995, so sprejele Pekinško deklaracijo in Izhodišča za ukrepanje. Dokumenta predstavljata celovito politično ogrodje za doseganje enakosti med spoloma, razvoja in miru. S Pekinško deklaracijo so vlade ponovno potrdile, da je mir v svetu neločljivo povezan z enakostjo med spoloma. Izjavile so, da so odločene pospešiti doseg ciljev enakosti, razvoja in miru povsod za vse ženske v interesu vsega človeštva (odstavek 3). Deklaracija poudarja, da je lokalni, nacionalni, regionalni in globalni mir dosegljiv in neločljivo povezan z izboljšanjem položaja žensk, ki so temeljna sila za vodenje, reševanje sporov in spodbujanje trajnega miru na vseh ravneh (odstavek 18). V deklaraciji so vlade potrdile svojo zavezanost enakim pravicam in neločljivemu človeškemu dostojanstvu žensk in moških ter drugim ciljem in načelom, ki so zapisani v mednarodnih dokumentih s področja človekovih pravic. (odstavek 8)

Izhodišča za ukrepanje so bila določena na podlagi dvanajstih kritičnih področij,¹¹ opredeljenih kot področja izjemne nujnosti, ki izstopajo kot prednostne naloge za ukrepanje (odstavek 43). Cilj izhodišč je krepitev moči žensk, za katero je bistvena

¹¹Dvanajst kritičnih področij iz Izhodišč za ukrepanje je naslednjih: ženske in revščina; izobraževanje in usposabljanje žensk; ženske in zdravstvo; nasilje nad ženskami; ženske in oboroženi spopadi; ženske in gospodarstvo; ženske na oblasti in v procesih političnega odločanja; institucionalni mehanizmi za izboljšanje položaja žensk; človekove pravice žensk; ženske in mediji; ženske in okolje; deklice in dekleta.

polna uresničitev vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin vseh žensk. (odstavek 9)

Kot eno od kritičnih področij je opredeljeno tudi nasilje nad ženskami, ki vsebuje razlago nasilja nad ženskami ter postavlja tri strateške cilje z opredeljenimi ukrepi: sprejeti povezane ukrepe za preprečevanje in odpravo nasilja nad ženskami; proučiti vzroke in posledice nasilja nad ženskami ter učinkovitost preventivnih ukrepov; odpraviti trgovanje z ženskami ter žrtvam nasilja nuditi pomoč zaradi prostitucije in trgovanja. (odstavki 112–130)

58

Izhodišča za ukrepanje poudarjajo, da so v vseh družbah deklice, dekleta in ženske v večji ali manjši meri izpostavljene telesni, spolni in psihični zlorabi, ki zajema vse sloje, ne glede na dohodek, razred in kulturo. Nizek družbeni in ekonomski položaj žensk je lahko vzrok in posledica nasilja nad ženskami (odstavek 112). Povzemajo oblike in vrste nasilja nad ženskami po Deklaraciji ZN o odpravi nasilja nad ženskami, ter jim dodajo še druga dejanja nasilja nad ženskami, ki vključujejo kršenje človekovih pravic žensk v razmerah oboroženega spopada, še posebej umor, sistematično posiljevanje, spolno suženjstvo in prisilno nosečnost (odstavek 114) ter prisilno sterilizacijo in prisilni splav, prisilno/nasilno uporabo kontracepcijskih sredstev, umor dojenčkov ženskega spola in izbiro spola pred rojstvom. (odstavek 115)

Izhodišča za ukrepanje opozarjajo, da dejanja ali grožnje z nasiljem, ne glede na to, ali se pojavljajo doma ali v skupnosti, ali jih zagreši ali opravičuje država, v življenja žensk prinašajo strah in negotovost ter ovirajo doseg enakosti, razvoja in miru. Strah pred nasiljem, vključno z nadlegovanjem, stalno omejuje mobilnost žensk ter njihov dostop do virov in temeljnih dejavnosti. Z nasiljem nad ženskami so povezani visoki socialni, zdravstveni in gospodarski stroški za posameznico oziroma posameznika in za družbo. (odstavek 117)

Nasilje nad ženskami izvira predvsem iz kulturnih vzorcev, še posebej škodljivih vplivov določenih tradicionalnih navad ali običajev, ter iz vseh dejanj ekstremizma, povezanih z raso, spolom, jezikom ali vero, ki ohranjajo nižji položaj, dodeljen ženskam v družinah, na delovnem mestu, v skupnosti in v družbi. Podobe nasilja nad ženskami v medijih, še posebej tiste, ki prikazujejo posilstvo ali spolno suženjstvo, pa tudi uporaba žensk in deklet kot spolnih objektov, vključno s pornografijo, so dejavniki, ki prispevajo k nadaljevanju prevlade takega nasilja, škodljivo vplivajo na vso skupnost, še posebej na otroke in mlade ljudi. (odstavek 118)

Izhodišča za ukrepanje opozarjajo, da je potrebno in izvedljivo razvijati celovit in multidisciplinarni pristop k zahtevni nalogi propagiranja družin, skupnosti in držav, v katerih ni nasilja nad ženskami (odstavek 119). Prav tako poudarjajo, da bi morale

vlade pri obravnavanju nasilja nad ženskami spodbujati dejavno in vidno politiko vključevanja vidika družbene konstrukcije spolov v vse programe in politiko, tako da se pred sprejemom odločitev lahko izvede analizo o njihovih vplivih na moške in ženske. (odstavek 123)

2.7. Mednarodni dan za odpravo nasilja nad ženskami

Generalna skupščina ZN je leta 1999 razglasila Resolucijo o Mednarodnem dnevu za odpravo nasilja nad ženskami, v kateri določa 25. november za Mednarodni dan za odpravo nasilja nad ženskami, ter vabi vlade in organizacije po vsem svetu, naj na ta dan organizirajo aktivnosti za ozaveščanje javnosti o problematiki nasilja nad ženskami (International Day for the Elimination of Violence against Women, 1999: 3). S to razglasitvijo so ZN potrdili velik vpliv nasilja nad ženskami na vse družbe v svetu in priznali potrebo po ozaveščanju družbe s ciljem njegove odprave.

2.8. Priporočilo 1582 (2002) o nasilju nad ženskami v družini

Parlamentarna skupščina SE je 27. septembra 2002 sprejela Priporočilo 1582 (2002) o nasilju nad ženskami v družini. Dejanja nasilja v družini priporočilo opredeljuje kot kazniva dejanja in poziva države članice SE, naj prepoznajo svojo obveznost preprečevati, preiskovati in kaznovati vsa dejanja nasilja v družini ter zagotavljati zaščito njegovim žrtvam (odstavek 4). V priporočilu so naštet ukrepi in zakonske spremembe, ki bi jih bilo potrebno sprejeti za preprečevanje nasilja v družini in za zaščito žrtev. Poudarjeno je, da mora biti osebam z izkušnjo nasilja zagotovljena primerna pravna, finančna ter psihološka pomoč. (odstavek 7)

Priporočilo opozarja, da je nasilje v družini najpogostejša vrsta nasilja nad ženskami in njegove posledice vplivajo na številna področja življenja žrtev: na bivalne pogoje, zdravje, izobraževanje in svobodo, da živijo svoje življenje brez strahu in na način, ki ga želijo. Ta razširjen pojav je skupen vsem evropskim državam in ni omejen na določeno družbeno skupino ali razred. (odstavek 1)

Nasilje v družini bi bilo potrebno obravnavati kot politični in javni problem ter kot kršitev človekovih pravic. (odstavek 2)

2.9. Istanbulska konvencija

Odbor ministrov SE je Konvencijo o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (Istanbulska konvencija) sprejel 7. aprila 2011, za podpis pa je bila odprta 11. maja 2011. Potem ko je 22. aprila 2014 Andora postala

deseta država pogodbenica Istanbulske konvencije, je ta stopila v veljavo 1. avgusta 2014. (Coe, 2014)

Istanbulska konvencija je dokument, ki celostno obravnava problematiko nasilja nad ženskami in vzpostavlja pravni okvir za zaščito žensk pred vsemi vrstami in oblikami nasilja.

Konvencija izhaja iz z raziskavami in prakso dokazanih dejstev, da je velika večina žrtev telesnega, spolnega in psihičnega nasilja, nasilja v družini, zalezovanja, spolnega nadlegovanja, prisilnih porok, vsiljene sterilizacije in vsiljenega splava, pohabljanja spolovila, ženskega spola. Temelji na razumevanju nasilja nad ženskami kot strukturnega mehanizma za ohranjanje neenakosti med spoloma in je s tega vidika izjemo pomemben dokument. Tako že v preambuli poudarja, da je nasilje nad ženskami odraz zgodovinsko neenakih razmerij moči med ženskami in moškimi, ki je privedlo do dominacije moških in diskriminacije žensk in s tem do preprečevanja polne uveljavitve žensk. Strukturna narava nasilja nad ženskami, ki je nasilje zaradi spola, je eden od temeljnih družbenih mehanizmov, zaradi katerega so ženske prisiljene v podrejen položaj v primerjavi z moškimi. Obveznost države je, da preprečuje vse vrste in oblike nasilja nad ženskami ter kaznuje povzročitelje tovrstnih dejanj.

Istanbulska konvencija je mednarodna pogodba, ki zagotavlja celovito zaščito žensk pred vsemi vrstami in oblikami nasilja. To pomeni:

- preprečevanje nasilja: vse posameznice in posameznike konvencija poziva, da pripomorejo k doseganju cilja, ustvariti Evropo brez vseh vrst in oblik nasilja nad ženskami in nasilja v družini. Vsakdo od nas lahko doprinese k odpravi stereotipov, škodljivih praks in diskriminacije žensk. Vsakdo se mora naučiti, da nobena vrsta ali oblika nasilja ni primeren način reševanja težav ter da je potrebno narediti vse za ničelno strpnost do nasilja.
- Neposredno zaščito žensk pred nasiljem: ko pride do nasilja je pomembno, da žrtve in tisti, ki so priča nasilju, dobijo primerno podporo in zaščito. To pomeni, da mora država zagotoviti:
 - policijsko posredovanje ob vsaki prijavi nasilja;
 - hitre zaščitne ukrepe, ki omogočajo, da povzročitelj nasilja takoj zapusti bivališče;
 - oceno nevarnosti za povzročitev hujših poškodb in ponovitev nasilja ter zaščitne ukrepe za žrtev in priče;
 - preprost dostop do storitev, ki nudijo podporo žrtvam nasilja;
 - podporo otrokom, ki so bili priče nasilju nad njihovimi mamami;

- brezplačne svetovalne telefone, ki temeljijo na zaupnosti in anonimnosti;
 - primerne in dostopne varne hiše za vse ženske in njihove otroke;
 - primerne in dostopne storitve za žrtve spolnega nasilja;
 - brezplačno pravno pomoč za vse žrtve nasilja.
- Pregon in kaznovanje povzročiteljev nasilja: konvencija zahteva, da so različne vrste in oblike nasilja nad ženskami in nasilja v družini v zakonu opredeljene kot kaznive:
- vse oblike fizičnega nasilja;
 - psihično nasilje, grožnje in prisiljevanje;
 - ekonomsko nasilje;
 - zalezovanje;
 - spolno nasilje in spolno nadlegovanje;
 - prisilna poroka;
 - pohabljanje spolovila;
 - vsiljen splav in vsiljena sterilizacija;
 - dejanja, povzročena v imenu t. i. časti;
 - pomoč pri in spodbujanje k tovrstnim dejanjem.

Država je odgovorna za to, da preišče vsako prijavo nasilja nad ženskami in nasilja v družini. To pomeni, da morata policija in tožilstvo odgovoriti na vsak klic na pomoč, zbrati dokaze in preiskati možnosti za ponovitev nasilja. Povzročitelj nasilja mora biti primerno kaznovan, kazen pa ga mora odvrniti od ponovnega povzročanja tovrstnih kaznivih dejanj. V preiskovalnih in sodnih postopkih mora biti zagotovljeno spoštovanje pravic žrtev in preprečena ponovna viktimizacija žrtev.

- Kakovosten in učinkovit sistem spremljanja uveljavljanja določil konvencije: ko bo konvencija stopila v veljavo, bo pri SE oblikovana skupina strokovnjakinj in strokovnjakov, ki bo spremljala, ali država dejansko uveljavlja določila konvencije. Ko država ratificira konvencijo, postane država pogodbenica. To pomeni, da postane obvezana uveljavljati vse ukrepe, ki jih predvideva konvencija.

3. Ranljive skupine žensk in nasilje nad ženskami

V Nairobijskih dolgoročnih strategijah za izboljšanje položaja žensk (1985) je bila posebna pozornost namenjena posebno ranljivim in zapostavljenim skupinam žensk, kot na primer podeželskim in v mestih živečim revnim ženskam; ženskam na območjih, ki so jih prizadeli oboroženi spopadi, tuje intervencije in mednarodne grožnje miru; starejšim ženskam; mladim ženskam; zlorabljenim ženskam; zapuščenim ženskam, ženskam žrtvam trgovine z ljudmi in ženskam, ki

so prisiljene v prostitucijo; ženskam, ki so prikrajšane za svoja tradicionalna sredstva za preživetje; ženskam, ki so edine vzdrževalke družine; telesno in duševno prizadetim ženskam; ženskam v priporu; begunkam in razseljenim ženskam; migrantkam; pripadnicam manjšin ter avtohtonim prebivalkam.

Splošno priporočilo št. 19 Odbora ZN za odpravo diskriminacije žensk (1992) izpostavlja podeželske ženske, ki so ogrožene zaradi tradicionalnih stališč o podrejeni vlogi žensk, ki so zakoreninjena v številnih podeželskih skupnostih. Dekleta iz podeželskih skupnosti so posebno ogrožena pred nasiljem in spolnim izkoriščanjem, ko zapustijo podeželsko skupnost zaradi iskanja zaposlitve v mestih. (odstavek 21)

Deklaracija ZN o odpravi nasilja nad ženskami (1993) opozarja, da so nekatere skupine žensk še posebej izpostavljene nasilju, ter te skupine povzema po Nairobijских dolgoročnih strategijah za izboljšanje položaja žensk.

Pekinška Izhodišča za ukrepanje (1995) izpostavljene skupine žensk povzemajo po Deklaraciji ZN o odpravi nasilja nad ženskami (1993), ter jim dodajo še druge skupine: delavke migrantke; revne ženske, ki živijo v podeželskih ali oddaljenih skupnostih; razseljene ženske; repatriirane ženske; ženske, ki živijo v revščini ter ženske v razmerah tuje okupacije, napadalnih vojn, državljanskih vojn, terorizma, vključno z zajemanjem talcev. (odstavek 116)

4. Spolne in reprodukativne pravice žensk in nasilje nad ženskami

V okviru CEDAW (1979) so se države pogodbenice zavezale, da bodo sprejele primerne ukrepe za odpravo diskriminacije žensk na področju zdravstvenega varstva, da bi na temelju enakosti žensk in moških zagotovile ženskam dostop do zdravstvenih storitev, vključno s tistimi, ki se nanašajo na načrtovanje družine. (12. člen, odstavek 1)

Splošno priporočilo št. 19 (1992) opozarja, da so države pogodbenice dolžne sprejeti ukrepe za zagotovitev enakega dostopa do zdravstvenega varstva in da nasilje nad ženskami ogroža njihovo zdravje in življenje (odstavek 19). Posebej opozarja, da v nekaterih državah obstajajo tradicionalne prakse, ki jih ohranjata kultura in tradicija, in škodijo zdravju žensk in otrok. Te prakse vključujejo dietne omejitve za nosečnice, izbiranje otrok moškega spola in obrezovanje žensk ali pohabljanje njihovih spolovil (odstavek 20). Izpostavi tudi problem prisilne sterilizacije in splava, ki negativno vplivata na fizično in psihično zdravje žensk in kršita pravice žensk do odločanja o številu otrok in razmiku med posameznimi rojstvi. (odstavek 22)

Pekinška deklaracija (1995) poudarja, da sta za krepitev moči žensk temeljnega pomena izrecno priznanje in ponovna potrditev pravic vseh žensk do nadzorovanja vseh vidikov njihovega zdravja, zlasti njihove rodnosti. (odstavek 17)

Poročilo Evropskega parlamenta, Odbora za pravice žensk in enakost spolov o spolnem in reproduktivnem zdravju ter pravicah iz leta 2013 navaja, da so ženske nesorazmerno bolj prizadete zaradi pomanjkljivega spolnega in reproduktivnega zdravja in pravic zaradi narave človeške reprodukcije ter socialnega, pravnega in gospodarskega okvira, ki temelji na spolu (odstavek J). Poročilo poudarja, da kršitve spolnega in reproduktivnega zdravja ter pravic neposredno vplivajo na življenje žensk in deklet, njihovo ekonomsko neodvisnost, uživanje socialnovarstvenih storitev, dostop do odločanja in udejstvovanja v javnem življenju, ranljivost za nasilje, ki ga povzročajo moški, dostop do izobrazbe in uživanje zasebnega življenja, zato te kršitve vplivajo na družbo kot celoto. (odstavek 2)

Poročilo ugotavlja, da se je v Evropi in po svetu okrepilo nasprotovanje spolnemu in reproduktivnemu zdravju ter pravicam, da bi ženskam in moškim odrekli temeljne spolne in reproduktivne pravice, varovanju katerih so se v mednarodnih sporazumih zavezale vse države članice Evropske unije (EU). (odstavek Q)

Po podatkih poročila v skoraj tretjini držav članic javno zdravstveno zavarovanje ne pokriva kontracepcijskih sredstev, kar zelo ovira dostop nekaterih skupin žensk do njih, vključno z ženskami z nizkim dohodkom, najstnicami in ženskami, ki živijo v nasilnih razmerjih. (odstavek I)

Poročilo navaja, da je varen splav, razen v zelo omejenih okoliščinah, prepovedan v treh državah članicah EU (na Irskem, Malti in Poljskem). V več državah članicah je splav zakonit, vendar je dostop do njega čedalje težji zaradi regulativnih ali praktičnih ovir, kot so zloraba ugovora vesti, obvezne čakalne dobe in pristransko svetovanje, druge države članice pa celo razmišljajo o omejevanju možnosti splava. (odstavek U)

Poročilo opozarja, da v nekaterih državah članicah še vedno prihaja do prisilne ali izsiljene sterilizacije romskih in invalidnih žensk ter transseksualnih oseb (odstavek AI). Splošno razširjena sta zlasti nasilje v družini in posilstvo, čedalje večje število žensk pa je zaradi tveganih spolnih odnosov partnerjev izpostavljenih okužbi z aidsom in drugimi spolno prenosljivimi boleznimi. Tako nasilje se izvaja tudi nad nosečnicami, kar povečuje verjetnost spontanega splava, mrtvorojenega ploda ali umetne prekinitve nosečnosti. (odstavek Y)

Poročilo opozarja, da je treba posebno pozornost nameniti tudi škodljivim oz. nevarnim tradicijam, kot so pohabljanje/rezanje ženskih spolovil ter zgodnje in

prisilne poroke, ki škodljivo vplivajo na dobro počutje in samopodobo, spolnost, nosečnost in rojevanje ter dolgoročno ogrožajo zdravje žensk ter skupnosti in družbo kot celoto (obrazložitev: 27). Poročilo obsoja vsakršno kršitev telesne nedotakljivosti žensk kot tudi škodljive prakse, katerih namen je nadzor nad spolnostjo žensk in njihovim samoodločanjem na področju reprodukcije, zlasti opozarja na pohabljanje ženskih spolovil in poudarja, da so to hude kršitve človekovih pravic, na katere so se države članice dolžne nujno odzvati. (odstavek 64)

5. Spolno nasilje nad ženskami

Nairobijske dolgoročne strategije za izboljšanje položaja žensk (1985) poudarjajo, da bi vlade morale priznati in uveljavljati pravice mladih žensk, da ne doživljajo spolnega nasilja, spolnega nadlegovanja in spolnega izkoriščanja. Zlasti morajo vlade spoznati, da so mnoge mlade ženske žrtve incesta in spolne zlorabe v družini, in morajo sprejeti ukrepe za pomoč žrtvam in preprečiti takšne zlorabe z izobraževanjem, z izboljšanjem statusa žensk in z ustreznim ukrepanjem zoper storilce tovrstnih kaznivih dejanj. Mlade ženske naj bodo izobražene za uveljavljanje svojih pravic. Posebno pozornost je treba nameniti tudi spolnemu nadlegovanju in izkoriščanju na področju zaposlovanja, zlasti na področju gospodinjskih storitev, kjer sta spolno nadlegovanje in izkoriščanje najbolj razširjena. (odstavek 287)

Splošno priporočilo št. 19 (1992) opozarja na dejstvo, da se enakost pri zaposlovanju lahko resno poslabša, ko so ženske žrtve nasilja zaradi spola, kot je spolno nadlegovanje na delovnem mestu (odstavek 17). Navaja, da spolno nadlegovanje vključuje takšno nezaželeno spolno določeno ravnanje kot so fizični stik in poskušanje pridobitve spolnih uslug, spolno obarvane pripombe, prikazovanje pornografije in spolne zahteve, bodisi z besedami ali dejanji. Takšno ravnanje je lahko ponižujoče in lahko predstavlja problem za zdravje in varnost; je diskriminatorno, če ima ženska tehten razlog za domnevo, da bi ji njen ugovor škodil v zvezi z njeno zaposlitvijo in napredovanjem ali kadar ustvarja sovražno delovno okolje. (odstavek 18)

Poročilo Evropskega parlamenta, Odbora za pravice žensk in enakost spolov o spolnem in reproduktivnem zdravju ter pravicah iz leta 2013 glede spolnega nasilja ugotavlja, da ima to uničujoče vseživljenjske posledice na psihološko in fizično zdravje ter dobro počutje žrtev takšnega nasilja, ter poudarja, da je spolno nasilje huda kršitev človekovih pravic in škodljivo vpliva na spolnost, dostojanstvo, psihološko ravnovesje, neodvisnost ter reproduktivno zdravje žensk in deklet (obrazložitev: 27). Opozarja, da spolno nasilje ali spolni nadzor nad ženskami, kot

so posilstvo, tudi v zakonski zvezi, pohabljanje ženskih spolovil, spolna zloraba, incest, spolno izkoriščanje, spolno nadlegovanje in prisilna zgodnja poroka/poroka otrok, dolgoročno škodljivo vplivata na spolno in reproduktivno zdravje žensk in deklet ter na njihovo samopodobo in neodvisnost. Odbor poziva države članice EU, naj ženske in dekleta zaščitijo pred tovrstnimi zlorabami ter žrtvam zagotovijo ustrezne storitve ob podpori izobraževalnih programov na nacionalni ravni in ravni skupnosti ter naj se osredotočijo na ustrezne ukrepe, ki vključujejo stroge kazni za povzročitelje zlorab, vključno z inkriminacijo spolne prisile. (odstavek 66)

6. Trgovina z ženskami in prostitucija

SCEDAW (1979) so se države pogodbenice zavezale, da bodo sprejele vse primerne ukrepe, vključno z zakonodajnimi, za preprečevanje vseh oblik trgovine z ženskami ter izkoriščanja prostitucije žensk. (6. člen)

Splošno priporočilo št. 19 (1992) opozarja, da revščina in brezposelnost povečujeta priložnosti za trgovino z ženskami. Navaja, da poleg že uveljavljenih oblik trgovine z ljudmi obstajajo nove oblike spolnega izkoriščanja, kot so spolni turizem, zaposlovanje gospodinske delovne sile iz držav v razvoju za delo v razvitih državah in organizirane poroke med ženskami iz držav v razvoju in tujimi državljani. Opozarja, da so te prakse nezdržljive z enakim uživanjem pravic žensk in s spoštovanjem njihovih pravic in dostojanstva ter da ženske izpostavljajo posebnemu tveganju za nasilje in zlorabo (odstavek 14). Opozarja tudi, da revščina in brezposelnost silita veliko žensk, vključno z mladimi dekleti, v prostitucijo. Prostitutke so še posebej izpostavljene nasilju, ker so zaradi svojega statusa, ki je lahko nezakonit, marginalizirane. Poudarja, da potrebujejo enako zaščito v okviru zakonov proti posilstvom in drugim oblikam nasilja (odstavek 15). Posebej opozarja da vojne, oboroženi spopadi in okupacije ozemlja pogosto vodijo do povečane prostitucije, trgovine z ženskami in spolne zlorabe žensk, ki zahtevajo posebne varstvene in kazenske ukrepe. (odstavek 16)

Izhodišča za ukrepanje (1995) opozarjajo, da je učinkovito zatiranje trgovanja z ženskami in dekleti zaradi trgovine s spolnostjo nujna mednarodna skrb. Uporaba žensk v mednarodni prostituciji in tihotapskih mrežah je prerasla v osrednjo usmeritev mednarodnega organiziranega kriminala. Kot nujno izpostavijo obravnavo vprašanja mednarodnega trgovanja z namenom trgovine s spolnostjo, problemov prisilne prostitucije, posilstva, spolne zlorabe in spolnega turizma. Opozarjajo, da so ženske in dekleta žrtve te mednarodne trgovine, izpostavljene

visokemu tveganju za nadaljnje nasilje, kot tudi neželenim nosečnostim in spolno prenosljivim okužbam, vključno z okužbo s HIV/AIDS. (odstavek 122)

7. Gospodarska kriza in nasilje nad ženskami

CEDAW (1979) izraža zaskrbljenost zaradi dejstva, da so v razmerah siromaštva hrana, zdravstveno varstvo, izobraževanje, usposabljanje in zaposlovanje ter zadovoljevanje drugih potreb ženskam najmanj dostopni. (Preambula)

66

Pekinska deklaracija (1995) ugotavlja, da razmere glede neenakega položaja žensk v primerjavi z moškimi še zaostre vse večja revščina, ki izhaja iz državnih in mednarodnih okvirov in vpliva na življenje večine svetovnega prebivalstva, zlasti žensk in otrok. (odstavek 6)

Resolucija Evropskega parlamenta z dne 12. marca 2013 o vplivu gospodarske krize na enakost spolov in pravice žensk ugotavlja, da se EU sooča z največjo gospodarsko in finančno krizo po veliki gospodarski krizi v 30. letih 20. stoletja in da ima ta kriza posebno hude posledice za ranljive osebe in zlasti ženske, ki jih prizadeva neposredno zaradi izgube zaposlitve ali znižanja dohodka ali negotovosti zaposlitve in posredno zaradi zmanjševanja proračunskih sredstev za javne storitve in socialno varstvo. Zato je pri obravnavi te krize in oblikovanju rešitev za njeno premagovanje med drugim bistveno temeljito preučiti vidik enakosti spolov (odstavek A). Resolucija opozarja, da bo kriza zlasti močno prizadela prikrajšane skupine žensk, vključno z invalidkami, priseljenkami, pripadnicami etničnih manjšin, ženskami z nizko izobrazbo, dolgotrajno brezposelnimi ženskami, samskimi materami, ženskami brez prihodka in ženskami, ki skrbijo za vzdrževane osebe. (odstavek 11)

Resolucija poudarja, da je nasilje nad ženskami pojav, ki je razširjen v vseh državah in v vseh družbenih slojih, da stres zaradi ekonomskih težav pogosto vodi v pogostejše, nasilnejše in nevarnejše zlorabe in da so raziskave pokazale, da je nasilje nad ženskami pogostejše, če zaradi gospodarske krize moški izgubljajo službe in premoženje (odstavek W). Opozarja, da je gospodarska kriza še poslabšala socialne in ekonomske razmere v mnogih prikrajšanih skupnostih, prispevala k še večjemu šolskemu osipu med dekleti in še večji izpostavljenosti trgovini z ljudmi (odstavek W). Ugotavlja, da gospodarska kriza spodbuja nadlegovanje, zlorabe in nasilje v vseh oblikah, zlasti povečanje prostitucije, žrtve teh dejanj pa so ženske. Poudarja, da ženske po vsem svetu ostajajo žrtve najboljsežnejših kršitev človekovih pravic, v vsaki kulturi in na vseh socialnih in gospodarskih ravneh (odstavek 73); da imajo ženske v sedanjih razmerah gospodarske krize in proračunskega varčevanja manj sredstev, da bi sebe in otroke zaščitile pred nasiljem, in da je zato še pomembneje

preprečiti neposredni finančni učinek, ki ga ima nasilje nad ženskami in otroki na sodstvo ter socialne in zdravstvene storitve (odstavek 75). Zato poziva države članice EU, naj preučijo in poudarijo takojšnje in dolgoročne učinke gospodarske krize na ženske, zlasti vprašanje, ali in kako je kriza še dodatno povečala neenakost spolov, ter posledice, kot so večja nevarnost nasilja na podlagi spola, slabšanje zdravja mater in otrok ter revščina med starejšimi ženskami. (odstavek 74)

8. Razširjenost nasilja nad ženskami

67

8.1. Raziskava Svetovne zdravstvene organizacije Globalne in regionalne ocene nasilja nad ženskami: razširjenost in zdravstvene posledice partnerskega nasilja in ne-partnerskega spolnega nasilja

Svetovna zdravstvena organizacija (WHO – *World Health Organization*) je leta 2013 objavila prvo sistematično raziskavo nasilja nad ženskami in njegovega učinka na zdravje žensk. V raziskavo je bilo vključenih več kot 80 držav. Namen raziskave je bil pridobiti tako globalne kot regionalne dokaze o razširjenosti nasilja v partnerskih odnosih in spolnega nasilja s strani oseb, ki niso partnerji. (WHO et al., 2013: 9)

WHO poudarja, da podatki raziskave potrjujejo dejstvo, da sta intimno partnersko nasilje in ne-partnersko spolno nasilje zelo razširjena in prizadeneta ženske po vsem svetu. Kljub tem dokazom mnogi še vedno raje gledajo na izkušnje žensk z nasiljem kot na nepovezane dogodke, ki se dogajajo v zasebnosti konflikta v odnosu (ibid.: 31). Poudarja tudi prenos krivde s povzročiteljev na žrtve. Navaja, da nekateri raje kot povzročitelje, za nasilje krivijo ženske. V primeru ne-partnerskega spolnega nasilja se ženskam očita, da niso prilagojene sprejetim družbenim vlogam, da so na napačnem mestu, da nosijo napačna oblačila. V primeru partnerskega nasilja se ženskam očita, da se pogovarjajo z drugimi moškimi, zavračajo spolni odnos, ne vprašajo partnerja za dovoljenje (tj. ko gredo ven, ko obiščejo svojo družino), se ne prilagajajo vlogi žene / partnerke na določen način (ibid.). Opozori tudi, da je bil zdravstveni sektor še posebej počasen pri ukvarjanju z nasiljem nad ženskami, čeprav to poročilo predstavlja jasne dokaze, da je izpostavljenost nasilju pomemben dejavnik slabega zdravja žensk. (ibid.)

Po podatkih raziskave WHO je 35,6 % žensk na svetu doživelo intimno partnersko nasilje in/ali ne-partnersko nasilje. Skoraj ena tretjina žensk, ki so imele partnerja, je doživela fizično in/ali spolno nasilje s strani intimnega partnerja, 7,2 % odraslih žensk je doživelo spolno nasilje s strani ne-partnerja. Nekatere ženske so doživele oboje. (ibid.)

Ugotovitve WHO so, da je intimno partnersko nasilje glavni dejavnik, ki prispeva k duševnim težavam žensk, zlasti k depresiji in samomorilnosti, kot tudi k težavam na področju spolnega in reproduktivnega zdravja žensk, vključno z zdravstvenimi težavami mater in novorojenčkov. (ibid.)

Ključne ugotovitve o zdravstvenih posledicah intimnega partnerskega fizičnega in spolnega nasilja so:

- 38 % vseh umorjenih žensk umorijo intimni partnerji;
- 42 % žensk, ki so bile fizično in/ali spolno zlorabljene s strani partnerja, je zaradi tega nasilja utrpelo poškodbe;
- pri ženskah z izkušnjo nasilja s strani partnerja so povečane stopnje številnih pomembnih zdravstvenih težav in tveganih vedenj;
- v primerjavi z ženskami, ki nimajo izkušnje nasilja s strani partnerja, obstajajo 16 % večje možnosti da bodo rodile nedonošenčka, dvakrat večja verjetnost za splav, dvakrat večja verjetnost za depresijo, v nekaterih regijah obstaja 1,5 krat večja verjetnost da se okužijo s HIV, in 1,6 krat večja verjetnost, da se okužijo s sifilisom. (ibid.)

WHO poudarja, da spolno nasilje še vedno ostaja zelo stigmatizirano in prinaša hude družbene sankcije (za žrtve) v mnogih okoljih. Glede na občutljivost prijavljanja spolnega nasilja vemo, da so ocene o razširjenosti spolnega nasilja verjetno podcenjene. Medtem ko obseg partnerskega nasilja zajema spekter dejanj fizičnega, spolnega in psihičnega nasilja, ki segajo od manj resnih do najhujših oblik nasilja, je spolno nasilje, po definiciji, med najhujšimi oblikami nasilja (ibid.: 32). Dejstvo, da je kljub omejitvam, 7,2 % žensk po vsem svetu prijavilo ne-partnersko spolno nasilje, zagotavlja pomembne dokaze o obsegu tega problema. Pregled WHO je pokazal, da je pri ženskah, ki so doživele ne-partnersko spolno nasilje, 2,3 krat večja verjetnost, da bodo imele težave zaradi uživanja alkohola in 2,6 krat večja verjetnost za depresijo ali anksioznost kot pri ženskah, ki te izkušnje nimajo. (ibid.)

Ženske, ki so bile posiljene, večkrat uporabljajo zdravstveno oskrbo tudi leta po dogodku (tj. obiskujejo zdravnice/ zdravnike, imajo več hospitalizacij), v primerjavi z ženskami, ki niso bile posiljene. (ibid.)

Ocene o razširjenosti in zdravstvenih bremenih v WHO raziskavi so bile omejene na fizično in spolno intimno partnersko nasilje in niso vključevale čustvene / psihološke zlorabe, čeprav kvalitativna raziskava kaže, da je ta pomemben element intimnega partnerskega nasilja, o katerem številne ženske poročajo kot tistem, ki jih še posebej onemogoča in povzroča njihovo slabo zdravje. (ibid.)

Raziskava se nanaša le na obseg spolnega nasilja pri ženskah starih 15 let ali več. Če bi bilo merjeno spolno nasilje v vseh svojih oblikah, s strani vseh povzročiteljev (partnerjev in oseb, ki niso partnerji), v otroštvu in odrasli dobi, bi bile stopnje razširjenosti precej višje. Dokazi tudi kažejo, da je za ženske, ki so doživele eno od oblik nasilja, bolj verjetno, da bodo doživele še drugo nasilje, ki ni bilo zajeto v izbrani obseg spolnega nasilja. (ibid.: 33)

WHO poudarja, da podatki, po katerih je več kot ena od treh žensk (35,6 %) po vsem svetu poročala o tem, da so doživele fizično in/ali spolno nasilje v partnerskem odnosu ali spolno nasilje v ne-partnerskem odnosu, predstavljajo nesporen dokaz za to, da je nasilje nad ženskami javni zdravstveni problem epidemičnih razsežnosti. Prežema vse kotičke sveta, izpostavlja ženske zdravstvenim tveganjem, omejuje njihovo udeležbo v družbi, in povzroča veliko človeško trpljenje. (ibid.: 35)

8.2. Raziskava Agencije Evropske unije za temeljne pravice

Nasilje nad ženskami: vseevropska raziskava

Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA – *European Union Agency for Fundamental Rights*) je marca 2014 objavila rezultate raziskave Nasilje nad ženskami: vseevropska raziskava. Raziskava FRA je najbolj celovita raziskava o izkušnjah žensk z nasiljem doslej, tako v EU kot v svetu (FRA, 2014: 39). Rezultati raziskave temeljijo na osebnih intervjujih z 42.000 ženskami v vseh 28 državah članicah EU, pri čemer je bilo povprečno število razgovorov v vsaki državi 1.500. Rezultati predstavljajo izkušnje in mnenja žensk, starih od 18 do 74 let, ki živijo v EU. Standardizirani anketni vprašalniki so vsebovali vprašanja o fizičnem, spolnem in psihičnem nasilju, nasilju v otroštvu, spolnem nadlegovanju in zalezovanju. (ibid.: 7)

Ugotovitve raziskave kažejo, da je nasilje nad ženskami obsežna zloraba človekovih pravic po vsej EU, o katere dejanski razširjenosti lahko le sklepamo. (ibid.: 9)

FRA je na podlagi rezultatov raziskave oblikovala vrsto mnenj, katerih namen je podpirati EU in nacionalne oblikovalke/oblikovalce politik pri uvajanju in implementaciji celovitih ukrepov za preprečevanje nasilja nad ženskami. FRA predlaga, da bi lahko prihodnje strategije EU na področju enakosti med spoloma pri obravnavi ključnih problematičnih področij nasilja nad ženskami temeljile na ugotovitvah raziskave. Opozarja, da bi moralo, glede na obseg nasilja nad ženskami, področje pravosodja in notranjih zadev EU zagotavljati, da se nasilje nad ženskami prizna in obravnava kot kršitev temeljnih pravic. Spodbuja države članice EU, naj oblikujejo posebne nacionalne akcijske načrte o nasilju nad ženskami, pri katerih naj zaradi pomanjkanja podatkov na nacionalnih ravneh uporabijo rezultate raziskave.

Meni, da je potrebno na ravni EU in držav članic okrepiti pristop k ženskam, žrtvam nasilja, ki je osredotočen na žrtve in pravice, in ugotavlja, da so se v zadnjih letih v številnih državah članicah pojavili pozitivni zgledi, ki priznavajo nasilje v družini ali v intimnih partnerskih odnosih kot zadevo, ki zahteva posredovanje države, in ne kot zasebno zadevo. (ibid.: 37)

8.2.1. Prijavljanje nasilja in pomanjkanje podatkov o razširjenosti nasilja

Podatki iz raziskave kažejo, da večina žensk, ki so žrtve nasilja, svojih izkušenj ne prijavi policiji ali drugi organizaciji za podporo žrtvam. Zato večina žensk, ki so žrtve nasilja, ne pride v stik s pravosodnim sistemom in drugimi službami. Jasno je, da se zato potrebe in pravice številnih žensk v EU ne uresničujejo. FRA ugotavlja, da, glede na velik pomen nasilja nad ženskami, ni dobro, da se morajo oblikovalke/oblikovalci politik in javne službe v številnih državah članicah spopadati s pomanjkanjem celovitih podatkov o obsegu in naravi te problematike. Ker večina žensk nasilja ne prijavi, čuti, da jih sistemi k temu navadno ne spodbujajo in jih pri tem ne podpirajo, so v uradnih podatkih o kaznivih dejanjih zabeleženi le tisti primeri, ki so bili prijavljeni. Zato odzivi politike in praktični ukrepi za odpravo nasilja nad ženskami ne temeljijo vedno na obširnih dokazih. Medtem ko so nekatere države članice EU in raziskovalne ustanove začele uporabljati ankete in druge raziskave nasilja nad ženskami, je za celotno EU značilno, da na tem področju ni celovitih in primerljivih podatkov. (ibid.: 7)

8.2.2. Fizično in spolno nasilje

V EU je bilo v 12 mesecih pred razgovori približno 13 milijonov žensk žrtev fizičnega nasilja. To pomeni 7 % žensk, starih od 18 do 74 let. Približno 3,7 milijona žensk je doživelo spolno nasilje, to pomeni 2 % žensk v EU, starih od 18 do 74 let. Ena od treh žensk (33 %) je doživela fizično in/ali spolno nasilje v obdobju po 15. letu starosti; približno 8 % žensk je doživelo fizično in/ali spolno nasilje v 12 mesecih pred razgovori. Od vseh žensk, ki so imele (sedanjega ali bivšega) partnerja, je 22 % doživelo fizično in/ali spolno nasilje s strani partnerja v 12 mesecih pred razgovori (ibid.: 15). V obdobju po 15. letu starosti je bila posiljena vsaka dvajseta ženska (5 %). (ibid.: 20)

33 % žrtev nasilja s strani partnerja in 26 % žensk, ki so doživele nasilje s strani ne-partnerja, se je obrnilo na policijo ali drugo organizacijo, kot je organizacija za podporo žrtvam, po najresnejšem incidentu nasilja. (ibid.: 22)

8.2.3. Psihično in ekonomsko nasilje s strani partnerja

43 % žensk je doživelo psihično nasilje s strani intimnega partnerja, bodisi sedanjega ali bivšega. (ibid.: 11)

Približno 5 % žensk je doživelo ekonomsko nasilje v svojih sedanjih zvezah, 13 % žensk je doživelo neko obliko ekonomskega nasilja v prejšnjih zvezah. (ibid.: 23)

8.2.4. Zalezovanje

V EU je bilo od 15. leta starosti približno 18 % žensk žrtev zalezovanja, 5 % žensk pa je bilo žrtev zalezovanja v 12 mesecih pred raziskavo. To pomeni, da je bilo v EU 9 milijonov žensk, ki so bile žrtve zalezovanja. (ibid.: 26)

8.2.5. Spolno nadlegovanje

V EU je od 83 milijonov do 102 milijona žensk (od 45 % do 55 % žensk) doživelo spolno nadlegovanje v obdobju po 15. letu starosti. V 12 mesecih pred razgovori je spolno nadlegovanje doživelo od 24 milijonov do 39 milijonov žensk (od 13 % do 21 %). (ibid.: 28)

8.2.6. Izkušnje z nasiljem v otroštvu

Če upoštevamo fizično, spolno in psihično nasilje skupaj, je 35 % žensk navedlo, da so pred 15. letom starosti doživele vsaj eno od oblik nasilja s strani odraslega povzročitelja. Približno 12 % žensk je navedlo, da jih je pred 15. letom starosti spolno zlorabila odrasla oseba ali nad njimi zagrešila spolni incident, kar pomeni, da je v EU takih žensk 21 milijonov. Približno 27 % žensk je doživelo fizično nasilje s strani odrasle osebe pred 15. letom starosti, približno 10 % žensk pa je navedlo, da so doživele neko obliko psihičnega nasilja s strani odrasle osebe v družini. (ibid.: 31)

8.2.7. Strah pred zlorabo in njenimi učinki

21 % žensk je (vsaj) občasno v 12 mesecih pred razgovori skrbelo, da bo s strani nekoga doživela fizični ali spolni napad. V EU se nekaj več kot polovica žensk (53 %) vsaj občasno izogiba določenim situacijam ali krajem zaradi strahu pred fizičnim ali spolnim napadom. (ibid.: 33)

8.2.8. Stališča in ozaveščenost

78 % žensk v EU misli, da je nasilje nad ženskami v njihovi državi zelo pogosto ali precej pogosto (ibid.). V povprečju je 39 % žensk v EU navedlo, da poznajo druge ženske, ki so žrtve nasilja v njihovem prijateljskem in družinskem krogu.

9. Zaključek

Pregled mednarodnih dokumentov nam pokaže, da nasilje nad ženskami in njegova obravnava kot diskriminacije ter vzroka in posledice diskriminacije ni nekaj novega. Čeprav bi nekdo lahko dobil takšen vtis, glede na neuspešnost delovanja proti problematiki, na njeno izjemno razširjenost in boj nevladnih ženskih organizacij, ki kot pokvarjena plošča že desetletja ponavljajo isto mantro o tem kaj je nasilje nad ženskami in kako odpravljati vzroke zanj. Zato, da bomo to sistematično kršenje človekovih pravic in temeljnih svoboščin odpravili.

Raziskava WHO je samo eden od zapisov dela te mantre, ki nam daje vedeti, da nas predsodki in stereotipi pomembno ovirajo na poti k tudi minimalnemu uspehu. Čeprav več kot tretjina žensk po vsem svetu doživlja fizično nasilje, je to za nas še vedno problem, ki ga postavljamo v zasebnost, ki ga imenujemo konflikt in ne nasilje, pri katerem zanj krivimo žrtev.

Pri sprejemanju mednarodnih in regionalnih instrumentov (npr. Istanbulske konvencije), ki predstavljajo pomembne premike h kakovostni obravnavi problematike, pa še vedno v prvi vrsti iščemo (pravne idr.) ovire za uvajanje njihovih določil v nacionalno zakonodajo, namesto da bi s konstruktivnim pristopom delovali v smeri večje zaščite in varnosti žensk tudi preko teh standardov.

Viri

1. Council of Europe – CoE, Committee of Ministers (1985) *Recommendation No. R (85) 4 of The Committee of Ministers to Member States on Violence in the Family*, 26. 3. 1985. Dostopno prek: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7997>, 28. 6. 2014.
2. Council of Europe – CoE, Parliamentary Assembly (2002) *Recommendation 1582 (2002), Domestic violence against women*, 27. 9. 2002. Dostopno prek: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/tao2/errec1582.htm>, 28. 6. 2014.
3. Council of Europe – CoE (2014) *Historical background*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/background_en.asp (22. 7. 2014).
4. *Declaration on the Elimination of Violence against Women, A/RES/48/10420*, December 1993. Dostopno prek: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>, 2. 7. 2014.
5. Estrela, E. (2013) *Poročilo o spolnem in reproduktivnem zdravju ter pravicah, 2013/2040(INI), A7-0306/2013*, 26. 9. 2013. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0306+0+DOC+XML+Vo//SL>, 28. 6. 2014.
6. European Union Agency for Fundamental Rights – FRA (2014) *Violence against women: an EU-wide survey. Results at a glance*. Dostopno prek: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-apr14_en.pdf, 2. 7. 2014.
7. *General Recommendation No. 19: Violence against Women, A/47/38*, 11th session 1992. Dostopno prek: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>, 2. 7. 2014.
8. *International Day for the Elimination of Violence against Women, RES 54/134*, 17. 12. 1999. Dostopno prek: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/54/134, 28. 6. 2014.
9. *Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk, RES 34/180*, 18. 12. 1979. Ur. l. RS, št. 9/92.

10. Neubauer, V., ur. (1996) *Svetovna konferenca o ženskah (4; 1995; Beijing)*. Poročilo o četrti svetovni konferenci o ženskah, Peking, 4. – 15. september 1995. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.
11. Neubauer, V., ur. (1997) *Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk: uresničevanje določil konvencije v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.
12. *Resolucija Evropskega parlamenta z dne 12. marca 2013 o vplivu gospodarske krize na enakost spolov in pravice žensk*, 2012/2301(INI), A7-0048/2013, 12. 3. 2013. Dostopno prek: [http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0073+o+DOC+XML+Vo//SL](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0073+o+DOC+XML+Vo//SL, 28. 6. 2014), 28. 6. 2014.
13. Secretary-General (1993) *Secretary-General, in International Women's Day Message, says promotion and protection of women's rights central to work of United Nations*, SG/SM/4935, 8. 3. 1993. Dostopno prek: <http://www.un.org/womenwatch/feature/iwd/1993/>, 2. 7. 2014.
14. Secretary-General (1999) *Violence against women 'most shameful', pervasive human rights violation, says Secretary-General in remarks on International Women's Day*, SG/SM/6919, WOM/1113, 8. 3. 1999. Dostopno prek: <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990308.sgsm6919.html>, 28. 6. 2014.
15. Secretary-General (2008) *Secretary-General says violence against women never acceptable, never excusable, never tolerable, as he launches global campaign on issue*, SG/SM/11437, WOM/1665, 25. 2. 2008. Dostopno prek: <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sgsm11437.doc.htm>, 28. 6. 2014.
16. Veselič, Š. (2004) Obravnava nasilja nad ženskami v nekaterih mednarodnih in regionalnih instrumentih. V: Horvat, D., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M. (ur.) *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*, s. 148–54. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
17. *Vienna Declaration and Programme of Action. Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993*, UN DOC. A/CONF.157/23, 12. 7. 1993. Dostopno prek: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>, 23. 7. 2014.
18. World Health Organization (2013) *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and nonpartner sexual violence*. Dostopno prek: <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/>, 2. 7. 2014.
19. Združeni narodi (1986) *Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace, Nairobi, 15–26 July 1985*. New York: United Nations. Dostopno prek: <http://www.un.org/womenwatch/confer/nfls/Nairobi1985report.txt>, 2. 7. 2014.

SKLOP 2

Nekatere vrste nasilja

Maja Plaz

Nasilje nad ženskami v partnerskih in sorodstvenih odnosih

75

Povzetek

Nasilje nad ženskam oziroma natančneje nasilje proti ženskam se pojavlja v različnih oblikah. O njem še vedno obstaja veliko stereotipnih predstav, ki negativno vplivajo na odločitve žensk, da bi zapustile nasilnega partnerja. Posledice nasilja se pri posameznici odražajo na psihičnem in fizičnem zdravju ter vplivajo na njeno normalno aktivno vključevanje v družbo. Da bi razumeli, zakaj ženske vztrajajo v nasilju, zakaj se pogosto vračajo k povzročiteljem nasilja, je nujno, da se seznanimo z dinamiko nasilnega odnosa in procesom normalizacije nasilja.

Kljub napredku na vseh področjih, seksizem v sodobni družbi ni izginil, postal je le bolj prefinjen, subtilnejši. Odkriti seksizem se je umaknil prikritemu, saj so države v zadnjih tridesetih letih sprejele razne zakone, ki prepovedujejo odkrito diskriminacijo. Prav diskriminacija pa ohranja in spodbuja nasilje nad ženskami.

Ozaveščanje javnosti je eden najpomembnejših segmentov pri reševanju problematike nasilja nad ženskami in v zadnjih 25 letih se je tudi v Sloveniji na tem področju veliko spremenilo. Kljub vsemu pa se pri delu z žrtvami vedno znova potrjuje, kako pomembna so poznavanja osnovnih zakonitosti nasilja nad ženskami in nad otroki, ki vključujejo vse zgoraj navedene vidike. Širše jih osvetljuje pričujoči prispevek.¹²

¹²Večji del članka je zaradi svoje aktualnosti povzet po priročniku za delo z žrtvami nasilja, ki ga je Društvo SOS telefon izdalo leta 2004 in ponatisnilo leta 2007: Horvat, D., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M., ur. (2004): *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje. Priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon. Prav tako je povzet po: Plaz, M. (1999) *Nasilje nad žensko v družini, partnerskih in sorodstvenih zvezah. Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

1. Oblike nasilja

1.1. Psihično nasilje:

Najbolj razširjena oblika nasilja je psihično nasilje, ki se povezuje tako s fizičnim kot s spolnim in ekonomskim nasiljem. Verjetno lahko rečemo, da smo včasih žrtve psihičnega nasilja v teku življenja vsi, prav tako pa ga občasno tudi povzročamo. Psihično nasilje v partnerski zvezi je na začetku, ko se šele začne dogajati, zelo neopazno – celo za žrtev, ki se ji dogaja. »V vsakem partnerskem odnosu prihaja občasno do nesoglasij. Toda ko se vzorec nadzorovanja, s katerim eden od partnerjev doseže tisto, kar hoče, na račun drugega partnerja, njegovih pravic, prepričanj, želja, pojavlja vedno znova, takrat lahko govorimo o psihičnem nasilju« (Meden, 1998). Psihično nasilni smo lahko z besedami, lahko pa tudi z vedenjem ali s tišino. Tišina je pri psihičnem nasilju zelo močno orožje (t. i. tihi dnevi), ko eden od partnerjev s tišino kaznuje drugega in mu s tem dopoveduje, da ni vreden njegove pozornosti.

Psihično nasilje vključuje:

- grožnjo s pretepanjem;
- posmeh glede videza žrtve;
- posmeh glede njenih navad, inteligentnosti, prijateljev ali družine, verskega prepričanja;
- izoliranje od prijateljev ali družine;
- partnerjeve grožnje, da bo odpeljal otroka;
- prepoved posedovanja stvari, ki so žrtvi izjemno pomembne;
- uničevanje pohištva ali osebnih stvari, ki žrtvi veliko pomenijo;
- prikrajšanje glede denarja;
- partnerjeve grožnje, da bo žrtev vrgel iz hiše;
- partnerjeve grožnje, da jo bodo namestili v psihiatrični ustanovi... (Pravno informacijski center, 1998: 5)

Pri psihičnem nasilju gre pogosto za željo po dominaciji v hiši – življenje se mora vrteti okrog ene osebe in njenih pravil. Želja po posedovanju se kaže v pogostih izbruhih ljubosumja, v dopovedovanju drugi osebi, da ničesar ne naredi dovolj dobro. Kdor je psihično nasilen, se pogosto igra z dejstvi – jih prikroji po svoje tako, da mu ustrezajo, krivdo pa zvali na druge ljudi. Pogosta *opravičila* za svoje vedenje so npr.: »Saj sem se samo šalil – saj me poznaš, kakšen sem...« Neredko se dogaja, da povzročitelj nasilja ščuva otroke proti materi, jih materialno podkupuje, spodkopava njeno avtoriteto, ji daje občutek, da ni dobra mati... Tako kot pri drugih oblikah nasilja gre tudi pri psihičnem nasilju predvsem za nadzor nad drugo osebo,

za prevlado nad njo in ustrahovanje. S psihičnim nasiljem spodjedamo samozavest žrtve in jo poskušamo razvrednotiti.

Možne posledice psihičnega nasilja so: pomanjkanje energije, ranljivost, anksioznost, glavoboli, napadi panike, občutek nemoči, neobvladovanje svojega življenja, strah pred prihodnostjo, nesamozavest, napadi joka, spremenjene spalne navade, spremenjen odnos do hrane, izguba stika s seboj, dvom v svoje duševno zdravje, misel na samomor itd.

Povzročitelj nasilja, ki izvaja psihično nasilje, sčasoma pri žrtvi doseže, da se ga ta boji in se uklanja njegovi volji. Do neke mere mu uspeva nadzorovati žrtev, vendar pa kmalu začuti, da jo nanj veže le strah, zato postaja vedno bolj nesamozavesten in jezen. Čeprav ga ima partnerka morda še vedno rada, ji njen preživetveni nagon narekuje, kako naj se vede, kako naj se prilagodi trenutni situaciji (Porterfield, 1989: 2). To je zelo naporno, saj lahko povzročitelja nasilja spravi v bes že najmanjše nestrinjanje, izražanje lastnega mnenja ipd. Vsi partnerkini poskusi, da bi mu ustregla, so običajno neuspešni. Žrtev nikoli ne more vedeti, kaj bo izzvalo vpitje, grožnje, očitke, loputanje z vrati... Z nadzorovanjem in manipulacijo poskuša povzročitelj nasilja ženski vzeti samospoštovanje z namenom, da povzdigne svojega. Psihično nasilje pogosto preraste v fizično. Ponavadi se to zgodi v trenutku, ko je partner prepričan, da ga žrtev ne bo zapustila (po poroki, ob prvi nosečnosti, ob rojstvu prvega otroka, ko partnerka izgubi službo in postane od njega finančno odvisna).

1.2. Fizično nasilje

Fizično nasilje je najbolj očitno nasilje nad žensko in sega od klofut do brc, udarjanja z glavo ob tla ali steno, davljenja, pretepanja z različnimi predmeti, metanja predmetov v osebo, napadov z nožem, lasanja, umora. Poškodbe so primerne načinu, ki ga povzročitelj nasilja uporabi ob napadu na žrtev: vreznine, modrice, zlomljen nos, roka, noga, rebra..., poškodbe glave, opekline...

Vsako fizično nasilje je hkrati tudi psihično, meja med njima pa je tam, kjer se besednemu nasilju pridruži udarec.

Grožnja, ki je podkrepljena z dvignjeno roko, ni več samo psihično, pač pa po definiciji fizično nasilje, ker se tega bojimo in ga upravičeno pričakujemo. Mož, ki vsak dan vpije nad svojo ženo, češ da je nesposobna, da nič ne dela in ne zna skrbeti za otroke, potem pa nekega dne psihičnim pritiskom doda še grožnjo, naj se pazi, če se ne bo poboljšala, gotovo doseže, da se bo žena ustrašila, da bo do nje fizično nasilen. (Kuhar et al., 1999)

Prvo partnerjevo nasilno dejanje žensko ponavadi popolnoma preseneti. Zgodi se potem, ko odnos že nekaj časa traja – med prvo nosečnostjo, po poroki ali potem, ko partnerja začneta živeti skupaj. Moškemu je navadno žal, opraviči se, obljubi, da tega ne bo nikoli več storil. Toda **zelo malo možnosti je, da se nasilje ne bo ponovilo**. Ponavadi se pojavlja vedno pogostejše, v vedno hujših oblikah. Nasilje ima namreč **tendenco naraščanja** in vedno moramo upoštevati, da gre za **proces**, ki se ne zgodi čez noč. Kadar se v partnerski zvezi zgodi umor, vedno najprej preverimo zgodovino nasilja, ki je po pravilu prisotno že nekaj let pred samim *dokončnim* dogodkom.

Cilj fizičnega in drugih oblik nasilja je pridobiti, povečati ali dokazovati svojo moč nad žrtvijo.

1.3. Spolno nasilje

V priročniku Društva za nenasilno komunikacijo (Kuhar et al., 1999) je spolno nasilje definirano kot nezaželen poseg v posameznikovo spolno integriteto. Gre za vsako dejanje, s katerim se eden od partnerjev ali ena od partneric ne strinja. Cilj spolnega nasilja ni spolni odnos in orgazem, pač pa je, tako kot v primeru psihičnega in fizičnega nasilja, dokazovanje premoči in popolnega nadzora nad žrtvijo.

Medijsko najbolj izpostavljena oblika spolnega nasilja je posilstvo, k spolnemu nasilju pa štejemo še spolno nadlegovanje, ki se najpogostejše dogaja na delovnem mestu, spolno zlorabo slabotnih oseb ali otrok, incest ali krvoskrunstvo, neprimerne poglede, komentarje, nagovarjanje in podobno. Posiljevalci hočejo s tem, da spolno občujejo z osebo, ki tega ne želi, v prvi vrsti dokazati, da so močnejši in obvladujejo žrtev, spolna sla je drugotnega pomena. Včasih spolne potrebe pred posilstvom sploh ne čutijo, čutijo pa potrebo, da bi žrtev ponižali in jo spravili v popolnoma podrejen položaj. Nekateri med posilstvom sploh ne doživijo orgazma, doživljajo pa ga kasneje, ko fantazirajo o poniževanju, žrtvinem strahu in moledovanju. (Kuhar et al., 1999: 19)

Statistike kažejo, da so storilci spolnega nasilja v več kot 80 % primerov znane osebe, v približno 95 % moški. Ženske najpogostejše doživljajo spolno nasilje s strani svojih partnerjev – če so z njimi poročene ali ne, če živijo z njimi ali ne. O spolnem nasilju še vedno vlada mnogo stereotipnih predstav. Ena od najbolj razširjenih je ta, da so povzročitelji spolnega nasilja tujci in da gre za redke *perverznejše*. To ne drži, saj se približno polovica spolnega nasilja zgodi doma, storilci pa so v večini primerov znane osebe. Spolni nasilneži so običajni moški iz vseh socialnih slojev. (Dobnikar, 1997)

Ženske, ki s strani partnerja doživljajo vse oblike nasilja, torej tudi spolno, tega pogosto ne definirajo kot posilstvo, saj so nekatere še vedno prepričane, da je

to njihova *zakonska dolžnost*. Po drugi strani pa je njihova volja ponavadi že tako zlomljena, da nimajo več moči, da bi se uprle. Posledice spolnega nasilja so pogosto namreč zelo hude. Žrtve se počutijo krive, pogosto jih je strah drugih ljudi, so jezne, imajo občutek, da so neprestano umazane, počutijo se ponižane, izgubijo zaupanje vase, ne zaupajo drugim, sovražijo svoje telo, imajo motnje hranjenja, psihosomatske bolezni, različne odvisnosti in drugo.

1.4. Ekonomsko nasilje

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) ekonomsko nasilje opredeljuje kot neupravičeno nadzorovanje ali omejevanje družinskega člana ali članice pri razpolaganju z dohodki oziroma upravljanju s premoženjem, s katerim družinski član ali članica samostojno razpolaga oziroma upravlja ali neupravičeno omejevanje razpolaganja oziroma upravljanja s skupnim premoženjem družinskih članov.

Ekonomsko nasilje tako lahko pomeni popoln nadzor nad družinskimi prihodki, odrejanje določene vsote denarja za gospodinjstvo – *žepnino*; samo po sebi je umevno, da ženska vse porabi za gospodinjstvo; partnerke velikokrat plačujejo kredit za stanovanje, partnerji pa so vpisani kot lastniki; če je ženska brezposelna, jo partner kaznuje tako, da ji ne da denarja za stroške gospodinjstva; pogosto je preprečevanje razpolaganja z lastnimi sredstvi, preverjanje prihodkov in izdatkov, odrekanje pravice do zaposlitve ali študija itn.

1.5. Zanemarjanje

ZPND vključuje tudi zanemarjanje, o katerem govorimo, kadar oseba opušča dolžno skrb za družinskega člana ali članico, ki jo potrebuje zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, razvojnih ali drugih osebnih okoliščin.

Najpogostejše so zanemarjanju izpostavljene osebe s fizično oviranostjo, osebe s psihično oviranostjo in starejše osebe. Aktivnosti, ki so težko izvedljive zaradi fizične ali psihične oviranosti so: hranjenje, uporaba sanitarij, jemanje zdravil, oblačenje in slačenje, umivanje, poganje v posteljo in vstajanje iz postelje / posedanje na stol in vstajanje s stola, gibanje po stanovanju, kuhanje / priprava hrane, uporaba telefona, nakupovanje, skrb za finance in vsakodnevne administrativne naloge, lažja gospodinjstva opravila.

Dejanja, ki pomenijo zanemarjanje, so na primer nepripravljenost ali nesposobnost zagotoviti življenjsko nujne potrebščine, opustitev / pomanjkanje skrbi in nege, grobi postopki / surovo ravnanje, neprimerno, pomanjkljivo nadzorovanje in

varovanje pred vsem, kar lahko škodi, zavračanje ali neizpolnjevanje obveznosti in dolžnosti, kršitev, zanikanje, omejevanje pravic.

Zanemarjanje je včasih lahko tudi nehoteno, večinoma pa je aktivno, torej zavestno.

2. Stereotipi in dejstva o nasilju

Vse različne vrste in oblike nasilja proti ženskam so obdane z miti in zmotami, ki so bolj ali manj uveljavljene v družbi in s tem v vseh nas: ženske lažejo, ženske izzivajo, ženske hočejo biti posiljene, nasilju je podvržena le *posebna vrsta* žensk itd. Vse pa so usmerjene v žrtve in prenašanje krivde nanje. Velika težava nastane, ko se ti stereotipi pojavijo na nivoju institucij, ki spadajo v sistem pomoči žrtvam nasilja. Če se na primer pojavijo na nivoju sodstva, to zagotovo vpliva na razsojanje v primerih nasilja v družini, obenem pa kaže na močno vkoreninjenost napačnih prepričanj o nasilju v družini, pred katerimi žal ni imuna niti sodna veja oblasti.

Sledi nekaj najpogostejših stereotipov v zvezi z nasiljem nad ženskami.

Stereotip: Družinski prepiri, pretepanje žensk in otrok v družini so značilnosti družin, ki pripadajo nižjemu sloju. Gre za siromašne in neizobražene ljudi, za priseljence... Pri ljudeh z višjo izobrazbo in visokim ekonomskim standardom je nasilje redek pojav.

Dejstvo: Nasilje nad ženskami ne pozna meja. Dogaja se v vseh družbenih razredih in skupinah. Morda je pri družinah z nižjim življenjskim standardom le bolj transparentno, saj ženske iz višjih slojev včasih težje pokličejo policijo v posredovanje, ker imajo njihovi partnerji večjo družbeno moč. Na SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja pogosto pokličejo ženske, ki povedo, da si ne upajo poklicati policije, ko doživljajo nasilje, ker jih partnerji prepričajo, da ne bodo ničesar dosegle, saj bodo uporabili svoje zveze in poznanstva na policiji.

Stereotip: Nasilje v družini je sodobni pojav, vzrok zanj pa je hiter način življenja in stresi, ki jih doživlja sodobna družba.

Dejstvo: Navada, da mož lahko pretepa svojo ženo, je v družbi prisotna odkar obstaja institucija zakona. V preteklosti so pretepanje žensk dovolili celo z zakoni. Tudi druge vrste in oblike nasilja nad ženskami imajo dolgo zgodovino.

Stereotip: Danes je nasilje v družini redek pojav. To se je dogajalo v preteklosti, ko so bili ljudje bolj nasilni, moški pa so pojmovali ženske za svojo lastnino.

Dejstvo: Tudi danes je nasilje v družini zelo pogosto. Dejstvo je, da to vrsto nasilja ljudje najmanjkrat prijavljajo.

Stereotip: Ženske izzivajo nasilje s svojim vedenjem. Zaslužijo si, da dobijo udarce, ker ne ubogajo svojih mož oziroma delajo *napačne stvari*.

Dejstvo: To splošno prepričanje samo ilustrira dejstvo, da je problem žensk, ki so žrtve nasilja, družbeni problem, ki je globoko zakoreninjen in je v povezavi z vzgojo moških in žensk glede dejstva, kako vidijo sami sebe. Ta način razmišljanja tudi lepo pokaže, kako družba povezuje zakon, lastnino, spolnost in nasilje. Nihče si ne zasluži, da ga kdo drug pretepa, čeprav povzročitelji nasilja vedno najdejo nek izgovor za svoja dejanja, ne glede na to, kaj je žrtev storila oziroma česa ni storila. Pomembno je, da se zavedamo, da izzivanje vedno obstaja le v glavi osebe, ki nasilje povzroča. Za povzročitelja nasilja je lahko katerokoli žrtvino dejanje vzrok za nasilje.

Stereotip: Če bi ženska želela zapustiti povzročitelja nasilja, bi to tudi lahko storila. Če pa v nasilnem odnosu vztraja, verjetno uživa v tem, da jo moški tepe.

Dejstvo: Ženske ne odidejo iz nasilnega odnosa iz več razlogov: zaradi sramu in strahu pred še večjim nasiljem; zaradi ekonomske odvisnosti; ker nimajo dovolj materialnih sredstev; nimajo se kam umakniti... Najpogosteje pa se ti vzroki prepletajo in s tem postane začarani krog nasilja še bolj brezizhoden.

Stereotip: Ženske, ki doživljajo nasilje, so z zakoni dovolj zaščitene.

Dejstvo: Policija po vsem svetu kljub ostrejši zakonodaji še vedno okleva pri posredovanjih, ko gre za vprašanje *zasebne sfere*. V kazenskih zakonikih mnogih držav žrtve nasilja v družini še vedno nimajo posebne zaščite. Mnogi pravni sistemi gledajo na ta problem skorajda kot na tekmovalstvo dveh enako močnih strani. Posilstva v zakonu v mnogih državah ne obravnavajo kot kaznivo dejanje. Mnogi sodniki in sodnice še danes gledajo na pretepanje žensk kot na normalni del družinskega življenja, kar se včasih kaže tudi v razsodbah pri nas.

Stereotip: Pretepanje ženske je povezano z moževim alkoholizmom in v mnogih primerih je ravno alkohol vzrok nasilja.

Dejstvo: Alkohol je pri nasilju seveda lahko prisoten, ne moremo pa reči, da je alkohol vzrok za nasilje. Tako pretepanje kot alkoholizem imata skupne korenine v naravi povzročitelja nasilja in v naravi odnosov, v katerih se nahaja. Nekateri povzročitelji nasilja se napijejo, preden začnejo pretepati svojo partnerko, to pa storijo z namenom, da bi imeli kasneje opravičilo, da so bili pijani, da se samega dejanja ne spominjajo, da se niso mogli kontrolirati... V svetu je povprečno 5 – 8 % ljudi, ki prekomerno pijejo. 10 % od teh je tudi nasilnih. Ta podatek spodbija trditve, da je fizično nasilje posledica alkoholizma. Alkoholizem ni primarni vzrok za fizično

nasilje, lahko pa ga spodbudi. Tudi zdravljene alkoholike bo nadaljeval z uporabo nasilja, če svoji nasilnosti ne bo posvetil posebne pozornosti. (Kuhar et al., 1999)

Stereotip: Pretepane ženske so neizobražene in po navadi predstavljajo nekvalificirano delovno silo.

Dejstvo: Pretepane ženske so lahko tako tiste z uspešno poklicno kariero kot tudi delavke v tovarni ali gospodinje. Poklic, ki ga opravljajo, ne more vplivati na nasilni značaj njihovih partnerjev.

Stereotip: Povzročitelja nasilja lahko prepoznamo že na prvi pogled, nikoli niso prijetni in šarmantni.

Dejstvo: Ker se zunanji videz posameznika pojavlja v kulturno specifični formuli lepo = dobro, ljudje pogosto verjamejo, da je povzročitelja nasilja prepoznati že po videzu. V resnici partnerje, ki so nasilni, njihove žrtve pogosto opisujejo kot male dečke, ki se radi zabavajo – takrat, ko niso nasilni. Pogosto so pozorni, čustveni, vznemirljivi, privlačni partnerji. To dejstvo potrjujejo tudi izkušnje policistk in policistov, ko posredujejo v družini, kjer se dogaja nasilje. Ponavadi jim vrata odpre uglašen, prijazen moški, ki jih vljudno povabi v stanovanje, jim celo ponudi kavo in se dela nevednega o preteklem dogajanju med njim in partnerko.

Stereotip: Pretepane ženske so si zaslužile, da jih je partner pretepel.

Dejstvo: Povzročitelj nasilja izgubi notranjo samokontrolo iz njemu lastnih razlogov in ne zato, ker je njegova partnerka nekaj storila oziroma nečesa ni storila. Nihče ne zasluži, da ga kdo drug pretepe. To je tudi protizakonito.

3. Posledice nasilja nad ženskami v partnerskih odnosih

Nasilje ima vedno psihične posledice. Povzroči, da ženska izgubi samo sebe, svoje samospoštovanje, samozavest, porušen je njen občutek varnosti. Namesto tega se pojavijo občutki ničvrednosti, strahu, ničevosti. Ženska, ki doživlja nasilje, izgubi nadzor nad svojim življenjem, o njej odloča nekdo drug. Ženske, ki so nasilje doživljale v preteklosti ali ga še vedno preživljajo, imajo pogosto naslednje občutke: počutijo se demoralizirane, degradirane, zelo jih je strah, so introvertirane, same sebi se zdijo grde, neprivlačne, nevredne, imajo samomorilske misli, počutijo se ponižane, osramočene, krive, negotove, neljubljene, neljubeče, nevredne zaupanja, nesposobne, zmedene, ranljive, stare, psihično in fizično uničene, izgubijo stik same s sabo, ne vedo več, kaj bi rade v življenju, pričnejo živeti skladno s pričakovanji partnerja, pričnejo misliti, da je to, kar se jim dogaja, normalno, bojijo

se odprtih prostorov (agrofobija), se samopoškodujejo, izgubijo stik z realnostjo, opustijo misel na to, da bi lahko živele brez nasilja, obrnejo hrbet prijateljicam, racionalizirajo nastali položaj. (Breaking through, 1989)

Pogoste posledice nasilja nad žensko so tudi: trajna invalidnost, osamitev, izolacija od drugih ljudi iz strahu, da bo nasilje odkrito ali da se bo nadaljevalo, psihološki stres, ki se kažejo v obliki kroničnih bolezni, motnje prehranjevanja (ženska si z uživanjem oz. izločanjem hrane poskuša vrniti nadzor nad lastnim telesom, s hrano poskuša zapolniti praznino v sebi), težave pri iskanju zaposlitve in težave pri tem, da službo obdržijo, da se prilagodijo pogojem dela (pri tem gre za posledico napetosti zaradi nasilnega ozračja, v katerem je morala žrtev živeti), nesposobnost za opravljanje raznih službenih obveznosti zaradi poškodb, sramu, strahu pred nasiljem, depresija (žrtev je ponavadi ohromljena od nenehnega strahu in napetosti), samomor, umor – najsi gre za povzročitelja ali žrtev. (ibid.)

Senzacionalistično poročanje medijev o žrtvah nasilja je še vedno pogosto. Posebej v primerih, ko je izid smrten – in takih primerov je v zadnjih letih v Sloveniji veliko več kot v preteklosti. Poročanje medijev se usmerja na osebne značilnosti žrtev, ki so prikazane kot problematične, veliko je namigovanj na nezvestobo, kar povzroči hitro sklepanje na opravičilo za storjeno dejanje. Tovrstno poročanje utrjuje stereotipne predstave o nasilju proti ženskam, ki pravijo, da je gotovo morala s svojim vedenjem povzročiti lastno tragedijo. Da bi lahko v bodoče zaježili tovrstna dejanja, so potrebna jasna stališča glede nedopustnosti nasilja nad ženskami.

Seveda je lahko žrtev umora tako ženska kot moški. Ko gre za smrt ženske, je to ponavadi ekstremno nasilno dejanje, ki ga je izvršil moški, ponavadi partner. Ko gre za umor moškega, je ta le redko posledica dolgotrajnega odnosa, v katerem je bil moški žrtev, ženska pa povzročiteljica nasilja. V takem primeru gre ponavadi za samoobrambo ženske ali pa je umor posledica ponavljajočih napadov moškega. To je običajni vzorec, poznan v Združenih državah Amerike že nekako od leta 1950 in se nadaljuje še danes. (Dobash in Dobash, 1992)

Ko se nasilje konča, se ženske pogosto srečajo z naslednjimi težavami:

- ne zaupajo več moškim;
- ne morejo uživati v spolnosti;
- imajo velikansko potrebo po ljubezni in naklonjenosti;
- težko najdejo voljo do življenja;
- težko se pomirijo s tem, kar se jim je dogajalo in težko verjamejo, da so normalne kljub temu, kar so doživljale.

Zato je zelo pomembno, da ima ženska, ki se je umaknila od partnerja in se sooča z omenjenimi in tudi drugimi posledicami, ob sebi osebo, ki ji lahko zaupa in ki ji bo pomagala pri premagovanju strahov in ovir. Obstaja namreč velika nevarnost, da si bo v primeru, če bo njena samopodoba ostala negativna, ponovno našla nasilnega partnerja.

4. Zakaj o nasilju molčimo in zakaj ženske vztrajajo v nasilnem odnosu?

84

Na tem mestu bi najprej želela pojasniti, zakaj o nasilju molčimo oziroma o njem neradi govorimo. Pogled v zgodovino nas uči, da o fizičnem in o spolnem zlorabljanju molčijo tako moški kot ženske, tako povzročitelji kot tisti, ki so objekt nasilja, in tudi tisti, ki nimajo izkušenj z nasiljem. Eden od razlogov za molk je ideja o obstoju meje med zasebnim in javnim, pri čemer velja, da je spolno nasilje del zasebnosti in mora tam tudi ostati. Argumentacije, ki trdijo, da je nasilje vprašanje zasebnosti, so protislovne, saj ga pojasnjujejo s sfero javnosti: stresno delovno okolje, tradicija, nacionalna mentaliteta ipd. Po teh trditvah naj bi prav javno vplivalo na nasilno vedenje, ki takrat, ko je storjeno, nenadoma postane stvar zasebnosti. Osebni razlogi za molk so različni. Čeprav se praviloma vsakdo od nas upira nasilju, kar je edina mogoča racionalna pozicija v današnjem svetu, hkrati nasilje tudi ves čas reproduciramo, ga ponavljamo in o njem molčimo. (Zaviršek, 1998: 8)

Ženske, ki preživljajo nasilje, najpogosteje molčijo zato, ker verjamejo, da se nasilje dogaja samo njim in da jim nihče ne bo verjel. Verjamejo, da se nasilje dogaja večini žensk in da se zato nimajo pravice upreti; verjamejo, da jih bo storilec ubil, če bodo storile kaj, kar ga lahko razkrinka; verjamejo, da same sprožajo nasilje in da so odgovorne zanj; ne verjamejo, da je lahko njihovo življenje še kdaj drugačno in boljše; verjamejo, da so slabe in nevredne, da bi jih kdo poslušal in jim pomagal, počutijo se nemočne zaradi pomanjkanja znanja in informacij in ne vedo, kaj naj storijo. (Zaviršek, 1998: 9)

Tudi povzročitelji molčijo o nasilju, ker so prepričani, da niso storili ničesar napačnega in se tako zavarujejo pred posledicami; v ženski vidijo manjvredno bitje ali krivca za svoj neuspeh in nezadovoljstvo; nasilje nad ženskami jim pomaga ustvarjati fantazije o svoji identiteti, za katero potrebujejo občutek in dokaz, da imajo moč nad drugo osebo; nasilje jim prinaša sprostitev in užitek. (ibid.)

Tudi ženske in moški, ki sami niso povzročitelji ali žrtve nasilja, o nasilju in spolnem zlorabljanju molčijo, ker verjamejo, da nasilja ni veliko in njegove posledice niso hude; verjamejo, da moški varujejo ženske; verjamejo, da si ženske, ki doživljajo nasilje, to tudi zaslužijo; verjamejo, da si nekatere ženske želijo nasilja; nočejo

zastaviti svoje besede za tistega ali tisto, ki preživlja nasilje, in si s tem nakopati težav in posmeha pri drugih ljudeh; hočejo ostati lojalni drugim moškim, pa četudi gre za povzročitelje; lažje se poistovetijo s povzročiteljem kot z žrtvijo; *groza* jih je in nočejo verjeti v *navadnost* ljudi, ki so nasilni; bojijo se za svojo lastno varnost; povzročitelj jih s svojim videzom in družbenim položajem prepriča v svojo nedolžnost in v svoj položaj *žrtve*; bojijo se soočiti s svojimi agresivnimi potenciali; bojijo se soočiti s svojimi izkušnjami nasilja in spolnega izrabljanja. (ibid.)

Iz navedenih vzrokov za molk, kadar gre za nasilje, lahko prepoznamo tudi mnogo razlogov, ki ženskam otežujejo odločitev, da bodo zapustile povzročitelja nasilja. Na prvi pogled se morda zdi, da se ženska vedno lahko odloči in odide iz nasilne situacije. Mnoge ženske tudi dejansko odidejo. Kjerkoli po svetu, kjer obstajajo zatočišča za ženske, ki so žrtve nasilja, so ta vedno prezasedena. Odgovor za ostajanje ženske v odnosu s partnerjem, ki je nasilen, je v njenem subjektivnem zaznavanju in interpretiranju njene preteklosti in sedanjosti. Zakaj ženska ostaja s povzročiteljem nasilja, lahko razumemo samo, če upoštevamo vse dejavnike, ki so vplivali na njeno življenje dotlej, skupaj z njeno vzgojo. Med najpomembnejšimi elementi, ki so oblikovali njeno dožemanje, so družina, izobrazba, religija in okolje. Poleg tega na to, ali bo ostala v nasilni zvezi, zelo vplivajo tudi odnos do sebe, njene vrednote, življenjske priložnosti, predstava o sebi, ki je povezana s predstavo o tem, kakšno vlogo igrata moški in ženska v življenju. Vsekakor pa je najpomembnejše, iz kakšnega družinskega okolja izhaja. (Ackerman, Pickering v Dobnikar, 1997: 22)

Zelo boleče za ženske, ki so doživljale nasilje, je razmišljanje ljudi, ki ne poznajo ozadja problema: »Če bi bilo res tako hudo, bi odšla že prej.« ali »Ne morem razumeti, zakaj se je vrnila k njemu – nekatere ženske pa res ne vedo, kaj bi rade.«

Razlogov za *ostajanje* je torej veliko in so zelo kompleksni. Najpomembneje pri razumevanju tega problema je, da vemo, koliko poguma je potrebno, da se ženska odloči, da bo odšla. Če samo na kratko obnovim najpogostejše občutke, ki jih doživlja ženska, ki preživlja nasilje: počuti se ponižano, prestrašeno, osramočeno, nesposobno. Nekdo, ki doživlja vsa ta negativna občutja, ponavadi zelo težko zbere toliko poguma, da začne živeti na novo.

Družba se ne bi smela spraševati, zakaj ženske toliko časa vztrajajo v nasilnem odnosu, temveč kako sploh zberejo toliko poguma, da zapustijo povzročitelja nasilja. Če izhajamo iz omenjenega, postane jasnejši tudi odgovor na vprašanje, zakaj se nekatere ženske vrnejo k partnerjem, ki povzročajo nasilje. Če je potrebno toliko poguma, da ženska odide, je potrebno tudi ogromno poguma, da ženska vztraja pri svoji odločitvi. Čez noč se mora namreč soočiti s celo goro dodatnih težav: kam

oditi, kako preživeti v tujem okolju, kako zaslužiti dovolj zase in za otroke, kdo ji bo otroka čuval v času, ko gre na delo... Otroci pogosto pogrešajo očeta, saj imajo radi oba starša, ne glede na to, da je bil oče nasilen. Ženske se pogosto vrnejo k partnerjem ravno zaradi otrok, ki si želijo nazaj k očetu, v znano okolje, kjer imajo prijatelje, želijo si nazaj svojo sobo... Povzročitelji nasilja so zelo dobri manipulatorji. Dogaja se, da ob srečanjih z otroki te prepričujejo, da je vsega kriva njihova mamica, ki jih je odpeljala stran, govorijo jim, kako zelo jih pogrešajo, obljublajo, da ne bodo nikoli več nikogar udarili. Otroci po drugi strani seveda pritiskajo na mamo, naj se vrne k očetu in nemalokrat se zgodi, da ženske popustijo ravno zaradi otrok.

Razlogov za *ostajanje* pa je še veliko več:

- 1. Spomin na *dobre stare čase*.** Ponavadi so v vsakem odnosu na začetku lepi trenutki in mnogi povzročitelji nasilja so bili pred poroko in morda celo nekaj let po njej nežni in pozorni partnerji. Ko se zgodi prvo nasilno dejanje, ko pride do prvih udarcev, je ženska šokirana. Kljub temu pa ne more kar tako izbrisati vseh tistih lepih trenutkov, ki sta jih preživela skupaj s partnerjem, preden je prišlo do nasilja, in upa, da se bodo tisti časi vrnili. Tudi kadar se nasilje nadaljuje, so med njima še vedno obdobja, ko se imata lepo, ko on ni nasilen, in ženska pogosto upa, da je bilo tokrat res zadnjič, da je dvignil roko nadnjo. Vendar pa se nasilje s časom dogaja vedno pogostejše, obdobja miru med enim in drugim nasilnim dejanjem so vedno krajša. Kot je izjavila ena od žrtev nasilja: »Zdi se ti, da on vnaprej načrtuje to, kar bo storil. V zraku lahko čutiš napetost, ki raste...«
- 2. Napačno iskanje vzroka nasilja.** Ženske pogosto ne verjamejo, da je problem dejansko v partnerju. Tako iščejo vzroke za njegovo nasilje v njegovi službi, preobremenjenosti z delom, v njegovih starših, otrocih, še posebej pa pri sebi. O sebi pogosto mislijo, da *niso dobre žene, matere...*, ker ne izpolnjujejo partnerjevih pričakovanj. Zaradi vsega naštetega verjamejo, da bi se partner lahko spremenil, če bi imele le malo več potrpljenja z njim. Verjamejo, da je njihova dolžnost, da mu stojijo ob strani, da bi lahko premagal to, po mnenju mnogih žensk *začasno krizo* v življenju.
- 3. Idealiziranje nasilnega partnerja.** Ženske pogosto verjamejo, da njihov partner ni *eden od tistih* in da so za njegovo nasilno vedenje krivi zunanji dejavniki. Če bi se le lahko ubranil teh zunanjih dejavnikov, bi spet postal tak kot prej. Včasih ženske menijo, da bi moral partner na zdravljenje zaradi alkoholizma ali pa na psihiatrično zdravljenje ali da bi mu pomagal razgovor v zakonski posvetovalnici.

4. Družbena pričakovanja so pogosto vzrok, da ženske ne zapustijo povzročiteljev nasilja. Vse, kar se dogaja doma, velja za zasebno sfero, v katero se družba nima pravice vtikati. Zakonske svetovalnice so večinoma dober primer družbenega pričakovanja. Zakonska zveza velja v *dobrem in slabem*. Ali to pomeni, da mora žena trpeti nasilje kot slabo stran svoje zakonske zveze? Prepričanje, da ženska *vzdržuje* družino in jo drži skupaj, ji je vcepljeno v zgodnjem otroštvu, vcepljeno pa je tudi moškemu. Če ženska zapusti moškega, ker je nasilen, je ona tista, ki je razbila družino, in naj kar nosi krivdo za to. Dejstvo, da ni mogla več prenašati nasilja in da ima pravico živeti v nenasilnem okolju, ignorirata tako povzročitelj nasilja kot tudi velik del družbe. Družbeno sprejemanje nasilja v družini kot načina življenja ohranja pri ženski strah pred odhodom ali iskanjem rešitev iz situacije (Ackerman, Pickering, 1995). Žrtve vlagajo ogromno energije v svoja prizadevanja, da bi pomagale partnerju, vendar je v veliki večini primerov njihov trud zaman.

5. Ženska pogosto verjame obljubam povzročitelja nasilja: »Nikoli več se ne bo ponovilo.« Po vsakem nasilnem dejanju se partner ženski opravičuje, peče ga vest in obljublja, da se nasilje ne bo nikoli več ponovilo. Prosi jo, naj mu *samo še tokrat* odpusti. V opravičilo ji nosi rože in darila, morda jo celo povabi na večerjo. Ona verjame, vendar kmalu ponovno pride do nasilja. Po vsakem nasilnem dejanju žrtev upa, da se bo partner spremenil in da bo resnično držal obljubo. Ženske pogosto razmišljajo nekako takole: »Če mu bom pokazala, kako močno ga ljubim, se bo spremenil.« Njihovo upanje temelji na predpostavki, da je povzročitelj nasilja pravzaprav dober človek, ki se lahko spreobrne z njeno pomočjo. Ženska tako vso svojo energijo usmeri v reševanje partnerjevega življenja, namesto da bi jo usmerila v uresničevanje lastnih potreb.

6. Zbujanje občutka krivde, če želi ženska zapustiti povzročitelja nasilja.

Povzročitelj nasilja svoje žrtve seveda noče izgubiti, zato se na vse načine trudi, da bi ji preprečil oditi. Grozi ji na primer s samomorom, s tem, da se bo prenehal zdraviti, da ne bo več jemal zdravil, da bo pustil službo, da bo začel piti, da bo vse njuno imetje prodal pod ceno itd. Nekatere grožnje lahko tudi uresniči. Ženska se že brez teh groženj in manipulacij počuti krivo, zato se začne spraševati: »Kako pa naj v takšnem položaju sploh odidem?«

7. Strah zaradi groženj z umorom ali s še večjim nasiljem. Največji pritisk doživlja ženska, če ji partner grozi, da jo bo ubil, jo iznakazil, porezal, da bo pobil vse v hiši, vključno z njunimi otroki, da bo zažgal hišo... Že če ženska samo omeni razvezo, ali da bo odšla iz skupnega stanovanja, postane še bolj nasilen. Tudi ko ji uspe pobegniti, nikoli ne ve, kaj vse se ji še lahko pripeti. Pogosto

se zgodi, da po razvezi nasilje postane še hujše, saj sama razveza na papirju partnerju ne prepreči nadaljnjega nasilnega vedenja. Samo dejstvo razveze torej ni zagotovilo, da postane ženska varna.

8. Zanikanje. Včasih nas lastnosti žensk, ki jih njihovi partnerji pretepajo, zmedejo. Zgodi se, da se izogibajo odkritim odgovorom na naša vprašanja, ne želijo govoriti o nasilju, ki ga doživljajo, neredko zmanjšujejo njegov pomen s tem, da iščejo za nastali položaj krivdo predvsem v sebi. Vse to so strategije preživetja. Z zanikanjem žrtev uporablja nekakšen obrambni mehanizem, tako da ignorira dejansko stanje. Prepričuje se, da partner *ni mislil tega*, da je *zaradi dela pod hudim pritiskom*, da si *ne more pomagati*, ker ga je *pretepal njegov oče*, da *potrebuje razumevanje*, da je *preveč popil*...

Če se ženska znajde v položaju, ko je njeno življenje ogroženo, se na vse načine trudi, da bi se izognila jezi partnerja, da bi nekako umirila napetosti. Ne dovoli si pokazati lastnih občutij, ker jo ta lahko pripeljejo v še nevarnejšo situacijo. V takem primeru gre za t. i. *zamrznjeni strah*. Gre za znano taktiko preživetja, ki se je poslužujejo žrtve vseh vrst in oblik nasilja. Pri tem ni pomembno ali žrtev priznava, da trpi nasilje ali ne, težava pa je v tem, da dokler ne prizna obstoja nasilja, ne more storiti ničesar, da bi ga preprečila. Ženska, ki doživlja nasilje, s svojim vedenjem pogosto zmede tiste, ki vedo, kaj se ji dogaja. Takšna ženska je pogosto *neulovljiva*, prestrašena in ščiti svojega partnerja. Zato je izjemno pomembno za vse, ki na kakršenkoli način prihajajo v stik z žrtvami, da poznajo razloge, zaradi katerih se te tako vedejo. Upoštevati morajo dejstvo, da pri tem ne gre za značaj ženske, ampak za strategijo preživetja, ki jo uporablja. Kadar doživlja nasilje kdo, ki nam je pri srcu, z njim/njo mnogo lažje sočustvujemo. Seveda pa se dogaja, da ženska, ki doživlja nasilje, okolici ni ravno najbolj simpatična, preprosto zato, ker se ne vede tako, kot bi drugi od nje pričakovali. Tedaj je ženska v nevarnosti, da tudi institucije, na katere se bo obrnila po pomoč, z njo ne bodo postopale tako, kot bi morale, saj v danem trenutku ne upoštevajo več razlogov za njeno vedenje, ne upoštevajo, kaj vse je preživela, zakaj je takšna, kot je. Zato se pogosto dogaja, da smo jezni na žensko, to pa odvrča našo pozornost od povzročitelja nasilja. Zgodi se, da vrednotimo vedenje ženske. Takrat smo v nevarnosti, da vso krivdo prevalimo nanjo in se ne osredotočamo več na krivdo povzročitelja.

Pogosto se tudi postavlja vprašanje ali ni ženska sama odgovorna za lastno življenje? Seveda so ženske odgovorne za svoja življenja, vendar pa obstajajo okoliščine, ki jim preprečijo, da bi imele popoln nadzor nad svojim življenjem.

Nasilje je vsekakor ena od takšnih okoliščin. Ne moremo valiti krivde na ženske, ki doživljajo nasilje, dokler nimamo družbe, v kateri so ženske zaščitene, moški, ki zlorablajo njih in njihove otroke, pa zaustavljeni.

9. Naučena neboljtenost. Ženske se v nasilnih situacijah počutijo nemočne. Leta trpljenja iz njih *naredijo* pasivne, nesamozavestne, prestrašene žrtve. Pogosta posledica dolgotrajnega nasilja je tudi depresivnost, ženska o svojih izkušnjah ne more govoriti, paralizirana je od strahu in zdi se ji, da sama ne more ničesar v svojem življenju spremeniti, saj se kljub njenim prizadevanjem situacija ne izboljšuje. Pomanjkanje podpore, strah in čustvena ter ekonomska odvisnost pripomorejo k učinkovitemu delovanju začaranega kroga nasilja, ki žrtev pripelje k naučeni neboljtenosti.

10. Pomanjkanje samospoštovanja in zaupanja vase. Ženske, ki doživljajo nasilje, sčasoma izgubijo samospoštovanje, ne zaupajo vase, izgubijo samozavest. Vse to so vzroki, da ostajajo v odnosu z nasilnim partnerjem. Poleg tega vse ženske odraščajo v mizogini kulturi: njihova vzgoja jim narekuje, da se vedno počutijo krive in se sprašujejo, kje so one storile napako. Ko se znajdejo v nasilni situaciji, je torej naravno, da se počutijo krive. In če ne prepoznamo pravega vzroka problema, ga seveda tudi ne moremo rešiti. Pomembno pa je, da se zavedamo, da nasilje ni nekaj, kar se dogaja v njeni glavi in da za nasilje ni kriva žrtev, temveč oseba, ki nasilje izvaja.

11. Omejitve, ki nastanejo zaradi *popolnega nadzora in izoliranosti*. Nasilje v družini nikdar ni *le* fizično nasilje. Gre za verigo dogodkov, povezanih s sistemom nadzora nad ženskami. Gre za omejevanje in zmanjševanje njenega prostora, napade nanjo in izrabljanje njene psihe. Povzročitelj nasilja izolira žensko od njenih prijateljic in sorodstva. Pogosto se potruji, da se kmalu znebi ženine najboljše prijateljice, npr. tako, da se do nje vede napadalno ali prostaško in ta le nerada prihaja na obisk. Povzročitelji nasilja svojim žrtvam pogosto odpirajo pošto, jo skrivajo ali celo mečejo stran. Tako žrtve kmalu izgubijo vse stike s svojimi prijateljicami in prijatelji. Povzročitelj nasilja je pogosto ljubosumen, partnerki očita, da ga vara, npr. s sodelavcem. Ona očitke zavrača, vendar se kmalu zgodi, da si ne upa nikomur več pogledati v oči ali se s kom zaplesti v pogovor – iz strahu, da ne bi izzvala partnerjeve jeze. Izolacija je pogosto popolna, ženska nima nikogar, ki bi ji lahko pomagal iz nasilja.

12. Strah pred osamljenostjo in starostjo. Ženske se pogosto bojijo osamljenosti in starosti, saj mislijo, da jih nihče ne bo maral, ko bodo stare. Enaka težava se pojavlja tudi pri ženskah, ki imajo otroke, saj se bojijo, da jih z otroki nihče ne

bo hotel in da bodo do smrti osamljene. Zdi se jim, da je morda bolje potrpeti v odnosu, kot partnerja izgubiti. Žrtve nasilja se ponavadi podcenjujejo in ne verjamejo, da bi se lahko same znašle v življenju, bojijo se, da ne bi mogle zaslužiti dovolj za preživetje. Pri tem pa pogosto pozabljajo na dejstvo, da so že v dani situaciji one tiste, ki skrbijo za vso družino, saj partnerji, ki izvajajo nasilje, pogosto ne prispevajo denarja v skupno blagajno.

13. Fizična in psihična izčrpanost. Rezultat dolgoletnega nasilja so pogosto različne bolezni (celo invalidnost) in psihična izčrpanost. Zapustitev povzročitelja nasilja pa zahteva ogromno energije. Če ima ženska tudi otroke, je njen izhod iz nasilnega odnosa še toliko težji in zahteva dodatno energijo, ki pa je žrtev po vsem, kar je preživela, nima, ali pa je ima zelo malo.

14. Revščina in brezposelnost. Ekonomska (ne)odvisnost je pomemben element, ko se ženska odloča, da bo zapustila partnerja, ki pogosto izvaja tudi ekonomski nadzor. To pomeni, da ji daje premalo denarja za gospodinjstvo in jo podrobno sprašuje o izdatkih. Ima skratka popoln nadzor nad družinskim proračunom. V današnjem času je zaposlitev težko najti, še večje težave imajo pri tem ženske. Tako povzročitelj nasilja kot diskriminacija žensk na področju zaposlovanja prispevata k ekonomski odvisnosti žensk. Ženska se težko izvije iz ekonomske odvisnosti, še težje je, če je že v srednjih letih ali starejša. In tudi če delo najde, zaslužek pogosto ne zadostuje za vzdrževanje otrok in nje same. Ženske, ki povzročitelje nasilja zapustijo, se pogosto soočijo z revščino. Mnoge se vrnejo nazaj, da bodo (po njihovih besedah) *vsaj otroci imeli kaj za jesti*.

15. Vera, običaji. Nekaterе ženske pripadajo verskim skupnostim, ki prepovedujejo razvezo. Tu pa so še razne trdno zasidrane predstave v družbi, kot na primer *otroci potrebujejo očeta, otroci, predvsem dečki, se ne morejo normalno razvijati brez očeta*, žensko bližnji sorodniki včasih prepričujejo, da *je pač dobila, kar je zaslužila, da je to sama iskala, tudi jaz sem trpela, tako pač je v zakonu, v naši družini se še nihče ni ločil...* Ženske se bojijo, da jim bodo otroci kasneje očitali, da so jim vzele očeta, da bodo otroci slabše vzgojeni, če v družini ne bo očetove avtoritete. Zato se enostavno ne upajo ločiti. Za te ženske je dejstvo, da preostanek življenja preživijo s svojim možem, neizogiben pogoj za življenje.

16. Družinsko ozadje. Mnoge ženske, ki so žrtve nasilja, so odrasle v nasilnih družinah. Mnoge so doživljale nasilje s strani očeta ali deda nad mamo, brati ali sestrami. Te ženske so bolj strpne do nasilja, saj zaradi preteklih izkušenj menijo, da je nasilje *normalni* del vsakodnevnega življenja. Ne vedo, kako naj se nasilju uprejo, hkrati pa ne razumejo, da imajo pravico biti zaščitene pred nasiljem.

17. Pomanjkanje učinkovitih institucij, ki bi žrtev zaščitile. Policija, razne zdravstvene ustanove, centri za socialno delo, sodišča, tožilstvo, odvetnice/odvetniki, se dostikrat z nejevoljo ukvarjajo z žrtvami nasilja. Postopki so dolgotrajni in dogaja se, da tudi neučinkoviti. Pogosto si celo ženske, ki so se trdno odločile, da zapustijo povzročitelja nasilja, premislijo zaradi neučinkovitosti služb, ki naj bi jim pomagale.

18. Družba še vedno ne verjame zgodbi ženske, ki doživlja nasilje. Tako se namesto z razumevanjem in podporo sreča s posmehom, podcenjevanjem, za nasilje družba pogosto krivi kar žrtev samo, neredko pa označuje ženske za *nore, histerične, hipohondrične, paranoične*. Ženske, ki se odločajo oditi od povzročiteljev nasilja, dobro vedo, čemu vse bodo morda izpostavljene, če se odločijo oditi. Mnoge ne želijo postati samo še *ena nora ženska*.

19. Pomanjkanje informacij. Mnoge ženske, tudi tiste z visoko izobrazbo, so pomanjkljivo informirane o svojem položaju, o zakonskih pravicah in dolžnostih. Mnoge so resnično prepričane, da ne bodo nikoli več videle svojih otrok, če bodo odšle, da ne bodo imele pravice do preživnine, da bodo izgubile pravico do skupnega stanovanja. Mnoge ne poznajo pravnih predpisov, hkrati pa tudi nimajo dostopa do informacij, ki bi jim pomagale iz začaranega kroga. Seveda je tudi v interesu povzročiteljev nasilja, da žrtve čim manj vedo o svojih pravicah, saj lahko njihovo nevednost izkoristijo sebi v prid. Ravno nevednost vzbuja v ženskah velik občutek strahu in jih ovira, da bi se osamosvojile in začele same odločati o svojem življenju. (Mertus et al., 1995: 71)

5. Normalizacija nasilja, značilnosti, dinamika in učinki nasilja nad ženskami

Dinamiko nasilja lahko najbolj nazorno prikažemo kot ponavljajoči se val, ki pogosto kaže vzorec različnih faz: obdobje naraščanja napetosti, izbruh nasilja, obdobje opravičevanja in obdobje nežnosti, medenih dni. V nekem trenutku pa ponovno pride do stopnjevanja napetosti, ko ženska čuti napetost že v *zraku* in kmalu ponovno pride do nasilja. Sledi obdobje, ko se partner opravičuje in ponavlja svoje obljube, hkrati pa tudi vceplja ženski občutke krivde, češ da ga je ona izzivala, da je pravzaprav kriva za nasilje. Iz študij o žrtvah nasilja je znano, da je najučinkovitejši način, kako zlomiti osebnost nekega človeka, ta, da se menjata nasilje in ljubezen. Še celo bolj učinkovito pa je, če je izvajalec tega nekdo, s katerim si nekoč vzpostavil intimen odnos. Posledice tega menjavanja so za žrtev naslednje: izgubi samospoštovanje, zaupanje vase, samozavest, je duševno mrtva.

Z nenehnim ponavljanjem, kako je grda, nesposobna, neumna, slaba mati, oseba, ki nasilje izvaja, doseže, da se žrtev popolnoma zlomi. Ne zaupa nikomur. Kako tudi naj, saj jo je izdal tisti, ki mu je zaupala.

Ženske, ki doživljajo nasilje s strani partnerja, so torej ujete v začarani krog nasilja, iz katerega je vedno težje pobegniti. Nasilje se praviloma stopnjuje skozi čas: postaja vedno bolj pogosto, bolj intenzivno, pridružujejo se nove oblike nasilja. Praviloma se začne s psihičnim (verbalnim, čustvenim) nasiljem, pridruži se ekonomsko, fizično, spolno nasilje. Pri vsakem naslednjem krogu nasilja se čas med posameznimi fazami krajša. Izbruhi nasilja postajajo vedno bolj intenzivni. Pridružujejo se nove oblike nasilja. Po določenem času fazi opravičevanja in medenih tednov izgineta. Ostane le še nasilje.

Praviloma povzročitelj nasilja ne odneha z izvajanjem nasilja sam od sebe, saj skozi dolgotrajni proces nasilja pridobiva vedno večjo moč nad žrtvijo. Žrtev se počuti vedno bolj nemočna in vedno bolj izgublja občutek nadzora nad svojim življenjem. Zato je nujno, da povzročitelja nasilja nekdo ustavi. Nasilje v partnerskem odnosu se v velikem številu primerov ustavi šele takrat, ko nekdo od zunaj poseže v nasilni odnos.

Razvoj in obstoj nasilja lahko v nasilnem odnosu razumemo kot neke vrste proces: proces nasilja. V tem procesu je veliko močnih mehanizmov, ki, eden za drugim, še posebej pa v kombinaciji, povzročijo, da postane nasilje aktiven in dinamičen proces z globokimi posledicami za vse, ki jih prizadene. Pomen procesa nasilja je v tem, da sta povzročitelj in žrtev nasilje normalizirala vsak na svoj način. V tem procesu nasilje postopoma postaja normalni del vsakodnevnega življenja in vodi do sprejemljivosti in opravičljivosti. Moški in ženska v procesu normalizacije nasilja razvijeta dve različni strategiji za doseganje ciljev.

Tako je moški proces normalizacije nasilja usmerjena strategija nadzorovanja ženske, s čimer nadomesti svojo moškost. Instrumenti te strategije so: nadzorovano čustveno stanje možganov v trenutku napada, izolacija in menjanje med nasiljem in nežnostjo.

Ženski proces normalizacije nasilja pa je strategija prilagajanja z omejenimi možnostmi nadzora. Prilagoditev se počasi spremeni v strategijo za končanje nasilja in končno v strategijo za preživetje. (Nasilje v družini, 1998)

Pri nasilju gre tudi za zmanjševanje življenjskega prostora žrtvi nasilja. Gre za proces, ki počasi, a vztrajno omejuje družabno življenje ženske in njeno samospoštovanje. Zato, da bi se prilagodila partnerju, si pogosto v imenu ljubezni *odreže* svoj življenjski prostor. Bolj ko si ga reže, bolj je izolirana in manj je ljudi, s katerimi bi lahko imela

stike. Sčasoma je moški edini, ki jo še potrjuje, njegova podoba o njej pa postane njena lastna. Prvo nasilno dejanje je le še eno *rezanje*, še ena od postavljenih omejitev, ne pa tudi prvo znamenje slabosti v razmerju.

Za nasilen odnos je tudi značilno, da kaže nasilje tendenco naraščanja.

6. Sklepna misel

Ob prebiranju in predelovanju članka, napisanega pred več kot desetletjem, sem ponovno ugotavljala, kako dolga je pot spreminjanja zakoreninjenih tradicionalnih prepričanj o nasilju nad ženskami in da pravzaprav čisto vse, o čemer sem pisala že leta 1999 v svoji diplomski nalogi na to temo, žal še vedno drži. Zakonodajni vidik se je gotovo zelo spremenil, imamo tudi dokaj razvejano mrežo pomoči, vendar pa ženske v Sloveniji še vedno prevečkrat *padajo po stopnicah*, družba pa prepogosto to mirno gleda zaradi nevidnih mehanizmov, s katerimi se ohranja *status quo* v glavah ljudi. Zato je potrebno pogosto, glasno in javno opozarjati na problem nasilja nad ženskami, ki povzroča, da za več kot polovico prebivalcev tega planeta obstaja velika verjetnost, da bodo žrtve nasilja v zavetju svojega doma.

Viri

1. Ackerman, R. J., Pickering (1995) *Before it's too late - Helping Women in Controlling or Abusive Relationships*. Florida: Health Communications, Inc.
2. *Breaking Through – Women Surviving Male Violence* (1989) Bristol: Women's Aid Federation England Ltd.
3. Dobash, R. E., Dobash R. P. (1992) *Women, Violence & Social Change*. London: Routledge.
4. Dobnikar, M., ur. (1997) *Priročnik za usposabljanje prostovoljk (interna publikacija)*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
5. Horvat, D., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M., ur. (2004) *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
6. Meden, D. (1998) *Minute proti nasilju, intervju*. Ljubljana: Radio Slovenija.
7. Mertus, J. et al. (1995) *Ženska ljudska prava (Praktična primena)*. Beograd: pinKpress.
8. *Nasilje v družini. IV. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, Gotenica*, 25. – 27. 5. 1998 (program in povzetki predavanj) (1998). Ljubljana: Meridiana d. o. o.
9. Plaz, M. (1999) *Nasilje nad žensko v družini, partnerskih in sorodstvenih zvezah. Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Porterfield, K. (1989) *Violent Voices - Steps to Freedom From Emotional And Verbal Abuse*. Health Communications, Inc, Florida.
11. Pravno informacijski center (1998) *Poti iz nasilja*. Ljubljana: Pravno informacijski center.
12. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.
13. Zaviršek, D. (1998) *Razumevanje nasilja v socialnih odnosih*. V: Bass, E., Davis, L. Pogum za okrevanje (Priročnik za ženske, ki so preživele spolno zlorabo v otroštvu), s. 8–9. Ljubljana: Liberalna akademija in Visoka šola za socialno delo.

Doroteja Lešnik Mugnaioni

Otroci v primežu zlorabe moči

Povzetek

Opredeljevanje nasilja nad otroki se je skozi zgodovino spreminjalo v smeri vedno večje občutljivosti za zlorabo otrok in njihove pravice. Pomemben mejnik je bil sprejem Konvencije o otrokovih pravicah leta 1989, ki je države pogodbenice zavezala, da bodo z zakonodajnimi in drugimi ukrepi varovale otroka pred vsemi oblikami nasilja, spolnih in drugih zlorab, zanemarjanja, trpinčenja ali izkoriščanja v družini. Tako je tudi v Sloveniji prišlo do pozitivnih sprememb na področju pravne in sistemske zaščite otrok pred nasiljem, tako v družini kot v institucijah, kjer bivajo ali se izobražujejo. Kljub temu napredku smo še vedno pogosto priča zlorabam moči nad otroki, ki v tem oziru ostajajo najmanj zaščiteni družbeni skupini, tudi v Sloveniji. Fizično kaznovanje otrok v družini namreč ni prepovedano in s tem država zlorabo moči nad najšibkejšimi članicami oz. člani naše družbe legitimira, čeprav so najbolj ranljivi in od svojih staršev, skrbnic oz. skrbnikov in družbe povsem odvisni. Vzgojna nemoč staršev, kot se strokovno pojasnjuje en udarec, eno klofuto ali eno po riti, nikakor ni NEmoč, temveč vedno zgolj PREmoč oziroma zloraba moči odraslega nad otrokom.

95

1. Uvod

Opredelitev nekega dejanja kot nasilnega ni nekaj samoumevnega ali enoznačnega, še manj univerzalnega. Neko vedenje namreč postane nasilno šele znotraj določenega kulturnega in družbenega konteksta, ki ga kot takega opredeli. Iskanje definicije nasilja zato ni predvsem spoznavni problem, ampak vrednostno-normativni, celo politični proces, v katerem osebe, v skladu s svojimi vrednotami in normami, vedno znova določajo, kaj je in kaj ni nasilje (Muršič, 2008: 15). Pri razmišljanju o nasilju je ključen referenčni okvir tiste/ga, ki razmišlja in ne pojav sam: njen/njegov odnos do nasilja, njena/njegova kulturna, ideološka, spolna in družbena pripadnost ter socialno-psihološke in čustvene razsežnosti njene/njegove osebnosti. Ko se torej opredeljujemo do nasilja, s tem vedno izražamo svoje vrednote, etiko in identiteto, hkrati pa čas, kraj in zgodovinsko-družbeni trenutek svojega delovanja. Tudi ta prispevek, ki bo govoril o nasilju nad otroki, je rezultat omenjenih silnic. O nasilju (nad otroki) po mojem mnenju torej ni mogoče pisati nevtralnega ali objektivno, temveč le osebno in družbeno angažirano.

2. Pogled v preteklost

Vse do konca druge svetovne vojne je bilo na Slovenskem povsem običajno vzgajati otroke s palico in ustrahovanjem, saj je bil cilj vzgoje discipliniranje, tj. brezpogojna poslušnost, ubogljivost in ponižnost. V tradicionalni patriarhalni slovenski kulturi otrok ni imel lastne subjektivitete v odnosu do staršev in drugih avtoritet, kot sta npr. šola in cerkev, niti ni bil zakonsko zaščiten pred zlorabami in nasiljem. Po letu 1945 je država sicer pričela normativno postopoma omejevati fizično kaznovanje in trpinčenje otrok v šolah in drugih vzgojnih institucijah, v zasebnost družine pa še desetletja praviloma ni posegala. Otroci so trpeli nasilje ter zlorabe v svojih družinah praviloma povsem nezaščiten ter skrito pred zunanjim svetom. Šele demokratični procesi, uveljavitev človekovih pravic konec osemdesetih let in sprejem Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah¹³ leta 1989 so radikalno vplivali na spreminjanje odnosa do otrok, s tem pa tudi do nasilja nad njimi.

Konvencija o otrokovih pravicah je države pogodbenice prvič zavezala, da bodo z zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi varovale otroka pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, spolnih zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja v družini. Prav tako so se države pogodbenice zavezale, da bodo otroke zavarovale pred vsemi oblikami spolnega izkoriščanja in spolnih zlorab, kot so: napeljevanje ali siljenje otroka h kakršnikoli nezakoniti spolni dejavnosti; izkoriščanje otrok v prostituciji ali drugih nezakonitih spolnih dejavnostih; izkoriščanje otrok v pornografskih predstavah in gradivih. Otrok tudi ne sme biti izpostavljen mučenju ali drugemu okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju. Konvencija določa, da morajo države sprejeti ustrezne ukrepe pomoči in zaščite otroka, ki je bil žrtev zlorab. Pomoč in okrevanje otroka ter njegovo ponovno vključevanje v družbo mora potekati v okolju, ki krepi otrokovo zdravje, samospoštovanje in dostojanstvo. Ta prelomni mednarodno pravni dokument je postal temelj za nacionalne zakonodaje, politike ter razvoj teorije in prakse v številnih disciplinah, katerih fokus so otroci, njihov razvoj, pravice in zaščita pred nasiljem. Konvencija je okrepila tudi nevladne organizacije ter civilnodružbena gibanja za zaščito in pomoč zlorabljenim otrokom po vsem svetu, saj je njihovo večdesetletno delovanje, dobilo s tem pravno in strokovno priznanje, predvsem pa popolno legitimnost.

V osemdesetih letih 20. stoletja so v Sloveniji nastale prve feministične aktivistične skupine, ki so, po vzoru iz tujine, vzpostavile različne oblike organizirane, nevladne pomoči za ženske in otroke – žrtve nasilja: psihosocialno svetovanje, skupine za

¹³Sprejeta na Generalni skupščini Organizacije združenih narodov 20. novembra 1989, z resolucijo št. 44/25.

samopomoč in zatočišča za ženske in otroke – žrtve nasilja. Prva slovenska feministična nevladna organizacija na področju preprečevanja nasilja nad ženskami in otroki je bilo Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja. Ustanovljeno je bilo leta 1989, torej v istem letu, kot je bila sprejeta Konvencija o otrokovih pravicah. Eden od ciljev te in drugih kasnejših slovenskih feminističnih nevladnih organizacij je bilo tudi ozaveščanje strokovne in širše javnosti o problemu nasilja nad ženskami in nasilja nad otroki kot najbolj pogostih vrst nasilja v družini. Izhodišče njihovega delovanja je bilo, da je nasilje v družini družbeni problem, ki je odraz neenake porazdelitve družbene moči med spoloma oziroma med odraslimi in otroki. V proučevanje nasilja v družini so pripeljale koncept moči in njene zlorabe kot ključnega dejavnika tveganja za nasilje v medosebnih odnosih. Tuje raziskave so takrat že dokazovale, da so ženske in otroci zaradi svoje družbene šibkosti in ranljivosti v družini, zelo prevladujoče viktimizirani ter da so posledice nasilja v družini uničujoče za vse vpletene. Vse več znanja je bilo tudi na področju razumevanja dinamike nasilja v partnerskih in družinskih odnosih. Tako je Lenore Walker že v letu 1979 opisala nasilje nad ženskami v družini kot ponavljajoč vedenjski vzorec – kot krog nasilja. V tem krogu je treba posamični nasilni dogodek vedno postaviti v kontekst odnosa med partnerjema in v njuno razmerje moči (Filipčič, 2012: 45). Znanje o nasilju v družini kot o procesu in specifični psihološki dinamiki med povzročiteljem nasilja in žrtvijo, prakse dela z žrtvami nasilja v nevladnih organizacijah ter vse večja medijska pozornost tej problematiki, so postopoma vplivali na državo in njene institucije, da so postale bolj pozorne na nasilje v družini. Občutljivejše so postale za psihološko-čustvene stiske in posledice, ki se pokažejo pri otrocih, kadar so izpostavljeni nasilju, in bile posledično pripravljene ukrepati v njihovo zaščito.

V devetdesetih letih 20. stoletja se je pokazalo, da je treba za bolj učinkovito zaščito otrok pred nasiljem v družini spremeniti celoten sistem: vrednote in odnos do nasilja, strokovna izhodišča, dotedanje oblike pomoči, normativni okvir ter delovanje pristojnih institucij. Skratka, potrebno je bilo spremeniti ne le sistem, ampak kulturo! Proces, ki vodi od pojmovanja otroka kot objekta, o katerem odrasli ter država odločajo in z njim razpolagajo kot s svojo lastnino, k otroku subjektu, ki ima svoje neodtujljive človekove pravice, pa še ni končan. Usledine stoletja prevladujoče represivne patriarhalne vzgojne kulture so vidne še danes, Slovenija pa je med tistimi državami, ki še niso prepovedale telesnega kaznovanja otrok v družini.¹⁴

¹⁴Predlog Družinskega zakonika v Republiki Sloveniji iz leta 2011 je telesno kaznovanje otrok v družini inkriminiral. Žal ga odrasli državljanke in državljani na referendumu leta 2012 niso podprli.

3. Pojavnost zlorabe moči nad otroki

Otroci so najšibkejša družbena skupina, ki za svoj psihološki, čustveni, socialni in fizični razvoj potrebuje odrasle, za svojo statusno in državljansko zaščito pa državo. Od odraslih so otroci odvisni tudi socialno, materialno, finančno, pravno, stanovanjsko.... Ta velika ranljivost v odnosu do odraslih jih pogosto izpostavlja zlorabi moči s strani tistih, ki naj bi zanje odgovorno skrbeli. Kadar pa so otroci dodatno šibkejši zaradi osebnih okoliščin, prikrajšanosti ali posebnih potreb, se njihova ranljivost in tveganje za zlorabo s strani močnejših, močno povečata.

98

Otroci so žrtve nasilja v različnih medosebnih odnosih, institucijah, družbah. Povsod, kjer so izpostavljeni moči odraslih, so potencialno ogroženi. Nimajo namreč vpliva na to, ali starši, skrbniki oz. skrbnice, sorodniki oz. sorodnice, učitelji oz. učiteljice, duhovniki oz. duhovnice, zdravstveni delavci oz. delavke, vzgojitelji oz. vzgojiteljice, predstavniki oz. predstavnice državnih institucij in represivnih organov ... z močjo znajo, hočejo in zmorejo odgovorno ravnati ali pa jo zlorabljajo. Bolj ko je nek odnos skrit ali institucija zaprta pred javnostjo in zanjo ne velja zunanja odgovornost, več je možnosti za zlorabo otrok. Institucija, ki je (poleg cerkvenih organizacij) najdlje ohranila status zasebnega subjekta, v katerega država praviloma ni posegala, je družina. Po Pečarju naj bi družina tudi še danes imela značaj *intimne in diskretne skupine* (Muršič, 2012: 16), čeprav se je njena zasebnost v odnosu do države zelo zmanjšala. Tako Katja Filipčič trdi, da družina nikakor ni več *utrdba zasebnosti*, saj jo v veliki meri upravlja država (ibid.). Današnja država posega v družino na številnih ravneh znotraj vzgojno-izobraževalnih, družinskih, socialno-varstvenih, zdravstvenih, zaposlovalnih, davčnih in drugih politik. Hkrati jo zakonodajno vse bolj uokvirja in določa, tudi ko gre za njene notranje, tj. *zasebne* medosebne odnose.

Pogled na družino se je v zadnjih desetletjih namreč zelo spremenil: od razumevanja družine kot harmonične skupnosti k družini kot skupnosti, ki je nemalokrat za njene članice oz. člane ogrožajoča. Po mnenju Katje Filipčič tako družina ni »idilični otoček v nasilnem in konfliktnem svetu«, temveč je »socialna skupina z inherentno visoko stopnjo konfliktov in stresov« (Muršič, 2012: 16). Kanduč prav tako meni, da je družina prostor z »veliko vzajemnega nadzorovanja, omejevanja, utesnjevanja; družino obeležujejo napetosti med spoloma in medgeneracijske napetosti; izstop iz družine je pogosto zelo otežen (zlasti nasilne)« (ibid.). Družina je za Kanduča »potencialno najnevarnejši kraj, saj lahko motivirani povzročitelji nasilja ob odsotnosti učinkovitega zunanjega nadzora zlahka zlorabijo strukturno ranljivost otrok in drugih družinskih članov« (ibid.). Po mnenju Pečarja so starši kulturno postavljeni v dominantni položaj v razmerju do strukturno ranljivih otrok. Moč, ki jo imajo, je vzvod ne le za socializacijo

lastnih otrok, temveč tudi za prisiljevanje, zlorabljanje, nasilje (Muršič, 2012: 17). V dolgi zgodovini družine je šlo za zgodovino podrejanja žensk in otrok moškemu, očetu, patriarhu, kar je pogosto vodilo v poniževanje in nasilje nad otroki in ženskami. Muršič ugotavlja, da je to, »da je še danes izrazita večina povzročiteljev nasilja v družini moškega spola, posledica vztrajanja učinkov večstoletnega podrejanja žensk in otrok ter njihovega nižjega simbolnega, socialnega, ekonomskega statusa.« (ibid.)

Skupnost, kjer otroci najbolj pogosto doživljajo nasilje, je torej še vedno družina in prostor, kjer se nasilje dogaja, je običajno dom. Pečnik (Bezenšek Lalič, 2009: 23) razlikuje štiri pojavne oblike nasilja nad otroki v družini:

- različne oblike fizičnega nasilja, ki vodijo v telesne poškodbe ali veliko tveganje zanje;
- spolno zlorabo otrok, ki »se nanaša na vključevanje otroka v spolne aktivnosti, katerih pomena ta ne more razumeti niti se zavestno odločiti za pristanek na takšne aktivnosti«;
- psihično (čustveno) nasilje vedno spremlja vsakršno drugo obliko nasilja nad otrokom, lahko pa je prisotno tudi kot samostojna oblika zlorabe. Usmerjeno je v kaznovanje, poniževanje in onemogočanje razvoja samospoštovanja pri otroku. Povzroča mu strah, ponižanje, čustva manjvrednosti, ogroženosti in stisko;
- opazovanje nasilja med staršema, ki je za otroka vedno travmatično in v njem utrjuje nasilne vzorce vedenja ter komunikacije. V nasilnem okolju je otrok prestrašen in nemočen, počuti se krivega. Pogosto v strategijah preživetja razvije neustrezne vrednote in negativno samopodobo.

Naštetim skupinam nasilja nad otroki v družini je treba dodati tudi zanemarjanje otrok, kot je na primer: neustrezno prehranjevanje, pomanjkljiva skrb za otrokovo zdravje, urejenost otrokovih oblačil in higiene in onemogočanje, da se otrok izobražuje. (Filipčič in Klemenčič, 2011: 15)

Neposredno nasilje nad otroki se večinoma dogaja v kontekstu discipliniranja in kot telesno, kruto ali ponižujoče kaznovanje. Tako naj bi v številnih državah beležili fizično kaznovanje otrok v družini celo v 80 ali več odstotkih. Fizično nasilje najbolj ogroža mlajše otroke, medtem ko so žrtve spolnega nasilja bolj pogosto mladostnice in mladostniki. Dečki so praviloma bolj ogroženi zaradi fizičnega nasilja, krutega kaznovanja in trpinčenja, deklice pa zaradi spolnih zlorab, zanemarjanja in prostitucije (Report of the independent expert for the UN, 2006). Večina otrok v Združenih državah Amerike (ZDA) je bila vsaj enkrat v otroštvu deležna fizičnega nasilja, psihično trpinčenje kot samostojno obliko nasilja in ne kot spremljevalca drugih oblik nasilja, pa naj bi doživljalo od 7 do 11 % otrok, v enakem deležu dečki

in deklice (Filipčič in Klemenčič, 2011: 9). Strokovnjakinje in strokovnjaki iz razvitih držav ocenjujejo, da od 40 do 70 odstotkov moških, ki so fizično nasilni do svojih partnerk, izvaja nasilje tudi nad svojimi otroki, in da približno polovica žensk, ki so telesno zlorabljene, zlorablja svoje otroke (ibid.). Tudi Katja Filipčič (2012: 44) navaja, da je bila v številnih državah potrjena korelacija med nasiljem nad ženskam in vsemi vrstami nasilja nad njihovimi otroki.

Različne raziskave so pokazale, da so otroci pogosto večkratno viktimizirani, saj doživljajo različne oblike nasilja hkrati in obenem še nemočno opazujejo nasilje med staršema. Tako je kanadska študija pokazala, da so nasilje med partnerjema v 37 % videli oziroma zaznali tudi otroci, v ZDA pa je bilo tako kar v 50 % primerov nasilja nad partnerko (Filipčič, 2012: 69). Otrok je namreč žrtev nasilja tudi, če je le priča nasilju in njegova viktimiziranost je tako v pravnem smislu odvisna od pravne opredelitve nasilja enega od odraslih družinskih članov nad drugim. Posledice nemočnega opazovanja nasilja nad drugimi družinskimi članicami in člani, največkrat nad mamo, so namreč enako hude: psihološka travma, stres zaradi nenehno prisotnega strahu, čustvene in duševne poškodbe ter izpostavljenost nasilnim vzorcem komunikacije. V anketi, ki jo je med mladimi leta 2001 opravil Sklad Združenih narodov za otroke (*United Nations Children's Fund* – UNICEF), je 60 % otrok v Evropi in srednji Aziji trdilo, da so priče nasilju v družini.¹⁵ V raziskavi *Mladina 98*, ki jo je izvedel Center za socialno psihologijo in študije mladine na Fakulteti za družbene vede, je 21,8 % učenk in učencev osmih razredov slovenskih osnovnih šol označilo nasilje v njihovih družinah za resen problem (Milenović, 2010). V slovenski empirični raziskavi o nasilju v družini iz leta 2005¹⁶ je nasilje v družini osebno doživelo 23,7 % respondentk in respondentov, od tega kar 73 % v otroštvu. Največkrat je šlo za psihično (66,5 %) in fizično nasilje (63 %), v 7,7 % za ekonomsko ter v 3,7 % za spolno nasilje (ibid.). Kar 73 % staršev pa je v raziskavi Zveze prijateljev mladine Slovenije¹⁷ menilo, da je blažje telesno kaznovanje otrok vzgojno upravičeno. (ibid.)

Tudi spolno nasilje otroci doživljajo v približno 85 % s strani članov družine oziroma oseb, ki jih poznajo in jim zaupajo. V študiji, narejeni v 21 državah, je od

¹⁵Podatki so bili predstavljeni na Regionalnem posvetu za Evropo in srednjo Azijo: Ustavite nasilje nad otroki, ukrepajte zdaj. WHO Europe, Unicef, Council of Europe, Vlada RS, NGO Advisory Panel for the UN Study on Violence Against Children, 2005.

¹⁶Gre za raziskavo Znanstveno-raziskovalnega središča Koper, Univerze na Primorskem. Raziskava: Nevarna zasebnost – nasilje v družinah v Sloveniji. Projekt: Analiza družinskega nasilja v Sloveniji – predlog preventive in ukrepov.

¹⁷Raziskavo je v letih 2004/2005 izvedla Zveza prijateljev mladine Slovenije ob pomoči Fakultete za družbene vede v Ljubljani. V reprezentativnem vzorcu je sodelovalo 1223 staršev, večinoma mater.

7 do 36 % žensk ter od 3 do 29 % moških poročalo o izkušnji spolnega nasilja v otroštvu (Report of the independent expert for the UN, 2006). V eni od raziskav v ZDA ugotavljajo, da od 15 do 25 % otrok doživi spolno zlorabo in da med njimi močno prevladujejo deklice (Filipčič in Klemenčič, 2011: 9). Med povzročitelji in povzročiteljicami spolnega nasilja nad otroki je približno 90 % moških in 10 % žensk. 90 % spolnih zlorab se prične pred otrokovim 12. letom, najpogosteje med 6. in 8. letom starosti in traja povprečno od 3 do 5 let (Vanček, 2004: 75). Pri vsakršni zlorabi otroka gre za zlorabo moči, nadvlado, za nespoštovanje osebnosti in jaza pri otroku. Pri spolni zlorabi pa gre praviloma za zlorabo prikrite moči, ki »poškoduje in rani jaz nasprotne strani, dokler ga povsem ne izniči in uniči. Ta jaz se ne bo branil, ker ne bo prepoznal premoči. Prilagodil se bo, ne da bi vedel, da se prilagaja. Tako prilagojeni jaz se bo izgubil« (Waiss in Galle, 2001: 161). Otrok, ki ne razume pomena spolnih dejanj povzročitelja, spolne zlorabe ne dojame in ne občuti kot nasilje, zato se ji praviloma ne upira. Povzročitelj s psihološko manipulacijo, čustveno zlorabo, nadzorovanjem otroka in ustrahovanjem doseže, da otrok popolnoma izgubi sebe oziroma svoj lastni jaz. Pri spolni zlorabi otroka je namreč ključna zloraba moči nad njim in ne oblika seksualnosti znotraj te zlorabe. Zato je po mnenju avtorjev »dolgoročna travmatizacija žrtve manj odvisna od stopnje seksualizacije odnosa kot od stopnje premoči, ki jo izvršuje izkoriščevalski odrasli« (Waiss in Galle, 2001: 74). Manjši kot je otrok, bolj uničujoče so posledice *razosebljanja* v procesu spolne zlorabe in bolj kot mu je povzročitelj blizu v čustvenem in socialno-psihološkem smislu, bolj destruktivne in trajnejše so.

Število otrok, ki so žrtve nasilja in zlorabe moči v družini, je po ocenah nevladnih organizacij in neodvisne strokovne javnosti visoko, prijavljenih in obravnavanih primerov nasilja pa je bistveno manj. Zato o nasilju nad otroki v družini nimamo pravih podatkov, saj je po nekaterih raziskavah v Evropi prijavljen le 1 od 20 primerov nasilja (Eurobarometer survey, 1999). Prepoznavanje in prijave nasilja nad otroki v družini še vedno ovirajo kulturno pogojena ločnica med javnim in zasebnim (družinskim) okoljem, sprejemljivost fizičnega kaznovanja kot vzgojnega sredstva, družbena strpnost do nasilja nad ženskami, otroki in drugimi družbeno šibkejšimi skupinami, premajhna učinkovitost pristojnih institucij in strukturno nasilje v družbi, ki pogojuje in omogoča medosebno nasilje.

Zloraba moči, ki je vzrok nasilju nad otroki v družini, je značilna tudi za nasilje nad otroki v drugih institucijah, predvsem v vzgojno-izobraževalnih. Pri tem avtorji in avtorice ločujejo med dvema vrstama nasilnosti teh institucij. Prva je *sprejemljiva represivnost*, ki naj bi služila socializaciji in inkulturaciji otrok v družbeno in kulturno okolje ter družbeni koheziji. Druga pa je nesprejemljiva nasilnost do otrok, kjer

institucije in njeni predstavniki in predstavnice prestopajo meje dovoljenih interakcij in vedenj ter nad otroki zlorablajo svojo moč. Le na videz se zdi, da je meja med obema vrstama nasilnosti povsem jasna in da je vedno mogoče določiti, ali je v odnosu do otroka v vzgojno-izobraževalni instituciji šlo zgolj za vzgojo ali za zlorabo. Najbolj problematično je natančno definirati čustveno zlorabo, manipulacijo, nespoštovanje osebnosti otrok in psihološko prefinjene pritiske na otroke, ki v njih vzbujajo čustva krivde in sramu, saj otroci (predvsem majhni) pogosto ne prepoznajo nedopustnosti takšnih prikritih strategij premoči. O tem, kaj doživljajo, ne spregovorijo in posledično lahko čustveno zlorabo tiho trpijo dolgo časa, kar pa vodi v izgubljanje jaza in samospoštovanja.

Nemalokrat pa je nasilje nad otroki v vzgojno-izobraževalnih institucijah povsem neposredno in ogrožajoče. Po mnenju Radforda (Lešnik Mugnaioni, 2012: 153) v šolah največkrat prihaja do čustvenih zlorab, psihičnih pritiskov, verbalnega nasilja in spolnih zlorab otrok. Mojca Pušnik konkretizira te navedbe, ko navaja, da učitelji in učiteljice z namenom discipliniranja in kaznovanja učenca in učenke klofutajo, vlečejo za lase ali ušesa, jih javno besedno ponižujejo, odklanjajo pomoč otroku, jih osamijo, žalijo in nanje kričijo, jim grozijo, mečejo učne pripomočke vanje, jih telesno kaznujejo, dovoljujejo, da jih drugi učenci in učenke trpinčijo idr. (ibid.). V raziskavi Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti so učenci in učenke v raziskavi Upoštevanje čustev pri soočanju z nasiljem v šoli (2010) kot nasilna dejanja učiteljev in učiteljic nad učenci in učenkami izpostavili žaljivo, nespoštljivo, krivično in neenako obravnavanje. Bilič predstavlja mednarodne podatke, po katerih je vsako leto prijavljenih približno 1,5 milijona primerov telesnega kaznovanja v šolah, od 10.000 do 20.000 učencev in učenk pa zaradi tega poišče zdravniško pomoč. Telesnemu kaznovanju so bolj izpostavljeni majhni otroci, med njimi več dečkov kot deklic. Fizično nasilje spremlja tudi psihično nasilje in čustvene zlorabe otrok (Lešnik Mugnaioni, 2012: 153). O'Moore in Minton v svoji študiji opozarjata na izjemno visoko število fizičnih in spolnih zlorab učencev in učenk v vzgojno-izobraževalnih ustanovah katoliške cerkve na Irskem. Čustvena, spolna in fizična zloraba moči nad učenci in učenkami je bila sestavni del represivnega šolskega sistema, zato se o zlorabah desetletja ni smelo govoriti, saj bi njihovo odkritje ogrozilo obstoj sistema samega. (O'Moore in Minton, 2003)

Lahko torej ugotovimo, da je kaznovanje otrok, njihovo discipliniranje in prisiljevanje v družbeno zaželeno aktivnosti, običajna praksa v večini družb in njihovih ključnih institucijah, kot sta družina in šola (Lešnik Mugnaioni et al., 2009: 27). Ta t. i. dovoljena (socializacijska) strukturna nasilnost do otrok v družbi (posebno, če je brez ustreznega nadzora in jasnih zakonskih omejitev), je dejavnik

tveganja za ekscesno nasilje nad otroki, ki smo mu priča v vseh družbah sveta. Tako je v Sloveniji telesno kaznovanje otrok v družini sprejemljiva (zakonita) oblika socialnega vedenja, saj ga država še vedno ni prepovedala. To dejstvo temelji na pričakovanju države, da starši ravnaajo samonadzorno, ko gre za telesno kaznovanje otrok, kar pomeni, da: 1. natančno vedo, do kje sta *ena po riti ali ena klofuta* vzgojni metodi in kje se prične zloraba, tj. trpinčenje otroka in 2. se zmorejo v skladu s tem v vsaki situaciji dejansko tudi vesti. Če predpostavka države o samonadzoru staršev drži, potem sploh ni nobenega razloga, da bi dopuščali kakršno koli fizično nasilje nad otroki. Starši, ki imajo vedno nadzor nad svojimi ravnanji, namreč 1. telesnega nasilja kot vzgojnega prijema sploh ne uporabljajo in jim je *ena po riti ena preveč*; in 2. nasilja kot vzgojne metode sploh ne potrebujejo, saj vzgojne cilje dosegajo na druge, bolj konstruktivne in nenasilne načine. Na primer vzgojni cilj samonadzora pri otroku dosegajo tako, da s svojim zgledom izkazujejo zmožnost samonadzora – tudi ko gre za neuporabo nasilne komunikacije v odnosu do drugih. Telesnega kaznovanja otrok se poslužujejo starši brez samonadzora, ki pa jim zato *ene po riti ali ene klofute* nikakor ne smemo zaupati in dovoliti, ker se pogosto ne bodo znali, hoteli, zmogli ustaviti pri enem udarcu. Trditev o *a-priornem* samonadzoru staršev (močnejših) nad otroki (šibkejšimi) je mit, zato je nujna zunanja odgovornost staršev ter popolna prepoved fizičnega nasilja.

4. Posledice nasilja nad otroki

Vsaka zloraba otroka s strani staršev, skrbnikov in skrbnic ali drugih odraslih oseb zaznamuje otrokov razvoj z bolečimi travmatičnimi izkušnjami in praviloma pusti posledice na njegovem zdravju ter fizičnem, psihičnem in socialnem razvoju. Povzroči lahko trajne emocionalne in kognitivne motnje ter zdravstveno tvegana vedenja, kot je zloraba drog in zdravil ter prezgodnja spolnost. Povezane težave v duševnem zdravju in socialnem funkcioniranju vključujejo anksiozne in depresivne motnje, halucinacije, motnje spomina, spanja in hranjenja, agresivno vedenje do drugih in samodestruktivnost. Dokazana je tudi korelacija s kasnejšim povzročanjem nasilja v partnerski zvezi in poskusi samomora. (Panel on Research on Child Abuse and Neglect, 1999)

Otroci, ki so izkusili nasilje v družini, so obremenjeni s čustvi manjvrednosti, imajo slabo samopodobo, so nesamozavestni, ne zaupajo sebi in drugim, nimajo občutka varnosti, počutijo se drugačne, zaznamovane, niso večji sproščenega navezovanja stikov in vzpostavljanja odnosov (Plaz in Veselič, 2002). Raziskava Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani o vplivu viktimiziranosti

otrok na njihovo izražanje čustev (Filipčič, 2010) je pokazala, da so za otroke, ki so žrtve nasilja v družini, značilna čustva tesnobe, žalosti, zaskrbljenosti in sramu, kar potrjuje čustveno in psihološko poškodbo zaradi doživljanja nasilja. Muršič (Pušnik, 2012: 109) ugotavlja, da se otroci na nasilje v družini odzivajo čustveno: s strahom, tesnobo, krivdo, sramom, žalostjo, obupom. Do povzročitelja nasilja imajo pogosto ambivalentna čustva – mešanico ljubezni, strahu, razočaranosti, jeze, sovraštva, prezira, celo gnusa.

Več raziskovalcev (Farrington, Klipicera in Gasteiger-Klipicera, Schäfer in Korn v Lešnik Mugnaioni, 2012: 163) je raziskovalo dejavnike tveganja za nasilje med mladimi. Ugotovili so, da obstaja korelacija med preživljanjem/opazovanjem nasilja v družini in povzročanjem nasilja v šoli, nad vrstniki in vrstnicami, *bullyingom*. Muršič (2012: 20) navaja Englisha in druge, ki ugotavljajo, da je pri »otrocih, ki doživljajo katero koli obliko nasilja v družini, prej pričakovati čustvene in vedenjske težave (na primer nasilno vedenje) v primerjavi z otroki, ki živijo v družinah brez nasilja«. Povezanost viktimiziranosti otrok v družini z mladostniško kriminaliteto je zelo visoka, več kot 50 %. Otroci, ki so neposredno ali posredno žrtve nasilja v družini, so po kriminoloških raziskavah dvakrat bolj pogosto kot drugi otroci udeleženi (kot žrtve ali kot povzročitelji) v vrstniškem nasilju, 30 % teh otrok pa bo v odrasli dobi zelo verjetno nasilnih do svojih partnerk oz. partnerjev in otrok (Filipčič, 2010). In krog nasilja se bo ponovno zavrtel.

5. Zakonska zaščita otrok v Sloveniji

Za zakonsko zaščito otrok pred različnimi oblikami nasilja ter zlorabami so bili v Sloveniji najbolj pomembni trije normativni premiki:

- ratifikacija Konvencije o otrokovih pravicah (1990);
- zakonodaja na področju vzgoje in izobraževanja, ki je nastala po letu 1991 in
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (2008).

Na podlagi Konvencije o otrokovih pravicah je Slovenija razvila celovit sistem institucionalne in pravne zaščite otrokovih pravic. Med drugim tudi na področju preprečevanja nasilja nad otroki, k čemur so države pogodbenice tudi zavezane. Z ustreznimi zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi morajo varovati otroka pred vsemi oblikami telesnega in duševnega nasilja, poškodb, zlorab in zanemarjanja.

Zakonodaja na področju vzgoje in izobraževanja določa pravice in dolžnosti otrok ter obveznosti vzgojno-izobraževalnih institucij pri zagotavljanju varnosti učenk in učencev ter dijakinj in dijakov in spoštovanju njihovih pravic. Natančno tudi

določa, na kakšen način lahko vzgojiteljice in vzgojitelji ter učiteljice in učitelji pri otrocih dosegajo spoštovanje pravil ter vzgojne in izobraževalne cilje, ne da bi s tem posegali v njihovo dostojanstvo ter temeljne pravice.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini je zelo pomembna prelomnica pri preprečevanju in obravnavi nasilja nad otroki v družini. Njegove največje pridobitve so naslednje:

- izhodišče zakona je, da je nasilje v družini psihološko-socialno stanje, v katerem ena oseba zlorablja svojo (pre)moč nad drugo osebo, s katero je v posebnem psihičnem razmerju.
- Enakovredno obravnava fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje ter zanemarjanje v družini. Kot nasilje v družini prepoznava tudi nasilna dejanja, ki ne puščajo vidnih poškodb.
- Posebno varstvo pred nasiljem uživa mladoletni družinski član oz. članica. Otrok je žrtev nasilja tudi, če je prisoten pri izvajanju nasilja nad drugim družinskim članom oz. članico ali živi v okolju, kjer se nasilje izvaja. Koristi in pravice otroka imajo prednost pred koristmi in pravicami drugih udeležencev in udeleženk postopka.
- Vsem organom in organizacijam nalaga dolžnost, da prijavljajo nasilje nad otroki v družini, pomagajo žrtvam nasilja ter izvajajo vse potrebne ukrepe za njihovo zaščito. Zlasti to velja za strokovne delavke in delavce v socialnem varstvu, zdravstvu, vzgoji in izobraževanju.
- Zagotavlja strokovno obravnavo žrtev in povzročiteljev nasilja in zato vsem ključnim sektorjem (socialno varstvo, policija, vzgoja, izobraževanje, zdravstvo) predpisuje, da sprejmejo ustrezne protokole ukrepanja, za žrtev pa tudi načrt pomoči.
- Uvaja brezplačno pravno pomoč za žrtve nasilja.
- Zagotavlja izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavk in delavcev na temo prepoznavanja, preprečevanja in obravnave nasilja v družini.

Slovenska zakonodaja je dobra podlaga za učinkovito zaščito otrok pred nasiljem. S podporo države vladnim in nevladnim mrežam varnih hiš, kriznih centrov za otroke in mlade, telefonskih in drugih oblik psihosocialne pomoči, preventivnih programov v vrtcih in šolah ter medijskih kampanj ozaveščanja o nesprejemljivosti nasilja nad otroki, lahko v prihodnje upravičeno pričakujemo hitrejšo zaznavanje nasilja nad otroki ter njihovo celovito zaščito.

6. Sklepna misel

Kadar odrasli zlorabijo zaupanje otroka in svojo moč, mu povzročijo bolečino, strah, krivdo in tesnobo ter ga trajno poškodujejo. Prav zato, ker so otroci tako zelo odvisni od družbe, v kateri so se rodili, je družba zanje in za njihov razvoj v celoti odgovorna. Najbolj seveda starši in družina, potem ti, ki naj bi zanje skrbeli, jih vzgajali, izobraževali, zdravili in socialno ščitili, nato pa vsi, ki nam ni vseeno in ki verjamemo v človekove pravice in odgovorno državljanstvo. Prva konkretna naloga, ki nas vse čaka na področju preprečevanja nasilja nad otroki, je prepoved njihovega telesnega kaznovanja. Kajti, »udariti človeško bitje je v evropski družbi prepovedano, otroci pa so človeška bitja.« (ENOC, 2005)

Viri

1. Advisory Panel for the UN Study on Violence Against Children (2005) *Regionalni posvet za Evropo in srednjo Azijo: Ustavite nasilje nad otroki, ukrepajte zdaj*. WHO Europe, Unicef, Council of Europe, Vlada RS, NGO.
2. Bezenšek Lalić, O. (2009) *Odzivanje socialnih delavk in delavcev na nasilje v družini*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
3. Council of Europe. Parliamentary Assembly (2004) *Recommendation 1666 (2004). Europe-wide ban on corporal punishment of children*. Dostopno prek: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/tao4/EREC1666.htm>, 19. 6. 2014.
4. ENOC – Evropska mreža ombudsmanov za otroke (2005) *Ustavimo nasilje. Prispevek k Regionalnemu posvetovanju za študijo Združenih narodov o nasilju nad otroki za Evropo in Srednjo Azijo – USTAVIMO NASILJE NAD OTROKI: UKREPAJMO ZDAJ!* (Ljubljana, 5. – 7. julij 2005). Dostopno prek: www.varuh-rs/?id=961, 19. 6. 2014.
5. European Commission. Directorate-General X. "Information, Communication, Culture and Audiovisual Media" (1999) *Eurobarometer 51.0. Europeans and their views on domestic violence against women*. Brussels: European Commission. Dostopno prek: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=oCB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fpublic_opinion%2Farchives%2Farchives%2Farchives_127_en.pdf&ei=JuaiU4yWHsvP4QSL-74DYBw&usq=AFQjCNHxpHuWHu3kJkGBk8kDgHb3H1Cw&sig2=wOAPXQsOLmfkdPhDI-lJdw&bvm=bv.69411363,d.bGE, 19. 6. 2014.
6. Filipčič, K. (2012) O pravnih vidikih odzivanja na nasilje v družini. V: Muršič, M. (ur.) *(O)krog nasilja v družini in šoli*, s. 43–74. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
7. Filipčič, K., Klemenčič I. (2011) *Obravnavanje nasilja v družini. Priročnik v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
8. Filipčič, K. (2010) Krog nasilja: od nasilja v družini k nasilju v šoli. *Strokovni posvet: Upoštevanje čustev pri soočanju z nasiljem v šoli*, 26. 8. 2010. Ljubljana: Pravna fakulteta.
9. *Konvencija o otrokovih pravicah. Resolucija št. 44/25*, 20. 11. 1989. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/>, 19. 6. 2014.
10. Lešnik Mugnaioni, D. (2012) Kako celostno preprečevati nasilje v šoli. V: Muršič, M. (ur.) *(O)krog nasilja v družini in šoli*, s. 145–71. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
11. Lešnik Mugnaioni, D., Koren, A., Logaj, V., Brejc, M. (2009) *Nasilje v šoli: opredelitev, prepoznavanje in obravna*. Kranj: Šola za ravnatelje.
12. Milenović, N. (2010) *Nasilje staršev nad otroki v Sloveniji. Diplomsko delo*. Maribor: Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.

13. Muršič, M., Brvar, B. (2010) *Predstavitev rezultatov empirične raziskave. Zaključna konferenca. Pravna fakulteta*, 26. 8. 2010. ESS projekt: *Upoštevanje čustev pri soočanju z nasiljem v šoli (2008-2010)*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Dostopno prek: www.projekti.inst-krim.si, 19. 6. 2014.
14. Muršič, M. (2012) *Prekiniti krog nasilja (za varnejše družine in vzgojno-varstvene zavode)*. V: Muršič, M. (ur.) *(O)krog nasilja v družini in šoli*, s. 7–42. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
15. Muršič, M. (2008) *Strukturne kontingence emocionalne fenomenologije medosebne nasilnosti. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Pravna fakulteta v Ljubljani, Univerza v Ljubljani.
16. O'Moore, M., Minton, S. (2003) *Tackling violence in schools: a report from Ireland*. V: Smith, P. K. (ur.) *Violence in Schools. The response in Europe*, s. 100–15, 282–9. London: RoutledgeFalmer.
17. Commission on Behavioural and Social Sciences and Education, National Research Council (1999) *Understanding Child Abuse and Neglect. Panel on Research on Child Abuse and Neglect*. Washington, D. C.: National Academy Press.
18. Plaz, M., Veselič, Š. (2002) *Nasilje nad ženskami in nasilje nad otroki v družini*. V: Lešnik Mugnaioni, D. (ur.) *Nasilje – Nenasilje. Priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*, s. 123–47. Ljubljana: iz.
19. Pušnik, M. (2012) *Nasilje v šoli v krogu nasilja*. V: Muršič, M. (ur.) *(O)krog nasilja v družini in šoli*, s. 107–43. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
20. United Nations General Assembly (2006) *Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children*, A/61/299. Dostopno prek: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=oCCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.unicef.org%2Fviolencestudy%2Freports%2FSG_violencestudy_en.pdf&ei=zeyiU56lFezA7AaCz4C4DA&usg=AFQjCNE7FRtuu_mjxFrPg5n_nJQ9pdOt5w&sig2=tcqOmlpe_Umv69-gciVb6Q&bvm=bv.69411363,d.ZGU, 19. 6. 2014.
21. Vanček, N. (2004) *Spolna zloraba otrok*. V: Horvat, D., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz M. (ur.) *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje*. Priročnik, s. 74–80. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
22. Waiss, M., Galle, I. (2001) *V labirintu spolnih zlorab otrok. Delo z žrtvami, storilci in starši*. Ljubljana: Forma 7.
23. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.

Darja Zaviršek

Nasilje nad hendikepiranimi ženskami

»Ženska je kakor žoga; kdor jo brčne, ne more napovedati, kako bo odskakovala. Ne more vedeti, kje se bo kotalila; še manj, kdo jo bo ujel. Pogosto jo zgrabi roka, ki je ne bi pričakovali.« Mariama Ba

108

Povzetek

Ženske z ovirami so zaradi svoje telesne, čustvene ali intelektualne ranljivosti, družbenih zavračanj in omejene avtonomije pogostejše kot ženske brez ovir žrtve različnih oblik nasilja, obenem pa so pogostejše spregledane, ko se o nasilju govori, se ga raziskuje ali izvaja različne intervencije. Prispevek govori o razlogih za pozno zavedanje, da tudi ženske z ovirami doživljajo nasilje in razvrsti vrste in oblike nasilja nad ženskami z ovirami v Sloveniji. Podrobneje prikaže primer dobre prakse zatočišča za hendikepirane ženske in obenem podrobneje analizira primer večkratnih zlorab starejše ženske z ovirami. Prispevek vsebuje ključne napotke o tem, katerih predsodkov se morajo strokovnjakinje in strokovnjaki pri svojem delu izogibati in na kaj naj bodo posebej pozorne, med drugim na to, kako nasilje vpliva na duševno zdravje žensk z ovirami. Na koncu prispevek poudari, da je Slovenija podpisala Konvencijo Združenih narodov o pravicah ljudi z ovirami. Če jo hoče zares uresničevati, se mora dejavno lotiti zaščite in pomoči ženskam z različnimi ovirami, ki so žrtve nasilja.

1. Uvod

Ženske z ovirami so zaradi svoje telesne, čustvene ali intelektualne ranljivosti, družbenih zavračanj in omejene avtonomije pogostejše kot ženske brez ovir žrtve različnih oblik nasilja, obenem pa so pogostejše spregledane, ko se o nasilju govori, se ga raziskuje ali izvaja različne intervencije. Ženske z ovirami, kamor prištevamo tiste s fizičnimi, senzornimi in intelektualnimi ovirami in s težavami v duševnem zdravju, bomo poimenovali tudi hendikepirane, saj v vsakdanjem življenju doživljajo številne diskriminacije in omejitve, ki jih hendikepirajo (Zaviršek, 2000). Nikakor pa jih ne bomo poimenovali z večinskim pojmom *invalidke* ali *invalidne ženske*, saj je pojem *invalid* (latinsko *invalidus* pomeni šibek, nemočen) zgodovinsko in vsebinsko neustrezen in presežen. Vzrok za to, da ga še vedno uporabljamo, je kulturno specifičen sistem socialnega varstva, kjer dominirajo

partikularni interesi manjšine, ki je vse od leta 1991 naredila vse, da je ohranila sistem invalidskega varstva takšen, kot je bil pred letom 1991.

Če se je o nasilju nad ženskami v Sloveniji začelo intenzivno pisati že v 80. letih 20. stoletja, pa se je o nasilju nad ženskami in otroki z ovirami spregovorilo šele v drugi polovici devetdesetih let. (Kralj 2008, Zaviršek 1998a, Videmšek 1999). Prva varna hiša za ženske in otroke, ki preživljajo nasilje, je bila odprta leta 1991 (Zavetišče Pepcin dom, Krško), šele leta 2009 pa se je odprla prva varna hiša, ki je bila fizično dostopna tudi gibalno oviranim ženskam (Zatočišče II Društva SOS telefon). Istega leta je začela delovati tudi prva varna hiša posebej za ženske z ovirami (Hiša zaupanja Slovenske Konjice). Kar 18 let torej ni bilo v Sloveniji arhitekturno dostopne nobene varne hiše za ženske z ovirami in njihove otroke.

Tudi svetovalna dejavnost po telefonu se je razvila z zamikom. Prva usposabljanja za prostovoljke, svetovalke na telefonu za ženske in otroke žrtve nasilja so bila leta 1989, šele deset let kasneje, leta 1998, pa je Društvo Vizija, ki so ga ustanovile ženske z gibalnimi ovirami, organiziralo podobno usposabljanje za pomoč ženskam z gibalnimi ovirami.¹⁸

2. Kaj povedo raziskave o nasilju nad hendikepiranimi ženskami in kaj so vzroki za premajhno pozornost pri prepoznavanju nasilja

Najpogostejše ugotovitve raziskav na področju nasilja nad ženskami z ovirami so naslednje:

- o nasilju nad ženskami z ovirami se govori veliko manj kot o nasilju nad neoviranimi ženskami, obenem pa ga je več kot med neoviranimi ženskami (to velja tudi za moške z ovirami);
- bolj ko je ženska ovirana, večja je verjetnost, da bo žrtev nasilja in zlorab;
- največ nasilja doživljajo ženske z multiplimi ovirami (cerebralna paraliza in govorne ovire; starejše ženske na vozičku; ženske z oviro sluha in vida ipd.);
- najbolj nevidno je spolno nasilje nad intelektualno oviranimi ženskami, obenem pa so otroci in ženske z intelektualnimi ovirami s perspektive storilcev *idealne* žrtve, saj so sami ob njih najbolj zaščiteni;
- nasilje se dogaja v zasebni sferi in v javnih in zasebnih zavodskih ustanovah, kjer živijo ljudje z ovirami;

¹⁸V zadnjem času tudi posamezna društva, ki se ukvarjajo s problemom nasilja nad ženskami, kot na primer Društvo za nenasilno komunikacijo, na svojih spletnih straneh obveščajo o tem, da nasilje nad hendikepiranimi ženskami obstaja in omenjajo možnosti, kam naj se ženska obrne. (*Druge vrste nasilja*. Dostopno prek: <http://www.drustvo-dnk.si/o-nasilju/drugevrstenasilja.html#6>, 3. 1. 2013.)

- v primeru vrstniškega nasilja manj ovirani moški zlorabljajo bolj ovirane ženske;
- ljudje na sploh, pa tudi strokovno osebje, ima višji prag strpnosti, ko gre za nasilje nad hendikepiranimi ženskami (v primerjavi z nehendikepiranimi);¹⁹ ženske z ovirami živijo dolgo v nasilnem odnosu. V raziskavi Julijane Kralj je med 18 ženskami več kot polovica preživljala nasilje 20 let. (Zaviršek, 2014)

Pozabiti pa ne smemo še na naslednje:

- ljudje predpostavljajo, da pomeni bivanje v zavodih ali v varstveno-delovnih centrih že samoumevno zaščito pred nasiljem;
- strokovno osebje, od zdravnic in zdravnikov do socialnih delavk in delavcev ter pedagogin in pedagogov, ima do deklic in žensk z ovirami (zlasti če imajo intelektualne ovire) pokroviteljsko paternalistični odnos in se jim zdijo *večni otroci*, torej tudi brezspolna bitja;
- ker mnogo žensk z ovirami nima otrok, ali pa se predpostavlja, da jih nimajo, tudi strokovna pomoč, ki je fokusirana predvsem na *zaščito otrok* ne pa žensk, ni dovolj dejavna na področju razkrivanja in nudenja pomoči ženskam z ovirami. (Zaviršek, 2014)

Ženske z ovirami imajo praviloma še manj izbir kot ženske brez ovir. Njihove izkušnje nasilja pa so zelo pogosto povezane s skrbjo, ki jo prejemajo od bližnje osebe ali od osebja v instituciji, zato se nasilju še težje uprejo.

Julijana Kralj (2008) je v svoji raziskavi o nasilju nad ženskami s fizičnimi ovirami, ki uporabljajo voziček, ugotovila, da ženske, ki so poročale o nasilju, niso videle izhoda iz nasilja, saj povzročitelju niso mogle pobegniti (zaradi same gibalne ovire) obenem pa so bile odvisne od njegovega skrbstvenega dela. Nekatere so napisale, da »so se tako utrdile, da jih nasilje ne prizadene več«. Najpogostejša oblika upora je bila besedni upor in prepir s povzročiteljem. V družini so živele same zase in odtujene od drugih družinskih članic in članov. Večina je ostala v nasilnem odnosu, saj so bile odvisne od različnih vidikov odnosa: skrb, čustvena povezanost, zgodovina, skupno stanovanje ali nepremičnina. Njihova odvisnost ni bila zgolj materialna (denar, stanovanje) temveč povezana s prejetjem skrbstvenega dela s strani povzročitelja nasilja. Ker obstoječa zunajinstitucionalna mreža pomoči v Sloveniji ne deluje dovolj vseobsegajoče in kakovostno, da bi nadomestila odnosne, materialne in skrbstvene potrebe, ki so jih ženske z ovirami imele, so ostale v nasilnem odnosu, v katerem zadovoljujejo nekaj osnovnih življenjskih potreb.

¹⁹Isto velja tudi za otroke: nasilje se opravičuje, češ da so ovirani otroci *težavnejši, imajo drugačno čustvovanje in nasilja ne občutijo tako kot neovirani*, da je delo z njimi *stresno* in da ovirani otroci in odrasli sami *izzovejo nasilje bodisi z agresivnim ali seksualiziranim obnašanjem* (Sobsey, 1994; Stanley et al. 1999; Oliver in Sapey 1999; McCarthy, 2000).

Za nasilje nad ženskami z ovirami pa so zgodovinsko, strukturno in sistemsko odgovorni tudi:

- družbeno ustvarjene podobe oviranih ljudi kot grešnih, odvisnih, šibkih, nemočnih, neumnih in neprivlačnih;
- prepričanje, da so ljudje z ovirami dobro zaščiteni, saj zanje skrbijo najrazličnejše medicinske in socialne institucije;
- slaba samopodoba žensk z ovirami, ki je posledica družbeno konstruiranih predsodkov do hendikepiranih ljudi in ki je pogosto vzrok, da ženske o nasilju molčijo in ga tiho trpijo;
- šibka socialna mreža, ki je pogosto posledica pogostih hospitalizacij (operativni posegi) in bivanja v zavodih, dnevnih centrih ali zaprtih institucijah. Če so ženske obiskovale tudi šole s prilagojenim programom in druge segregirane prostore, so imele malo ali skoraj nič možnosti, da bi se srečale z neoviranimi ljudmi;
- odvisnost od drugih ljudi (oblačenje, hranjenje, spremljanje v javni prostor ipd.). Ko gre za ženske z intelektualnimi ovirami in nekatere ženske z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju, pa je ta odvisnost tudi pravnoformalna (podaljšana roditeljska pravica; sistem skrbništva; odvzem poslovne sposobnosti);
- nižja izobrazba hendikepiranih žensk, kot je običajna za neovirane ženske (Kralj, 2008);
- ekonomska ranljivost žensk z ovirami, kar je bodisi povezano z nezaposlenostjo ali s slabšim plačilom za isto delo kot ga imajo neovirani ljudje. Tekom leta 2012 se je stopnja nezaposlenosti med vsem prebivalstvom povečala na 12,1 % in izmed vseh nezaposlenih je bilo 16 % hendikepiranih (Zavod za zaposlovanje, 2012). Proti koncu leta 2012 pa je bila registrirana nezaposlenost med oviranimi ljudmi že kar 35,8 % (Malešič, 2012). Žal nespecifična statistika ne loči podatkov po spolu. Na področju slabšega plačila ljudi z ovirami za razliko od neoviranih je situacija podobna. Povprečni mesečni bruto dohodek osebe z ovirami za leto 2011 je bil 1.177 evrov bruto, kar je samo 74 % povprečne mesečne bruto plače v Sloveniji (računano na delavke in delavce, ki so zaposleni vse leto za polni delovni čas pri istem zaposlovalcu) (Malešič, 2012). To pomeni, da je povprečna mesečna plača skoraj za tretjino nižja za delavko ali delavca z ovirami, kar pokaže, da obstaja diskriminacija na področju plačane zaposlitve. Ni pa podatkov, kakšne so razlike med oviranimi ženskami in moškimi. Domnevamo lahko, da je položaj žensk še slabši. Ta razlika v povprečni mesečni plači je najverjetneje povezana s tem, da so ljudje z ovirami zaposleni na slabše plačanih delovnih mestih, a o tem v Sloveniji ne obstaja nobena raziskava;

- ženske z ovirami še redkeje pridejo do neprofitnega stanovanja kot neovirane ženske, saj včasih tudi stanovanja, ki so na voljo, niso arhitekturno prilagojena;
- mnogo žensk z ovirami živi večino svojega življenja v zavodih, kjer se prav tako dogaja redko odkrito institucionalno nasilje (Zaviršek, 2000);
- ženske z intelektualnimi ovirami so povsem nezaščitene pred nasiljem, saj praviloma nimajo znanja o tem kako se zoperstaviti nasilju, o lastnem telesu in spolnosti, so povsem odvisne od drugih ljudi in o preživetem nasilju praviloma sporočajo na posredni način, na katerega večina ni pozorna. Zato so znaki nasilja pogosto spregledani ali pa pričevanja razumljena kot del patologije posameznice. (Zaviršek 2000, Zaviršek 2014)

3. Oblike nasilja nad hendikepiranimi ženskami

Hendikepirane ženske doživljajo tako kot nehendikepirane vse vrste nasilja. V Sloveniji so bile doslej zaznane različne vrste nasilja. (Kralj, 2008; Zaviršek 2000, 2002, 2003, 2006)

Čustveno nasilje se je izražalo v naslednjih oblikah:

- izražanje žaljivih komentarjev o podobi telesa ženske z oviro;
- ustrahovanje s polivanjem z vročo ali mrzlo vodo po telesu;
- siljenje k opravljanju gospodinjskih del;
- siljenje od doma v dom starejših;
- prepoved, da bi dom obiskovale patronažne službe, osebe, ki izvajajo pomoč na domu ipd.

Med fizičnim nasiljem so bile specifične oblike naslednje:

- zaklepanje v sanitarni prostor ali zapiranje v spalnico;
- odrekanje uporabe tople vode za umivanje;
- siljenje k opravljanju fizičnega dela;
- siljenje k jemanju pomirjeval;
- omejevanje fizičnega gibanja z jemanjem vozička/bergel/opornice/drugega prirejenega vozila;
- namerno podtikanje različnih predmetov, ki so žensko ovirali, da bi se nemoteno vozila z vozičkom po stanovanju;
- odmikanje vozička od ležišča v nedosegljivi del bivalnega prostora;
- metanje malih predmetov v žensko;
- polivanje z vročo ali mrzlo vodo po telesu.

Oblike zanemarjanja skrbstvenega dela s strani skrbnika ali skrbnice se je izražala kot:

- opuščanje dolžnosti za dogovorjeno skrb, nego, fizično in drugo pomoč;
- odrekanje pitja tekočin;
- odrekanje ogrevanja bivalnih prostorov;
- odrekanje zdravniške pomoči in pomoči patronažne službe na domu;
- prepoved samo-organizacije nege in pomoči na domu;
- prepoved prilagoditve sanitarnih in drugih prostorov posebnim potrebam ženske;
- odrekanje uporabe potrebnih medicinsko-tehničnih pripomočkov.

Med materialno ali premoženjsko nasilje je spadalo:

- jemanje denarja ženski;
- siljenje, da prepiše premoženje;
- kraja osebnih dokumentov za pridobitev ekonomske koristi;
- prekomerno zaračunavanje storitve za različne oblike pomoči doma.

Med spolno nasilje so spadale vse oblike spolnih zlorab in nasilja v zavodu, šoli, zdravilišču, na taborih, na poti v šolo ali v varstveno delovnem centru in doma.

Na področju spolnega nasilja smo prišli do naslednjih ugotovitev:

- med dekleti in ženskami z ovirami in še zlasti med tistimi z intelektualnimi ovirami obstaja izrazito pomanjkanje osnovnih informacij o spolnosti, pravici do lastnega telesa, reproduktivnih pravicah in pomanjkanje asertivnosti, da bi te pravice uveljavljale, saj jih v večini odnosov obravnavajo kot otroke, same pa nimajo besed, da bi opisale dogodke zlorabljanja;
- ženske z ovirami imajo manjše fizične možnosti za to, da bi se zlorabam izognile, ker se s težavo ali počasi premikajo, ne vidijo ali ne slišijo storilca, ne morejo pobegniti ali kričati in težje razumejo neverbalna sporočila;
- tiste, ki so daljši čas ali večino otroštva preživele v institucijah (bolnicah, rehabilitacijskih centrih, posebnih zavodih, posebnih šolah in internatih), so imele najmanj samozavesti, socialnih spretnosti in so razvile disciplinirano in *krotko telo*, ranljivo za zlorabe;
- deklicam in ženskam z ovirami se ne verjame, njihove zgodbe pa se patologizira in pojasnjuje kot del *bolezni* in kot *poslabšanje stanja*;
- storilci se selijo iz običajnih izobraževalnih in socialnovarstvenih ustanov v ustanove za ovirane ljudi, saj so tam najbolj varni: »Najprej je delal v navadnem vrtcu, potem v prilagojenem vrtcu s posebnim programom; nato v zavodu za gluhe in naglušne, dokler ga nista dekleti ovadili in se je vrnil na kmetijo.« Storilec ni bil pravnomočno obsojen. (Zaviršek, 2000);

→ spolno nasilje v institucijah je del institucionalne pedagogizacije. Povezano je z discipliniranjem uporabnic, ustrahovanjem in z institucionalno ekonomijo ter je praviloma kolektivno dejanje, saj zanj ve več oseb, tudi druge uporabnice. Ker te veljajo za *neverodostojne priče*, o tem ne morejo spregovoriti;

→ spolne zlorabe nad dekleti in ženskami z ovirami so ponavljajoče dejanje.

Sledi nekaj nasvetov o tem, na kaj moramo biti pozorni pri nasilju nad hendikepiranimi ženskami in deklicami:

- bodite pozorni na morebitna napačna sklepanja in imejte odprte oči tam, kjer se zdi vsem vse v najlepšem redu;
- ne mislite, da se hendikepiranim ženskam ne morejo dogajati spolne zlorabe zato, ker imajo diagnoze kot so *duševna prizadetost* ali psihiatrične diagnoze;
- ne prepustite se večinskemu sklepanju, da so ženske z diagnozami težavne, željne spolnosti, imajo seksualizirano vedenje in se jim zato dogajajo zlorabe;
- ne mislite, da diagnoza ščiti ženske pred spolnim nasiljem. V resnici je obratno: naredi jo ranljivejšo;
- ne dovolite, da vas prepričajo, da imajo *utrujeni skrbniki* pravico, da so kdaj tudi nasilni;
- bodite pozorni na prijazne moške, ki velikokrat menjajo službo na področju socialnega varstva, vzgoje in izobraževanja in na področju zdravstva in rehabilitacije (v vrtcih, posebno v vrtcih in šolah s prilagojenim programom in nižjimi standardi znanja; v zavodih, na taborih in zimovanjih, pri športnih in plesnih dejavnostih, dnevnih prevoznikih kombijev, v varstveno-delovnih centrih, pri fizioterapevtskih dejavnostih ipd.). Bodite pozorni na prijazne moške prostovoljce! Ženske so nad moškimi skrbniki praviloma očarane in s tem težje prepoznajo storilce;
- nekatere ženske z ovirami so povsem brezpravne, saj nimajo niti opravilne sposobnosti, so v pravno formalnem statusu otroka, ki ima manj kot 15 let in povsem prepuščene odločitvam zakonitih zastopnic in zastopnikov. Prav za te ženske, ki se zdijo najbolj zaščitene, moramo razviti načine, da jih podpremo, da spregovorijo o nasilju in jim pomagamo, da se nasilje prekine.

4. Primer dobre prakse: zatočišče za ženske z ovirami

Leta 2009 je društvo žensk z gibalnimi ovirami Vizija ustanovilo prvo specializirano varno hišo za ženske z gibalnimi in senzornimi ovirami *Hiša zaupanja*, ki je financirana s strani občine Slovenske Konjice, loterijskih sredstev FIHO in Ministrstva za delo, družino socialne zadeve in enake možnosti (Spletna TV, 2009).

Posebni socialni program vodi Julijana Kralj. V zatočišču lahko hkrati živi pet žensk z otroki (134 kvadratnih metrov), imajo pa tudi prostor za spremljevalko.

Njihov letak (Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije Vizija, 2011) poudarja: Življenje brez nasilja kot temeljna človekova pravica je osnovno izhodišče za izvajanje programa *Posebni socialni program Hiša zaupanja*.²⁰

Zatočišče ima svoj kombi, s katerim se pripeljejo ženske iz katerega koli konca Slovenije, saj če je ženska gibalno ovirana, nujno potrebuje prevoz in pomoč, da pobegne iz nasilnega prostora. Najpogostejši čas bivanja žensk je do 6 mesecev, čeprav so načrtovali, da bodo ženske po mesecu dni odšle v varno hišo Društva

²⁰ Letak (Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije Vizija, 2011), obsega tudi dolg seznam nalog in vrst pomoči:

- namestitve žensk – žrtev nasilja za en mesec (po potrebi dlje) v bivalnih prostorih Hiša zaupanja;
- nudenje materialne pomoči žrtvam nasilja brez osebnih dohodkov in socialno ogroženim s posebnimi potrebami;
- organizacija premestitve žrtve in prevoz s prilagojenim kombi vozilom v zatočišče Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja za gibalno ovirane uporabnice, ali v drug varen prostor;
- organizacija takojšnje individualne psihosocialne in druge potrebne pomoči;
- organizacija delavnic in predavanj na temo področnih zakonov za reševanje socialnih razmer, zakonov s področja človekovih pravic in izenačevanja možnosti invalidov, posebej Konvencije o pravicah invalidov, ter drugih zakonov, ki omogočajo reševanje problemov zaradi doživljanja nasilja;
- ozaveščanje in preventiva – delo s posameznicami;
- mobilna pomoč s specialnim vozilom za odhod v varen prostor;
- individualno delo z žrtvami nasilja in spremljanje njihovih življenjskih razmer v bivalnem okolju;
- podpora na daljavo žrtvam nasilja, ki se iz različnih razlogov ne morejo odločiti za odhod v varen prostor;
- usposabljanje prostovoljk za delo z žrtvami nasilja;
- zagotovitev prostorskih in drugih pogojev za sestajanje skupin za samopomoč;
- nudenje psihosocialne in druge človeške podpore v duševni stiski žrtve nasilja;
- usposabljanje žensk za samozagovornišтво in pridobivanje veščin za zaščito pred nasiljem;
- seznanjanje uporabnic programa z obstoječo mrežo pomoči in storitev za razreševanje nasilja v družini;
- organizacija pogovorov v prostorih Hiše zaupanja z žrtvijo nasilja in strokovno delavko/delavcem iz lokalnega centra za socialno delo, od koder prihaja žrtev nasilja;
- delo na področju nasilja v okviru Zakona o preprečevanju nasilja v družini;
- povezovanje z invalidskimi in drugimi nevladnimi organizacijami za delo na področju nasilja nad invalidnimi osebami;
- reševanje drugih problemov, povezanih z nasiljem.

SOS telefon ali si našle drugo obliko bivanja.²¹ Kot pravi Julijana Kralj (Zaviršek, 2013), je Hiša zaupanja za ženske pogosto *zadnja postaja*.

Poleg bivanja v hiši je pomembno tudi telefonsko svetovanje. Samo decembra 2012 je zatočišče nudilo pomoč po telefonu zaradi doživljanja nasilja enajstim ženskam z gibalnimi ovirami, ki so uporabnice vozička in živijo doma. (ibid.)

Specializirane varne hiše za ženske z ovirami so izjemnega pomena. Informacija o pomoči v primeru nasilja je namreč usmerjena na posebno skupino žensk in prilagojena tako, da je razumljiva. Ženske se počutijo osebno nagovorjene in vedo, da je strokovno osebje pripravljeno na kompleksnost situacij, ki jih doživljajo ženske z ovirami.

Oglejmo si nekaj podatkov o osebah, ki so poiskale pomoč v Hiši zaupanja od decembra 2010 do januarja 2013 po kronološkem redu (ibid.):²²

V dveh letih se je v zatočišču zvrstilo sedem žensk in trije otroci. Izmed sedmih žensk so imele tri ženske težave z duševnim zdravjem in so poiskale ambulantno psihiatrično pomoč (ibid.). Mnogo žensk z gibalnimi ovirami jemlje tablete Apaurin, da ublažijo krče, to zdravilo pa vpliva tudi na njihovo psihično počutje (pomiritev).

Najpogostejše oblike preživetega nasilja so bile:

- materialno nasilje (odvzem osebnih dohodkov; *35 let ni videla svoje pokojnine*);
- zanemarjanje nege (*moški se večkrat naveličajo skrbeti za žensko*);
- fizično nasilje (*na vozičku ne morem pobegniti*).

Glavne težave, zaradi katerih so se ženske z gibalnimi ovirami zelo težko odločile za odhod iz nasilnega okolja so bile:

- premajhni mesečni prejemki za samostojno življenje (več stroškov v zvezi z osebno asistenco in fizično pomočjo, nemobilnost in v zvezi s tem nezmožnost uporabljanja javnega prevoza itd.);
- nezmožnost, da se ji organizira fizična pomoč, asistenca, nega;
- v občinah je na voljo premalo majhnih neprofitnih stanovanj;
- vedo, da s tem, ko so odšle, za vedno izgubijo svoj dom, lastnino in vse, kar je doma dobrega;
- navajenost in sprijaznjenost (*ženske so se naučile trpeti*);
- menjava osebnega zdravnika ali zdravnice zaradi preselitve.

²¹Pridobitev neprofitnega stanovanja ostaja največja težava. Občinski razpisi za neprofitna stanovanja so le vsaki dve leti in tista ženska, ki biva v zatočišču, s tem pridobi nekaj dodatnih točk. V resnici je možnost za pridobitev stanovanja skorajda nična, kar je eden glavnih razlogov, zakaj ženske ne odidejo iz prostora, kjer se dogaja nasilje (tudi če je stanovanje njena last).

²²Julijani Kralj se iskreno zahvaljujem za vse posredovane podatke, ki se navezujejo na društvo Vizija, današnje delovanje varne hiše Hiša zaupanja in podatke o njenem raziskovalnem delu.

TABELA 1: Podatki o osebah, ki so poiskale pomoč v Hiši zaupanja

1. Ženska s senzorno oviro (ostanek vida), 30 let			
Trajanje nasilja	Otrok	Čas bivanja v zatočišču	Povzročitelj
2 leti	3 letna hčerka ²³	Krajši čas (manj kot 1 mesec)	Partner
Odide v varno hišo v Ljubljani, nato k staršem (prej živela s partnerjem).			
2. Ženska s senzorno oviro, 30 let			
Trajanje nasilja	Otrok	Čas bivanja v zatočišču	Povzročitelj
Ni podatka	10 letna hčerka*	Krajši čas (čakanje na mesto v Zatočišču v Ljubljani)	Partner
Najprej odhod v Zatočišče v Ljubljani, čakala na neprofitno stanovanje, ki ga je dobila v drugi občini.			
3. Ženska z gibalno in senzorno oviro (na vozičku), 30 let			
Trajanje nasilja	Otrok	Čas bivanja v zatočišču	Povzročitelj
Od zgodnjega otroštva	Brez otrok	Daljši čas bivanja v Hiši zaupanja (5 mesecev)	Oče
Odselitev v Zatočišče v Ljubljano, kjer je počakala na stanovanje, ki ga je dobila leta 2012.			
4. Ženska s težko gibalno oviro (mišična distrofija), 35 let			
Trajanje nasilja	Otrok	Čas bivanja v zatočišču	Povzročitelj
3 leta	4 letna hčerka*	Kratek čas bivanja (teden dni)	Partner
Vrnitev k partnerju, a pridobila 8-urno dnevno osebno asistenco, kar ji omogoča, da ni več v celoti odvisna od partnerja.			
5. Ženska, gibalno ovirana (uporablja voziček), 35 let			
Trajanje nasilja	Otrok	Čas bivanja v zatočišču	Povzročitelj
12 let	Brez otrok	Krajši čas bivanja	Oče
Vrnitev domov, oče je večinoma na delu v tujini. Čaka na razpis za pridobitev neprofitnega stanovanja.			
6. Ženska, gibalno ovirana (uporaba bergel), 57 let			
Trajanje nasilja	Otrok	Čas bivanja v zatočišču	Povzročitelj
26 let	5 odraslih otrok	Daljši čas bivanja (nad en mesec)	Partner, sin
Čaka na pridobitev neprofitnega ali profitnega stanovanja.			
7. Ženska z gibalno oviro (uporablja voziček)			
Trajanje nasilja	Otrok	Čas bivanja v zatočišču	Povzročitelj
Ni podatka	3-letna hčerka	Daljši čas bivanja	Nekdanji zakonski mož
Čaka na razpis za pridobitev neprofitnega stanovanja.			

²³Oznaka * pomeni, da je bil skupaj z materjo v zatočišču tudi otrok.

Če pa se ženske ne odločijo, da se bodo umaknile pred nasiljem, pa navajajo naslednje vzroke, zakaj ne odidejo:

- ker so starejše ženske, ki se še posebno bojijo, da bodo s tem še bolj ogrozile svoj vsakdanji položaj;
- ker jih je strah novega okolja, ki ga ne poznajo; za vso Slovenijo obstaja eno samo zatočišče;
- ker jih je strah izgubiti še tisto neformalno pomoč, ki jo imajo v znanem okolju;
- ker jih je strah, da ne bodo imele dovolj sredstev za preživetje, če si bodo morale same plačevati pomoč na domu;
- ker je možnost za pridobitev neprofitnega stanovanja skorajda nična. (ibid.)

Pomembno si je zapomniti naslednje:

- ženske z ovirami je potrebno posebej nagovoriti in jih okrepiti, da razkrijejo nasilje in se odločijo oditi;
- ne smemo pričakovati, da bodo ženske z ovirami nasilje prijavljale, ne da bi bilo dovolj podpornih služb, ki jim bodo zagotovile materialno varnost, skrb, ki jo potrebujejo in varnost pred povzročiteljem nasilja;
- številne informacije v zvezi s preprečevanjem nasilja ne pridejo do žensk z različnimi ovirami.

Da bi olajšali dostop do pomoči strukturno najranljivejšim ženskam, so ponekod začele nastajati varne hiše samo za ženske z ovirami. V Londonu je leta 1995 nastala *Bewerley Lewis House*, ki je hiša, kamor se lahko zatečejo ženske z intelektualnimi ovirami in ki je še danes edino zatočišče za ženske z intelektualnimi ovirami v Združenem Kraljestvu. Njihove izdane brošure so npr. napisane v tehniki *easy read* ali lahkega branja (Zaviršek, 2002),²⁴ ki omogoča razumljiv jezik in najširšo dostopnost koristnih informacij.

Seveda ni dovolj le arhitekturna dostopnost varnih hiš, če osebe v njih ni dovolj usposobljeno z znanjem na področju študij hendikepa:

- ne le sprejemanje razlik temveč zavedanje, da so razlike del običajnega življenja;
- nemedicinski pogled na hendikep: večina intelektualnih ovir in psihiatričnih diagnoz ni prirojenih temveč pridobljenih;
- osredotočenost na žensko in njene potrebe in ne na njeno diagnozo;
- izobraževanje proti predsodkom do žensk s težavami v duševnem zdravju;
- reflektiranje lastnih dvojnih kriterijev, ko gre za nasilje nad ženskami.

²⁴*Bewerley Lewis House*. East Thames Group. Dostopno prek [http://www.east-thames.co.uk/sites/default/files/user/images/Beverley%20Lewis%20House_brochure%20\(2\).pdf](http://www.east-thames.co.uk/sites/default/files/user/images/Beverley%20Lewis%20House_brochure%20(2).pdf), 12. 5. 2013.

5. Primer dolgotrajnega nasilja nad starejšo žensko z ovirami

Stara je 73 let, ima diagnozo paraplegija in živi na podežlju v hiši svojih staršev, skupaj z bratom in njegovo partnerko. Lastništvo polovice družinskega posestva ji omogoča brezplačno kosilo in bivanje v hiši. Njen svet je njena soba, kjer preživi večino časa. Skupne bivalne prostore uporablja praviloma ponoči, ko drugi spijo. Kadar je v hiši vse mirno, ve, da bo lahko neovirano uporabljala skupne sanitarije, se oskrbela s pitno vodo in pojedla kosilo. Popoldan se odpelje z vozičkom na dvorišče, včasih se odpelje kam dlje. Razen kosila se prehranjuje z zalogo suhe hrane, ki si jo pripelje iz trgovine. Na malem kuhalniku si skuha čaj in kavo. Vsako noč si v kopalnici natoči vodo in jo odnese v svojo sobo, kjer jo ima za primer, če bo morala naslednji dan preživeti v njej. Med svojim bivanjem v sobi se ukvarja z ročnimi deli, posluša radio in gleda televizijo. Če v kritičnih trenutkih ne bi molčala in se zadrževala v svoji sobi, bi poleg očitkov, da morajo drugi delati zanjo, poniževanja in zmerjanja, doživela tudi fizično nasilje, kar se ji je že nekajkrat zgodilo. Včasih ji brat privošči nekaj prijaznih besed, po katerih se boljše počuti. V stiski pokliče katero izmed prijateljic. Njen mesečni dohodek je socialna denarna pomoč, ki jo porabi za stroške elektrike, telefona, ogrevanja in nujnih osebnih potrebščin. Poskusom finančnih in premoženjskih zlorab se izogne tako, da ima skrite osebne dokumente in kartico bančnega računa. Sama enkrat mesečno dviguje denar, da poravna položnice in si kupi nujne potrebščine. Pravi, da druge možnosti nima. Vse življenje živi v istem kraju in ne želi zapustiti tistega, kar so ji zapustili starši. Dokler lahko skrbi sama zase, bo ostala doma, potem bi želela oditi v dom starejših. (Zaviršek, 2013)

Zgodba govori o dolgotrajnem nasilju, ki ni le enkratno ali večkratno neposredno dejanje, temveč je vrsta dejanj skozi čas, ki ustvarjajo strukturno verigo zatiranja. Gre za obliko nakopičenega nasilja, kjer pride do neposrednega nasilja le redko, pa vendar ženska neprestano doživlja osebno zatiranje. Je oblika terorja, ki ga je Lewis Herman primerjala s koncentracijskim taboriščem, saj je grožnja stalna in povzročitelj nepredvidljiv (Herman, 1992). Njeno življenje je skorajda le še golo življenje. Da bi zmanjšala neposredno nasilje, se podredi oblikam zatiranja, ki jo delajo nevidno. Bolj kot je vidna, večja je verjetnost, da bo doživela nasilje. Njena nevidnost je osebna strategija preživetja (oskrbi se z najnujnejšimi stvarmi in ne hodi iz sobe, ko je doma nekdo od sorodnic ali sorodnikov).

Ženska je žrtev zatiranja in nasilja, obenem pa jo zagledamo v pripovedovanju kot subjekt, preživelo (*survivor*). Čeprav živi življenje, ki je skrčeno na nekaj izbir in prostorov (njena soba, prostor pred hišo, vožnja po kraju), ohranja nekaj moči in si ne vzame vseh odločitev (kdaj bo šla v dom ostarelih, nadzoruje svoje prihodke).

Tudi v tem primeru, kot je bilo opazno v vinjeti, sorodnice in sorodniki zanjo opravijo nekaj skrbstvenega dela (dobi toplo kosilo), a jo obenem zanj krivijo.

Julijana Kralj je povedala: »Gospa bi se zelo rada udeležila sestankov skupine za samopomoč in vikend delavnic, če bi društvo imelo v ta namen primeren prostor in prevozno sredstvo. V društvu Vizija imamo z njo redne telefonske stike. Organiziramo ji dostavo materiala za inkontinenco, pralna in negovalna sredstva. V okviru projekta *Ženska–ženski* ji priskrbimo obleko, posteljnino in druge potrebščine, ki jih darovalke ne potrebujejo več. Tako ji pomagamo, da lahko poskrbi za higieno tudi takrat, ko ne upa uporabljati skupne kopalnice. Enkrat tedensko jo obišče patronažna sestra, da ji previje kožno razjedo, ki se ji nikakor ne zaceli. Družbena denarna pomoč, ki jo prejema, ne zadošča za vse posebne potrebe, zato ji občasno omogočimo tudi dokup manjkajočega obvezilnega materiala za oskrbo rane, ki ga na naročilnico Zavoda za zdravstveno zavarovanje ne dobi dovolj. Zanj pet let njene življenjske razmere redno spremljamo.« (Zaviršek, 2013)

Čeprav v tem primeru ženska ne bo zapustila zatirajočih odnosov, ji je mogoče življenje v nasilju olajšati. V okolju *tihega nasilja* ali sistemskega zatiranja, ki ga je ženska vsaj na zunaj sprejela kot del svojega življenja in se mu prilagodila tako, da je iznašla načine, kako ga čim bolj zmanjšati, si je obenem poiskala tudi vire podpore. To so prijateljice, s katerimi se pogovarja po telefonu in telefonski pogovori s članicami društva Vizija. Ženska bo ostala v nasilnem okolju, a je vseeno o nasilju spregovorila in ga do določene mere normalizirala, namesto da bi ga tabuizirala.

6. Vpliv nasilja na duševno zdravje ženske

Hendikepiranim ženskam težave v duševnem zdravju pripišejo kot posledico hendikepa in ne kot posledico preživetega nasilja. Izmed 18 žensk s fizičnimi ovirami, ki so preživele nasilje, je kar 15 žensk poročalo o težavah v duševnem zdravju (83,33 %). Počutile so se depresivno, psihično in duševno izmučeno (14 žensk). Nekatere so mislile na samomor. Mnoge so se počutile nevredne. Izmed 18 sta dve ženski izrazili bojazen, da je zaradi nasilja ogroženo njihovo življenje, večina pa je poročala o tem, da se počutijo fizično (13 žensk) in finančno ogrožene (11 žensk). Štiri ženske so poročale o preživetem spolnem nasilju. Zaskrbljujoče je, da se je več kot polovici žensk zdelo, da so s strani širše družbe nezaščitene in nekako zapuščene. (Kralj, 2008; Zaviršek, 2014)

Preživeto spolno nasilje v otroštvu ali pa dolgotrajno zanemarjanje je lahko vzrok za razvoj intelektualne ovire ali težav v duševnem zdravju (Sinason, 1992; Sobsey, 1994; Zaviršek, 2000). Nekatere strokovnjakinje na področju socialnega varstva

in izobraževanj opazajo čustveno zanemarjenost, preživeto nasilje in travme pri mnogih otrocih, ki so usmerjeni v šole s prilagojenim programom. (Zaviršek, 2000; Sedej Rozman, 2009)

7. Zaključek: od mednarodnih dokumentov do lokalnih praks prepoznavanja in preprečevanja nasilja

Konvencija Združenih narodov o pravicah ljudi z ovirami (*United Nation Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, sprejeta 2006, Slovenija jo je podpisala leta 2007)²⁵ ima dva pomembna člena, v katerih opozarja na nasilje nad deklicami in ženskami. 6. člen konvencije govori o tem, da deklice in ženske doživljajo različne vrste diskriminacije, zato morajo države sprejeti ukrepe za njihovo enakost in zagotavljanje človekovih pravic. 16. člen pa govori o prepovedi izkoriščanja, nasilja in zlorabe. Države pogodbenice naj bi sprejele ustrezne zakonodajne, upravne, družbene, izobraževalne in druge ukrepe, s katerimi bi ljudi z ovirami zavarovale pred vsemi oblikami izkoriščanja, nasilja in zlorabe, tudi tistimi, ki so povezane s spolom. To pomeni, da konvencija eksplicitno poudari nasilje in zlorabe deklic in žensk. Isti člen tudi poudarja, da morajo države zagotoviti podporo in pomoč tako, da obveščajo in izobražujejo o tem, kako se izogniti, prepoznati in prijaviti primere izkoriščanja, nasilja in zlorabe. Še več, konvencija govori tudi o tem, da morajo države zagotoviti odkrivanje, preiskovanje in sodno preganjanje nasilja, pa tudi ukrepe za okrevanje po preživetem nasilju in zlorabi, ki morajo potekati v skupnosti.

O nasilju nad ženskami govori tudi Akcijski program za invalide 2007 - 2013 in njegov cilj št. 12 se nanaša na odkrivanje in preprečevanje nasilja ter diskriminacije nad invalidi. V dokumentu je med drugim zapisano: »Nasilju in diskriminaciji so še posebej izpostavljene ženske kot ranljiva skupina, zato so potrebni ukrepi, da se jim omogoči polnopravno uživanje pravic. Invalidne ženske doživljajo poleg ovir in stereotipov, ki se nanašajo na invalide, tudi diskriminacijo, povezano s spolom. Področja, kjer so invalidne ženske še posebno zapostavljene, so družinsko življenje, starševstvo, spolnost in zaposlovanje.«. Podrobno so navedeni tudi številni ukrepi, od ozaveščanja in izdajanja priročnikov do izobraževanja, odkrivanja in pomoči žrtvam. Omenjeni so celo informativni priročniki o odkrivanju in preprečevanju

²⁵Slovenski uradni prevajalci oz. prevajalke so dokument konceptualno napačno prevedli s *Konvencija o pravicah invalidov* (Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti____pdf/konvencija_o_pravicah_invalidov.pdf). Ker je prevod konceptualno napačen, ga ne uporabljamo.

nasilja za ljudi z intelektualnimi ovirami, a do leta izteka izvajanja dokumenta tovrstni priročnik po znanih podatkih ni bil izdelan.

Omenjena konvencija Združenih narodov npr. prav tako določa, da morajo nacionalne države zbirati podatke o položaju ljudi z ovirami. V Sloveniji niti policijske postaje niti centri za socialno delo ne vodijo posebnih evidenc o obravnavi nasilja nad ljudmi z ovirami in posebej žensk z ovirami. To pomeni, da država ovire ni pripoznala kot dejavnik tveganja za nasilje, kot ga je večina drugih zahodnih držav. Z nespecifično statistiko je obenem nemogoče določiti specifične potrebe, ki jih imajo ženske z ovirami, ki doživljajo nasilje. Čeprav smo že večkrat opozarjali na to, da mora država začeti zbirati podatke o nasilju glede na spol, oviro in etničnost, se to ni zgodilo in ostaja še naprej pomembno področje, ki ga bo potrebno izboljšati glede na mednarodne standarde.

Viri

1. Akcijski program za invalide 2007 - 2013. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti____pdf/api_07_13.pdf, 25. 8. 2014.
2. Ba, M. (2004) *Dolgo dolgo pismo*. Ljubljana: *cf.
3. Beverley Lewis House. East Thames Group. Dostopno prek: [http://www.east-thames.co.uk/sites/default/files/user/images/Beverley%20Lewis%20House_brochure%20\(2\).pdf](http://www.east-thames.co.uk/sites/default/files/user/images/Beverley%20Lewis%20House_brochure%20(2).pdf), 12. 5. 2013.
4. *Druge vrste nasilja*. Dostopno prek: <http://www.drustvo-dnk.si/o-nasilju/drugevrstenasilja.html#6>, 3. 1. 2013.
5. Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije Vizija (2011) *Letak*. Slovenske Konjice: Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije Vizija.
6. Herman, J. L. (1992) *Trauma and recovery: The aftermath of violence from domestic abuse to political terror*. New York: Basic Books.
7. Kralj, J. (2008) *Raziskava nasilje nad gibalno oviranimi ženskami. Obdobje 1998–2008. Dolgoročni program socialne preventive – nasilje nad gibalno oviranimi ženskami*. Slovenske Konjice: Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije, VIZIJA.
8. Malešič, K. (2012) *Mednarodni dan invalidov 2012*. Ljubljana: Statistični urad RS. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5180, november, 2012.
9. McCarthy, M. (2000) Consent, abuse and choices: Women with intellectual disabilities and sexuality. V: Traustadóttir, R., Johnson, K., eds. *Women with Intellectual Disabilities. Finding a Place in the World*. London: Philadelphia, Jessica Kingsley Publishers.
10. Oliver, M., Sapey, B. (1999) *Social Work with Disabled People*. London: Macmillan.
11. Sedej Rozman, D. (2009) *Vpliv socialno-ekonomskih dejavnikov na izobraževanje otrok z mejnimi intelektualnimi sposobnostmi*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, neobjavljeno.
12. Sinason, V. (1992) *Mental Handicap and the Human Condition. New Approaches from the Tavistock*. London: Free Association Books.
13. Sobsey, D. (1994) *Violence and Abuse in the Lives of People with Disabilities. The End of Silent Acceptance?* Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
14. Spletna TV (2009) *Hiša Zaupanja – prvo zatočišče za invalidne ženske*, 26. 10. 2009. Dostopno prek: <http://www.zveza-gns.si/slovenija/hisa-zaupanja-prvo-zatocisce-za-invalidne-zenske>, 3. 1. 2013.
15. Stanley, N., Manthorpe, J., Penhale, P., eds. (1999) *Institutional Abuse. Perspectives across the life course*. London: Routledge.

16. *United Nation Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UNCRPD*. Dostopno prek: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>.
17. Videmšek, P. (1999) *Priročnik o dobrih in slabih dotikih*. Ljubljana: Phare LIEN: Društvo za prostovoljno delo - MOST.
18. Zaviršek, D. (1998a) Ali bi otroku, ki je duševno prizadet, sploh kdo verjel? *Naš zbornik*, 31(5), s. 5–9.
19. Zaviršek, D. (2000) *Hendikep kot kulturna travma*. Ljubljana: *cf.
20. Zaviršek, D. (2002) Pictures and silences: memories of sexual abuse of disabled people. *International Journal of Social Welfare* 11(4), s. 270–85.
21. Zaviršek, D. (2003) Nevidno nasilje - normativnost in normalizacija nasilja nad ljudmi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi ovirami. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 54(1), s. 3–14.
22. Zaviršek, D. (2006) Disabled women everyday citizenship rights in East Europe: examples from Slovenia. V: Lukić, J., Regulska, J., Zaviršek, D. (ur.) *Women and citizenship in Central and Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate.
23. Zaviršek, D. (2013) *Osebni pogovor z Julijano Kralj, januar 2013*.
24. Zaviršek, D. (2014) Nasilje nad ženskami z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi ovirami: patologizirana resničnost. V: Leskošek, V., Antič, M., Selišnik, I., Filipčič, K., Urek, M., Matko, K., Zaviršek, D., Sedmak, M., Kralj, A. (2014) *Proučevanje nasilja v Sloveniji*. Maribor: Aristej.
24. Zavod za zaposlovanje RS (2012) *Mesečne informacije*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/_files/4409/M11112.pdf, november 2012.

SKLOP 3:

Svetovalno delo

Maja Plaz

Kako doseči čim večjo učinkovitost pri svetovanju in psihosocialni podpori pri iskanju poti iz nasilja skupaj z uporabnico?

125

Povzetek

V članku se osredotočam na pomen odnosa strokovnih delavk in delavcev, ki delajo na področju nasilja, do uporabnic, ki so preživele nasilje, poudarjam pomen odnosa do nasilja ter pomen samospraševanja o naših stališčih, predsodkih, stereotipnih predstavah o nasilju nad ženskami. Ko govorimo o nasilju moških nad ženskami, govorimo o družbenih vlogah, ki so pripisane biološkemu spolu in še kako žive med nami, saj potihem ohranjajo patriarhalno razporeditev moči, ki je v veliko večji meri v rokah moških, zato si ti prepogosto jemljejo pravico, da tudi z nasiljem odločajo o življenju (in včasih celo smrti) žensk. V članku opozarjam na tiha in nevidna zgodovinska ozadja, ki še vedno določajo odzive strokovnih delavk in delavcev, ko se srečujejo z nasiljem nad ženskami, saj gre za nezavedne in zgodaj pridobljene vzorce razmišljanja, ki jih kasneje v življenju vse prerediti postavimo pod vprašaj. Namen članka je, da se zamislimo nad našimi notranjimi odzivi, ki jih imamo v odnosu do nasilja nad ženskami in ki določajo naš zunanji odziv, ko se srečamo z žrtvami. V drugem delu članka se osredotočam predvsem na potrebe uporabnic, ko iščejo poti iz nasilja, in napotke, kako jim čim učinkoviteje pomagati.

1. Prvi stik in vzpostavitev odnosa

Odnos je temelj, na katerem gradimo, ko želimo nekomu pomagati tako, da bo pomoč učinkovita in tiste vrste, ki jo človek dejansko potrebuje, želi in jo je zmožen sprejeti. Pri delu z odraslimi ženskami, ki so ali še vedno doživljajo nasilje v družini, partnerskih in / ali sorodstvenih zvezah, vse prepogosto naletimo na težavo, povezano z odnosom strokovnih delavk in delavcev do njih, ko pridejo po pomoč. Uporabnice so takrat izjemno ranljive, počutijo se izpostavljene, strah jih je, kaj se bo

zgodilo, ko bodo skrivnosti, o katerih se zunaj družine ni smelo spregovoriti, prišle na dan. Sram jih je potrkati na vrata centrov za socialno delo (CSD), kjer bodo morale razgaliti svojo zasebnost, strah jih je, da jih ne bodo sprejeli z razumevanjem in da ne bodo slišali, zakaj so prišle.

Zato je še toliko bolj pomembno, kako sprejmemo osebo, ki se je obrnila k nam po pomoč zaradi nasilja, ki ga doživlja ali ga je preživela v preteklosti, saj lahko z našim načinom verbalne in neverbalne komunikacije odpremo ali pa zapremo kanal, po katerem bo prišla zgodba, bolečina, strahovi, žalost, jeza, krivda... Uporabnice naših programov večkrat omenijo, da imajo občutek, da se strokovne delavke in delavci na raznih institucijah in v organizacijah ne zavedamo, kako malo je pravzaprav potrebno, da se človek počuti sprejet in slišan. Povedo, da je odziv pogosto hladen, strokovnjaki in strokovnjakinje pa dajejo občutek nedostopnosti in pri žrtvah ne zbujajo dovolj zaupanja, da bi lahko iskreno in izčrpno povedale, kaj so doživele.

Izavimo pa tudi za veliko pozitivnih, spodbudnih odzivov strokovnih delavk in delavcev, ki sprožijo v žrtvi občutke zaupanja v ljudi in sistem pomoči. Želimo si, da bi se slednje generaliziralo na vse stike, ki so jih žrtve deležne ob iskanju pomoči.

2. Teža nasilja – bodimo odkriti do sebe

Nasilje v družini, partnerskih in sorodstvenih zvezah, nagovori naše največje globine, in to, kar se skriva v najoddaljenejšem kotičku, bo pogosto tisto, kar bo odzvanjalo v našem odnosu do žrtve, ki se je k nam obrnila po pomoč. Zato je izjemno pomembno, da se v primeru, ko naše delo zahteva (vsakodnevno) srečevanje z žrtvami nasilja, zelo odkrito *pogovorimo s seboj* in si priznamo naša prepričanja o nasilju, naše izkušnje ter posledice, ki jih morda imamo zaradi lastnega preživetega nasilja. Samo takšna odkritost lahko pripelje do celjenja ran tudi pri strokovnih delavkah in delavcih, kar pa je nujno in predvsem odgovorno dejanje do njihovih uporabnic in uporabnikov. Pomembno je, kakšna prepričanja in stališča do nasilja nas vodijo, ko delamo z žrtvami nasilja. Če izhajamo iz porazdeljevanja odgovornosti in krivde za nasilje med povzročiteljem in žrtvijo, bomo hitro našli cel kup opravičil, zakaj je do nasilja prišlo in kako bi žrtev s svojo prilagoditvijo situaciji nasilje lahko preprečila.

3. Naš odziv

Žrtve pogosto leta in leta ne spregovorijo o svoji izkušnji nasilja. Zato je še posebej pomembno, kakšen je odziv tistega ali tiste, ki se ji žrtev končno le zaupa. Pri našem delu smo naleteli na primer, ko je psihiater ženski, ko je na enem od srečanj končno zbrala toliko poguma in spregovorila o preživetem posilstvu, dejal: »Gospa,

to se je zgodilo že pred šestimi leti, pojdite naprej, to je zdaj že za vami, to nima več vpliva na vaše življenje.« Rezultat je seveda bil, da ženska o posilstvu ni nikoli več spregovorila, vsaj ne pri omenjenem psihiatru. Odziv je zamajal zaupanje do psihiatra kot tudi do njenih lastnih občutkov in čustev v zvezi s posilstvom, navdal jo je z občutji manjvrednosti in nesposobnosti, češ, kako to, da ona še vedno razmišlja o nečem, o čemer stroka meni, da bi morala že zdavnaj pustiti za sabo in živeti neobremenjeno naprej. Zavedajmo se torej pomena naše prve reakcije ob srečanju z izpovedjo o nasilju, saj je od nje pogosto odvisno, kam bo od tam uporabnico peljala pot iskanja iz kroga nasilja.

4. Več znanja o nasilju - več pravih odzivov - hitrejše okrevanje žensk po preživetem nasilju

Pogosto osebe, ki sicer niso strokovno osebje, ki bi delalo na področju nasilja, se pa z žrtvami srečujejo zaradi npr. uradniških zadev, pri uporabnicah ravno tako pustijo pečat in včasih precej slabe občutke. Pomembno si je zato zadati za cilj, da je potrebno vse, ki na kakršenkoli način prihajajo v stik z žrtvami nasilja, izobraziti o nasilju in njegovih posledicah, da ne bi prihajajo do sekundarne viktimizacije, do katere pogosto pride predvsem zaradi neozaveščenosti tistih, ki so vključeni v komunikacijo z žrtvami nasilja.

Naj navedem primer gospe, ki je na sodišču želela vpogledati v spis in ji to ni bilo dovoljeno do pričetka sojenja oziroma pred njenim pričanjem na sodišču. Ker je od prijave minilo že več let, je želela prebrati svoje tedanje pričanje. Povedala nam je, da je že za to, da se je odpravila na sodišče, potrebovala ogromno poguma in časa. Na sodišču se je znašla v pisarni s tremi referentkami, ki so se ob pojasnilih, ki so jih od nje zahtevale (za katero kaznivo dejanje je šlo, kdo je povzročitelj, kdaj je vložila ovadbo...), kljub temu, da je navedla opravilno številko kazenske zadeve, pomenljivo spogledovale in se po besedah uporabnice »vedle povsem neprimerno, tako da sem dobila občutek, da sem v tisti sprejemnici zaslišana in da sem kriva, da se mi je to zgodilo«. Kljub dejstvu, da uporabnica v danem trenutku ni bila upravičena do vpogleda v spis, je bilo vedenje referentk na sodišču povsem neprimerno in brez kakršnegakoli občutka za žensko, ki se je pred njimi počutila razgaljeno in razčlovečeno. Rezultat tega srečanja je bil, da se je gospa odločila, da ne bo nikoli več sama šla na nobeno institucijo, saj se je zaradi vedenja referentk počutila ponižano, osramočeno, predvsem pa ožigosano kot nekdo, ki je storil nekaj slabega.

Iluzorno je pričakovati, da bi izobrazili popolnoma vse ljudi, ki prihajajo v stik z žrtvami nasilja, vendar pa je širjenje znanja in zavedanja o pomenu odnosa do sočloveka v

stiski tisto, kar je lahko vodilo vseh služb, ne glede na to, v katerem delu postopka prihajajo v stik z žrtvami nasilja.

5. Patriarhat je še kako živ – ne zanikajmo realnosti, v kateri živi veliko število žensk v Sloveniji in svetu

Vloga moškega in ženske v naši družbi je še vedno pod močnim vplivom patriarhata. To se kaže tudi pri delu strokovnih delavk in delavcev z žrtvami nasilja, ko s svojimi izjavami, kako bi se morala ženska obnašati v partnerskem odnosu ter nasveti, da naj vendarle malo bolj potrpi (vsaj zavoljo otrok) in razume, da so moški pač bolj eksplozivni in težje obvladujejo čustva jeze, potiskajo ženske še naprej v vlogo nemočnih žrtev, ki naj sprejmejo svoj del družbeno determiniranega spola, ki vključuje potrpežljivost, ponižnost, neskončno razumevanje partnerjevih potreb in zahtev in podrejanje le-tem. Tako se je na primer zgodilo, da je strokovna delavka na CSD ženski, katere partner je bil zaradi nasilja nad njo in otrokom obsojen na nekajletno pogojno kazen, svetovala, »naj se vendar že sprijazni s tem, da on pač kriči nad otrokom in preklinja, da tak pač je in naj nekajletna hčerka tudi sprejme, da so moški pač takšni«. To veliko pove o prepričanjih socialne delavke o družbeno določeni vlogi moškega in ženske in njenem opravičevanju zlorabe moči.

Osebe, ki so v stiski zaradi nasilja s strani svojih bližnjih, na strokovne delavke in delavce gledajo kot na avtoritete, ki jim bodo znale pomagati in jim pravilno svetovati. Zato je zelo škodljivo, če so žrtve v okviru nujenja strokovne pomoči deležne stereotipnih gledanj na porazdelitev moške in ženske vloge v družbi, saj ta jemlje moč ženskam in jih postavlja v podrejen položaj.

Obenem strokovne delavke in delavci od svojih uporabnic pričakujejo, da se bodo odločale *pravilno*, odgovorno, da bodo močne in da bodo stale za svojimi odločitvami. S prejšnjimi izjavami pa jim jemljejo moč in jih vsakič znova zamajejo v občutku, da je prav, da se nasilje konča.

Zato je izjemno pomembno znanje, ki ga imamo o družbenih procesih in mehanizmi, ki, če to želimo ali ne, vplivajo na našo pomoč pri okrevanju žrtve po preživetem nasilju. Pomembno je, da znamo in si tudi dovolimo nasilje nad ženskami postaviti v širši kontekst zgodovinske podrejenosti žensk kot družbene skupine, saj nam sicer umanjka pomemben del razumevanja mehanizmov, ki žrtve držijo v odnosu toliko časa in njihovih odzivov na nasilje. Ostajanje s povzročiteljem nasilja in strategije preživetja tako postanejo zgolj in samo odločitev ženske, da vztraja v odnosu, ker ji to pač *prinaša več prednosti kot slabosti*. S tem pa naredimo škodo tako posameznicam, ki doživljajo nasilje, kot celotni družbi, saj odgovornost za žrtvina dejanja pripišemo

njej kot osebi, ne da bi upoštevali širši družbeni kontekst nasilja nad ženskami skozi zgodovino, torej sporočila, ki jih dobivamo ženske skozi stoletja o naši vrednosti in vlogi, ki jo imamo v družbi.

6. Jemanje moči žrtvam se dogaja tudi na razne druge načine

Žrtve o preživetem nasilju pripovedujejo na različne načine. Včasih čustveno zelo otopelo, drugič popolnoma vzneseno, pripoved je lahko na trenutke protislovna. Ti načini nas lahko zmotijo in zamajajo naše zaupanje v verodostojnost. Ob upoštevanju, da imamo ljudje različne obrambne mehanizme in načine preživetja travmatičnih dogodkov, lahko razumemo, da bo neka uporabnica govorila popolnoma mirno in na videz neprizadeto o tem, kako je mož njej in otrokom grozil, da jih bo razrezal, sesekal, pobil; druga pa se bo do delavk na CSD vedla napadalno in kasneje razložila, da ima nenehno občutek, da ji ne verjamejo in da je, če se ne razburi, sploh ne slišijo. Kot pravi J. L. Herman (1996), je za okrevanje po preživetem nasilju izjemno pomembno, da resnica pride na dan, saj se predelovanje izkušenj z nasiljem le tako lahko sploh prične. Resnica pa prihaja na različne načine in različno dolgo časa traja, da pride na dan.

7. Videti čez

Strokovna delavka oziroma delavec je vedno tista / tisti, ki mora *videti čez*, se pravi, da razume, kaj se dogaja *zadaj* in skozi dober odnos pripelje uporabnico do tega, da vendarle zmore izpovedati svojo stisko in je pri tem tudi slišana. Kot sicer v življenju, se tudi pri delu z žrtvami nasilja srečamo s tistimi, s katerimi lažje vzpostavimo stik in zgradimo dober odnos, in tistimi, pri katerih nas nekaj zmoti in tako težje sporočamo in sprejemamo, kar posledično pripelje do več šumov v komunikaciji in težav, do katerih morda sicer ne bi prišlo.

Menim, da moramo budno spremljati, ali nas pri svetovalnem delu zmoti, če vemo, da ima na primer oseba postavljeno diagnozo, saj lahko to zelo negativno vpliva na naš odnos do tega (bolezenskega) stanja. Zavedati se moramo, da je *zadaj* še vedno človek, ranjen zaradi preživetega nasilja, in pomembno je, da ne stopi v ospredje le diagnosticirano stanje (seveda pa nam poznavanje njegovih znakov pomaga pri učinkovitejši pomoči). Četudi je delovni odnos zaradi težav včasih potrebno zaključiti predčasno, storimo to na dostojanstven in spoštljiv način do druge osebe, pa čeprav tega odziva na drugi strani v tistem trenutku morda ni.

8. Prelaganje odgovornosti za nasilje na žrtve in - ponovno - odnos do nasilja

Če smo pri našem delu obremenjeni s predsodki in stereotipnimi predstavami o žrtvah in povzročiteljih nasilja, bo to močno vplivalo na naše delo z njimi. Tako smo se pri našem delu srečale s tožilko, ki je vpričo žrtve na nespoštljiv način spraševala svetovalko iz varne hiše o tem, kako vendar vemo, da je do bivanja pri nas dejansko upravičena. Z neprimernim odnosom je nadaljevala v sodni dvorani, kjer je oškodovanko želela prepričati, naj se z možem vendar »poravnata«, da »zdaj živi v Sloveniji« in se »menda lahko dogovorita, da ne bo nenehno hodila po varnih hišah ter da naj pomisli, kako bo sicer sploh lahko živela v Sloveniji, če se z možem ne poravna«. Ob informaciji zagovornika oškodovanke, da je gospa podala novo prijavo zaradi nasilja, pa je tožilka gospo *podučila*, da lahko prijavo umakne. Zelo zaskrbljujoč odnos in način dela verjetno kaže na tožilkino pomanjkanje znanja o dinamiki nasilja, zakonitostih, ki žrtve držijo v nasilnem odnosu, predvsem pa na nepoznavanje kompleksnosti problema kot je nasilje partnerja nad partnerko. Degradiranje nasilja na prepir oziroma konflikt je nevarno, še posebej v sodni dvorani in vpričo povzročitelja nasilja, saj lahko neresno obravnavanje pomena nasilnih dejanj pripelje do nezadostne in neučinkovite zaščite žrtev, kar se lahko kasneje konča tudi tragično.

Z našo verbalno in neverbalno komunikacijo pogosto pokažemo, *kje je komu mesto*. Tako je na primer policistka v stanovanju, kamor je žrtev prišla v spremstvu policije po svoje stvari, prijazno kramljala s povzročiteljem nasilja, sicer predhodno že pravnomočno obsojenim na nekajletno pogojno zaporno kazen zaradi nasilja nad to isto partnerko. Obenem je policist, ki je prišel s policistko, spremljevalki in žrtvi ukazovalno dejal, naj »samo brez kakršnihkoli besed prineseta stvari iz hiše«. Na ta način je povzročitelj nasilja dobil dvakratno potrditev o svoji premoči, saj sta oba policista s svojim vedenjem jasno pokazala svoj odnos do žrtve in do povzročitelja.

Pomembno je, da se zavedamo, da so izkušnje na policiji, CSD, sodiščih, z odvetniki in odvetnicami, v zdravstvenih ustanovah, nevladnih organizacijah, zelo različne. Vedno pa se izkaže pomen znanja o nasilju, saj lahko le ozaveščeni in izobraženi posamezniki in posameznice tvorijo učinkovit sistem pomoči žrtvam nasilja. Zato ponovno poudarjam pomen pristopa in podpore v primerih, ko so odnosi tako zelo poškodovani kot je to v primerih nasilja in ko je nenehno potrebno razumeti podrejenost žrtve ne glede na to, kako močna se morda v nekem trenutku zdi ob prisotnosti policije ali na kateri drugi instituciji.

Namen prispevka torej ni kritika institucij, temveč opozorilo na pomen znanja in osvajanja veščin za pogovor tako z žrtvami kot s povzročitelji nasilja. Temelj, na

katerem stojijo omenjena znanja in veščine pa mora biti zgrajen iz jasnih in neomajnih stališč glede ničelne strpnosti do nasilja, kjer nikoli ne pride do opravičevanja za storjeno nasilje. Gotovo mi bo na tem mestu marsikdo očital pristranskost in iskal razloge, ob katerih ta trditev zaradi na primer pravne stroke ne zdrži, vendar menim, da je izjemno pomembno, da tudi sodniki in sodnice, ko sodijo v primerih nasilja v družini, jasno razmejijo odgovornost za nasilje in dajo povzročitelju jasno sporočilo, naj tega ne stori nikoli več, pa naj ga vodijo še tako, po njegovem mnenju, opravičljivi razlogi. Tako je sodnik ob izreku sodbe jasno in nedvoumno podučil in posvaril obsojenega povzročitelja nasilja, naj si tudi pri naslednji partnerki, če jo bo imel, nikoli in iz nikakršnih razlogov ne dovoli, da bi postal fizično ali psihično nasilen. Menimo, da imajo takšna jasna sporočila v sodni dvorani veliko težo. Po drugi strani pa so tu škodljiva sporočila, ko sodnik ali sodnica pove, da po njenem mnenju obstajajo situacije, ko je upravičeno, da udarimo otroka in da je *vzgojno tepežkanje* občasno dovoljeno in upravičeno.

Zid, ob katerega prevečkrat trčimo pri našem delu, ko se srečujemo s strokovnimi službami, ki delajo na področju nasilja, je zgrajen iz prepričanj, da je žrtev že morala nekaj narediti narobe, da je bila deležna nasilja. Na ta način žrtve izgubijo zaupanje v sistem, pogreznejo se v občutke krivde in peljejo svojo odvisno in nemočno vlogo naprej, namesto, da bi jim ob podpori *prič*, ki jim stojijo ob strani, sčasoma bilo omogočeno, da povejo svojo zgodbo, najdejo nove načine vstopanja v odnose in posledično zaživijo življenje brez nasilja. Vsekakor se zavedam, da na tej poti ne morejo biti vsi, ki so vključeni v sistem, tako zelo vpeti in angažirani, lahko pa si predstavljam, da lahko z večjim poznavanjem zakonitosti nasilja v družini pomagajo tako žrtvi kot povzročitelju nasilja, da stopita na novo pot, ki ne bo tlakovana z nasiljem. Jasna in neomajna sporočila o nedopustnosti nasilja so način, kako počasi pridemo do točke, ko se bo pozitivna kritična masa ljudi, ki verjamemo v uspešnost in učinkovitost nenasilnih odnosov, povečala do takšne mere, da bomo lahko pričeli verjeti v možnost ničelne strpnosti do nasilja v družbi nasploh, še posebej pa v družini, kjer se vse začne.

9. Pomen primerne okolja, da žrtev lahko spregovori o nasilju

Zenske o preživetem nasilju običajno zelo težko spregovorijo. Zato je še toliko bolj pomembno, da je na policiji, CSD, v zdravstveni ustanovi, zagotovljen primeren prostor, kjer lahko s svojimi besedami in na svoj način spregovorijo o travmatičnih dogodkih, ki so jih preživele. Zgodilo se je, da je žrtev prišla na policijsko postajo, kjer so ji pri sprejemnem okencu dejali, naj »kar tu vse pove, saj tukaj vsi vse vemo«.

Gospa se je prestrašila in trajalo je kar nekaj časa, da je lahko zbrano in v posebnem prostoru, kamor so jo kasneje odpeljali, povedala, kaj se je zgodilo.

Pisanje zapisnika, ko se na policijski postaji zglašijo žrtev nasilja v družini ali ko gredo policisti in policistke v intervencijo, je zahteven postopek, saj mora uradna oseba dosledno in natančno zapisati vse pomembne informacije o dogodku. Zato je še toliko bolj pomembno, koliko znanja in veščin ima konkretni policist oziroma policistka, da lahko upošteva tempo in način pripovedovanja, ki je po dogodku pogosto zmeden, saj so žrtve prestrašene in v šoku.

10. Lažje se postavimo na stran povzročitelja nasilja

Želja povzročitelja nasilja vsekakor je, da nasilje, ki ga povzroča, ne pride na dan. Povzročitelj ima večjo fizično in običajno tudi družbeno moč. Okolica se pogosto postavi na stran močnejšega, tistega, ki ima tudi večjo moč prepričevanja, zato se kaj hitro zgodi, da se z namenom, da nam ni potrebno nič storiti, lažje identificiramo s povzročiteljem kot z žrtvijo, ki bi od nas morda lahko zahtevala neke vrste ukrepanje, naš odziv. *Mirne* družine, v katerih se v nekem trenutku zgodijo tragedije, zagotovo niso tako mirne, da okolica ne bi opazila, da se je v njih že prej dogajalo nasilje. Opazovalcu težko uidejo vedenja sosedov, ki jih seveda postavi v nek kontekst. Če so *očala, skozi katera gleda*, naučena tolerirati nadvlado in premoč *glave družine* nad drugimi družinskimi članicami in člani, bo družina kaj hitro prepoznana kot *mirna*, saj v njej vse teče brez presenečenj – v skladu s pričakovanji povzročitelja nasilja, ki se mu s svojim vedenjem vsi prilagajajo.

Kot pravi J. L. Herman (1996: 18), bo povzročitelj storil vse, da bi pospešil pozabo dogodka. Če ne uspe z zatajevanjem nasilja, se bo spravil na žrtvino verodostojnost. Če je ne bo mogel povsem utišati, bo storil vse, da je ne bo nihče več poslušal. Za to uporablja zanikanje in racionalizacijo, kot je npr. *varala me je, vsakemu bi se utrgalo*. Močnejši kot je povzročitelj nasilja, prej obvelja njegova definicija realnosti – pri njem, pri žrtvi in pri okolici. Tako na koncu običajno prevladajo razlage, da se sploh ni nič zgodilo, da žrtev laže, da pretirava, da je sama to hotela ter da je tako ali tako čas, da se na preteklost pozabi in *gremo naprej*.

Pomembno je, da razumemo, zakaj se žrtvini prijatelji in družina pogosto postavijo na stran povzročitelja nasilja. To, da se postavimo na stran žrtve, od nas zahteva, da zavzamemo jasno stališče proti povzročitelju. To obenem pomeni, da nekaj *naredimo*. Če se postavimo na stran povzročitelja, to od nas ne zahteva ničesar. Veliko ljudi se odloči stopiti na stran povzročitelja, tudi ko vedo, da delajo narobe. Družba je še vedno naravnana zelo seksistično in ko pridejo na dan *razlage*, zakaj

je bil povzročitelj nasilen, se ljudje hitro pustijo prepričati, da je imel za nasilje opravičilo, saj se *ženska ni obnašala v skladu z družbenimi pričakovanji*. Tu je še preprosto dejstvo, da je povzročitelj močan, žrtev pa ne. On je moški, ona ženska. Ona je v slabšem socialno ekonomskem položaju kot on. On je nasilen, laže, je jezen. Nihče si ne želi biti na napačni strani... Dejstvo, da se bližnji postavijo na stran povzročitelja, pa jemlje moč žrtvi.

11. Verjeti ženskam žrtvam nasilja? Verjeti ženskam žrtvam nasilja!

Žrtve so pogosto soočene z dvomom v njihovo pripoved o nasilju. Skozi zgodovino so ženske pogosto obtoževali, da si izmišljujejo zgodbe o preživetem nasilju, nemalokrat se to dogaja še danes. Ljudje se potem sprašujejo, s kakšnim namenom si je izmislila nasilje – da bi uničila ugled partnerju, da bi se *prikopala* do premoženja?

Temelj feminističnega dela z ženskami – žrtvami nasilja v partnerskih ali / in drugih sorodstvenih zvezah, je, da svetovalke in svetovalci žrtvam verjamemo. Izhajamo iz njihove realnosti, videnja situacije in skupaj z njimi, ne da bi jim pri tem odvzeli moč odločanja o sebi, iščemo izhode iz nasilja. Ženska je prva strokovnjakinja za svojo situacijo, ona najbolje pozna svojega partnerja in z vzpostavitvijo zaupnega odnosa ter ob upoštevanju njenega videnja položaja lahko načrtamo pot, ki bo sprejemljiva zanj.

12. Napotki za učinkovitejšo pomoč ženskam, ki so preživele nasilje

V drugem delu prispevka se bom osredotočila na nekaj napotkov glede učinkovite pomoči ženskam, ki so preživele nasilje:²⁶

- a) **identificirajte in po prioritetah razvrstite strahove, nevarnosti in potrebe uporabnice:** žrtve se pogosto težko zberejo, saj so prestrašene in vznemirjene. Z uporabnico naredite listo prioritet, kaj je potrebno urediti takoj in kaj lahko počaka. Uporabnico natančno izprašajte o njenih strahovih in grožnjah, ki jih je izrekel povzročitelj. **Njene strahove in grožnje povzročitelja vzemite skrajno resno!** Upoštevajte, da je najnevarnejši čas za žensko takrat, ko zapusti nasilnega partnerja. Ta bo uporabil vse načine, da jo pridobi nazaj. Običajno bo to počel toliko časa, dokler ga sistem ne bo jasno in odločno ustavil. Žrtev je pogosto ukleščena v odnos zaradi velikanskega strahu, ki jo vsakokrat

²⁶Povzeto in prirejeno po: *Tips for Social Workers, Counselors, Health Workers, Teachers, Clergy, and Others Helping Victims of Rape, Domestic Violence, and Child Abuse*. Dostopno prek: http://justicewomen.com/help_tips_10_02.html, 13. 8. 2014.

znova dobesedno paralizira in zato ne zmore oditi. Njen strah je potrebno jemati skrajno resno, saj se največ umorov v partnerski zvezi zgodi, ko žrtev zapusti ali ko poskuša zapustiti povzročitelja. Zato moramo identificirati, oceniti in poimenovati nevarnosti, s katerimi se uporabnica lahko sreča. Zelo pomembni so napotki, ki jih žrtev prejme od nas glede varnosti, za začetek pa je pomembna tudi prijava nasilja na policiji ali tožilstvu.

- b) **Uporabniki dajte učinkovite napotke:** žrtve pogosto težko pokličejo katero od organizacij ali institucij, ki pomagajo žrtvam nasilja. Prvi klic morda lahko opravite namesto nje vi, da se pozanimate glede možnosti namestitve v varen prostor ali vključitve v svetovanje. Pred tem je žrtev potrebno vprašati za soglasje oziroma dovoljenje, da lahko orišete njeno situacijo in povprašate za nadaljnja navodila. Lahko pa predlagate žrtvi, da ste ob njej, ko bo poklicala katero od organizacij in ji nudite podporo, da sama naredi prvi korak.
- c) **Spremljajte žensko na policijo:** če bo prišla na policijo v spremstvu spremljevalke / spremljevalca, bo imela več moči, da pove svojo zgodbo. S podporo bo zmogla povedati več in bolj jasno, lahko jo spomnite na podrobnosti, ki vam jih je zaupala, pa jih je na policiji pozabila povedati. V primeru neprimerne obravnave s strani policista ali policistke opozorite na neprimeren odnos in, če je potrebno, zahtevajte odgovorno osebo.
- d) **Z uporabnico podpišite dogovor o sodelovanju,** v katerem vas bo pooblastila, da lahko v njenem imenu govorite z odgovornimi na institucijah o njenem primeru z namenom oblikovanja načrta pomoči in iskanja rešitev za izhod iz nasilja.
- e) **Zapiski:** uporabnici predlagajte, naj prične z zapisovanjem nasilnih dogodkov in podatkov o ljudeh, s katerimi v procesu okrevanja sodeluje, njihovih naslovov, telefonskih števil, datumov, rokov, seznamov stvari, ki jih mora narediti... Še posebej pomembno je, da si zapiše tudi pretekle nasilne dogodke in zapiske spravi pri nekom, ki mu zaupa. Če bo imela vse zapisano, bo v vsej zmedi informacij pridobila občutek nadzora nad situacijo.
- f) **Naučite uporabnico, kako naj učinkovito komunicira s sistemom pomoči:** huda travma in strahovi lahko pripeljejo k nepovezanemu, razburjenemu govorjenju. Izredno dragoceno je, če lahko vaši uporabniki pomagata najti način, kako naj pove svoje izkušnje z nasiljem na način, da bo na institucijah *slišana* in bo znala učinkovito predstaviti svoje potrebe. Žrtvam nasilja se namreč dogaja, da jih ljudje na institucijah sami pri sebi označijo za *nore*, *histerične ženske* in se jih želijo čim prej znebiti. Tako ne dobijo učinkovite pomoči, obenem pa, ko začutijo s strani ljudi, ki so jim dolžni pomagati, prezir

in nestrpnost, jih to še bolj razburi in začarani krog se nadaljuje. Uporabniki pojasnite možnost take dinamike razvoja komunikacije in jo opremito z veščinami, kako naj se umiri in komunicira na način, da ne izgubi nadzora nad lastno komunikacijo. Razložite ji tudi pristojnosti in načine dela policije, sodstva, tožilstva, ljudi, ki nudijo psihoterapevtsko pomoč, saj bo tako lažje razumela odzive, ki bodo različni glede na pričakovanja posamezne institucije do primera, ki ga obravnavajo. Pomagajte uporabnici, da bo znala svojo izkušnjo predstaviti kratko in z najpomembnejšimi informacijami, da ne bo vsakokrat znova ponavljala iste zgodbe na dolgo in široko, kadar to ni potrebno.

- g) **Preverite ali ima uporabnica popolnoma delujoč telefon**, ki ga zna tudi uporabljati (to je pogosto večji problem pri starejših uporabnicah). Pomembno je, da na institucijah uporabnica pusti delujočo telefonsko številko ali številko, na kateri je dosegljiva oseba, s katero je vedno v kontaktu in ki ji bo lahko hitro prenesla sporočilo.
- h) **Zahtevajte dobro prevajalko oziroma prevajalca**: če uporabnica ne govori slovensko, ima pravico do prevajanja. Izjemno pomembno je, da uporabnice razumejo postopke, v katere so vključene in da prevajalke ali prevajalci niso bližnje osebe, ki bi lahko sporno prevajale.
- i) **Pomagajte uporabnici poiskati ljudi, ki so ji lahko v pomoč in podporo**: ženske, ki živijo v nasilnem odnosu, so običajno izolirane od okolice in nimajo podporne mreže. Živele so v odnosu, kjer so bile popolnoma ujetе in bodo zato potrebovale veliko pomoči in časa, da okrevajo. Ključne bližnje odnose je nasilni partner običajno tako zelo *zastrupil*, da ženske nimajo veliko oseb okrog sebe, ki bi jim stale ob strani, ljudje pa se ga običajno tudi zelo bojijo, saj pogosto grozi tudi njim in njihovim bližnjim. Zato bo zelo pogost odgovor ženske z izkušnjo nasilja na vprašanje, kdo ji lahko pomaga, *nihče*. Vseeno skupaj z njo iščemo povezave, ki so še ostale in na koga se kljub vsemu lahko obrne. Uspešen način tkanja novih socialnih vezi je tudi vključitev v skupino za samopomoč za ženske z izkušnjo nasilja, kjer se ženske zbližajo in povežejo z drugimi ženskami, ki so preživele nasilje s strani partnerja ali katere druge bližnje osebe, izmenjajo si telefonske številke, se pričnejo medsebojno obiskovati, si pomagajo ipd.
- j) **Skupaj z uporabnico razmislite, kdo bi ji lahko pomagal pri različnih opravilih**: spremstvo na razne sestanke, varstvo otrok, prevozi, oseba, ki jo lahko pokliče, ko potrebuje pogovor, nekdo, ki ji lahko pomaga z informacijami, pri urejanju dokumentacije, nekdo, pri komer lahko prespi, ko se počuti prestrašena. Ni nujno, da gre za ljudi, ki imajo znanje o nasilju,

pomembno je, da gre za sočutne in podporne osebe, ki ji bodo stale ob strani (lahko so to sosede, kolegi/ce, sodelavci/ke, učitelji/ce njenih otrok, ožja ali razširjena družina...).

- k) **Spremljstvo podporne osebe:** ena od najbolj ključnih potreb žrtev je, da imajo osebo, ki jih spremlja na institucije, še posebej npr. na sodišče. Na ta način prihaja tudi do manj možnosti za sekundarno viktimizacijo žrtev, ko žrtve doživljajo, da jih obtožujejo za nasilje, da ne dobijo zadostnih informacij in ustrezne pomoči v okviru pristojnih služb. Žrtve so pogosto tako zelo ranljive v interakcijah z drugimi ljudmi, da lahko hitro obupajo zaradi na primer hladnega odnosa socialne delavke na CSD, ko se prvič izpovejo o nasilju, ko se znajdejo v kaotičnem okolju birokratskih zahtev, ko iščejo prave informacije od pisarne do pisarne itn. Oseba, ki spremlja žrtev, lahko prepreči zlorabo žrtvine ranljivosti, če pa do nje pride, lahko na to opozori in je priča dogodka. Podporna zaupna oseba je pomembna tudi zato, ker pomaga žrtvi, da se osredotoči na pomembne zadeve, da ohranja fokus, komunicira zbrano, ji osvetli še kakšen drug vidik situacije... Pomaga ji, da si zapomni najpomembnejše informacije in vprašanja, ki jih želi vprašati. Veliko pomeni tudi, če je podporna oseba tista, ki dela zapiske o poteku dogodkov, rokih, sestankih, če žrtev tega ne zmore. Žrtvam, veliko pomeni, če skupaj z njimi naredimo zapis dogodkov, saj se počutijo slišane in vedo, da bodo dogodki zapisani z njihovimi besedami in ne kako drugače. Zaupna oseba, ki spremlja žrtev, je pomembna že samo zato, ker je tam. Običajno pa se zgodi, da bo ta oseba naredila še veliko več, zato je njeno spremljstvo za žrtev izjemno pomembno.
- l) **Spremljanje in nadzor nad potekom dogodkov:** pomembno je, da ima žrtev ob sebi osebo, ki ji pomaga bdeti nad postopki. V kolesju sistema pomoči (sodstvo, tožilstvo, odvetnice in odvetniki, CSD, policija...) se pogosto dogaja, da ljudje, ki obravnavajo določen primer, zaradi zasutosti z drugim delom, nimajo pregleda nad vsemi primeri, ki jih obravnavajo, drugi pa imajo celo odklonilen odnos do primerov nasilja v družini, včasih so sovražno nastrojeni do žrtev. Oseba, ki ima pregled nad celotnim primerom (pogosto so to svetovalne delavke v nevladnih organizacijah, kjer nudijo pomoč žrtvam nasilja), naj preverja, kaj se v določenem trenutku dogaja s primerom: v kateri fazi postopka je kazenska zadeva, kaj se dogaja z izrekom prepovedi približevanja žrtvi, kaj se dogaja z njenim stanovanjskim vprašanjem, pomembno je, da se pozanimamo, za katero kaznivo dejanje so obtožili povzročitelja, katera je opravilna številka primera...

Pomembno je, da žrtev vprašamo, kaj se je zgodilo v preteklih dneh in kaj ve, da se bo na primer zgodilo v naslednjih tednih (pomembni datum, dogovori...). Če žrtev na vprašanja ne pozna odgovorov, nas mora zaskrbeti, kako zadeve potekajo, saj to pomeni, da ni dovolj dobro obveščena. Ko postanejo stvari zapletene in se zmeda z informacijami poveča, obstaja velika nevarnost, da se bo žrtev prestrašila in v postopkih ne bo več aktivno sodelovala. Kadar žrtve prenehajo s sodelovanjem s sistemom pomoči, se moramo vedno vprašati, kje v sistemu je bila spuščena priložnost za nadaljnje sodelovanje, kaj bi lahko naredili drugače in bolje, da bi se tem pastem izognili. Zavedati se moramo, da v določenem trenutku žrtve postanejo preutrujene ali preveč prestrašene zaradi groženj, da bi še sodelovale. Ne obsojajmo jih in ne vrednotimo njihovih odločitev, temveč se z njimi odkrito pogovorimo in jim poskušajmo priti nasproti z našim razumevanjem težavnosti in zapletenosti njenega položaja. Ne postanimo jezni, saj smo mi tisti, ki imamo več moči, znanja in vpogleda v dinamiko okrevanja po preživetem nasilju. Informacije, ki jih žrtev ni pridobila, jih ne pozna, poskušajmo v njenem imenu in z njenim privoljenjem pridobiti mi, da ji bomo lahko pomagali v nadaljnjih postopkih. Včasih pomaga, če na instituciji vedo, da žrtev ni sama in da si za rešitev problema prizadeva še nekdo drug, na primer nevladna organizacija, in postopki stečejo hitreje.

- m) **Dokumentacija:** Pomembno je, da žrtev opozorimo na to, naj zbira vso dokumentacijo v zvezi s primerom in naj naredi tudi fotokopije dokumentov. Pomembno je, da jo opozorimo, da je upravičena do kopije policijskega zapisnika, ki je izjemno pomemben dokument v nadaljnjih sodnih postopkih. Zapisnik mora biti narejen izčrpno, policist ali policistka se morata pri njegovem pisanju zavzeti za pisanje in preverjati informacije, da so na koncu zapisane tako kot se je dogodek dejansko zgodil. Žrtve pogosto poročajo, kako pomemben je bil odnos policista ali policistke, kriminalista ali kriminalistke, ob podajanju njene izjave na zapisnik. Če je bil odnos spodbuden, zaupen, razumevajoč, so se žrtve lažje umirile, bolj zbrano in natančno opisale, kaj se je zgodilo. Ob hladnem, nedostopnem, strogem, neprijaznem vedenju osebe, ki je sprejemala izjavo na zapisnik, pa je večkrat prihajalo do zmedenosti, spominskih lukenj, strahu, občutka ponovne viktimizacije... Slabo napisan zapisnik bo na sodišču vedno znova uporabljen proti žrtvi. Če je potrebno, pojdite skupaj z žensko ponovno na policijo, da dopolnijo zapisnik in tudi dopolnitev pošljejo na tožilstvo.

13. Pravica žrtve do popolne informiranosti

Pogosto se zgodi, da se ženske bojijo vprašati karkoli v zvezi s postopki, ki se jih tičejo. Včasih temu botruje nedostopen odnos zaposlenih na institucijah, ki v kombinaciji z nesamozavestjo žrtve, njeno slabo samopodobo, prestrašenostjo, čustvi krivde, sramu povzročijo, da se umakne in le čaka, kaj se bo zgodilo.

Prav je, da žrtev ve, da ima pravico do seznanjenosti s postopki, ki se je tičejo, da odkrito spregovori o skrbah, ki jih ima v zvezi s postopki, da tudi zahteva, kar ji pripada. Ženske, ki znajo svoje zahteve postaviti jasno in odločno, na institucijah včasih gledajo malo postrani, češ, kako veliko si upa zahtevati. Ljudje postanejo celo jezni na žrtve, češ, kako veliko vedo, »saj ve več od mene, kaj še hoče, ta se že tako dobro znajde«. V takih primerih se hitro sprožijo naši predsodki in zbudijo predstave o tem, kako bi žrtev *morala* izgledati in delovati. Veseli bodimo uporabnic, ki se zavedajo svojih pravic in ki znajo postaviti prava vprašanja, saj to pomeni, da so na dobri poti, da se osvobodijo posledic nasilja.

13.1. Kaj žrtev najbolj potrebuje pri iskanju poti iz nasilja:

- da verjamemo njeni pripovedi o preživetem nasilju;
- da jo poslušamo in slišimo njene potrebe in želje;
- da jo spremljamo na poti iz nasilja in ji stojimo ob strani, ko bo obupavala;
- da smo priča dogajanju in da posežemo z zagovorniško vlogo, ko je to potrebno;
- da ji ne jemljemo moči;
- da ji priznamo njeno edinstvenost pri doživljanju travmatičnih dogodkov in pri iskanju izhodov iz nasilja;
- da je ne *tlačimo* v kalupe, kakšna bi žrtev *morala* biti glede na naša pričakovanja;
- da razumemo, da se vsaka žrtev na preživetu nasilje odziva drugače;
- da poznamo mehanizme, ki jo držijo v odnosu z nasilnim partnerjem;
- da je ne obsojamo;
- da ne iščemo opravičil, razlogov za nasilje in jasno povemo, da je za nasilje odgovoren izključno tisti, ki ga izvaja in ne tisti, ki ga doživlja;
- da razumemo njeno potrebo, da zaščiti povzročitelja, ji pojasnimo, kaj lahko to potegne za sabo ter skupaj z njo raziščemo vzroke za takšen odziv;
- da smo iskreni do nje in do sebe;
- da imamo pri svojem delu radi sebe, da poskrbimo zase in ne pregorimo – tako tudi njej kažemo zdrav odnos do sebe, ki se ga od nas lahko nauči;
- da na spoštljiv, a jasen način postavimo meje, ko je to potrebno;
- da sebi in njej priznamo, če morda ne zmoremo več in ji pomagamo poiskati drugo obliko pomoči;

- da vidimo celo sliko in smo povezovalni člen, ko institucije zbirajo informacije za čim bolj učinkovito pomoč;
- da sodelujemo z drugimi institucijami in smo po potrebi do njih kritični ter opozarjamo na napake v sistemu pomoči;
- da odreagiramo na nepravilne odzive, ki lahko žrtev ponovno vržejo v stanje izolacije in obupa.

14. Sklepna misel

Pri pisanju prispevka so me vodile zlasti vsakodnevne izkušnje in pomembna opažanja pri delu z žrtvami nasilja, tako moja kot mojih kolegic, skozi katera sem opozorila na pomen poznavanja zakonitosti nasilja nad ženskami. Brez poznavanja družbenega konteksta tega pojava ne moremo v celoti doumeti in ga lahko na škodo uporabnic zbanaliziramo na konflikt ali prepir. Obširnejši napotki za delo z žrtvami nasilja, ki so jih pripravile sodelavke Društva za nenasilno komunikacijo, Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja in Centra za socialno delo Novo mesto, so dostopni na spletni strani Društva za nenasilno komunikacijo: <http://www.drustvo-dnk.si/dokumenti-zakonodaja.html> (*Strokovna izhodišča za delo z odraslimi žrtvami nasilja v družini*). Sicer pa smo v našem Društvu vedno na voljo za posredovanje naših znanj s področja nasilja nad ženskami in nad otroki tako splošni kot strokovni javnosti.

Viri

1. Herman, J. L. (1996) *Trauma i oporavak*. Zagreb: Ženska infoteka.
2. *Strokovna izhodišča za delo z odraslimi žrtvami nasilja v družini* (2008). Dostopno prek: <http://www.drustvo-dnk.si/dokumenti-zakonodaja.html>, 29. 8. 2014.
3. *Tips for Social Workers, Counselors, Health Workers, Teachers, Clergy, and Others Helping Victims of Rape, Domestic Violence, and Child Abuse*. Dostopno prek: http://justicewomen.com/help_tips_10_02.html, 13. 8. 2014.

Mateja Štirn

Poti do otroka z izkušnjo nasilja – kako otroku nuditi ustrezno podporo in pomoč pri soočanju s posledicami nasilja

Povzetek

Psihično trpinčenje, fizično nasilje, spolna zloraba, zanemarjanje otrok... Primerov, ki so se zgodili in se dogajajo vsak dan, včasih tudi čisto blizu nas, je mnogo, mnogo preveč. Izkušnje nasilja vedno pomenijo škoden vpliv za otrokovo počutje, razvoj. S posledicami se nekateri izmed njih soočajo veliko let kasneje, včasih že kot starši svojih otrok. Načini, kako se otroci odzivajo na nasilje in posledice, ki jih utrpijo, so različne. V zgodnjem obdobju otroštva so otroci še posebej ranljivi za posledice travmatskih izkušenj nasilja. V prispevku predstavljam različne strategije preživetja, ki jih otroci razvijejo kot odziv na izkušnje nasilja. Gre za vzorce mišljenja in vedenja, ki otroku pomagajo zaščititi se pred nasiljem oziroma preživeti travmatične izkušnje. Osredotočam se na možnosti zagotavljanja ustrezne svetovalne podpore in pomoči otroku, da bi lahko (ponovno) vzpostavil občutek varnosti in zaupanja, da bi lahko povedal o izkušnjah nasilja, dobil nove izkušnje v odnosih z odraslimi in vrstniki in vrstnicami, dobil priložnosti za učenje, za igro in zdrav razvoj. Predstavljam ključne poudarke za podporni pogovor z otrokom, ki je žrtev nasilja.

141

1. Uvod

Izkušnje nasilja, ki ga doživljajo otroci, predstavljajo škoden vpliv za njihovo telesno in duševno zdravje, za osebni razvoj. Otroci so najpogostejše žrtve nasilja v njim znanem okolju, socialni sredini (družina, sorodstvo, soseska, vrstniki in vrstnice). So žrtve fizičnega, psihičnega, spolnega nasilja in zanemarjanja ter tudi ekonomskega nasilja. Nasilje in škodo, ki jo slednje povzroča, doživljajo kot neposredne in kot posredne žrtve nasilja (npr. kot priče nasilja v svoji družini). Stien in Kendall (2004) opozarjata, da so otroci, ki so posredne žrtve nasilja v družini, najverjetneje najpogostejše spregledana skupina kronično travmatiziranih otrok. Finkelhor (2008) odločno poudarja, da so otroci za izkušnje nasilja eni najbolj ranljivih v družbi. Perry pa (Blaustein in Kinniburgh, 2011: 13) ugotavlja, da je »skrajna ironija, da za čas, ko je človek najbolj ranljiv za vplive travmatskih izkušenj – v obdobju dojenčka in otroštva – odrasli na splošno predvidevajo največjo odpornost in prožnost.« Resnica je drugačna: v obdobju zgodnjega otroštva so otroci mnogo bolj ranljivi za travmatske izkušnje kot v kasnejših obdobjih. (Goodyear-Brown, 2012)

2. Pomen varne družinske baze in varne navezanosti za otrokov razvoj

Navezanost predstavlja temeljni okvir referenc in varnosti, ki ga otrok potrebuje za zdrav razvoj. Varna navezanost zagotavlja okvir, znotraj katerega lahko na vseh nivojih poteka otrokovo učenje in razvoj. V nasprotnem primeru je lahko sposobnost otroka, da se uči, predvsem na področju socialnih in interpersonalnih relacij, močno oškodovana. Odločilno pri razvoju navezanosti je zgodnje obdobje otrokovega življenja in seveda družinski oz. skrbniški sistem, v katerem otrok živi. To, kakšna bo kakovost navezanosti, ali bo otrok razvil osnovno zaupanje in občutek varnosti v odnosu do primarne figure (ki je najpogostejše mama) in preko nje zaupanje v okolje, ter ali bo razvil občutek zaupanja v samega sebe, v svoje sposobnosti, bo kasneje v življenju pomembno vplivalo na njegove odnose z drugimi ljudmi.

Vez med otrokom in njegovim primarnim skrbnikom oz. skrbnico je prva izkušnja odnosa, ki ga ima otrok z drugim posameznikom oz. posameznico. Ta odnos bo otroku služil kot model, ko bo kasneje v svojem življenju vstopal v odnose z drugimi. Za ustvarjanje čustvene vezi med otrokom in mamo ni dovolj, da mama zadovoljuje zgolj otrokove biološke potrebe, potrebna je širša vzajemna interakcija med njima. Odnos med otrokom in materjo se oblikuje v kontekstu družinskih odnosov. Mary S. Ainsworth (Bretherton, 1994) je poudarila, kako pomembna je družinska varnost v zgodnjem obdobju otrokovega življenja, ki oblikuje bazo, iz katere lahko otrok postopoma gradi, razvija nove veščine in interese na drugih področjih. Ker je varnost v družinskem kontekstu pomanjkljiva, neustrezna, je posameznik oz. posameznica prikrajšan-a, oškodovan-a zaradi pomanjkanja varne baze kot pomembnega temelja za njegov / njen osebni razvoj. Številne raziskave so pokazale pomembno pozitivno zvezo med materinim zadovoljstvom v partnerskem odnosu in kakovostjo otrokove navezanosti. Mati, ki je v odnosu s partnerjem zadovoljna, deležna razumevanja in podpore, je lahko bolj občutljiva do otroka. Nasprotno pa lahko napetosti v družini, nerazumevanje v odnosu med materjo in partnerjem, prispevajo negativen delež v razvoju otrokove navezanosti.

Vedenja navezanosti se razvijejo tudi v okoliščinah trpinčenja otroka. Etnološki koncepti, na katere se je naslanjal Bowlby (1989), govorijo o tem, da je navezanost vrojena tendenca socialnih bitij in ima biološke funkcije zagotavljanja varnosti. Da bi se pojavila vedenja navezanosti, niso potrebne zunanje ojačitve. Rutter (1993) poudarja, da se vedenja navezanosti pojavijo v najbolj neustreznih pogojih. Tendencia razvoja navezanosti naj bi bila močno odporna na *propad*.

Varna, zdrava navezanost lahko ublaži učinke močno stresnih ali travmatskih dogodkov, na drugi strani pa lahko navezanost z odsotnostjo varnosti predstavlja tveganje za nastanek različnih težav in motenj (Blaustein in Kinniburgh, 2010). Motnje navezanosti tvorijo podlago za posledice travmatskih izkušenj. (Forgash in Copeley, 2008)

3. Posledice nasilja in strategije preživetja

Načini, kako se otroci odzivajo na nasilje in posledice, ki jih utrpijo, so različni. Nekatere posledice so jasno vidne in opazne, druge so prikrite, manj prepoznavne. Potrebno je razumeti, kako so različne komponente otrokovega delovanja povezane med seboj (kognitivno, čustveno, telesno delovanje in vedenje). Posledice nasilja je potrebno gledati in ocenjevati v kontekstu razvojnega obdobja, v katerem je otrok, njegovega delovanja v preteklosti in v sedanjosti, aktualne družinske situacije...

143

3.1. Posledice so kompleksne

Otroci imajo glede na različna razvojna obdobja vrsto razvojnih potreb. Izkušnje nasilja lahko vplivajo na njihovo zadovoljevanje. Izpostavljenost nasilju lahko vpliva na otrokovo telesno zdravje in razvoj, na otrokovo duševno zdravje, čustveni in vedenjski razvoj, na oblikovanje identitete, samopodobe, na njegove odnose z drugimi ljudmi, veščine skrbi za samega sebe. Stien in Kendall (2004) poudarjata, da rezultati številnih raziskav kažejo na negativne posledice, ki jih imajo izkušnje nasilja in zlorabe v otroštvu na razvoj možganov. Posledice, ki fragmentirajo delovanje možganov, negativno vplivajo na dozorevanje možganov, na spomin, učenje.

3.2. Občutek varnosti, nadzora in zaupanja

Travmatske izkušnje nasilja porušijo občutek varnosti, občutek nadzora, zaupanje. Kot posledica izkušenj nasilja se lahko spremenijo otrokove predstave o sebi, o drugih, o svetu.

3.3. Težave z regulacijo čustev in vzburjenja

Neustrezen stil navezanosti lahko okvari otrokovo sposobnost reguliranja afektov (Forgash in Copeley, 2008). Slednje je pogosto v primerih, ko je otrok žrtev nasilja v zgodnjem otroštvu. Otrok se nauči *izklopiti* neprijetno pretirano aktivacijo simpatičnega živčevja s spontano aktivacijo parasimpatičnega živčevja. Ponavljanje tega vzorca postane zasnova za kasnejše doživljanje sramu in disociacije kot močno pretiranega odziva na stres (Forgash in Copeley, 2008). Kot posledica travmatskih

izkušenj ostanejo možgani budni in pripravljeni na obrambo pred nevarnostjo, lahko tudi daljše časovno obdobje. Alarmni sistem organizma je vedno aktiven in stimuliran s travmatskimi spomini. Gre za stanje kroničnega stresa, ki ima neizogibne posledice v telesnem, čustvenem, kognitivnem in vedenjskem delovanju otroka. Pri otrocih, ki so žrtve nasilja, zlorabe, je velikokrat prisotno nihanje med ekstremnim odzivom, vznemirjenjem, preplavljanjem s čustvi in na drugi strani čustveno otopelostjo, neodzivnostjo (Stien in Kendall, 2004). Konstantni občutek ogroženosti, strahu in vsiljujoči se spomini na travmatski dogodek praviloma vodijo do vedenja izogibanja in čustvene otopelosti kot blokade pred bolečimi spomini, doživljanjem.

3.4. Disociacija

Disociacija je pomemben obrambni mehanizem, ki spremlja travmatske izkušnje. Ima dvojno funkcijo: posamezniku oz. posameznici pomaga, da se v času travmatskega dogodka, dogajanja umakne travmatski izkušnji, se izogne bolečini, v nadaljevanju pa odloži integracijo travmatske izkušnje v perspektivo svojega življenja (van der Hart v Forgash in Copeley, 2008). Disociacijo pojmujejo kot rešitev za občutek nemoči.

3.5. Spomin

Izkušnje nasilja lahko kot travmatske izkušnje na eni strani povzročijo izjemno slikovitost spomina, na drugi strani pa popolno blokado integracije izkušnje. Tako se lahko žrtev nasilja zelo podrobno in živo spomni travmatske izkušnje, ali pa se ne spomni ničesar, morda samo fragmentov. Pogosto gre za kombinacijo obojega (van der Kolk et al., 2007). Ko otrok govori o travmatičnih izkušnjah, je potrebno upoštevati, da:

- ni nujno, da bo povedal vse, kar si je zapomnil;
- določenih okoliščin sploh ni zaznal in niso bile shranjene v spominu;
- določene vsebine je otrok pozabil;
- določene vsebine so se *spremenile*, ko so se vsebine, ki si jih je zapomnil, dopolnjevale in mešale z novimi informacijami, ali pa je luknje v spominu *mašil* s svojimi razlagami, novimi informacijami;
- določene vsebine so bile pod vplivom psiholoških obramb potisnjene v nezavedno;
- nekaterih stvari se bo lahko spomnil čez čas.

Nekateri otroci in tudi odrasli morda ne bodo imeli verbalnega spomina na izkušnje nasilja, čustveni spomin bo shranjen v telesu. Slednje je povezano s tem, da se hipokampus, del možganov, ki omogoča shranjevanje spominov, pri otrocih razvije

med drugim in tretjim letom starosti, amigdala, del možganov, ki zazna grozo in strah, pa je zrela ob rojstvu. (Burke, v van der Kolk, 1996)

3.6. Težave v medosebnih odnosih

Otroci, ki so žrtve nasilja, imajo pogosto težave z zaupanjem vase in v druge ljudi, težave z vzpostavljanjem vezi z drugimi, težave v izražanju in sprejemanju naklonjenosti. Pogosto je na eni strani prisotna močna potreba in hrepenenje po bližini in na drugi strani strah pred bližino, ki lahko pomeni tveganje za to, da bo otrok v odnosu ponovno prizadet, bo doživel bolečino (Stien in Kendall, 2004). Vezano na medosebne odnose lahko otroci razvijejo vrsto strategij preživetja. Tudi v svetovalnem procesu se bomo soočili z njimi. Včasih lahko otrok potrebuje veliko časa, da se počasi približa v odnosu, da korak po korak poskuša zaupati. Včasih lahko navzven deluje odprto, a je v resnici umaknjen v sebi. Včasih je otrokovo vedenje moteče, lahko tudi destruktivno. Lahko, da ne želi sodelovati, posredno ali neposredno izraža odklonilen odnos do nas, do svetovalnega procesa, je uporniški. Lahko pa bo zelo vodljiv, sodelujoč, se bo hitro približal v odnosu, nas bo idealiziral. Pri nekaterih otrocih lahko zaznamo izrazito potrebo po tem, da imajo nadzor v odnosu.

3.7. Napačen model

Fizično nasilje, katerega neposredna žrtev ali priča je otrok v svoji družini, je lahko zanj *sporočilo*, da je fizično nasilje sprejemljiv način reševanja konfliktov in vplivanja na druge ljudi. Po van der Kolku (Stien in Kendall, 2004) obstaja pri dečkih, ki so priče nasilju svojega očeta nad njegovo partnerko, desetkrat večja verjetnost, da bodo tudi sami kot odrasli moški izvajali nasilje nad svojo partnerko, v primerjavi z moškimi, ki kot otroci niso bili izpostavljeni nasilju v partnerskem odnosu.

3.8. Strategije preživetja

Otroci, tako kot odrasli, razvijejo različne strategije, da bi preživeli izkušnje nasilja. Strategije so individualni vzorci mišljenja in ravnanja, v nadaljevanju so predstavljene samo nekatere:

- umik vase, pasivnost – da bi bil neopazen, da bi se izognil nasilju;
- pridnost in poslušnost – da bi preprečil nasilje;
- uporniško vedenje, destruktivno vedenje ipd., lahko tudi zato, da bi pritegnil pozornost (*da bi nekdo videl njegovo stisko*);
- čustvena otopenost;
- disociacija;

- preokupacija s tem, da bi sebe, sorojenke in sorojence, odraslega, ki je žrtev nasilja v družini, zaščitil pred nevarnostjo nasilja – stalno je *na preži*;
- stalna pozornost in zaščita odraslega, ki je žrtev nasilja v družini (najpogosteje je to mama) – žrtev želi imeti ves čas *na očeh*;
- stalna čustvena podpora tistemu, ki je žrtev nasilja v družini;
- zavračanje tistega, ki je žrtev nasilja v družini;
- otrok se postavi na stran povzročitelja nasilja – zanika, minimalizira povzročiteljevo nasilje, lahko tudi sam začne izvajati nasilje;
- bodisi popolno zavračanje nasilja ali pa prevzemanje modela nasilnega ravnanja, ki ti *da občutek moči*;
- oklepanje pomembne igracije, s pomočjo katere otrok *predeluje* izkušnje nasilja;
- umik v domišljijski svet;
- otrok poskuša doseči nadpovprečne akademske dosežke, športne dosežke ali pa popusti pri šolskem delu;
- prevzame vlogo odraslega v družini, ki mora poskrbeti za gospodinjstva opravila, mlajše sorojenke in sorojence;
- delinkventno vedenje;
- zloraba drog, alkohola;
- motnje hranjenja;
- samopoškodovanje;
- samomorilne misli in poskusi samomora;
- psihosomatske težave, bolezni.

Strategije spoprijemanja otroku pomagajo preživeti in se zaščititi pred nasiljem. Kot take so pozitivne, vendar so dolgoročno najpogostejše škodljive za njegov osebni razvoj. Ustrezna zgodnja zunanja intervencija za zaščito otroka je tako izjemnega pomena za zmanjšanje posledic nasilja, ki jih lahko utрпи otrok.

4. Podpora in pomoč otroku pri soočanju in predelavi posledic nasilja

Otroci z izkušnjo nasilja se torej lahko soočajo z vrsto različnih posledic. Nekateri so že zelo zgodaj doživeli več izgub. Negotovost, napetost, strah pa so bili oz. so še vedno stalnica za večino izmed njih. Ko razmišljamo o tem, kaj sta ustrezna podpora in pomoč za otroka, je potrebno izhajati iz njegovih potreb, njegove aktualne situacije. Slednje bo morda včasih pomenilo stopiti *korak nazaj* v naših prizadevanjih in našem tempu zagotavljanja podpore in pomoči.

Optimalno je, da v svetovalnem procesu sodelujejo tudi otrokovi podporni starši oz. skrbnice in skrbniki, otrokova družina. V primerih nasilja, spolne zlorabe otroka je slednje lahko težava.

Da bi otroku lahko zagotovili ustrezno podporo in pomoč pri predelavi posledic nasilja, je pomembno, da poznamo in razumemo značilnosti dinamike sistema, v katerem je otrok doživil nasilje, otrokove odzive in strategije *preživetja* in različne možnosti, s pomočjo katerih lahko otroku pomagamo izraziti stisko, spregovoriti o izkušnjah nasilja, predelati posledice, s katerimi se sooča, krepiti notranje in zunanje vire moči, razviti zaupanje vase in v druge ljudi, se sprostiti, umiriti, se sproščeno igrati, učiti, vzpostavljati zadovoljujoče odnose z vrstnicami in vrstniki ter odraslimi.

Po Miller (Burke, 2012) poteka okrevanje po travmatskih izkušnjah v treh fazah: v zunanjem, srednjem in notranjem krogu. Zunanji krog je čas za izgradnjo varnosti in odnosa med otrokom in svetovalko oz. svetovalcem, čas za stabilizacijo in za zbiranje osnovnih informacij. V srednjem krogu se delo osredotoča na trenutne (sedanje) simptome in ravnanje z njimi, na obvladovanje. V notranjem krogu dela, ko je zaupanje v odnosu že globlje, pa otrok deli z nami spomine, skrivnosti, ob katerih lahko še vedno čuti bolečino, močna čustva. V tej fazi se osredotočamo na reševanje vprašanj, težav, ki so v ozadju travme, na učenje socialnih veščin, veščin reševanja težav, samozavedanja... (Stien in Kendall, 2004). Pri delu je pomembna dvojna pozornost z osredotočenostjo na sedanjost in na travmatsko preteklost.

4.1. Varnost in zaupanje

Eni glavnih tem, s katerimi se soočajo otroci z izkušnjami nasilja, sta zagotovo varnost in zaupanje. Vzpostavitev občutka varnosti in zaupanja v odnosu z nami, je osnovni cilj našega svetovalnega procesa in dela z otrokom.

4.2. Občutek, da je sprejet brez sodb

Za otroka z izkušnjo nasilja je lahko pomembno vprašanje tudi to, ali se bo v odnosu z nami počutil sprejetega brez sodb, vrednega, razumljenega. Ali bo lahko zaupal, da bomo *zdržali* z njim, da ga ne bomo zapustili, da njegova *zgodba* ne bo preveč za nas. Občutek sprejetosti mu pomagajmo razvijati tudi v odnosih z vrstnicami in vrstniki, s pomembnimi drugimi.

4.3. Struktura, zanesljivost

Otroci z izkušnjo nasilja so lahko dalj časa živeli v vzdušju negotovosti, nepredvidljivosti, brez občutka nadzora. Zanje bo pomembna nova izkušnja

strukture, zanesljivosti v odnosu z nami, postavljanja in upoštevanja meja. Slednje mu lahko pomagamo razviti na različne načine: z rednimi termini srečanj, aktivnosti, z jasnimi pričakovanji do otroka, z jasnimi navodili, pravili pri različnih aktivnostih, v vedenju do samega sebe, do nas, do drugih ljudi, z doslednim odzivom na neprimerna vedenja...

4.4. Priložnosti za izražanje čustev

Otroku pomagajmo izraziti čustva in stiske na neogrožajoč, njemu prijazen način. To so lahko pogovor, igra z lutkami, risanje, delo z glino, kreativno pisanje, ob glasbi, fizični aktivnosti, družabni igri, v individualnem delu ali v skupini. Otrok bo preko različnih aktivnosti lahko izrazil svoje doživljanje, dobil nove informacije, razumevanje in razvil nove konstruktivne načine za izražanje ter obvladovanje čustev. (Sunderland, 2003)

4.5. Izrazimo zanimanje, imejmo in izrazimo pričakovanja

Za otroka bo pomembno, da izrazimo zanimanje zanj, da slišimo in upoštevamo njegovo mnenje, mu pomagamo poiskati in zaupati v svoje moči. Pričakovanja naj bodo visoka, a razumna, takšna, da bodo za otroka prava spodbuda in podpora za graditev zaupanja vase, samovrednotenja (Bear et al., 1992). Na različne načine je pomembno otroku pomagati do novih izkušenj pozitivnih potrditev pri različnih aktivnostih.

4.6. Da ne obsoja samega sebe

Pomembno spoznanje za otroka je lahko, da so morebiti bile njegove strategije preživetja in *danes* neprilagojeni ter včasih zanj škodljivi vzorci vedenja in razmišljanja, v svoji izvorni funkciji pozitivne, potrebne in pomembne za njegov občutek varnosti, za njegovo preživetje. Da so mu bile v pomoč, tako fizično kot čustveno. Zaradi različnih vzorcev vedenja, razmišljanja, posledica katerih so dodatne stiske, konflikti v odnosih, težave in tudi motnje, lahko namreč otroci krivijo in obsojajo sami sebe.

4.7. Prepričanja o sebi, o drugih, o svetu

Spoštljivo in uvidevno se pogovorimo tudi o otrokovih prepričanjih o sebi, o storilcu, o zlorabi... Otroci z izkušnjo nasilja, zlorabe imajo o sebi pogosto prepričanja, da je nekaj narobe z njimi, da so slabi, da niso vredni... Pomembna podpora za otroka bo, če mu bomo pomagali spremeniti negativno podobo o sebi, razviti drugačno predstavo o drugih ljudeh (da jim lahko zaupaš, se zanesesh nanje...). Pomembno

je, da ima otrok informacije o tem, kaj je prav in kaj ne. Otroci, ki so žrtve nasilja, spolne zlorabe, zelo pogosto ne vedo, da je to, kar se jim dogaja oziroma se jim je zgodilo, narobe, da se to ne dogaja vsem otrokom, v vseh družinah.

4.8. Samospoštovanje

Otroku pomagajmo z odnosom, v katerem se bo počutil sprejetega, vrednega, sposobnega, kompetentnega. Poskusimo spodbuditi okolje, ki spoštuje, sprejema, potrdi vsakega otroka kot edinstvenega posameznika ali posameznico (Bear et al., 1992). Pomagajmo otroku razumeti in videti, sprejeti, da je sposoben, ima možnosti, da doseže različne uspehe, se uveljavi.

149

4.9. Spoštujmo otrokove *obrambe*

Ko delamo z otroki in tudi odraslimi z izkušnjami nasilja, spolne zlorabe, je pomembno, da spoštujemo njihove psihološke obrambe, ki jim pomagajo zagotavljajo stabilnost, predvidljivost, obvladovanje stiske, reguliranje čustev... Pomembno je, da upoštevamo in sledimo otrokovemu ritmu. Če poskušamo prehitro preko njihovih *zavor*, jim lahko naredimo dodatno škodo. Če so travmatski spomini z našimi intervencami prehitro *potisnjeni* v zavestno, in jih otrok še ni sposoben integrirati, je tveganje za ponovno travmatizacijo veliko. (Martin, 2013)

4.10. Socialne veščine

Pomembna podpora in pomoč otroku so priložnosti za učenje socialnih veščin, individualno v odnosu z nami ali v skupini z vrstnicami in vrstniki, v odnosih s starši, sorojenkami in sorojenci.

4.11. Sproščenost, igra, zabava

Ustvarimo priložnosti za sproščeno igro, zabavo.

5. Pogovor z otrokom, ki je žrtev nasilja

Ko smo soočeni z realnostjo nasilja, spolne zlorabe, katere žrtev je otrok, se večina ne more izogniti prvi reakciji zanikanja: »Ali je to možno?«, »Ne morem verjeti, da je to res.« Pogosto je na tehtnici več stvari: ali se odzvati, ukrepati ali ne narediti ničesar, »ker ne vem, če je sploh res«, ker »ne vem, kako ravnati, da bi pomagali otroku in ne bi še bolj poglobili njegovih ran«. Dogodki, ki sledijo razkritju nasilja, spolne zlorabe otroka (reakcije družine, drugih ljudi, intervencija policije,

sodišča, centra za socialno delo...), pomembno vplivajo na to, kakšen vpliv oziroma posledice bo imelo nasilje, spolna zloraba za otroka.

Pred pogovorom moramo vedeti, kaj je cilj pogovora, kaj želimo s pogovorom doseči (pridobiti informacije, nuditi otroku podporo...). Pomembno je zagotoviti, da bo moral otrok čim manjkrat podrobno govoriti o nasilju, o spolni zlorabi. Na ta način lahko pomagamo, da ne bo vedno znova travmatiziran zaradi podrobnega spraševanja, spominjanja, govorjenja o nasilju, katerega žrtev je bil.

150

Otroka upoštevajmo kot enakovrednega sogovornika, ki je sposoben biti zelo občutljiv in dojemljiv za naša sporočila, tako verbalna kot neverbalna. Pri pogovoru moramo upoštevati značilnosti razvojnega obdobja, v katerem je otrok, ki določa njegove potrebe in sposobnosti. Med pogovorom moramo biti pozorni na to, kaj so otrokove in kaj so naše potrebe.

Pomembna priporočila pri pogovoru z otrokom in z žrtvami nasilja nasploh so:

- poslušajte (aktivno poslušanje brez vrednotenja);
- opazujte (vid, sluh, govor, gibanje, drža...);
- vprašajte (ne zaslišujte);
- pojasnite;
- bodite iskreni;
- ne sklepajte prehitro in ne delajte prehitrih zaključkov;
- ne rešujte.

V začetku pogovora je pomembno ustvariti odnos z otrokom, v katerem se bo počutil sprejetega in razumljenega in v katerem bo postopno razvil zaupanje v nas. Predpogoj za razvoj pozitivnega odnosa z otrokom je primeren prostor, v katerem se bo otrok počutil varno, sprejeto, dobro. Poskušajmo mu pomagati, da se sprosti. Izrazimo zanimanje zanj, za pogovor z njim. Pomembno je, da mu damo občutek, da ga slišimo in razumemo.

Vprašanja naj bodo preprosta in odprta. Kompleksna vprašanja vodijo v zmedo in nerazumevanje. Vprašanja z *da* ali *ne* odgovori naj se uporabljajo le za razjasnitev in povzetek. Pogovarjamo se v jeziku, ki ga otrok razume. Otroka prosimo, da nam razloži besede, izraze, ki nam niso razumljivi.

Otroke se žal še vedno poskuša pogosto preslišati, zanikati ali diskvalificirati kot zanesljive sogovornike s tem, da se njihovo razkritje nasilja, spolne zlorabe pripiše njihovi domišljiji, laganju zaradi maščevanja, strahu... Ob otrokovem razkritju izkušenj nasilja, spolne zlorabe je pomembno, da *otroku verjamemo*. Poudariti moramo, *kako pomembno je, da nam je povedal o nasilju, spolni zlorabi. Kako pogumen je, da je spregovoril o tem.*

Naj nasilje, spolna zloraba ne ostane družinska skrivnost. Če o zlorabi v družini ne govorijo, ostane otrok sam s svojo stisko. Zaradi neizrečene ali celo izrečene *prepovedi* govora o nasilju, zlorabi, otrok nima sogovornice ali sogovornika, s katerim bi imel možnost preveriti svoja prepričanja o sebi, o svoji krivdi za zlorabo, s katerim bi lahko delil čustva strahu, jeze, žalosti, sramu...

Otrok, ki je žrtev nasilja, pogosto doživlja močne občutke krivde, zato je pomembno, da mu pojasnimo in večkrat ponovimo, da ***ni on odgovoren za nasilje. Za nasilje, spolno zlorabo je vedno odgovoren storilec.***

Med pogovorom moramo upoštevati otrokove osebne meje (bližina, dotiki!).

V nadaljevanju vam predstavljam še nekaj priporočil za primeren odziv, ko vam otrok pove o izkušnji nasilja, zlorabe:

- poskušajte ostati mirni. Ne izražajte močnega razburjenja, jeze, strahu.
- Verjemite otroku. Ne sprašujte vedno znova, če je prepričan, da se je *zgodilo tako...*
S tem izražate dvom, nezaupanje.
- Otroku povejte, da ima pravico biti varen. Da to, kar se mu je zgodilo, ni bilo prav. Da storilec tega ne bi smel storiti, ne bi smel tako ravnati.
- Otroka poslušajte na neobsojajoč način. Ne pridigajte, ne moralizirajte. Ne sprašujte, ne jezite se: »Zakaj mi tega nisi prej povedal?«
- Potrdite njegova čustva. Izrazite razumevanje. Dajte mu možnost, da izrazi čustva. Otrok bo lahko prestrašen, lahko bo jokal, lahko bo zelo jezen, lahko ga bo sram in mu bo zelo nelagodno govoriti z vami o zlorabi.
- Otrok bo lahko o svojih izkušnjah govoril z neposrednimi, slikovitimi izrazi. Bodite pripravljeni. Poskusite uporabiti iste izraze.
- Ne izogibajte se temam, ki vas spravljajo v zadrego. Otroku dajte vedeti, da se lahko z vami pogovarja o vsem, kar ga teži.
- Otroku zagotovite, da vam ni vseeno, da ga imate radi, ga sprejemate ne glede na to, kaj se mu je zgodilo.
- Zaščitite otroka. Povejte mu, kako boste ukreпали. Pojasnite mu, zakaj je pomembno, da ukrepate na določen način. Spoštujte ga kot kompetentnega sogovornika.
- Ne obljublajte mu stvari, ki jih ne boste mogli zagotoviti.
- Povejte mu, potrdite ga, da je prav, da vam je povedal o nasilju, zlorabi.
- Namenite mu čas in prostor za pogovor o stvareh, ki ga bremenijo, skrbijo, zanimajo. Omogočite mu, da pove svojo *zgodbo*, s svojimi besedami.
- Če otrok zaradi posledic zlorabe potrebuje strokovno pomoč, mu jo poskušajte zagotoviti.

→ Vzemite si čas in ga preživite z otrokom v prijetnih, sproščujočih skupnih aktivnostih. Izražajte naklonjenost do otroka.

→ Bodite gotovi in jasni glede svojih meja. S tem boste otroku pomagali na poti do novih izkušenj spoštovanja, zaupanja, predvidljivosti, postavljanja lastnih meja.

In kakšni so neprimerni odzivi?

→ Ne delajte panike, ne izražajte šoka.

→ Ne zanikajte, da se je nasilje, zloraba zgodila. Ne ravnajte, kot da se *ni nič zgodilo*.

→ Ne dajte otroku občutka, da vam je bolj kot on in njegova varnost, dobrobit, pomembno, *kaj bodo rekli drugi*, če bodo izvedeli za nasilje, spolno zlorabo, kaj se bo potem zgodilo z družino. Takšna sporočila odraslih pri otroku še dodatno prispevajo k občutkom krivde za nasilje, zlorabo, na drugi strani pa se lahko počuti *izdanega*, je razočaran, žalosten, zelo prizadet.

→ Ne pritiskajte na otroka, ne *vrtajte* vanj za podrobnosti o nasilju, zlorabi.

→ Ne poudarjajte otrokove krivde in odgovornosti za nasilje, zlorabo. Ne sprašujte znova in znova, zakaj je ravnal tako, zakaj ni povedal...

→ Ne poudarjajte statusa žrtve. Ne izražajte obupa, tega, da je otrok *dokončno zaznamovan*, da je z njim *nekaj narobe*...

→ Ne bodite pretirano zaščitniški do otroka.

→ Ne zmanjšujte teže nasilja.

V pogovoru z otrokom, ki je žrtev nasilja, zlorabe, je pomembno, da uporabimo *prave besede*, s katerimi mu bomo pomagali zgraditi zaupanje, izraziti svoje stiske, razumeti nekatere stvari glede nasilja, sebe in drugih ljudi, poiskati v sebi moči, razviti nove vzorce mišljenja, izražanja in reguliranja čustev, vedenja... Primerne besede, ki pomagajo:

→ težke stvari (npr. »Včasih se otrokom zgodijo težke stvari.«);

→ stiska;

→ strah, jeza, žalost, sram...;

→ pomoč:

→ ni prav (npr. »Ni prav, če odrasli ravna na tak način.«);

→ napaka, zmotiti se;

→ »Ni mi vseeno zate.«;

→ »Zanima me, kako se počutiš.«;

→ »Kako ti lahko pomagam?«;

→ »Če se želiš pogovoriti, sem tukaj zate.«;

→ »Bi se rad pogovoril o tem?«;

→ »Ne morem vedeti, kako se počutiš, ampak se spomnim, kako sem se počutila, ko se je meni zgodilo _____.« (Lyles, 2004)

Neprimerne besede, ki lahko tudi prizadenejo:

- grozno;
- storilec, osumljenec;
- tujke, prispodobe, metafore;
- žrtev;
- »Ne smeš biti žalosten, jezen.«;
- »Ne sme te biti strah.«;
- »Vem, kako se počutiš.«;
- »Saj boš prebolel.«;
- »Lahko si hvaležen, da ni bilo še huje.«

Ob zaključku pogovora preverimo, kako se otrok počuti, ali ga kaj skrbi, kakšna so njegova pričakovanja. Otroku ne smemo vzbuditi nerealnih pričakovanj in mu dati obljub, ki jih ne bomo mogli izpolniti. *Pojasniti mu moramo, kako bomo uporabili informacije, ki nam jih je povedal, zaupal.* Še enkrat mu moramo zagotoviti, da je prav, da nam je povedal o nasilju. Pomembno je, da pogovor zaključimo v pozitivnem, podpirajočem tonu.

Soočanje s stiskami otrok, ki so doživeli ali še doživljajo nasilje, je lahko zelo obremenjujoče. Da bi znali in zmogli pomagati otroku, je pomembno, da si zagotovite pomoč in podporo tudi zase.

6. Preventiva. Kako se lahko o nasilju, spolni zlorabi pogovarjamo na varen, pozitiven način?

Nekateri odrasli so zaskrbljeni in menijo, da so otroci premajhni, da bi se z njimi pogovarjali o tako težkih stvareh kot je nasilje, spolna zloraba. Še posebej starši predšolskih otrok so včasih prepričani, da lahko zaščitijo otroka pred takšnimi dejanji, da otroka ni potrebno *strašiti* in vznemirjati s pogovorom o nasilju, zlorabi. S primernim načinom, pogovorom, ki bo prilagojen otrokovi starosti, mu ne bomo povzročili škode. Z otroki se pogovarjamo o pravilih hoje po cesti, prečkanja ceste, o vožnji s kolesom in še o mnogih drugih stvareh, ki so povezane s potencialno nevarnostjo zanj. Otroku bo bolj varen, če bo pripravljen na možne zanj nevarne situacije; če bo imel informacije in veščine, kako se v takšnih situacijah lahko znajde, se primerno odzove, si pomaga. Dobro je, da se z otrokom pogovarjamo že, ko je majhen, v predšolskem obdobju, v prvih razredih osnovne šole in ne šele, ko je že na pragu mladostništva in potencialno nevarnost povezujemo s širjenjem njegove socialne mreže.

Izhodišče preventivnega projekta CAP – projekta za preventivo zlorabe otrok, v okviru katerega se otroci že desetletja v številnih držav po svetu seznanjajo s samozaščitnimi veščinami, je: »Vsi otroci imajo pravico, da so varni, močni in svobodni.« Učijo se treh osnovnih samozaščitnih veščin: *reci ne, pojdi stran, povej odrasli zaupni osebi*. To je lahko tudi dobro izhodišče za pogovor z otrokom.

6.1. Prave besede

Za pogovor o nasilju, zlorabi izberimo prave besede – besede, ki so pozitivne in varne. Namesto besed kot so posilstvo, spolna zloraba ipd., lahko uporabite besede varen dotik, ne varen dotik. Govorimo lahko o občutkih, s katerimi se v primeru spolne zlorabe sooča otrok: ne varni dotiki otroku niso všeč, ob njih se počuti neprijetno, lahko ga je strah, sram, je žalosten. Pomembno je, da otroka okrepimo, da zaupa svojim občutkom in nam lahko pove o njih.

Ko se pogovarjamo z otrokom o teh vsebinah, je pomembno, da smo mirni in sproščeni, pozitivno naravnani na otrokove moči, veščine in ne na nevarnost. Pomembno je, da krepimo otrokovo zaupanje vase in v zaupne odrasle osebe. V pogovoru se osredotočimo na to, kaj lahko otrok sam stori v zanj ogrožajoči ali neprijetni situaciji.

»Poveš mi lahko o vseh težavah, ne glede na to, kako neprijetna, velika, zapletena je težava. Vedno te bom poslušal-a, ti verjel-a, ti pomagal-a.«

To je za otroka zelo pomembno sporočilo. Otroci so pogosto prepričani, da jim nihče ne bo verjel, če bodo povedali o nasilju, o zlorabi, da bodo zaradi tega lahko v težavah. To je tudi ena od groženj, ki jo storilci uporabljajo, da bi ohranili skrivnost o nasilju, zlorabi. Zelo pomembno je, da nam otrok zaupa, da se lahko z nami pogovori o vsem, da ga želimo zaščititi in mu pomagati. Pomembno je, da ima otrok občutek, da ga ne obsojamo, da ga sprejemamo ne glede na to, kaj se mu zgodi.

6.2. Povej zaupni osebi.

Pogovorimo se o zaupnih osebah, ki jim otrok lahko pove o izkušnjah nasilja. Zaupne osebe so vsi tisti, ki jim otrok zaupa, ki ga bodo poslušali, mu verjeli in pomagali. Otrok potrebuje več zaupnih oseb in ne le staršev. Skupaj z otrokom naštejmo njegove zaupne osebe (vzgojiteljica oz. vzgojitelj, učiteljica oz. učitelj, dedek ali babica, sosed oz. sosed, starejši brat ali sestra). Dobro se je pogovoriti tudi o razliki med tožarjenjem in tem, ko nam otrok pove, da se mu je zgodilo nekaj, zaradi česar se ni počutil varno, ga je strah, mu je neprijetno, je žalosten. Otroci lahko namreč dostikrat oklevajo in ne povedo odraslim (v vrtcu, šoli, doma) o neki

neprijetni izkušnji, stiski, ki jo doživljajo, ker jih skrbi, da bi jih označili kot *toži babo*. Otroku pojasnimo, da gre za tožarjenje takrat, ko pove staršem, v šoli, v vrtcu o ravnanju drugega otroka ali odraslega samo zato, da bi ga spravil v težave. Če pa pove, kaj se mu je zgodilo, zato, da bi pomagal sebi ali nekomu drugemu, da bi bil varen, da ga ne bi bilo strah, da ne bi bil žalosten, to ni tožarjenje.

6.3. Tvoje telo ima pravico, da je varno.

Otrok se mora zavedati, da je on *gospodar* svojega telesa in da lahko postavlja pravila, da bi zaščitil svoje telo. On je tisti, ki ima pravico in dolžnost skrbeti za svoje telo. Pogovorimo se o intimnih delih telesa. Če tema spolnosti ne bo tabu, se bo otrok lažje obrnil na nas, nam povedal o morebitni nevarnosti zlorabe. Z otrokom se je pomembno pogovoriti o tem, da se včasih lahko tudi nekdo, ki ga otrok pozna in mu zaupa, želi dotikati njegovega telesa na način, ki mu ni všeč in ga prizadene. Taki dotiki niso v redu, niso varni dotiki. Nihče nima pravice, da se na takšen način dotika otrokovega telesa, njegovih intimnih delov. Prav tako ni prav, če kdo želi, da se otrok dotika njegovih intimnih delov telesa.

6.4. Varne in ne varne skrivnosti

Pogovorimo se o skrivnostih. Skrivnosti so lahko varne in ne varne. Ne varne skrivnosti so slabe skrivnosti. K njim otroka na različne načine zavežejo povzročitelji spolne zlorabe, kar jim zagotavlja, da lahko dalj časa nadaljujejo s svojimi dejanji. Z otrokom se pogovorimo o razliki med dobrimi in slabimi skrivnostmi. Dobre skrivnosti so na primer rojstnodnevne zabave presenečenja, darila za nam drage ljudi... Zaradi teh skrivnosti otroka ni nikoli strah. Zanje ga nikoli ne zavežemo, da jih ne sme nikomur razkriti oz. mu ne zagrozimo, da se bo nekaj zgodilo, če jih bo razkril. Zaradi slabih skrivnosti pa je otroka pogosto strah, počuti se neprijetno, lahko ga je sram, lahko je žalosten. Pomembno je, da o ne varnih skrivnostih otrok vedno pove odraslemu, ki mu zaupa. Otroku moramo povedati, da nikoli ni prav, da se nekdo dotika njegovega telesa in pri tem želi, da to ostane skrivnost.

7. Zaključek

Izkušnje nasilja, spolne zlorabe lahko pomembno spremenijo otrokovo psihološko, fiziološko in socialno ravnanje. Na otroka lahko vplivajo do te mere, da obarvajo vse druge njegove izkušnje, določajo pomembno spremenjeno doživljanje sedanjosti in pričakovanje prihodnosti. Zaradi travmatskih izkušenj nasilja, spolne zlorabe lahko postane otrokovo življenje brezbarvno, selektivno osredotočeno na asociacije izkušenj nasilja. Otroci in odrasli, ki se soočajo s posledicami nasilja,

spolne zlorabe, njihovi bližnji ter strokovnjaki in strokovnjakinje moramo imeti vero in zaupanje, da so spremembe možne. Narobe bi bilo, če bi razmišljali, da izkušnja nasilja, spolne zlorabe pomeni nepopravljivo škodo brez upanja za okrevanje.

Otroci z izkušnjami nasilja potrebujejo pomoč, da lahko živijo v varnem in spodbudnem okolju, pomoč in podporo, da lahko dobijo nove izkušnje v odnosih s pomembnimi drugimi, da bodo lahko predelali različne posledice nasilja, spolne zlorabe in imeli možnost polno živeti svoje življenje, danes, *tukaj in sedaj*, in ne v preteklosti. Eno od deklet z izkušnjo spolne zlorabe v otroštvu je nekoč uporabilo primerjavo z očesno slepoto. Zaradi spolne zlorabe je doživljalo, kot da ves čas v svojem življenju ni imelo možnosti gledati z dvema zdravima očesoma, videti barve. S pravo podporo in pomočjo drugih ljudi, z njenim pogumom, voljo in močjo je danes njeno življenje bolj polno, z barvami.

Viri

1. Bear, T., Schenk, S., Buckner, L. (1992) Supporting Victims of Child Abuse. *Educational Leadership* 50(4), s. 42–7.
2. Blaustein, M. E., Kinniburgh, K. M. (2010) *Treating Traumatic Stress in Children and Adolescents. How to Foster Resilience through Attachment, Self-Regulation, and Competency*. New York: The Guilford Press.
3. Bowlby, J. (1989) *The making and breaking of affectional bonds*. London: Tavistock / Routledge.
4. Bretherton, I. (1995) The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. V: Parke R., Ornstein P., Reiser J., Zahn-Waxler C. (ur.) *A Century of Development Psychology*, s. 431–71. Washington DC: American Psychological Association.
5. Burke, K. F. (2012) *How to Work Therapeutically with Children and Adolescents*. Manchester: The Manchester Institute of Psychotherapy.
6. Finkelhor, D. (2008) *Childhood Victimization. Violence, Crime, and Abuse in the Lives of Young People*. New York: Oxford University Press.
7. Forgash, C., Copeley, M. (2008) *Healing the Heart of Trauma and Dissociation with EMDR and Ego State Therapy*. New York: Springer Publishing Company, LLC.
8. Goodyear-Brown, P. (2012) *Handbook of Child Sexual Abuse. Identification, Assessment, and Treatment*. Hoboken: John Wiley&Sons, Inc.
9. Lyles, M. M., Children's Grief Education Association (2004) *Words that can help*. Dostopno prek: <http://childgrief.org/documents/WordsthatHelpandHurt.pdf>, 9. 5. 2014.
10. Martin, L. (2013) *Issues in Psychotherapy with Young People. Workbook and Resources. Quality Training UK*. Neobjavljeno gradivo.
11. Rutter, M., Rutter, M. (1993) *Developing Minds. Challenge and Continuity across the Life Span*. London: Penguin Books.
12. Stien, P. T., Kendall, J. (2004) *Psychological Trauma and the Developing Brain. Neurologically Based Intervention for Troubled Children*. New York: Routledge.
13. Sunderland, M. (2003) *Helping Children with Fear. A Guidebook*. Milton Keynes: Speechmark Publishing Ltd.
14. Štirn, M. (2010) Travmatski stres kot odziv na kaznivo dejanje: kaj lahko pričakujemo pri oškodovancih in žrtvah? *Pravosodni bilten* 31(3), s. 77–89.

15. Štirn, M. (2011) *Kako se lahko o neprijetnih stvareh pogovarjamo na varen, pozitiven način?* Ljubljana: ISA institut.
16. van der Kolk, B. A., McFarlane, A. C., Weisaeth, L. (2007) *Traumatic Stress. The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body and Society.* New York: The Guilford Press.
17. Waiss, M., Galle, I. (2001) *V labirintu spolnih zlorab. Delo z žrtvami, storilci in starši.* Ljubljana: Forma 7.

SKLOP 4:

Pristojnosti institucij

Katja Filipčič

Zakonodaja na področju preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji

159

Povzetek

Najpomembnejši korak v smeri sistemskega pristopa k obravnavanju nasilja v družini je Slovenija naredila s sprejemom Zakona o preprečevanju nasilja v družini. V njem je opredelila dolžnost vseh organov in organizacij, da pomagajo žrtvam nasilja v okviru svojih pristojnosti in da sodelujejo z drugimi organi. Nosilec primera je center za socialno delo, ki ustanovi multidisciplinarni tim, sestavljen iz predstavnikov oz. predstavnic različnih organov in organizacij, če oceni, da je v konkretnem primeru za zaščito žrtve potrebno izdelati načrt pomoči. Za učinkovito pomoč žrtvam slovenska zakonodaja določa dolžnost organov, posameznic in posameznikov, da centru za socialno delo in policiji posredujejo informacijo o zaznanem nasilju; kazenska zakonodaja določa tudi kazen za opustitev te dolžnosti. Za zagotovitev fizične varnosti žrtve nasilja v družini je v slovensko zakonodajo uveden ukrep prepovedi približanja, ki se lahko izreče kot kazenski ali civilni ukrep. Tudi za rešitev stanovanjskega vprašanja žrtev pozna naša zakonodaja več ukrepov. Po letu 1999 se je na nasilje v družini začela odzivati tudi kazenska zakonodaja, saj so takrat tudi lažje oblike nasilja postale pregonljive po uradni dolžnosti. Leta 2008 pa se oblikuje posebno kaznivo dejanje Nasilje v družini. Kazenskoopravni odziv pa mora upoštevati, da tradicionalni kazenski postopek povzroča sekundarno viktimizacijo in da je učinek kaznovanja omejen.

1. Sistemsko obravnavanje nasilja v Sloveniji

Sodobne družbe se zavedajo, da so spremembe zakonodaje za ustreznejše obravnavanje nasilja v družini ter nasilja nad ženskami in otroki izven družine potrebne, da pa bodo ukrepi učinkoviti, mora biti obravnavanje nasilja sistemsko. To pomeni, da ni dovolj, da se spremeni le en zakon, zgolj pristojnosti enega organa,

ampak da morajo biti spremembe nalog organov in ukrepi za varstvo žrtev (in obravnavanje povzročiteljev nasilja) usklajeni in dopolnjujoči.

Organi, ki imajo osrednjo vlogo pri obravnavanju deviantnih pojavov (njihovih povzročiteljev in žrtev) so socialnovarstveni in sodni organi. Njihove naloge so v zakonodaji jasno razmejene in izhodišča njihovega dela so različna. V javnosti je zaslediti nerazumevanje razlik v delovanju obeh, kar je pogosto vzrok za kritike odnosa policije in sodišč do žrtev.

Zato poudarjam temeljna izhodišča za delo teh dveh vrst organov:

(1) izhodišče dela socialnovarstvenih organov (pri nas so to centri za socialno delo – CSD), kadar izvajajo storitve in ne javna pooblastila,²⁷ je *verjeti*. Gre za pristop zavestne pristranskosti.²⁸ Cilj obravnavanja posameznika oz. posameznice je psihična pomoč, njegovo / njeno opolnomočenje, obravnavane osebe se prostovoljno vključujejo v obravnavo, njihov tretman je časovno nedoločen, predmet obravnave pa je nasilen odnos (ne zgolj konkreten dogodek) in iskanje dolgoročnih rešitev. Te institucije s svojim delovanjem ne posegajo v pravice (domnevnega) povzročitelja nasilja. Poleg CSD velja povedano tudi za nevladne organizacije (NVO),²⁹ vzgojno-izobraževalne institucije, zdravstvene organizacije in vse druge, ki na različne načine pomagajo žrtvam.

(2) Policija, tožilstvo in sodišče lahko z izvrševanjem svojih pooblastil bistveno posežejo v življenje posameznika – povzročitelja nasilja tako, da mu omejuje temeljne

²⁷Poleg socialnovarstvenih storitev izvajajo CSD tudi javna pooblastila in vloga posameznika oz. posameznice je pri tej dejavnosti drugačna kot v okviru storitev. Javna pooblastila nalagajo CSD oblastno ravnanje za urejanje določenih razmerij med posamezniki in posameznicami, statusa posameznika oz. posameznice in njegovih / njenih dolžnosti. Pri tem je CSD vezan na formalna postopkovna pravila, določena v Zakonu o splošnem upravnem postopku. Medtem ko se lahko CSD pri izvajanju storitev postavi v položaj »neutrnega razsodnika, mora med izvajanjem upravnih postopkov aktivno zastopati tiste, o katerih koristi odloča« (Stefanoski, 2007: 10). Zato v teh postopkih ugotavlja dejstva in preverja izjave posameznikov in posameznic.

²⁸Socialno delo z ženskami, žrtvami nasilja v družini, izhaja danes iz načel feminističnega pristopa, med katerimi je temeljno naslednje: verjeti je treba zgodbi ženske, ki doživlja nasilje, jo opogumljati in biti na njeni strani (Bezenšek Lalič, 2009: 34). To pa velja le, ko CSD obravnava žensko kot uporabnico socialnovarstvenih storitev, saj zaradi narave teh storitev izjav njihovih uporabnikov in uporabnic ne preverja, ampak sprejme njihovo interpretacijo stiske. Cilj delovanja CSD namreč v takšnih primerih ni oblastno odločanje, ki bi zahtevalo ugotavljanje in preverjanje dejstev, potrebno pa izdajo odločbe. Namesto tega izjave »uporablja za prepoznavanje logike ter dinamike stisk in težav, v katerih je uporabnik, ter kot gradivo za rekonstrukcijo problemskega položaja v položaj, ki omogoča razreševanje stisk«. (Stefanoski, 2007: 10)

²⁹Delovanje nevladnih organizacij na področju nasilja v družini je »nepogrešljivo, saj s svojim delovanjem dopolnjujejo delovanje organov in organizacij in so praviloma tiste, ki zagotavljajo namestitve v varnih hišah, organizirajo anonimne telefonske linije za pomoč žrtvam in so prve začele razvijati tudi posebne programe za obravnavanje nasilnežev«. (Filipčič, 2008: 57)

človekove pravice (pravica do svobode gibanja, prostosti, družinskega življenja...). Spoštovanje načel pravne države zahteva, da so takšni posegi dopustni le, če oseba izpolni zakonske znake kaznivega dejanja in če nepristranski organ ugotovi, da je oseba storila dejanje, kot je opisano v pravni definiciji. Zato so sodni (in policijski) postopki zelo formalni in prežeti s procesnimi pravili za zaščito pravic osumljenca, trajanje postopkov je zato tudi daljše. Poleg tega je predmet obravnavanja posamičen nasilen dogodek in ne kompleksen nasilen odnos med partnerjema. Temeljna vloga žrtve je zato v kazenskem postopku zreducirana na vlogo priče (žrtev postane pomembno *dokazno sredstvo*), njeno izjavo je treba preverjati in dopolnjevati z drugimi dokazi. Zaradi takšne vloge doživlja žrtev nove travme, kar poimenujemo z izrazom *sekundarna viktimizacija*.³⁰

Slovenija je začela graditi sistemski pristop do nasilja šele po letu 2008, ko je bil sprejet Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). Ta zakon pa je iz pestrega in obsežnega spektra nasilnih ravnanj zajel le različne oblike nasilja v družini zaradi specifičnih lastnosti te vrste nasilja (ko povzročitelj nasilja zlorablja intimen odnos z žrtvijo), zaradi potrebe po posebnem varstvu žrtev zaradi njihove ranljivosti in poudarjanja, da ne gre za zasebni, ampak družbeni problem. Če povzročitelj nasilja in žrtev nista družinska člana, organi in organizacije niso zavezani k ravnanju po tem zakonu. Takšne so npr. situacije, ko je ženska žrtev spolnega napada s strani (ne) znanca, če je žrtev različnih oblik nasilja na delovnem mestu ali če je otrok žrtev spolnega napada s strani učitelja oz. učiteljice ali drugih oseb. Obravnavanje nasilja nad otroki in ženskami izven družine torej še ni bilo deležno pozornosti v takšni meri, da bi bilo mogoče govoriti o sistemskem pristopu pri obravnavanju nasilja nad njimi. Tudi za njihovo zaščito v navedenih situacijah so bili sprejeti nekateri ukrepi, ki pa bi bili učinkovitejši, če bi bili umeščeni v celovit sistem pomoči. V nadaljevanju se bom osredotočila na zakonodajo, ki zagotavlja pomoč žrtvam nasilja v družini, navedla pa tudi temeljne značilnosti kaznovalnega pristopa, ki naj bi s kaznovanjem zmanjševal nasilje v družini.

³⁰Različnost navedenih pristopov skuša sodobno kazensko pravo vsaj deloma premostiti tudi z ukrepi za zmanjšanje sekundarne viktimizacije (posebna določila o pričanju, oblike kazenskega pregona, sodelovanje z *nerepresivnimi* institucijami). Trditev, da kazenski postopek bolj zanimajo pravice storilca kot pravice žrtve, drži, vendar to ne more biti očitek, ker logično sledi iz namena tradicionalnega kazenskega postopka – kaznovanje storilca ob ugotovljeni krivdi.

2. Zakon o preprečevanju nasilja v družini kot sistemski zakon

2.1. Opredelitev nasilnih dejanj in načelo sorazmernosti

ZPND opredeljuje različne oblike nasilja v družini. Organi, ki so dolžni nuditi pomoč žrtvam, torej izhajajo iz te opredelitve. Ne more pa biti opredelitev nasilja iz ZPND temelj za kaznovanje storilca v kazenskem postopku; kazenska zakonodaja za ta namen posebej opredeljuje, kdaj je nasilje v družini kaznivo dejanje.

Oblike nasilja so v ZPND splošno opredeljene z njihovimi temeljnimi značilnostmi.³¹ Zaradi raznolikosti ravnanj, ki sodijo v različne oblike nasilja, zakonski tekst ne more izčrpno naštetih vseh možnih posamičnih dejanj. Strokovnim delavcem in delavkam mora takšna (neizogibno splošna) opredelitev služiti kot temeljni okvir za odločitev, ali je v posameznem primeru podano nasilje. Trem, že dlje časa poznanim in prepoznanim oblikam nasilja pri nas (fizično, spolno, psihično) zakon dodaja še dve obliki, ki se kot samostojni obliki nasilja poudarjata v strokovni literaturi šele v zadnjih dveh desetletjih. To je ekonomsko nasilje in zanemarjanje dolžne skrbi. Žrtve slednjega so najpogostejše otroci, starejši in invalidni družinski člani in članice.

ZPND izrecno določa (5. člen), da morajo organi in organizacije pri obravnavi konkretnih primerov nasilja ukrepe prilagoditi stopnji ogroženosti žrtve. Takšno načelo sorazmernosti je potrebno zato, ker so opredelitve oblik nasilja v družini zelo široke in zajemajo tako primere življenjske ogroženosti, kot tudi le enkratno uporabo nasilja manjše intenzivnosti (npr. že ena žaljivka, izrečena partnerju, predstavlja obliko psihičnega nasilja). Načelo sorazmernosti je eno temeljnih načel ZPND in zasleduje dva pomembna cilja: (1) zavezuje državne organe, da ustrezno zaščitijo žrtve pred nasiljem, (2) poleg tega pa (ob široki opredelitvi nasilja v

³¹ 3. člen ZPND: »(1) Nasilje v družini (v nadaljnjem besedilu: nasilje) je vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje družinskega člana iz 2. člena tega zakona (v nadaljnjem besedilu: žrtve) ne glede na starost, spol ali katerikoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročiteljice oziroma povzročitelja nasilja (v nadaljnjem besedilu: povzročitelj nasilja). (2) Fizično nasilje je vsaka uporaba fizične sile, ki pri družinskem članu povzroči bolečino, strah ali ponižanje, ne glede na to, ali so nastale poškodbe. (3) Spolno nasilje so ravnanja s spolno vsebino, ki jim družinski član nasprotuje, je vanje prisiljen ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njihovega pomena. (4) Psihično nasilje so ravnanja, s katerimi povzročitelj nasilja pri družinskem članu povzroči strah, ponižanje, občutek manjvrednosti, ogroženosti in druge duševne stiske. (5) Ekonomsko nasilje je neupravičeno nadzorovanje ali omejevanje družinskega člana pri razpolaganju z dohodki oziroma upravljanju s premoženjem, s katerim družinski član samostojno razpolaga oziroma upravlja ali neupravičeno omejevanje razpolaganja oziroma upravljanja s skupnim premoženjem družinskih članov. (6) Zanemarjanje je oblika nasilja, kadar oseba opušča dolžno skrb za družinskega člana, ki jo potrebuje zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, razvojnih ali drugih osebnih okoliščin.«

družini) postavljajo istim organom meje pri poseganju v zasebnost posameznikov in posameznic oziroma njihove medsebojne odnose.

Poleg načela sorazmernosti ukrepanja pa ZPND poudarja tudi načelo koristi žrtve (5. člen). Vsi organi in organizacije morajo pri obravnavanju vedno zasledovati korist žrtve. Žrtev zaradi odnosa podrejenosti in psihične odvisnosti od povzročitelja nasilja ni vedno sposobna izraziti svojih pričakovanj do organov in organizacij, zato je njihova naloga, da ji predlagajo, kaj bi bilo v njeno korist.

2.2. Dolžnost ravnanja

ZPND določa dolžnost pomagati žrtvi vsem organom in organizacijam, ki se v okviru svojega delovanja srečajo z žrtvami. Ti organi so: državni organi, nosilci javnih pooblastil, izvajalci javnih služb in organi lokalnih skupnosti. Poleg njih so dolžne nuditi pomoč žrtvam tudi NVO, seveda v okviru svojih programov, ki jih izvajajo. Zaradi navedene določbe nobena od naštetih organizacij ne more trditi, da v okviru svojih pristojnosti in področja delovanja ni pristojna za pomoč žrtvam in žrtve napotiti po pomoč k drugi. Prelaganje odgovornosti na druge organizacije ni dopustno.

2.3. Prednostno obravnavanje

Ključnega pomena pri nujenju pomoči žrtvam je hitrost pri ukrepanju pristojnih organov in organizacij. Raziskave v tujini kažejo, da je povprečna doba zlorabljanja, preden odrasla žrtev poišče pomoč, sedem let (Johnson, 1995: 101–126). Takšno odločitev praviloma sprejme, ko je njena varnost resno ogrožena, zato takrat potrebuje takojšnjo pomoč. Hitrost ukrepanja pa ni potrebna le zaradi njene varnosti, ampak tudi zato, da žrtev ne izgubi zaupanja v učinkovitost delovanja organov in organizacij in da povzročitelj nasilja prejme jasno sporočilo, da država njegovega ravnanja ne dopušča. Noben organ in organizacija (razen nekaterih NVO) ni ustanovljena z izključnim namenom pomagati žrtvam nasilja v družini. To pomeni, da je obravnavanje nasilja v družini le ena izmed njihovih številnih nalog. Zato je ZPND jasno določil, da morajo primere nasilja obravnavati prednostno pred ostalimi nalogami, ki so jih sicer dolžne izvajati.

2.4. Sodelovanje organov in organizacij

Multi-institucionalni (ki pomeni hkrati tudi multidisciplinarni) pristop se je razvil v evropskih zakonodajah konec 80-ih in v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja. Spodbujale so ga NVO, ki so kritizirale razdrobljenost pomoči različnih državnih organov in organizacij. Multidisciplinarni pristop predstavlja skupno delovanje, ki

zajema tako državne kot tudi NVO. Cilj je oblikovati koordiniran (in zato učinkovit) pristop k obravnavanju nasilja v družini. ZPND določa obveznost sodelovanja organov in organizacij ter NVO na naslednji način:

2.4.1. Medsebojno obveščanje in posredovanje podatkov centrom za socialno delo

Temelj sodelovanja je medsebojno obveščanje organov in organizacij, ki izvejo za nasilje v družini. Ta pa se ne izčrpa s prijavo primerov CSD in / ali policiji, kot je določeno v 6. členu. Zajema tudi obveščanje o vseh načrtovanih in že izvedenih ukrepih za pomoč žrtvam z namenom njihovega usklajevanja. Način pretoka informacij je določen v podzakonskih aktih. Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (pravilnik o sodelovanju) v 4. členu določa: »Vsi organi so ob zaznavi nasilja v družini dolžni v štiriindvajsetih urah od seznanitve z okoliščinami obvestiti CSD.« Poleg tega določa, kako se informacija o nasilju posreduje in kaj mora vsebovati ter zavezuje CSD, da v petih dneh obvesti organ, ki je posredoval obvestilo o zaznavi nasilja, o opravljenih aktivnostih.

2.4.2. Ustanovitev multidisciplinarnih timov in sodelovanje pri pripravi načrta pomoči

Pri obravnavi nasilja v družini najprej skozi storitev prve socialne pomoči (PSP)³² CSD opravi prvi pogovor s člani in članicami družine z namenom ugotovitve konkretnih dejstev, pridobitve prvih informacij ter ugotavljanja socialne problematike posameznika oz. posameznice in družine. Če CSD ob tem ugotovi, da obstaja sum, da gre za nasilje v družini, takoj prične z obravnavo tako žrtve kot tudi povzročitelja nasilja, predvsem pa mora posvetiti posebno pozornost mladoletnim članom in članicam družine. CSD izvaja pogovore z žrtvijo in povzročiteljem nasilja obvezno ločeno (Murgel, 2011). CSD izdelava oceno ogroženosti in če oceni, da je potrebno pripraviti načrt pomoči, skliče multidisciplinarni tim (MDT). Načrt pomoči vsebuje naloge različnih organov in organizacij, dogovorjenih in usklajenih na MDT. CSD zato k sodelovanju na MDT pozove tiste organe, organizacije ter NVO, ki bodo lahko s konkretnim delom in sodelovanjem pomagali žrtvi. Gre torej za konkretne strokovnjake in strokovnjakinje različnih organov, ki bodo na svojih

³²PSP je opredeljena v 12. členu Zakona o socialnem varstvu, ki jo opredeljuje kot storitev, ki obsega pomoč pri prepoznavanju in opredelitvi socialne stiske in težave, oceno možnih rešitev ter seznanitev upravičenca oz. upravičenke o vseh možnih oblikah socialno varstvenih storitev in dajatev, ki jih lahko posameznik oz. posameznica uveljavi ter o obveznostih, ki so povezane z oblikami storitev in dajatev, kakor tudi seznanitev upravičenca oz. upravičenke o mreži in programih izvajalcev, ki nudijo socialno varstvene storitve in dajatve.

področjih zagotavljali izvajanje dela načrta pomoči, kot bo na MDT sprejet (Murgel, 2010: 119–121). CSD je sodeloval z drugimi organizacijami že pred sprejemom ZPND, vendar noben pravni akt CSD ni zavezoval k sodelovanju in tudi nikjer ni bila določena dolžnost drugih organov, da morajo sodelovati s CSD. ZPND izrecno nalaga odgovornim osebam organov in organizacij, da so na poziv CSD dolžne zagotoviti sodelovanje predstavnikov in predstavnic organov in organizacij (2. odstavek 12. člena). Kljub takšni določbi v praksi še prihaja do težav pri oblikovanju MDT, vendar so te bistveno manjše kot pred sprejemom zakonske dolžnosti navedenega sodelovanja.

MDT za obravnavo nasilja v družini so za vsak primer drugače oblikovani. Podatki za leto 2010 kažejo, da so člani MDT (poleg strokovnih delavcev in delavk CSD) predstavniki in predstavnice policije, sledijo jim predstavniki in predstavnice šolstva, zdravstva in NVO, bistveno redkeje pa CSD pozove k sodelovanju tudi tožilstvo in lokalno skupnost. (Murgel, 2011)

3. Dolžnost prijave nasilja v družini

3.1. Obveščanje centra za socialno delo

CSD lahko pomaga le tistim žrtvam, za katere izve. Vedenje o doživljanju nasilja pa lahko pride do CSD na različne načine: sama žrtev pride po pomoč na CSD, obvestilo prejme od drugih oseb ali od organizacij. V nadaljevanju je prikazana zakonska ureditev dolžnosti prijavljanja centrom za socialno delo.

3.1.1. Žrtev je polnoletna oseba

ZPND v 6. členu k obveščanju CSD zavezuje organe in organizacije, ne pa tudi posameznikov in posameznic. Obvestilo je treba podati takoj. Pravilnik o sodelovanju pojasnjuje, da *takoj* pomeni v 24 urah. ZPND pozna eno izjemo, ko dolžnosti prijave ni. To je kadar žrtev prijavi izrecno nasprotuje in ne gre za kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti. Na ta način je ZPND priznal avtonomijo žrtve pri odločanju o tem, ali naj se njena izkušnja z nasiljem razkrije, vendar pa jo je omejil na lažje oblike nasilja, ko gre torej za kaznivo dejanje, ki se preganja na zasebno tožbo ali predlog. Katere oblike nasilja so to, bo pojasnjeno v nadaljevanju. Naj pa že na tem mestu poudarim, da je Kazenski zakonik (KZ-1) leta 2008 bistveno zožil krog takšnih kaznivih dejanj.

3.1.2. Žrtev je otrok

Zakon o socialnem varstvu je že leta 1992 v 91. členu določil, da morajo organi, zavodi ter druge organizacije, ki pri svojem delu ugotovijo ogroženost otroka, mladoletnice oz. mladoletnika ali osebe, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost, o tem obvestiti CSD. ZPND pa je naložil dolžnost prijave tudi posameznikom in posameznicam z določbo, da je *vsakdo* dolžan prijaviti nasilje CSD. Posebej je izpostavil, da se zaposleni v zdravstvenih³³ in vzgojno-izobraževalnih zavodih ne morejo sklicevati na varovanje poklicne skrivnosti kot razlog za opustitev prijave. Strokovni delavci in delavke pa morajo upoštevati širšo opredelitev nasilja v družini, če je v takšni družini prisoten otrok. Če npr. partner pretepa partnerko, ni pa nasilen do otroka, je po ZPND tudi otrok žrtev njegovega nasilja in kljub morebitnemu nasprotovanju partnerke – otrokove matere je takšen primer v skladu z 2. odstavkom 6. člena ZPND potrebno prijaviti zaradi varovanja koristi otroka.

3.2. Prijava policiji

ZPND določa dolžnost prijave policiji le, kadar je žrtev nasilja otrok, in k prijavi zavezuje posameznike in posameznice in ne organizacije. Tudi za opustitev tovrstne prijave ZPND ne določa sankcij. Določene pa so v KZ-1 v okviru kaznivega dejanja Opustitev ovadbe kaznivega dejanja ali storilca iz 281. člena. Pri tem ni pomembno ali je bil žrtev kaznivega dejanja otrok ali polnoletna oseba. Bistvena je teža dejanja, kot jo preko kazni določa KZ-1. Dolžnost prijave je strožja, če gre za uradno osebo,³⁴ saj ji grozi kazen za opustitev prijave že lažjih kaznivih dejanj. Tako določena dolžnost prijavljanja posameznikov in posameznic je v kazenski zakonodaji določena že nekaj desetletij.

³³Takšna ureditev je tudi v skladu s priporočili Svetovnega zdravniškega združenja, ki je leta 1984 sprejelo Deklaracijo o slabem ravnanju in zanemarjanju otrok. Glede dolžnega ravnanja zdravnikov in zdravnic določa: »Če zdravnik sumi, da gre za primer slabega ravnanja z otrokom, mora nemudoma: (1) o tem obvestiti pristojne službe, (2) hospitalizirati otroka, ki je zaradi slabih posledic ravnanja potreben zdravstvene oskrbe že med ugotavljanjem njegovega splošnega stanja, (3) o diagnozi obvestiti starše, o poškodbah, ugotovljenih pri otroku, pa socialno službo.«

³⁴V skladu z interpretacijo 99. člena KZ-1 ima status uradne osebe socialna delavka oz. delavec in ravnateljica oz. ravnatelj šole, direktorica oz. direktor zdravstvene institucije, nima pa tega statusa učiteljica oz. učitelj, zdravnica oz. zdravnik, strokovnjakinja oz. strokovnjak v NVO.

TABELA 2: *Dolžnost prijave po kazenski zakonodaji (kaznivo dejanje Opustitev prijave kaznivega dejanja in storilca po 281. čl. KZ-1)*

Predpisana kazen za kaznivo dejanje	Dolžnost prijave	
	Za vsakogar	Za uradno osebo
Manj kot tri leta	-	-
Tri leta ali več	-	✓
Najmanj petnajst let	✓	✓

Ostaja še pomembno vprašanje, katere oblike nasilja v družini so zajete v kaznivih dejanjih, za katere je predpisana kazen tri leta ali več. O tem podrobneje v poglavju o inkriminiranju nasilja v družini. Zaenkrat se zadovoljimo s poenostavljeno ugotovitvijo, da v to skupino kaznivih dejanj sodi velika večina nasilnih ravnanj nad otroki in manjši, vendar še vedno velik del nasilnih ravnanj zoper polnoletne družinske članice oz. člane.

4. Pomoč žrtvi pri reševanju stanovanjskega vprašanja

4.1. Dodelitev neprofitnega stanovanja po Stanovanjskem zakonu

Žrtve nasilja v družini težko zapustijo nasilnega partnerja, razlogi pa so številni.³⁵ Med njimi ima pomembno vlogo stanovanjsko vprašanje. Posluh za ta problem je že leta 2003 pokazal takrat sprejeti Stanovanjski zakon (SZ-1). Za razliko od prejšnjega zakona, ki je urejal to področje, je ukinil socialna stanovanja kot posebno kategorijo, ohranil in spremenil dodelitev neprofitnih stanovanj. Zakon vsebuje obsežen člen o oddajanju neprofitnega stanovanja, česar prejšnji zakon ni vseboval in med kriteriji za dodelitev našteva tudi socialne razmere (6. odstavek 87. člena). Ravno težke socialne razmere pa so tiste, v katerih se znajdejo žrtve nasilja v družini, ki zapustijo nasilnega partnerja.

Ministrstvo za okolje in prostor je za izpeljavo javnih razpisov sprejelo Pravilnik o dodeljevanju neprofitnih stanovanj v najem, kot mu je to naložil SZ-1. Ta pravilnik posveča posebno pozornost reševanju stanovanjskega vprašanja žrtev nasilja v družini na naslednji način:

→ žrtve nasilja v družini lahko sodelujejo na razpisih za neprofitna stanovanja v kraju začasnega prebivališča (kar je izjema od splošnega pravila, da lahko oseba zaprosi za stanovanje le v občini stalnega prebivališča). Določba 2. odstavka 3. člena pravilnika določa: »Žrtve nasilja v družini z začasnim bivanjem v materinskih

³⁵Več o tem glejte npr. Filipčič, 2000.

domovih in zatočiščih oz. varnih hišah, zavetiščih, centrih za pomoč žrtvam kaznivih dejanj, lahko sodelujejo na razpisu za oddajo neprofitnih stanovanj tudi v kraju začasnega bivališča.»

→ Med možnimi prednostnimi kategorijami pri dodelitvi neprofitnega stanovanja izrecno našteva tudi žrtve nasilja v družini (6. člen pravilnika). Najemodajalci in najemodajalke pa so tisti, ki pri konkretnem razpisu opredelijo prednostne kategorije. Ker ni opravljene analize razpisov za oddajo neprofitnih stanovanj, tudi ne vemo, v kolikih primerih so bila neprofitna stanovanja oddana žrtvam nasilja v družini kot prednostni kategoriji na razpisu.

Dodelitev neprofitnega stanovanja v najem rešuje stanovanjsko vprašanje dolgoročno, saj mora biti najemna pogodba za neprofitno stanovanje sklenjena za nedoločen čas (1. odstavek 90. člena ZS-1). Slovenska zakonodaja pa pomaga žrtvam pri reševanju tega eksistenčnega vprašanja tudi z začasnimi ukrepi, opisanimi v nadaljevanju.

4.2. Prepustitev stanovanja v skupni uporabi po ZPND

Prepustitev stanovanja žrtvi je ukrep, ki je uveden v naš pravni sistem leta 2008 z ZPND (21. člen). O ukrepu odloča sodišče v nepravdnem postopku na predlog žrtve. Za izrek ukrepa morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji:

- žrtev in povzročitelj nasilja živita v skupnem gospodinjstvu in imata stanovanje v skupni uporabi,
- povzročitelj nasilja je žrtev telesno poškodoval ali ji je prizadejal škodo na zdravju ali je drugače posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebne pravice,
- žrtev vloži predlog v roku treh mesecev od nasilnega dogodka.

Namen ukrepa je, da se prepreči, da bi se žrtev zaradi varnosti morala izseliti iz skupnega stanovanja in si torej iskati drugo primerno stanovanje. Če sodišče ugodí predlogu žrtve, mora povzročitelj nasilja žrtvi prepustiti stanovanje v izključno uporabo za največ šest mesecev, na predlog žrtve pa lahko sodišče podaljša navedeni ukrep še za šest mesecev. Pogoj za njegovo podaljšanje pa je, da si žrtev kljub skrbnemu prizadevanju ni uspela najti drugega ustreznega bivalnega prostora.

Raziskave v tujini kažejo, da so ukrepi, ki jih mora sodišču predlagati sama žrtev, bistveno pogostejše izrečeni, če ima žrtev zagotovljeno pravno pomoč – njena vloga je bolj pripravljena (ustrezni dokazi so že priloženi), bolj argumentirana, redkeje postane žrtev pasivna sredi postopka in umakne vlogo. Tudi priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope o nasilju nad ženskami v družini, *Recommendation 1582* (2002), poziva članice Sveta Evrope, da žrtvam zagotovijo

brezplačno pravno svetovanje in pomoč. Ni torej bistven finančni položaj žrtve, ampak samo dejstvo, da je žrtev nasilja, ki ga država želi zmanjšati oz. omejiti. Zagotavljanje brezplačne pravne pomoči (sodelovanje odvetnika oz. odvetnice, ki ga / jo plača država) je nedvomno pomemben mehanizem za doseg tega cilja. Ni dovolj, da država zagotovi ustrezne sodne postopke, v katerih lahko žrtev ureja nastale življenjske razmere, ampak mora upoštevati, da je žrtev prava neuka, poleg tega pa v posebnem psihičnem stanju negotovosti, prestrašenosti in občutku nemoči. In ravno to so razlogi, ki terjajo od države, ki obsoja nasilje v družini, da takšno stališče izkaže tudi v povsem konkretni pomoči žrtvi – zagotavljanju finančnih sredstev za pravno pomoč.

ZPND posebej ureja vprašanje brezplačne pravne pomoči za žrtve nasilja v družini (25. člen), vendar le za primere, ko žrtve vlagajo predloge na sodišče za izrek ukrepov, ki jih določa ta zakon. In med njimi je (poleg zahteve za odreditev prepovedi približevanja) prepustitev stanovanja v skupni uporabi. Področje brezplačne pravne pomoči je v Sloveniji urejeno s posebnim Zakonom o brezplačni pravni pomoči, ki pa temelji izključno na finančnem stanju prosilca oz. prosilke. ZPND pa kot kriterij za dodelitev brezplačne pravne pomoči določa ogroženost žrtve in ne njeno premoženjsko stanje (23. člen). Stopnjo ogroženosti (in s tem upravičenje do brezplačne pravne pomoči) sodišče, ki odloča o brezplačni pravni pomoči, ugotavlja preko ocene ogroženosti, ki jo izdela CSD.

4.3. Stanovanjsko varstvo za čas trajanja razveznega postopka po Zakonu o pravnem postopku

Zakon o pravnem postopku omogoča sodišču izdajo začasne odredbe o izselitvi drugega zakonca iz skupnega stanovanja, če je to potrebno za preprečitev nasilja (411. člen). Glede na naravo in namen začasne odredbe pa učinkuje le za čas trajanja zakonskega spora (in torej ni mogoča tudi po razvezi).

4.4. Stanovanjsko varstvo v primeru nasilja ob razvezi

Ob razvezi je zaradi spremenjenih pravnih razmerij med zakoncema potrebno odločiti tudi o uporabi skupnega stanovanja, ne glede na obstoj nasilja med zakoncema. Po ZPND pa je nasilje okoliščina, ki jo naj sodišče upošteva pri sprejemu odločitve o uporabi skupnega stanovanja po razvezi. Po 22. členu lahko zakonec, ki je bil žrtev nasilja ali so bile žrtve nasilja njegovi otroci, od zakonca – povzročitelja nasilja ob razvezi zahteva prepustitev stanovanja, v katerem sta v času trajanja zakonske zveze živela skupaj, če bi bila sicer žrtev upravičena le do dela stanovanja. Če po splošnih

pravilih žrtev ne bi bila upravičena do dodelitve niti dela stanovanja, ne more zahtevati prepustitev stanovanja v izključno uporabo v okviru 22. člena ZPND.

Navedena določba je namenjena varstvu zakonca – žrtvi nasilja in varstvu koristi otrok, če so bili oni žrtve nasilja s strani drugega zakonca. Smisel ukrepa je preprečiti, da bi se nasilje nad zakoncem ali otroki nadaljevalo tudi po razvezi. Ukrep je časovno omejen na dobo šest mesecev, ZPND pa dopušča, da ga sodišče na predlog žrtve podaljša še za največ šest mesecev.

5. Prepoved približevanja žrtvi

Slovenska zakonodaja pozna več oblik prepovedi približevanja povzročitelja nasilja žrtvi, ki se vsebinsko sicer ne razlikujejo, za njihov izrek pa so pristojni različni organi v različnih postopkih. Kratko povzemam značilnosti teh prepovedi in njihove zakonske osnove:

- novela Zakona o kazenskem postopku (ZKP) iz leta 1999 je uvedla alternative priporu, med katerimi je tudi prepoved približanja določenemu kraju ali osebi (195. a člen ZKP). Ta ukrep ni vezan le na določena kazniva dejanja ali na primere, ko sta storilec in žrtev v določenem razmerju. Je pa v praksi pogosto uporabljen v primerih nasilja v družini, kjer sodišče oceni, da so zaradi ponovitvene nevarnosti izpolnjeni pogoji za pripor, da pa je mogoče isti namen doseči tudi z manj represivnim ukrepom, to je s prepovedjo približevanja žrtvi. V primeru kršitve prepovedi lahko sodišče povzročitelju nasilja izreče pripor.
- Leta 2003 je novela Zakona o policiji uvedla možnost, da policisti oz. policistke odredijo prepoved približevanja določenemu kraju oziroma osebi v tistih primerih nasilja v družini, ki predstavljajo prekršek. Policisti oz. policistke izrečejo prepoved približevanja za 48 ur, preiskovalni sodnik oz. sodnica pa lahko prepoved podaljša do skupnega trajanja 10 dni. Navedeni ukrep se lahko izreka od 26. 9. 2004, ko je stopil v veljavo Pravilnik o prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi. Od novele Zakona o policiji iz leta 2006 pa je mogoče izreči prepoved približevanja ne samo za prekrške z elementi nasilja, ampak tudi za nasilna kazniva dejanja. Izrek prepovedi določa tudi Zakon o nalogah in pooblastilih policije, ki je leta 2013 nadomestil Zakon o policiji. V letu 2005 je policija izrekla 152 prepovedi približevanja, v letu 2009 pa že 1120. Po tem letu je število izrečenih ukrepov v upadu – leta 2012 je bilo izrečenih 894 ukrepov. Tabela 3 prikazuje število izrečenih ukrepov v posamičnem letu. Pri tem je treba poudariti, da so pogosti primeri, ko povzročitelj izvaja nasilje nad več družinskimi članicami in člani (npr. nad partnerko in otrokom), zato mu policija z odredbo (torej z enim ukrepom) prepove, da bi se na določeno

razdaljo približal več žrtvam, ki jih poimensko navede v izrečeni odredbi. Število žrtev, ki jih je policija z izrečenimi ukrepi zaščitila pred nasiljem, je zato bistveno večje od števila izrečenih ukrepov v Tabeli 3.³⁶ Če povzročitelj nasilja krši tako izrečeno prepoved, se ga denarno kaznuje, če odrejeno prepoved ponovno krši, pa ga policija pridrži (oblika odvzema prostosti) do 12 ur.

→ Prepoved približevanja pa je določil tudi ZPND v 19. členu (prepovedi zaradi nasilnih dejanj). Po tem zakonu prepoved izreče sodišče v nepravdnem postopku na predlog žrtve (pri tem ima žrtev pravico do brezplačne pravne pomoči). V primeru kršitve odrejene prepovedi približevanja se storilca lahko prisiljuje k njenemu spoštovanju po pravilih izvršilnega postopka (izrek denarne kazni).

Za lažjo ponazoritev prepovedi približevanja po različnih zakonih sem njihove temeljne značilnosti predstavila v spodnji tabeli (Tabela 3).

TABELA 3: Primerjava temeljnih značilnosti prepovedi približevanja po različnih zakonih

Pravna podlaga	Kdo predlaga izrek prepovedi	Kdo odredi ukrep	Trajanje	Posledice kršitve
Zakon o kazenskem postopku	državni tožilec oz. tožilca	preiskovalni sodnik oz. sodnica	dokler ni končan kazenski postopek, največ pa 2 leti in 3 mesece	odreditev pripora
Zakon o nalogah in pooblastilih policije	policija ga izda po uradni dolžnosti	policist oz. policistka za 48 ur, podaljšanje preiskovalni sodnik oz. sodnica	do 70 dni	denarna kazen, pridržanje
Zakon o preprečevanju nasilja v družini	žrtev nasilja	sodnik oz. sodnica v nepravdnem postopku	do 1 leta	denarna kazen

Temeljni namen prepovedi približevanja je žrtvi zagotoviti varnost v času trajanja tega ukrepa. Ukrep prepovedi približevanja najpogosteje izreka policija.

Ukrep, za izrek katerega je pristojna policija, pa ima poleg navedenega še en pomemben cilj, to je omogočiti CSD in NVO *vstop v družino* z namenom nudenja pomoči žrtvi. Zakon o nalogah in pooblastilih policije v 60. členu določa: »O izrečenem ukrepu policija takoj obvesti krajevno pristojni center za socialno delo, ki oškodovanca seznaniti z organizacijami, ki so mu na voljo za materialno in nematerialno pomoč in mu na njegovo željo omogoči stik s takšno organizacijo.«

³⁶V Tabeli 8 na str. 195 tega priročnika najdete podatek o številu žrtev v primerih izreka prepovedi približevanja s strani policije.

S tem je uzakonjeno proaktivno svetovanje žrtvam nasilja. Žrtev je sicer tista, ki pokliče na pomoč policijo, praviloma zaradi strahu pred povzročiteljem nasilja ob konkretnem dogodku, ker potrebuje fizično varnost. Socialne službe pa ne čakajo, da bi te žrtve naredile še en korak in pri njih poiskale pomoč, ampak svojo pomoč žrtvi predstavijo in ponudijo.

TABELA 4: *Izrečeni ukrepi prepovedi približevanja po Zakonu o policiji*³⁷

Leto	Število izrečenih ukrepov
2005	152
2006	281
2007	504
2008	556
2009	1.121
2010	1.080
2011	1.031
2012	894

6. Kazenskopravno obravnavanje nasilja v družini

Tako pri nas kot v številnih drugih državah opažamo *eksplozijo* številnih zakonskih sprememb na področju obravnavanja nasilja v družini, kjer imajo posebno mesto spremembe kazenske zakonodaje. Kazenska zakonodaja ima pomemben simbolni pomen, saj s kaznovanjem povzročiteljev nasilja država najodločneje obsodi nasilje v družini. Spremembam kazenske zakonodaje pa botruje tudi (zmotno) prepričanje, da lahko kaznovanje bistveno vpliva na obseg določenega pojava. Kazenskopravno obravnavanje je deležno tudi nekaterih kritik:

(1) kaznovanje nima takšnega učinka, kot ga pričakuje javnost. Številne tuje raziskave so skušale potrditi, da dosledno kazenskopravno obravnavanje povzročiteljev nasilja in visoke kazni zmanjšujejo nasilje v družini, vendar ni bila ugotovljena statistično pomembna povezava med obsegom nasilja in strogimi kaznimi ali pa je bil zastraševalni učinek le kratkotrajen.³⁸ Nekaterе študije pa so pokazale, da so povzročitelji nasilja različno dovzetni za učinke kaznovanja. Na povzročitelje nasilja bolj odvrčevalno od formalne kazni deluje pričakovan odziv okolja na njihovo

³⁷ Podatki so za vsako leto posebej objavljeni v letnih poročilih policije, dostopnih na spletni strani <http://www.policija.si/index.php/statistika/let-na-porocila>.

³⁸ Sherman, 1992a; Sherman, 1992b; Fagan, 1996; Davis in Smith, 1995.

kazenskopravno obravnavanje – obsojanje širše družine, prijateljev in prijateljic, izguba partnerja oz. partnerke, izguba službe.

(2) Temeljna prizadevanja feminističnih gibanj od sedemdesetih let dalje so bila usmerjena v utrjevanje prepričanja, da mora nasilje v družini iz zasebnega postati družbeni problem (in zato se mora država nanj odzivati s svojim represivnim aparatom).³⁹ Pri tem mora žrtev ohraniti avtonomijo in njeni interesi morajo biti vodilo državi, ne samo, ko ji zagotavlja pomoč, ampak tudi, ko obravnava povzročitelja nasilja v kazenskem postopku. Vendar pa kazensko pravo in kazenski postopek nista fokusirana na žrtev, ampak na kršitev družbenih pravil (nasilje zoper posameznika oz. posameznico predstavlja kršitev družbenih pravil) in na kaznovanje storilca. Zato je vloga žrtve v njem obrobna, zreducirana predvsem na vlogo priče. Ženske svoj odnos do kazenskega postopka najbolj izrazito pokažejo tako, da nasilja ne prijavijo policiji, ali pa v primeru, ko kazenski postopek zoper storilca steče, nočejo pričati. Večina raziskav v tujini govori o polovici takšnih žrtev (Hoyle, 1998), nekatere pa ugotavljajo, da jih je celo več, od 60 % do 80 % (Bailey, 2010: 1257). V nekaterih pravnih sistemih gredo tako daleč, da lahko ženske (privilegirane priče) sodišče prisili k pričanju, torej k aktivnemu sodelovanju v kazenskem postopku.⁴⁰ Nekateri avtorji oz. avtorice trdijo, da je verjetnost, da se bo po kaznovanju storilca nasilje nadaljevalo, manjša, če bo žrtev imela možnost sama začeti ali ustaviti kazenski postopek – če bo torej *gospodar postopka*. Ameriška empirična študija je tako pokazala, da je povratništvo manjše v tistih primerih, ko je žrtev imela možnost vplivati na uvedbo in vodenje kazenskega postopka. Raziskovalci oz. raziskovalke zaključujejo, da so žrtve zaradi možnosti lastne odločitve, ali naj teče kazenski postopek, postale močnejše in odločnejše, kar je bistveno spremenilo njihov odnos do povzročitelja nasilja (Ferguson, 2009). To pojasnjujejo s tem, da sodni sistem s priznanjem avtonomije žrtvi krepi njen položaj v odnosu s partnerjem.

Pri oblikovanju kazenskopravnega odziva na nasilje v družini je tako treba upoštevati vse prej navedene kritike. Slovenska kazenska zakonodaja pri odzivanju na nasilje v družini nima posebnega posluha za navedene kritike, kar pa je tudi značilnost

³⁹V ZDA se je to prizadevanje odrazilo v besedni zvezi »*the personal is political*«, ki se je kot moto feminističnih prizadevanj uveljavilo po tem, ko je odmeven esej s tem naslovom objavila Carol Hanisch leta 1970. (Bailey, 2010: 1260)

⁴⁰V Angliji ima tožilstvo (*Crown Prosecution Service*) po zakonu iz leta 1984 (*Police and Criminal Evidence Act*), ki je začel veljati 1986, možnost, da prosi sodišče za izdajo naloga za aretacijo priče, ki noče podati izjave, tudi če bi pričala proti svojemu partnerju ali bivšemu partnerju. Če ženska odkloni pričanje na glavni obravnavi, je lahko zaprta zaradi »*contempt of court*«. Tako je znan primer Michelle Renshaw iz osemdesetih let, ki je bila obsojena na sedem dni zapora, ker ni hotela pričati proti svojemu partnerju, ki je bil osumljen napada nanjo. (Hoyle, 1998)

kazenskoppravnega odziva v drugih državah. V nadaljevanju navajam temeljne značilnosti kazenskoppravnega obravnavanja nasilja v družini v Sloveniji:

- vse oblike nasilja v družini predstavljajo kaznivo ravnanje, to je prekršek ali kaznivo dejanje;
- pomembno prelomnico v kazenski zakonodaji predstavlja leto 1999, ko lažje oblike nasilja v družini nad polnoletnimi osebami postanejo pregonljive po uradni dolžnosti (ni potrebno soglasje ali predlog žrtve). Desetletje pozneje (leta 2008) pa je v KZ-1 uvedeno posebno kaznivo dejanje Nasilje v družini (191. člen),⁴¹ ki se prav tako preganja po uradni dolžnosti. Novo kaznivo dejanje je zaradi številnih nejasnosti pri opisovanju izvršitvenih ravnanj povzročilo sodni praksi nemalo težav. Osnovne dileme je razrešilo šele Vrhovno sodišče s sprejemom treh odločb v septembru 2009 (zadeve I Ips 56/2009, I Ips 117/2009, I Ips 194/2009), v katerih je sprejelo naslednja stališča:
- kaznivo dejanje Nasilje v družini po 191. členu KZ-1 je praviloma podano, kadar je podana določena kontinuiteta ravnanja storilca. Posamezen, enkrat oz. izoliran primer uporabe fizične sile zoper družinskega člana oz. članico bo praviloma pomenil kakšno drugo kaznivo dejanje.
- Vsako nasilno dejanje mora pomeniti spravljanje žrtve v podrejen položaj. Tega pogoja pa ne izpolnjuje le ravnanje, s katerim si ena oseba podreja drugo tako, da ta upošteva njeno voljo oz. zahteve. Pomeni tudi ravnanje, ko izvajanje nasilja žrtev spravi v ponižujoč, podrejen položaj, ko se žrtev storilcu uklanja oz. položaj, ko postane žrtev objekt izvajanja nasilja, ki se mu ne more ali ne zna izogniti. Takšen položaj storilec ustvari, ko pri žrtvi povzroči nemoč, strah, vznemirjenje ipd. večje intenzivnosti in trajanja.

Poudarjeno je že bilo, da je sekundarna viktimizacija v kazenskem postopku velika. Za njeno zmanjšanje je v ZKP uvedena pomembna določba, ki žrtvi nasilja omogoča, da je lahko v predkazenskem in kazenskem postopku ob njej oseba, ki ji žrtev zaupa. (4. odstavek 65. člena ZKP)

⁴¹ 191. člen KZ-1: »(1) Kdor v družinski skupnosti z drugim grdo ravna, ga pretepa ali drugače boleče ali ponižujoče ravna, ga z grožnjo z neposrednim napadom na življenje ali telo preganja iz skupnega prebivališča ali mu omejuje svobodo gibanja, ga zalezuje, ga prisiljuje k delu ali opuščanju dela ali ga kako drugače z nasilnim omejevanjem njegovih enakih pravic spravlja v skupnosti v podrejen položaj, se kaznuje z zaporom do petih let. (2) Enako se kaznuje, kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka v kakšni drugi trajnejši življenjski skupnosti. (3) Če je dejanje iz prvega odstavka storjeno proti osebi, s katero je storilec živel v družinski ali drugi trajnejši skupnosti, ki je razpadla, je pa dejanje s to skupnostjo povezano, se storilec kaznuje z zaporom do treh let.«

7. Sklepno

Temeljno orodje vsake države so pravna pravila in prisilna sredstva, ki jih uporabi ob nespoštovanju teh pravil. Odzive države na nasilje v družini bi lahko na področju zakonodaje razdelili v tri temeljne sklope:

- zakonske spremembe, usmerjene k obravnavanju storilcev, ki zajamejo predvsem področje kazenskega prava (inkriminiranje nasilja, strogost kaznovanja, zmanjšanje sekundarne viktimizacije);
- zakonske spremembe, usmerjene k zagotavljanju žrtvine varnosti (različne oblike prepovedi približevanja tako na kazenskem kot civilnem področju in povezava med kazenskimi in civilnimi ukrepi);
- zakonske spremembe, usmerjene na delovanje različnih institucij, ki se kažejo v dolžnosti organov, da morajo v okvirih svojih pristojnosti pomagati žrtvam in pri tem sodelovati med seboj.

Slovenija je v zadnjih desetih letih spreminjala zakone z vseh navedenih področij. Vsa tri področja odzivanja na nasilje v družini so pomembna in potrebna, vendar se vsako od njih srečuje z določenimi omejitvami, ki se jih je treba pri sprejemanju zakonskih sprememb zavedati. Tudi zato je treba pri spreminjanju zakonodaje izhajati iz systemskega pristopa. Različni ukrepi se morajo dopolnjevati in organi morajo pri njihovem izrekanju in izvajanju tesno sodelovati, usklajevati svoje ravnanje in izhajati iz koristi žrtve. Pri spreminjanju zakonodaje pa ne smemo pozabiti, da bodo zakonske spremembe učinkovite le, če bodo zakone izvajali strokovnjaki in strokovnjakinje, ki ne le dobro poznajo svoja pooblastila, ampak predvsem tudi razumejo dinamiko nasilja. Zakoni so namreč dobri le, če se dobro izvajajo.

Viri

1. Bailey, K. D. (2010) Lost in translation: domestic violence, »the personal is political«, and the criminal justice system. *The Journal of Criminal Law and Criminology* 100(4), s. 1255–300.
2. Bezenšek Lalič, O. (2009) *Odzivanje socialnih delavk in delavcev na nasilje v družini*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
3. Council of Europe Parliamentary Assembly (2002) *Recommendation 1582 (2002) Domestic violence against women*. Dostopno prek: http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/tao2/errec1582.htm#_ftn1, 11. 6. 2014.
4. Davis, R. C., Smith B. (1995) Domestic Violence Reforms: Empty Promises or Fulfilled Expectations? *Crime & Delinquency* 4, s. 541–52.
5. Deklaracija o slabem ravnanju in zanemarjanju otrok. *Zdravstveni vestnik* 1996, s. 610–1.
6. Fagan, J. (1996) *The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits*. Washington: U. S. Department of Justice.
7. Ferguson, J. (2009) Professional discretion and the use of restorative justice programs in appropriate domestic violence cases: an effective innovation, *American University Criminal Law Brief* 4(2).

8. Filipčič, K. (2000) Miti o nasilju v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 51(3), s. 197–206.
9. Filipčič, K. (2008) *Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)*. Ljubljana: GV založba.
10. Hoyle, C. (1998) *Negotiating Domestic Violence: police, Criminal Justice and Victims*. Oxford: Clarendon Press.
11. Johnson, N. (1995) Domestic Violence: An Overview. V: Kingston P., Penhale B. (ur.) *Family Violence and the Caring Professions*, s. 101–26. New York: MacMillan Press.
12. Kazenski zakonik (KZ-1). Ur. l. RS, št. 55/2008, 4. 6. 2008.
13. Murgel, S. (2010) *Nasilje v družini z vidika dejavnosti centrov za socialno delo; Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede in Pravna fakulteta.
14. Murgel, S. (2011) Delo centrov za socialno delo na področju preprečevanja nasilja v družini. V: Filipčič, K. (2011) *Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in partnerskih odnosih, (Raziskava, št. 166)*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
15. *Pravilnik o dodeljevanju neprofitnih stanovanj v najem*. Ur. l. RS, št. 14/2004, 34/2004, 62/2006, 11/2009, 81/2011.
16. *Pravilnik o prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi*. Ur. l. RS, št. 95/2004, 27. 8. 2004.
17. *Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 31/2009, 20. 4. 2009.
18. Sherman, L. W. (1992a) *Policing Domestic Violence, Experiments and Dilemmas*. New York: Free Press.
19. Sherman, L. W. (1992b) The Influence of Criminology on Criminal Law: Evaluating Arrests for Misdemeanor Domestic Violence. *The Journal of Criminal Law and Criminology* 1, s. 1–45.
20. *Stanovanjski zakon*. Ur. l. RS, št. 69/2003, 57/2008, 87/2011.
21. Stefanoski, P. (2007) Dinamično prepletanje izvajanja socialnovarstvenih storitev in javnih pooblastil, vodenih z upravnim postopkom – je nemogoče mogoče!? *Kaljenje, Bilten SCSD* 2, s. 6–18.
22. Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Kazenski oddelek. VS2004890; *Sodba I Ips* 56/2009, 9. 7. 2009. Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/2010040815245930/, 11. 6. 2014.
23. Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Kazenski oddelek. VS2004891; *Sodba I Ips* 194/2009, 3. 9. 2009. Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/2010040815245931/, 11. 6. 2014.
24. Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Kazenski oddelek. VS2004892; *Sodba I Ips* 117/2009, 3. 9. 2009. Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/2010040815245932/, 11. 6. 2014.
25. *Zakon o brezplačni pravni pomoči*. Ur. l. RS, št. 48/2001, 50/2004, 23/2008.
26. *Zakon o nalogah in pooblastilih policije*. Ur. l. RS, št. 15/2013, 18. 2. 2013.
27. *Zakon o policiji*. Ur. l. RS, št. 79/2003, 78/2006.
28. *Zakon o pravnem postopku*. Ur. l. RS, št. 26/1999, 15. 4. 1999.
29. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.
30. *Zakon o socialnem varstvu*. Ur. l. RS, št. 54/1992, 13. 11. 1992.
31. *Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o kazenskem postopku*. Ur. l. RS, št. 72/1998, 23. 10. 1998.
32. *Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o policiji*. Ur. l. RS, št. 78/2006, 25. 7. 2006.

Marjana Milek Ogrinc

Pristojnosti centrov za socialno delo na področju preprečevanja nasilja v družini

Povzetek

Zakon o preprečevanju nasilja v družini določa vlogo, naloge, mrežo in sodelovanje različnih državnih organov in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter opredeljuje ukrepe za varstvo žrtve nasilja v družini. Center za socialno delo je tako z zakonom dobil še jasnejšo nalogo povezovanja in koordiniranja dela različnih institucij, poleg dolžnosti in odgovornosti nudenja pomoči ter ukrepanja za zaščito žrtve nasilja v družini v čim krajšem času.

Dolžnost centra za socialno delo je, da se na vsak primer nasilja v družini, o katerem je obveščen, odzove in takoj začne s postopki za zaščito žrtve nasilja v družini, predvsem na način, ki je varen za žrtev. Poleg nudenja zaščite žrtvi nasilja, kar je prvotna naloga, je center za socialno delo dolžan ponuditi pomoč tudi povzročitelju nasilja, ki ga lahko napoti v ustrezne izobraževalne, psihosocialne in zdravstvene programe. Posebne skrbi pri obravnavanju nasilja in nudenju pomoči žrtvam nasilja so deležni predvsem otroci, pa tudi starejše osebe in invalidi ter osebe, ki zaradi posebnih okoliščin niso sposobne poskrbeti zase.

Da bi bili učinkoviti pri obravnavi nasilja v družini in zagotavljanju učinkovite zaščite žrtve nasilja v družini, moramo imeti znanje, službe pa moramo med seboj sodelovati, delovati enotno in usklajeno. Z namenom skupnega sodelovanja različnih institucij, se pri centru za socialno delo oblikuje multidisciplinarni tim, ki ga sestavlja skupina različnih strokovnjakinj oz. strokovnjakov in žrtve nasilja v družini v delu, ko se oblikuje načrt pomoči zanj. Cilj je zagotoviti celovito pomoč in čim bolj dolgoročno varnost ter zaščito žrtve.

S ciljem vzpostavitve čim prejšnjega stika z žrtvijo in ponudbo pomoči za zagotovitev njene varnosti, deluje izven poslovnega časa centra za socialno delo regijska interventna služba, ki se aktivira na klic policije v vseh nujnih primerih nasilja v družini in ogroženosti otroka.

Da se lahko žrtev čim hitreje odloči za prekinitev nasilnega odnosa ter zaprosi za pomoč institucij, je zelo pomembno, da jim zaupa. To pa je veliko lažje, če ima dovolj informacij o tem, kako ji lahko različne službe pomagajo. Zato je naša skupna naloga, da te informacije širimo.

1. Uvod

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) je prvi zakon v slovenskem prostoru, ki jasno opredeljuje različne oblike nasilja v družini. Določa vlogo, naloge, mrežo in sodelovanje različnih državnih organov in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter opredeljuje ukrepe za varstvo žrtve nasilja v družini. ZPND je bil pisan z namenom preprečevanja nasilja v družini in nudenja najučinkovitejše pomoči žrtvam nasilja. Center za socialno delo (CSD) pa je poleg dolžnosti in odgovornosti za nudenje pomoči in ukrepanje v zaščito žrtve nasilja v družini v čim krajšem času, dobil še nalogo povezovanja in koordiniranja dela različnih institucij.

Podrobno je to zapisano v Pravilniku o sodelovanju organov ter delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (Pravilnik o sodelovanju). Pri učinkovitem in enotnem nudenju pomoči se strokovni delavci in delavke poslužujemo tudi smernic, zapisanih v Strokovnih izhodiščih za delo z odraslimi žrtvami in povzročitelji nasilja v družini za strokovne delavce CSD ter Strokovnih smernicah za delo CSD pri zaščiti otrok pred nasiljem v družini. Smernice so umeščene v okvir socialno varstvene storitve prve socialne pomoči (PSP) in izvajanja nalog za preprečevanje nasilja v družini, opredeljenih v Pravilniku o standardih in normativih socialno varstvenih storitev in v Katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo CSD (Katalog).

Uporabnika teh storitev sta tako žrtev kot tudi povzročitelj nasilja. Namen pa je preprečiti nasilje v družini in spodbuditi razvoj varnih družinskih odnosov, nuditi žrtvi podporo pri izpeljavi varnostnih ukrepov ter tako žrtvi kot povzročitelju nasilja ponuditi pomoč. Storitev CSD, do katere je upravičen kdorkoli, ki se znajde v stiski, je t. i. PSP, ki zajema:

- pomoč pri prepoznavanju socialne stiske ali težave;
- oceno možnih rešitev;
- seznanjanje upravičenca oz. upravičenke z možnimi socialnovarstvenimi storitvami in dajatvami ter obveznostmi, ki sledijo izbiri storitve ali dajatve ter
- predstavitev mreže izvajalcev, ki lahko upravičencu oz. upravičenki nudijo pomoč. (Svetovanje posamezniku, 2014)

2. Naloge CSD ob prejeti informaciji, da je nekdo žrtev nasilja v družini

CSD se je dolžan na vsak primer nasilja v družini, o katerem smo obveščeni, odzvati in takoj začeti s postopki za zaščito žrtve nasilja v družini na način, ki je zanj varen. ZPND v 5. členu določa dolžnost ravnanja organov in organizacij, ki so dolžni izvesti vse postopke in ukrepe, ki so potrebni za zaščito žrtve glede na stopnjo njene ogroženosti. V obravnavi primera imajo otrokove pravice prednost pred pravicami in koristmi drugih udeležencev postopka.

Da lahko CSD začne s postopki pomoči žrtvi nasilja v družini, je potrebno, da je o tem obveščen. Informacija je lahko na CSD podana na več načinov: osebno, po pošti, po telefonu, anonimno... Obveščanje med organi je zelo pomembno za učinkovito in hitro pomoč žrtvi nasilja v družini. Vsi organi so v 24 urah od seznaitve z okoliščinami nasilja v družini o tem dolžni obvestiti CSD ali policijo (4. člen Pravilnika o sodelovanju). Informacija, ki je dana po telefonu, se pošlje CSD v pisni obliki v treh dneh, razen v primeru neposredne ogroženosti, ko je potrebno tako informacijo posredovati pisno najkasneje v 24 urah. Povratno informacijo o prejemu prijave je CSD dolžan posredovati prijavitelju v roku petih dni (4. člen Pravilnika o sodelovanju) in ga seznaiti o začelih aktivnostih. CSD in policija ob prejemu prijave nasilja v družini uskladita svoje začetne aktivnosti. Koordinacijo sodelovanja organov vodi CSD (2. člen Pravilnika o sodelovanju).

6. člen ZPND govori o dolžnosti prijave, ki zavezuje vse organe in organizacije ter nevladne organizacije (NVO), da obvestijo CSD, kjer gre sklepati, da se izvaja nasilje v družini. Prijava s strani teh služb mora biti uradna, ne anonimna.

Če je zaznan sum, da je žrtev nasilja otrok, je zakonska dolžnost vsakogar (6. člen ZPND), še zlasti pa zaposlenih v zdravstvu ter vzgojno izobraževalnih zavodih (VIZ), da takoj obvestijo o tem CSD ali policijo. Posebne skrbi pri obravnavanju nasilja in nujenju pomoči žrtvam nasilja so deležni otroci, pa tudi starejše osebe in invalidi ter osebe, ki zaradi posebnih okoliščin niso sposobne poskrbeti zase. Otrok je žrtev nasilja tudi, ko je prisoten pri izvajanju nasilja nad drugim družinskim članom oz. članico ali živi v okolju, kjer se izvaja nasilje.

V postopku zaščite otroka si CSD ves čas prizadeva, da vključuje družino in z njo sodeluje pri odpravi okoliščin in posledic ogroženosti otroka, zato se naloge za zaščito otroka vodijo v smeri storitev (urejanje odnosov v družini): PSP, osebna pomoč, pomoč družini za dom ali pa v okviru javnih pooblastil, ko je potrebno ukrepati v njegovo zaščito (Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih). Naloge so odvisne od stopnje ogroženosti otroka, ki zajema oceno o tem, kdo je

povzročitelj nasilja, o sposobnostih staršev ali nezlorablajočega starša, da zaščiti otroka in potreb ter sposobnosti otroka.

Naloge CSD so opredeljene v 14. členu ZPND, in sicer ta:

- nudi žrtvi in povzročitelju nasilja storitve po Zakonu o socialnem varstvu (PSP, osebna pomoč, pomoč družini za dom). Cilj obravnave je odprava neposredne ogroženosti in skrb za žrtvino dolgoročno varnost;
- povzročitelja nasilja lahko napoti v ustrezne izobraževalne, psihosocialne in zdravstvene programe;
- ustanovi multidisciplinarni tim.

180

2.1. Proučitev obvestila in ocena potrebe po izdelavi načrta pomoči žrtvi

Ob prejeti informaciji, da nekdo doživlja nasilje v družini, strokovni delavec oz. delavka nemudoma prouči okoliščine, pridobi informacije o dosednji obravnavi znotraj CSD in poročila drugih organov, ki obravnavajo družino ali žrtev, za katero je bilo prejeto obvestilo. V primeru neposredne ogroženosti zdravja in življenja žrtve, svoje začetne aktivnosti takoj uskladi s policijo in ukrepa v zaščito žrtve: pomoč pri odhodu v krizni center za žrtve nasilja, varno hišo ali drugo varno lokacijo oz. napotitev v zdravstveno oskrbo.

2.2. Pogovor z žrtvijo

Skupaj z žrtvijo CSD:

- raziše situacijo in opredeli problem nasilja;
- oceni njeno psihofizično stanje in njeno socialno podporno mrežo;
- izdela začetno oceno ogroženosti ter
- pripravi individualni varnostni načrt z namenom zagotovitve njene trenutne varnosti in krepitve moči v konkretnem položaju.

Poleg tega CSD žrtev seznani z vsemi pravicami in možnostmi na osnovi različnih zakonov in se z njo dogovori o nadaljnjih korakih, kot je– npr. prijava nasilja. Na podlagi zbranih informacij, je potrebno oceniti resnost grožnje, stopnjo nevarnosti, izbrati ukrepe za zmanjševanje tveganja ter jih preveriti z žrtvijo. V primeru, da so v družini mladoletni otroci, smo zaznано nasilje v družini, kljub zanikanju žrtve, dolžni prijaviti. Ob tem CSD oceni tudi pripravljenost ter zmožnost žrtve, da bo ob strokovni pomoči zaščitila sebe in otroke.

Običajen vrstni red strokovne obravnave žrtve nasilja obsega:⁴²

- 1) predstavitev sebe in institucije;

⁴²Strokovna izhodišča za delo z odraslimi žrtvami in povzročitelji nasilja v družini za strokovne delavce CSD.

- 2) identifikacija nasilja in določitev stopnje ogroženosti žrtve;
- 3) izvajanje nalog za preprečevanje nasilja v družini (pravilnik o sodelovanju, katalog);
- 4) izbira možnih oblik zaščite glede na ugotovljeno stopnjo ogroženosti žrtve:
 - a. informiranje o pravicah in možnostih, ki jih ima žrtev nasilja;
 - b. izdelava individualnega varnostnega načrta za žrtev nasilja;
 - c. pomoč pri urejanju namestitve v varno hišo oz. v druge svetovalne programe pomoči žrtvam nasilja;
 - d. povezovanje z ostalimi institucijami, ki lahko nudijo pomoč in večjo varnost žrtvi nasilja (policija, sodišče, tožilstvo, zdravstvo, ostale vladne in nevladne institucije);
- 5) spremljanje in pomoč pri sprožitvi postopkov za uveljavitev pravic žrtve nasilja (policija, sodišče, tožilstvo);
- 6) dokumentiranje in evidenca nasilja.

Pomoč žrtvi nasilja je najučinkovitejša, če je žrtev pripravljena sodelovati pri oblikovanju ukrepov za njeno nadaljnjo varnost. Kadar žrtev nasilja ne želi našega sodelovanja in ne gre za sum kaznivega dejanja nasilja v družini, izrazimo svojo zaskrbljenost za njeno varnost, ji damo vedeti, da smo na voljo, če bi kdaj kasneje želela o tem spregovoriti in da smo ji pripravljeni pomagati. Ponudimo ji tudi informativne zloženke o drugih možnih oblikah pomoči.

2.3. Pogovor s povzročiteljem nasilja v okviru prve socialne pomoči

Pogovor z žrtvijo in povzročiteljem nasilja se opravi vedno ločeno, ob tem je potrebno ves čas skrbeti za varnost žrtve. Razgovor s povzročiteljem nasilja se opravi po predpisanem standardu za PSP.

Pri delu s povzročiteljem se kot cilj upošteva spoštovanje ničelne strpnosti do nasilja in prekinitev začaranega kroga nasilja v družini, z namenom prepoznavanja nasilnega vedenja, soočanja z njegovo odgovornostjo za nasilno vedenje in posledicami njegovega vedenja. Ponudi se mu strokovno pomoč pri spreminjanju nasilnega vedenja in možnost vključitve v različne programe strokovne pomoči. Če se povzročitelj nasilja odloči za pomoč v obliki vključitve v različne programe, se spremljajo učinki in spremembe vedenja povzročitelja nasilja kot tudi njegova pripravljenost za sodelovanje.

2.4. Ocena ogroženosti

Za uspešno načrtovanje pomoči je potrebno oceniti, kakšna je stopnja ogroženosti žrtve nasilja. Stopnje ogroženosti so del širših smernic za delo na področju preprečevanja nasilja v družini.

2.4.1. Ocena ogroženosti za odraslo žrtev

V pogovoru z žrtvijo nasilja skupaj ocenimo, kolikšna je njena ogroženost in ogroženost njenih otrok. Odrasla žrtev nasilja sama najbolje oceni tveganje in verjetnost za nadaljnje nasilje v družini. Zato pri oceni ogroženosti žrtve upoštevamo tudi njeno oceno tveganja in na tej podlagi načrtujemo nadaljnje ukrepe. Pripravi se strokovna ocena stopnje ogroženosti – osnovna, srednja, visoka. Ocena se pripravi še na podlagi vedenja povzročitelja nasilja, psihičnega in fizičnega stanja žrtve nasilja, njenih prepričanj in podpore socialne mreže.

Na podlagi podane ocene o ogroženosti ima žrtev pravico zaprositi za dodelitev brezplačne pravne pomoči za postopke na sodišču, ki tečejo na predlog žrtve zaradi ukrepov po 19. in 21. členu ZPND.

2.4.2. Ocena ogroženosti za otroka, ki doživlja nasilje

Pri oblikovanju ocene ogroženosti otroka, je pomembna pripravljenost staršev za sodelovanje in reševanje problema, čustveni odnos staršev do otroka, razvojne spodbude, vzgojni stil, tip navezanosti. Pomembna je socialna podpora mreža otroku in družini, kot tudi uvid staršev v pomen sodelovanja pri oblikovanju pomoči otroku.

2.4.3. Varnostni ukrepi po ZPND

Žrtev ima za zagotovitev lastne varnosti možnost na sodišču vložiti predlog za izrek varnostnega ukrepa po ZPND:

- varovanje življenja in zagotavljanje osebne varnosti po 18. členu ZPND: izvaja policija, ki na prošnjo žrtve zagotovi žrtvi varnost ob vstopu v stanovanjske prostore, v katerih prebiva, da lahko vzame stvari, ki so potrebne za zagotavljanje osnovnih življenjskih potreb;
- prepovedi zaradi nasilnih dejanj po 19. členu ZPND: sodišče na zahtevo žrtve z odločbo povzročitelju nasilja prepove vstopiti v stanovanje, v katerem žrtev živi, zadrževanje v okolici doma, službe, šole, vrtca, navezovanje stikov z žrtvijo;
- prepustitev stanovanja v skupni uporabi po 21. členu ZPND: odloči sodišče na podlagi vloge žrtve;
- stanovanjsko varstvo v primeru nasilja ob razvezi po 22. členu ZPND.

2.5. Načrt pomoči žrtvi – delo z žrtvijo

Po proučitvi okoliščin je CSD dolžan nuditi žrtvi oblike pomoči po zakonu, ki ureja socialno varstvo, in oceniti, ali je potrebno oblikovati načrt pomoči. Načrt se oblikuje vedno, ko je potrebno za vzpostavitev varnega okolja žrtve dalj časa trajajoče ukrepanje in je potrebnih več ukrepov pomoči različnih institucij. Pripravi se načrt za zmanjšanje tveganja in škode, ki je usklajen s sposobnostmi in doživljanjem žrtve ter njenimi željami. Žrtev pri pripravi načrta aktivno sodeluje. Predvidijo se potrebni ukrepi, obravnava v različnih programih in strokovna pomoč pri različnih izvajalcih. Če je žrtev nasilja otrok, se v načrtu pomoči predvidijo tudi ukrepi za varstvo otroka po predpisih, ki urejajo družinska razmerja.

Naša naloga je pridobiti informacije o različnih programih za vključevanje žrtev in povzročiteljev nasilja v družini, da jih lahko uspešno napotimo v primerne programe, ki bodo pripomogli k reševanju njihovih stisk in težav.

Poleg takojšnje pomoči žrtvi nasilja v družini, je naša skupna naloga poskrbeti tudi za njeno dolgotrajno varnost in preprečiti nadaljnje nasilje. CSD v timskem sodelovanju z različnimi službami in žrtvijo nasilja oblikuje zanjo najučinkovitejši načrt pomoči. Pri oblikovanju načrta pomoči oz. varnosti, je pri odrasli žrtvi nasilja potrebno njeno soglasje oz. sodelovanje, v kolikor gre za otroka, ki je žrtev nasilja, pa ima CSD zakonsko dolžnost in pooblastila, da ga zaščiti pred nadaljnjim ogrožanjem oz. zlorabljanjem.

2.6. Multidisciplinarni tim

CSD povabi organe in organizacije k sodelovanju v multidisciplinarnem timu (MDT), te pa zagotovijo sodelovanje svojega predstavnika oz. predstavnice. Predlagati sklic multidisciplinarnega timskega sestanka je možnost, ki jo ima vsaka institucija, ki da pobudo CSD, na sestanku tudi sodeluje in prispeva k zagotovitvi celovite pomoči ter zaščiti žrtve nasilja.

Naloga MDT je načrtovati aktivnosti za povečanje varnosti žrtve nasilja in s tem zmanjševanje tveganja za ponovitev nasilja. MDT usmerja aktivnosti CSD in ostalih organov, ki sodelujejo pri obravnavi, in sicer na način, da med seboj delujejo usklajeno, enotno in učinkovito.

MDT sestavlja skupina strokovnjakov in strokovnjakinj ter sama žrtev nasilja v družini v delu, ko se oblikuje načrt pomoči zanjo, s ciljem zagotoviti celovito pomoč in čim bolj dolgoročno varnost ter zaščito. Na sejo tima se lahko povabi tudi strokovnjaka oz. strokovnjakinjo s posebnim znanji, ki pripomore k boljši obravnavi žrtve oz. pomaga pri razjasnitvi določenih vprašanj. S strani CSD sodeluje v timu nosilec

oz. nosilka primera in še en delavec oz. delavka CSD, lahko tudi koordinatorica za preprečevanje nasilja v družini.

Naloge in delovanje MDT:

- izmenjava informacij za razjasnitev okoliščin, potrebnih za zaščito žrtve in vseh možnosti za pomoči, ki jih nudijo organi za čim bolj dolgoročno zaščito žrtev (tudi za preverjanje potrebnosti ukrepov za zaščito otrok žrtev nasilja);
- izdelava načrta pomoči, usklajevanje aktivnosti in spremljanje njihovega izvajanja;
- CSD z vabilom pozove druge organe k sodelovanju v MDT;
- članice in člani MDT se sestajajo na sejah, lahko pa komunicirajo tudi na drug primeren način (preko telefona, elektronske pošte), odvisno od okoliščin primera;
- zapisnik MDT vsebuje mnenje in sprejete sklepe;
- zapisnik MDT je uraden dokument, varovan v skladu s predpisi, ki urejajo zbiranje in varstvo osebnih podatkov ter vodenje in hranjenje dokumentacije;
- zapisnik se posreduje vsem članicam in članom tima;
- delo tima se zaključi, ko je načrt pomoči žrtvi realiziran oz. je žrtvi zagotovljena večja varnost.

Delo strokovnih delavcev in delavk CSD je usmerjeno k zaščiti žrtve in njenih otrok. Naša naloga je, da žrtev spodbujamo v njenih prizadevanjih, da zavaruje sebe in otroke in pri tem izkoristi vse zakonske možnosti za varstvo. Da bi žrtev to lahko naredila, je naša naloga, da jo krepimo v njeni suverenosti in samozavesti ter ji predstavimo čim več različnih informacij, ki bi ji lahko bile v pomoč pri zaščiti, predvsem pa informacije o:

- pravicah in zakonskih določilih, ki se nanašajo na področje zaščite žrtev nasilja v družini;
- pristojnostih različnih institucij (policija, zdravstvo, tožilstvo, sodstvo...) in NVO;
- programih pomoči (izročimo ji zloženke z naslovi, telefonskimi številkami).

Organi in organizacije ter NVO smo dolžni vse primere nasilja prednostno obravnavati, si med seboj pomagati in se obveščati, vse z namenom preprečevanja in odkrivanja nasilja, odpravljanja vzrokov ter nudenja pomoči žrtvi za nadaljnje varno življenje (10. člen ZPND). CSD sodeluje z vsemi institucijami, ki bi lahko prispevale k zagotovitvi večje varnosti žrtvi nasilja v družini, predvsem pa je pomembno delo z žrtvijo nasilja v družini in v sodelovanju z njo iskanje zanjo ustrezne zaščite.

Da se žrtev čim hitreje odloči za prekinitev nasilnega odnosa ter zaprosi za pomoč institucij, je zelo pomembno, da jim zaupa. To pa je veliko lažje, če ima dovolj informacij o tem, kako ji lahko različne službe pomagajo.

3. Kako lahko žrtvam nasilja v družini pomaga CSD in kakšna je njegova vloga v sodelovanju z drugimi institucijami

3.1. Pomoč s strani CSD

Takoj, ko je CSD informiran o tem, da je neka oseba žrtev nasilja v družini, vzpostavi z njo stik. Opravi se pogovor, preveri trenutno situacijo in skupaj z njo načrtuje potrebne korake za zagotovitev njene nadaljnje varnosti v skladu z nalogami za preprečevanje nasilja v družini. Poleg tega, da strokovni delavec oz. delavka v sodelovanju z žrtvijo nasilja raziskuje najučinkovitejše načine za njeno zaščito, lahko žrtvi tudi pomaga pri oblikovanju različnih dopisov, vlog (npr. pomoč pri oblikovanju predloga za podaljšanje ukrepa prepovedi približevanja, izpolnitev vloge za uveljavljanje denarnih sredstev, oblikovanje mnenja za sprejem otroka v vrtec ali za pridobitev neprofitnega stanovanja na razpisih občine). Lahko ji pomaga pri vzpostavitvi kontakta in oblikovanju različnih dopisov, če sama tega ni vešča. Številne so namreč situacije, v katerih se žrtev znajde pri urejanju svoje varnosti in nadaljnjega samostojnega življenja pri različnih institucijah.

Če je za zaščito žrtve potrebna njena namestitev v varno okolje (krizni center za žrtve nasilja, varna hiša, materinski dom), ji strokovni delavec oz. delavka pomaga z informacijami o možnih namestitvah, preveri lahko razpoložljivost prostega mesta za namestitev in ji pomaga pri načrtovanju umika v varno okolje. V kolikor je o nasilju obveščena interventna služba, strokovni delavec oz. delavka v čim krajšem času vzpostavi stik z žrtvijo in skupaj z njo oceni njen trenutni položaj. Če je to potrebno, žrtvi pomaga pri nastanitvi v varno okolje. V kolikor gre za potrebo po namestitvi mladoletnika oz. mladoletnice ali otroka v krizni center za otroke in mladostnike, strokovni delavec oz. delavka poskrbi tudi za samo namestitev. Veljavni Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih vsebuje vrsto določb, ki so namenjene varstvu otrok pred nasiljem staršev. Tako v 119. členu določa, da je CSD dolžan storiti potrebne ukrepe, ki jih zahtevata vzgoja in varstvo otroka ali varstvo njegovih premoženjskih koristi. Zakon s to določbo CSD daje splošno pooblastilo, da izvede kakršenkoli ukrep za varstvo koristi otrok.

V okviru nekaterih CSD delujejo tudi krizni centri za žrtve nasilja v družini, varne hiše, materinski domovi, krizni centri za otroke in mladostnike, kjer je žrtvam omogočen celosten, multidisciplinarni pristop in pomoč.

V najslabšem položaju se znajdejo tujke – žrtve nasilja, ki nimajo urejenega statusa v Sloveniji (so brez stalnega bivališča, brez slovenskega državljanstva), saj po trenutno veljavni zakonodaji niso upravičene do denarnih pomoči, prav tako je težava ureditev

začasnega bivališča. Na CSD so upravičene do storitve PSP in pomoči žrtvi nasilja v družini (CSD nudi razgovor, informacije in pomoč pri urejanju varne namestitve, opravlja naloge v okviru načrta pomoči žrtvi, sodeluje z drugimi službami, poda prijavo nasilja). V kolikor imajo te žrtve nasilja tudi mladoletnega otroka, ki je državljan Slovenije, lahko na CSD vložijo vlogo za denarno pomoč za otroka.

Tujke – žrtve nasilja v družini, ki imajo dovoljenje za stalno bivanje v Sloveniji, so upravičene do vseh denarnih pomoči, pod pogoji, ki veljajo tudi za državljane in državljanke Slovenije.

3.2. Sodelovanje s policijo

O izrečenem ukrepu prepovedi približevanja povzročitelju nasilja po Zakonu o nalogah in pooblastilih policije, policija takoj obvesti krajevno pristojni CSD, ki v čim krajšem času vzpostavi stik z žrtvijo nasilja, skupaj z njo preveri njeno varnost ter izdela individualni varnostni načrt, žrtvi posreduje potrebne informacije za zagotovitev njene nadaljnje zaščite ter ji pomaga pri ureditvi varne namestitve, če je to potrebno. Če je za vzpostavitev varnega okolja žrtve potrebno dalj časa trajajoče ukrepanje, se skupaj z žrtvijo nasilja oblikuje načrt pomoči žrtvi. Načrt pomoči se nadalje oblikuje tudi v okviru MDT, katerega član je tudi predstavnik oz. predstavnica policije in se je na povabilo CSD nanj dolžan / dolžna odzvati.

Policija ob obravnavi nasilja v družini pisno obvesti CSD o zaznavi nasilja v družini, kar je za CSD pomembna informacija za začetek dela v zaščito žrtve nasilja, prav tako pa tudi za povabilo povzročitelju nasilja na razgovor. V obvestilu policija CSD običajno zaprosi tudi za poročilo o morebitni obravnavi družine na CSD, ki ga potrebujejo za uspešno izpeljavo preiskovalnega postopka in podajo kazenske ovadbe. V kolikor je potrebno opraviti razgovor z mladoletnikom oz. mladoletnico ali otrokom v okviru preiskovalnega postopka, policija zaprosi za sodelovanje strokovnega delavca oz. delavko CSD. Pogovor opravita skupaj s kriminalistom oz. kriminalistko, saj se s tem zagotovi, da otrok ni izpostavljen večkratnim pogovorom s strani različnih služb, prav tako pa je dolžnost strokovnega delavca oz. delavke, da v primerih, ko obstaja sum storitve kaznivega dejanja s strani staršev nad otrokom, ščiti otrokove pravice.

Policija in CSD sta se dolžna med seboj obveščati o vseh prijavah ali informacijah, ki izražajo sum, da je nekdo žrtev nasilja v družini, in uskladiti svoje začetne aktivnosti v zaščito žrtve nasilja (dolžnost prijave po 6. členu ZPND ter 4. in 5. členu Pravilnika o sodelovanju).

3.3. Sodelovanje z zdravstvom

Žrtve nasilja utrpijo kratkotrajne ali dolgotrajne fizične oziroma psihične posledice na zdravju, zato je zelo pomembno sodelovanje zdravstvenih institucij pri nudenju pomoči žrtvam nasilja v družini. Žrtvi lahko v okviru svojih nalog omogočijo psihološko podporo, svetovanje ali ji posredujejo informacije o drugih oblikah pomoči. V skladu z ZPND so dolžni o zaznavi suma nasilja v družini obvestiti pristojni CSD, v kolikor pa gre za življenjsko ogroženost žrtve nasilja v družini ali njenih otrok, pa so dolžni o tem takoj obvestiti policijo (5. člen Pravilnika o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti).

Zdravnik oz. zdravnica, pediater oz. pediatrinja ali drug zdravstveni delavec oz. delavka je vključen-a v obravnavo žrtve nasilja tudi kot član oz. članica MDT pri pristojnem CSD. Njegova / njena naloga je, da seznanijo žrtev z vsemi oblikami pomoči, ki jih lahko dobi v okviru zdravstvene službe, ter aktivno sodeluje pri oblikovanju varnostnega načrta pomoči žrtvi nasilja v družini.

Za potrebe pomoči žrtvi nasilja, izdelavo načrta pomoči žrtvi ali za obravnavanje povzročitelja nasilja, lahko CSD pridobi podatke s strani izvajalk oz. izvajalcev zdravstvenih dejavnosti o zdravstvenem stanju in invalidnosti (30. in 32. člen ZPND).

3.4. Sodelovanje s sodiščem

Veljavni Zakon o pravdnem postopku v 411. členu določa, da lahko sodišče med postopki v zakonskih sporih in sporih iz razmerij med starši in otroki na predlog stranke ali po uradni dolžnosti izda začasne odredbe o varstvu in preživljanju skupnih otrok kot tudi začasne odredbe, s katerimi se enemu ali obema od staršev prepove pravica do osebnih stikov. Če sodišče v postopkih, ki se tičejo urejanja oz. prekinitve stikov otroka s staršem zaradi nasilja v družini, ugotavlja potrebo po razjasnitvi situacije v smislu ogroženosti otroka, zaprosi CSD za mnenje oz. poročilo, v kolikor ga seveda že predhodno ni prejelo s strani CSD.

ZPND uvaža brezplačno pravno pomoč žrtvi v tistih sodnih postopkih, ki tečejo na njen predlog zaradi predlaganega izreka ukrepov prepovedi nasilnih ravnanj in ureditve stanovanjskih razmer. Temelj za dodelitev brezplačne pravne pomoči ni premoženjsko stanje prosilke oz. prosilca, ampak njena / njegova ogroženost zaradi nasilja v družini in zato potreba po izreku ukrepov za zagotovitev varnosti. Mnenje o tem poda CSD na podlagi izdelane ocene ogroženosti (26. člen ZPND).

3.5. Sodelovanje z vzgojno izobraževalnimi zavodi

CSD pri obravnavi nasilja v družini sodeluje tudi s šolami in vrtci, saj mladoletni uživajo posebno varstvo pred nasiljem. Otrok je žrtev nasilja tudi, če je prisoten pri izvajanju nasilja nad drugim družinskim članom oz. članico ali živi v okolju, kjer se nasilje izvaja (4. člen ZPND). Če je žrtev nasilja otrok, imajo koristi in pravice otroka prednost pred koristmi in pravicami drugih udeležencev oz. udeleženk postopka. CSD ima dolžnost, da z ustreznimi metodami dela z družino in uporabo javnih pooblastil, zagotovi zaščito otroka pred ogrožanjem, je nosilec obravnave ter ima povezovalno in usklajevalno vlogo.

VIZ so dolžni obveščati CSD ali policijo kadar sumijo, da je otrok žrtev nasilja, prav tako so strokovni delavci in delavke šol in vrtcev člani in članice MDT, kjer se oblikuje načrt pomoči. V kolikor pri CSD za oblikovanje načrta pomoči otroku potrebujemo poročilo šole ali vrtca, zanj lahko zaprosimo. Poročilo lahko vsebuje podatke o vključitvi v VIZ ter podatke iz zbirke podatkov o otrocih, mladostnikih in mladostnicah, ki potrebujejo pomoč in svetovanje (32. člen ZPND).

3.6. Sodelovanje z nevladnimi organizacijami

Pri nujenju pomoči žrtvam nasilja v družini imajo NVO zelo pomembno vlogo in so zato nujni sodelavec CSD. Poleg tega, da v okviru svojih programov nudijo zaščito, psihosocialno pomoč žrtvam in organizirajo programe za delo s povzročitelji nasilja, tudi sodelujejo z različnimi organi in organizacijami pri obravnavi primerov nasilja v družini ter se neposredno vključujejo v izvedbo ukrepov za zaščito žrtev (17. člen ZPND). NVO so dolžne obveščati CSD ali policijo, ko pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da je nekdo žrtev nasilja v družini in gre za sum kaznivega dejanja, CSD pa jim je v roku petih dni dolžan posredovati povratno informacijo o prejemu prijave ter o opravljenih začetnih aktivnostih. Informacija je lahko posredovana tudi telefonsko, saj je namen čim hitrejši povezovanje in učinkovito sodelovanje obeh služb za zagotovitev varnosti žrtvi nasilja. NVO lahko tudi poda pobudo za sklic MDT na pristojnem CSD ter na njem aktivno sodeluje pri oblikovanju načrta pomoči žrtvi nasilja (6. člen Pravilnika o sodelovanju). V kolikor CSD oceni, da je to potrebno pri nujenju pomoči žrtvi nasilja ali pri obravnavi povzročitelja nasilja, lahko zaprosi NVO za podatke o vključitvi osebe v socialnovarstvene storitve oziroma programe in o obravnavah nasilja v družini, ki so vodene pri njih (32. člen ZPND).

4. Regijska koordinacija za obravnavo nasilja v družini in regijska interventna služba

4.1. Regijska koordinacija

V okviru preprečevanja nasilja v družini so v Sloveniji na 12 CSD zaposlene tudi regijske koordinatorice za obravnavo nasilja v družini, ki delujejo na območju cele regije. Njihove naloge so predvsem:

- podpora strokovnim delavcem in delavkam pri obravnavi nasilja v družini;
- organizacija in vzdrževanje mreže socialno varstvenih storitev s področja nasilja;
- organizacija in vodenje regijske interventne službe.

Regijska koordinatorica za obravnavo nasilja v družini je lahko tudi članica MDT. Na podlagi predloga CSD in v sodelovanju s strokovnim delavcem oz. delavko CSD lahko povzročitelju nasilja v družini zagotovi storitev PSP v primerih izreka ukrepa prepovedi približevanja (15. člen Pravilnika o sodelovanju). Vključi se lahko v različne faze strokovne obravnave in neposrednega dela z žrtvijo, sodeluje pri usposabljanju strokovnih delavcev in delavk ter pri načrtovanju politike s področja nasilja v družini na državni ravni.

4.2. Regijska interventna služba

Od leta 2010 deluje po vseh regijah v Sloveniji regijska interventna služba (RIS), ki je organizirana pri CSD za določeno regijo in se izvaja po pogodbi z Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. RIS zagotavlja ustrezno strokovno obravnavo izven poslovnega časa CSD, aktivira pa se na klic policije v vseh nujnih primerih nasilja v družini in ogroženosti otroka. Organizacijo RIS vodi regijski koordinator oz. koordinatorica, ki koordinira delo, vodi evidenco, razpored dežurnih in dokumentacijo RIS.

RIS izvaja naloge posredovanja v vseh nujnih in neodložljivih primerih nasilja v družini, izven poslovnega časa CSD:

- opravila, ki zmanjšujejo ogroženost žrtve nasilja v družini (namestitev v varne lokacije);
- pomoč odrasli žrtvi nasilja ob izreku ukrepa prepovedi približevanja;
- takojšnjo pomoč mladoletni žrtvi nasilja;
- namestitev in pomoč mladoletnemu povzročitelju nasilja;
- naloge v zvezi z zaščito ogroženega otroka / mladostnika oz. mladostnice;
- prisotnost pri zaslišanju mladoletnega tujca oz. tujke brez spremstva in druge naloge v skladu z Zakonom o tujcih;

→ pomoč in morebitno namestitvev, če gre za osebo z odvzeto poslovno sposobnostjo, s podaljšano roditeljsko pravico ali če gre za starejšo osebo.

Strokovni delavec oz. delavka v času stalne pripravljenosti zagotavlja dosegljivost na mobilni telefon, ki je namenjen izključno izvajanju RIS in se aktivira na klic policije. Po prejemu obvestila nemudoma oceni situacijo in se avtonomno odloča o potrebnih dejanjih in ukrepih v okviru zakonskih pristojnosti. Za vsako opravljeno intervencijo pripravi pisno poročilo, ki ga prvi delovni dan posreduje krajevno pristojnemu CSD, ki nadaljuje z obravnavo. Namen intervencije je vzpostavitev čim prejšnjega stika z žrtvijo in ponudba pomoči, pogovor, podaja informacij za zagotovitev zaščite ali po potrebi urejanje varne namestitve.

5. Zaključek

Da bi bili učinkoviti pri obravnavi nasilja v družini in zagotavljanju zaščite žrtvi nasilja v družini, je potrebno, da imamo znanje ter da vse službe med seboj sodelujemo. S tem pripomoremo k temu, da sistem zaščite deluje kot celota, usklajeno in učinkovito. Zavedati se moramo, da mora imeti žrtev nasilja občutek varnosti in zaupanje, da sistem deluje in da ji bomo resnično pomagali, da se nasilje ustavi. To je pomemben dejavnik pri njeni odločitvi o tem ali in kdaj nasilje prijaviti. Naša skupna naloga je, da informacije o tem, kako lahko različne službe pomagajo žrtvam nasilja v družini, vseskozi širimo in omogočimo njihovo dostopnost čim širšemu krogu ljudi.

Viri

1. *Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti.* Ur. l. RS, št. 38/2011, 24. 5. 2011.
2. *Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini.* Ur. l. RS, št. 31/2009, 20. 4. 2009.
3. *Pravilnik o standardih in normativih socialno varstvenih storitev.* Ur. l. RS, št. 52/95, 2/98, 19/99 in 28/99.
4. Skupnost CSD Slovenije (2008) *Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo.* Dostopno prek: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=oCB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mddsz.gov.si%2Ffileadmin%2Fmddsz.gov.si%2Fpageuploads%2Fdokumenti___pdf%2Fkatalog_pooblastila_csd_julo8.pdf&ei=leWaU_mzOunb7Aab54DIDA&usg=AFQjCNGZu6AF2W2kyJwoxE2_cHA7XWk9cA&sig2=88w9tERJBQrbM7vzTz95yA&bvm=bv.68911936,d.ZGU, 13. 6. 2014.
5. Strokovna izhodišča za delo z odraslimi žrtvami in povzročitelji nasilja v družini za strokovne delavce CSD (2011) *Kaljenje, Bilten SCSD* 10.
6. Strokovne smernice za delo CSD pri zaščiti otrok pred nasiljem v družini (2011) *Kaljenje, Bilten SCSD* 10.

7. *Svetovanje posamezniku*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialnovarstvene_storitve/svetovanje_posamezniku/, 14. 4. 2014.
8. *Zakon o nalogah in pooblastilih policije*. Ur. l. RS, št. 15/2013, 18. 2. 2013.
9. *Zakon o pravnem postopku*. Ur. l. RS, št. 73/2007, 13. 8. 2007.
10. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.
11. *Zakonu o socialnem varstvu*. Ur. l. RS, št. 3/2007, 12. 1. 2007.
12. *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*. Ur. l. RS, št. 69/2004, 24. 6. 2004.

Neža Miklič

Pristojnosti policije na področju preprečevanja nasilja v družini

Povzetek

Besedilo članka v uvodnem delu nakazuje hitri pregled načina preiskovanja nasilja v družini v zadnjih 15 letih v policiji. Prikazuje, da sta bila sprememba zakonodaje in v letu 2008 sprejem samostojnega kaznivega dejanja Nasilja v družini, nujno potrebna. Ob tem pa s problematiko ali odstopom od prijav ali še vedno pogostega posluževanja pravne dobrote nakazuje, da je to šele začetek poti. Zakonodaja omogoča delo, ki lahko postane odlično zgolj ob poglobljenem poznavanju dinamike nasilja v družini. Že več let zato policija intenzivno usposablja policiste in policistke s projektom multiplikatorji. Z namenom približati postopek policije pri obravnavi nasilja v družini je policija prav tako oblikovala ter na svoji spletni strani objavila obširno pisno informacijo, s katero podrobno opisuje obravnavano nasilja v družini. V svojih prizadevanjih policija usposabljanja usmerjeno nadgrajuje, z namenom še kakovostnejše obravnave delo policistov in policistk tudi nadzoruje, ob tem pa aktivno podaja predloge za spremembe na vseh nivojih – tudi zakonodajnih, saj je nasilje v družini družbeni problem, in ne zgolj problem osebe kot posameznika oz. posameznice in policije kot institucije.

1. Uvod

Nasilje v družini je bilo dolga leta problem štirih sten. Dojemalo se je kot problem zasebnosti, v sferi nasilja je bilo minimalizirano na najnižjo raven – na individualni problem posameznikov oz. posameznice ali članov in članic ožje družine. Nasilje v družini je bilo prežeto s stereotipnimi predstavami o moških in ženskah. Družba si je zatiskala oči, zanikala problem in na takšen način nasilje v družini tiho tolerirala. Na področju delovanja represivnih organov se je nasilje v družini predolgo vrednotilo kot prekršek.

2. Pristojnosti policije

Policisti in policistke ter kriminalisti in kriminalistke so kompleksno problematiko reševanja primerov nasilja v krogu družine do leta 2008 reševali s preiskovanjem kaznivih dejanj Grdega ravnanja (146. člen Kazenskega zakonika – KZ) in Ogrožanja varnosti (145. člen KZ). Omenjeni kaznivi dejanji sta se preganjali na predlog oškodovanca oz. oškodovanke, kar je pomenilo, da je oseba, ki je naznanila nasilno

dejanje, to morala storiti v uradnih prostorih policijske enote in najkasneje v času 3 mesecev po storitvi nasilnega dejanja. V kolikor je oseba naznanila nasilno dejanje po preteku navedenega časovnega obdobja, pregon ni bil mogoč. Vse do naslednjíč?! Kaj res ni bilo moč storiti več? Kaj pa kaznivo dejanje Nasilništvo?

KZ je namreč zajemal tudi kaznivo dejanje Nasilništvo (299. člen), katerega določila so navajala, da so izpolnjeni elementi kaznivega dejanja v primerih, kadar »(k)dor drugega hudo žali, z njim grdo ravna, mu dela nasilje ali ogroža varnost in s tem v javnosti povzroči zgražanje ali prestrašenost, se kaznuje z zaporem do dveh let.« Zaradi navedenega so policisti in policistke ter kriminalisti in kriminalistke nasilje v krogu družine vrednotili kot kaznivo dejanje Nasilništva, pri čemer so za izpolnjevanje elementov tega kaznivega dejanja iskali prestrašeno in zgroženo javnost, torej sosede, znance in znanke, prijatelje in prijateljice, ki so nasilno dejanje videli ali ga občutili na način, da so bili ob njem prestrašeni ali zgroženi.

Je otrok javnost in ali je dejanje nasilnega družinskega člana oz. članice pri njem povzročilo prestrašenost, so se spraševali policisti in policistke ter kriminalisti in kriminalistke? Na vprašanje so pritrjevali in otroke v družini ovrednotili kot javnost. Nasilništvo je bilo kaznivo dejanje, ki se je preganjalo po uradni dolžnosti, kar je bila prednost pri obravnavi nasilja v družini in od oškodovanca oz. oškodovanke ni več zahtevala neposredne podaje prijave na policijski enoti. Če oškodovanec oz. oškodovanka od podaje predloga za pregon lahko odstopi in s tem postopek zaustavi, to pri uradno pregonljivem dejanju ni več mogoče.

Podaja prijave na policijski enoti je kljub temu ostala zelo koristna, saj se je v praksi dogajalo, da državni tožilec oz. tožilka, naslednji od organov pregona in represije, ki je prevzel postopek v nadaljnjo obravnavno, ni bil nujno mnenja, da gre za obliko kaznivega dejanja Nasilništvo. Kaznivo dejanje je lahko prekvalificiral v milejšo obliko, npr. v kaznivo dejanje Grdega ravnanja. Pri tem je najprej preveril, ali je bila prijava podana v časovno določenem okviru ter ali je bila podana na policijski enoti v obliki zapisniške podaje ovadbe. V kolikor temu ni bilo tako, je postopek zaustavil. V kolikor je bil pregon mogoč (enako velja v primerih uradno pregonljivega kaznivega dejanja), pa so bili otroci, kot zgrožena in prestrašena javnost, v nadaljnjem kazenskem postopku prednostno opozorjeni (velja še danes), da jim kot t. i. privilegiranim pričam zoper povzročitelje nasilja, torej svoje najbližje, ni potrebno pričati. Otroci, pa tudi ostali ožji družinski člani oz. članice, so se t. i. pravne dobrote pogosto posluževali, kar je bil argument za to, da so postopki ostali brez sodnega epiloga. Kaj je družba in država s tem sporočala povzročiteljem nasilja?

Leta 2008 je bil v Sloveniji sprejet Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND), ki opredeljuje oblike nasilja v družini, določa naloge ter sodelovanje državnih organov in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter opredeljuje ukrepe za varstvo žrtev nasilja v družini. ZPND določa tudi redno strokovno izobraževanje vseh, ki se ukvarjajo s problematiko nasilja in predpisuje multidisciplinarni pristop pri obravnavi žrtve.

Na podlagi ZPND posamezni organi sprejmejo podzakonske predpise, pravilnike o obravnavi nasilja oziroma medsebojnem sodelovanju. Policija je leta 2010 sprejela Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini, ki opredeljuje sodelovanje policije z drugimi institucijami pri odkrivanju, preprečevanju nasilja v družini ter medsebojno obveščanje, sodelovanje in usklajeno delovanje. Prav tako opredeljuje usposabljanje policistov in policistk za področje nasilja v družini.

Leta 2008 je prvič v zgodovini Slovenije Kazenski zakonik (KZ-1) opredelil nasilje v družini kot samostojno kaznivo dejanje (191. člen KZ-1), ki se preganja po uradni dolžnosti.

3. Položaj žrtve nasilja v družini

V Sloveniji po 25 letnem intenzivnem delu na področju ozaveščanja o nasilju v družini kot družbenem problemu in številnih zakonskih spremembah, žrtev nasilja v družini še vedno v povprečju potrebuje vsaj 5 let, da pokliče ali poišče pomoč.

Žrtve v skoraj polovici primerov kaznivo dejanje nasilja v družini najprej naznanijo policiji. Policija kot institucija torej največkrat prva vstopa v družino, se sooči z obravnavo in v nadaljevanju s preiskavo nasilja v družini. V povprečju policija letno obravnava približno 2100 kaznivih dejanj nasilja v družini, največ jih je obravnavala leta 2009.⁴³

TABELA 5: *Statistični podatki o številu obravnavanih primerov nasilja v družini v letih 2008 – 2013*

Nasilje v družini, 191. člen KZ-1						
Leto obravnave	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Št. primerov	120	2.478	2.344	1.917	1.702	1.592
Št. tistih primerov, kjer so žrtve ženskega spola	108	2.252	2.155	1.770	1.568	1.484

⁴³Vsi podatki, ki jih uporabljam v tekstu in se nanašajo na statistike v zvezi z delom policije, so iz Statistične evidence slovenske policije med leti 2008 in 2013. Pripravlja jih Oddelek za načrtovanje in analitiko Generalne policijske uprave.

Podatki policije o obravnavanju nasilja v družini kažejo ne le na velik obseg obravnavanih primerov, pač pa tudi na visok odstotek primerov, v katerih so žrtve ženskega spola. V kar 93 % primerov, ki jih je leta 2013 obravnavala policija, so bile žrtve nasilja v družini ženskega spola. Podatki o žrtvah kaznivih dejanj umora in uboja, ki se zgodijo v okviru družine, kažejo, da so pogostejše žrtve ženskega spola.

TABELA 6: Statistični podatki o številu oseb - žrtev kaznivih dejanj umora in uboja (tudi poskusov), ki so bili storjeni v družini, po spolu, v letih 2008 – 2013

Žrtve umora/uboja (v družini)						
Leto obravnave	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Moški	6	9	5	7	5	6
Ženske	7	10	9	8	8	5
Vsi	13	19	14	15	13	11

TABELA 7: Statistični podatki o številu vseh žrtev kaznivih dejanj umora in uboja (tudi poskusov) v letih 2008 – 2013

Žrtve umora/uboja						
Leto obravnave	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Moški	21	36	28	39	32	33
Ženske	9	15	17	14	12	7
Vsi	30	51	45	53	44	40

3. 1. Policijski ukrep prepovedi približevanja

Policija ima možnost, da žrtev nasilja zaščiti tudi tako, da storilcu izreče ukrep prepovedi približevanja, ki je z dopolnitvami iz leta 2012 opredeljen v Zakonu o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol).

Bistveni pomen policijskega ukrepa prepovedi približevanja določeni osebi, kraju ali območju (60. člen ZNPPol) je t. i. *rdeči karton* povzročitelju nasilja. Skupnega bivališča ne zapušča žrtev, temveč povzročitelj nasilja, ki mora policiji izročiti ključ bivališča in z najosnovnejšimi osebnimi stvari bivališče (četudi lastniško) nemudoma zapustiti. Ukrep je časovno ter krajevno omejen. Policija povzročitelju nasilja z ustno odredbo, ki ji mora vedno in v točno določenem času slediti še pisna odredba, določi čas trajanja ukrepa (48 ur). V odredbi so prav tako navedene točno določene osebe, kraji / lokacije ter razdalje, katerim se v času trajanja ukrepa povzročitelj nasilja ne sme približevati. Izrečen ukrep pa ni povsem samostojno dejanje policije. Izdano odredbo, z vsemi potrebnimi dokazili ter podatki, policija posreduje v presojo preiskovalnemu sodniku oz. sodnici, ki odredbo potrdi,

spremeni ali razveljavi. Če preiskovalni sodnik oz. sodnica odredbo potrdi, lahko ukrep izreče / podaljša za 10 dni.

To je pomembno sporočilo za žrtve, ki imajo torej čas, da premislijo o vseh nadaljnjih ukrepih. Obenem je to čas za nujni vstop vseh ostalih institucij ter strokovnih delavcev in delavk v družino. Samo prijava in obravnava s strani policije ni dovolj. Policijski ukrep zaustavi nasilje, zaščiti žrtev ter sankcionira povzročitelja nasilja. Policijski ukrep preseka krog nasilja, ki pa se brez strokovne pomoči in obveznega intenzivnega dela z družinskimi člani in članicami lahko ponovno sklene. Policija torej vstopa v družino in jo takoj zatem tudi zapušča. S svojim ukrepom drugim institucijam (socialni službi, zdravstvu, šolstvu, nevladnim organizacijam) odpre prostor za vstop v družino in v nadaljevanju za intenzivno delo z njimi.

Na letni ravni policija izreče okoli 1000 ukrepov prepovedi približevanja določeni osebi, kraju ali območju. Od tega jih je iz časa 10 dni na čas trajanja 60 dni podaljšanih zgolj slaba tretjina. Kaj to pomeni? Če obstajajo utemeljeni in zelo konkretni razlogi za to, da bo povzročitelj nasilja nadaljeval z ogrožanjem žrtve tudi po preteku 10 dni, lahko žrtev 3 dni pred iztekom 10 dnevnega ukrepa preiskovalnemu sodniku oz. sodnici predlaga podaljšanje ukrepa na 60 dni. Zahteva se torej aktivnost žrtve, njena odločna angažiranost. Ta pa bo mogoča ob močni podpori žrtve s strani njenih bližnjih, njene okolice in nujni strokovni pomoči različnih strokovnjakov in strokovnjakinj različnih vladnih in civilnih organizacij. Žrtev sama le redko to zmore, saj je preveč vpeta v krog nasilja. Zagotavlja, da bo 10 dni dovolj, da bo zgolj ukrep policije za povzročitelja nasilja zadosten, da bo svoje vedenje drastično spremenil.

Je res 10 dni dovolj, da se proces nasilja, ki je lahko trajal leta in leta, prekine v tako kratkem časovnem obdobju? Ko policija izreče ukrep prepovedi približevanja določeni osebi, kraju ali območju in tako začasno za nekaj dni zaščiti žrtev, naredi nekaj zelo pomembnega: omogoči dostop za delo z žrtvijo, ki je v tistem trenutku, ne pa nujno tudi kasneje, pripravljena na korenite spremembe. Zatorej ne pozabimo, žrtev nujno potrebuje pomoč v strokovnem vodenju. Prepuščena sama sebi, zvita v vzorec nasilja in obremenjena z vsakodnevnimi skrbmi in obveznostmi, nasilnega odnosa ne bo mogla prekiniti ali iz njega oditi.

TABELA 8: *Statistični podatki o številu žrtev (en ukrep lahko zajame več žrtev nasilja) v primerih izreka prepovedi približevanja po 60. členu Zakona o nalogah in pooblastilih policije v letih 2008 – 2013*

Leto	Skupaj	Žrtve moški	Žrtve ženske
2008	889	218	671
2009	1.749	393	1.356
2010	1.700	422	1.278
2011	1.728	437	1.291
2012	1.552	374	1.178
2013	1.603	397	1.206
Vsi	9.221	2.241	6.980

Tudi podatki o izrečenih ukrepih kažejo, da so bile žrtve v večini primerov ženske.

4. Multiplikatorji

Vsi, od žrtve do strokovnjaka oz. strokovnjakinje, pa poleg zakonodaje potrebujemo znanje. Posebej ko gre za kompleksne situacije nasilja v družini. Ob zavedanju, da nasilje v družini ni dogodek, temveč proces, ob aktivnem operativnem delu, stalnem spremljanju problematike nasilja v družini, z vključevanjem v raziskovalno delo različnih institucij, rednim spremljanjem odzivov javnosti, ob lastnih statističnih pokazateljih ter implementaciji mednarodnih dokumentov, je v policiji nastal projekt Multiplikatorji (*Train the trainers*).

Pri projektu Multiplikatorji gre za usposabljanje policistov in policistk, kriminalistov in kriminalistk ter vodilnih uslužbencev in uslužbenk policije za kakovostno obravnavno nasilja v družini ter ozaveščanje širše javnosti o postopkih obravnave policije, ko gre za nasilje v družini. V svoji obliki je projekt inovativen, saj ga izvajajo visoko strokovno usposobljeni uslužbenci in uslužbenke policije z večletnimi operativnimi izkušnjami, podrobnim in poglobljenim poznavanjem policijskih postopkov in dinamike nasilja v družini.

Odlikuje jih poznavanje delovanja drugih vladnih institucij in nevladnih organizacij, sposobnost andragoškega podajanja znanja kot motivacije, predvsem pa izjemna želja, da, poleg svojega rednega dela, za to delo usposobijo svoje kolege in kolegice, manj izkušene policiste in policistke, s končnim ciljem, ki je: dvig kakovosti obravnavanja nasilja v družini. Usposabljanje policistov in policistk največkrat izvajajo multiplikatorji – kriminalist oz. kriminalistka in uniformiran policist oz. policistka, največkrat v paru (moški in ženska), različnih vrst in stopenj izobrazbe,

a vsi z izkušnjami in vedno za druge policiste in policistke. Izvajalci in izvajalke usposabljanja so torej policijski operativci in operativke, ljudje s terena, ki se s primeri obravnave nasilja v družini srečujejo vsakodnevno. Projekt Multiplikatorji je med policisti in policistkami ter kriminalisti in kriminalistkami zelo dobro sprejet. V svoji prvotni obliki neposrednega komuniciranja ter delavnic z udeleženci in udeleženkami bo ostal tudi v prihodnje, je pa že nadgrajen tudi s poučevanjem preko E- učilnice.

Decembra 2013 je slovenska policija s projektom Multiplikatorji kandidirala na natečaju Evropske mreže za preprečevanje kriminalitete za najboljši preventivni projekt v Evropi, ko gre za obravnavo nasilja v družini. Na natečaju slovenska policija ni zmagala, a sodelovanje in predstavitev drugih projektov prijavljenih 18 članic Evropske unije jasno kaže, da slovenska policija uspešno deluje in enakovredno konkurira ostalim preventivnim projektom, ko gre za ozaveščanje, obravnavo in izobraževanje o nasilju v družini.

5. Informacija o postopkih obravnave nasilja v družini

Leta 2013 je policija prednostno za žrtve in posledično za širšo javnost, s ciljem približati delo policije in poznavanja dela policije pri obravnavi nasilja v družini, na spletnih straneh objavila Informacijo o postopkih obravnave nasilja v družini. Informacija je poljudno, podrobno, sistematično in po korakih oblikovan sklop informacij in odgovorov, ki jih potrebuje žrtev, ko se sreča z obravnavo na policiji ali pa se šele odloča, da bo podala prijavo na policiji.

5.1. Kdaj, kako in kje pravzaprav podati prijavo?

V primerih ogroženosti je klic na intervencijsko številko policije 113 najhitrejši in nujen. Policija se bo odzvala s prihodom intervencijske patrulje neposredno na kraj dejanja in delovala v smeri zaustavitve nasilja, zaščite žrtve ter sankcioniranja povzročitelja nasilja. Sodelovanje žrtve je za uspešen policijski postopek obvezno.

Prijavo nasilja lahko poda kadarkoli vsakdo, zavezujoča je za strokovnjake in strokovnjakinje, ki se z nasiljem srečujejo na svoji poklicni poti, in nujna za uradne osebe. Ko gre za nasilje v družini in ogroženost ali zlorabo otrok, naj bo anonimna prijava res skrajna oblika prijave. Žrtve, še posebej iz ranljivih skupin, nujno potrebujejo pomoč funkcionalne odrasle osebe, ki se zaveda svoje (družbene) odgovornosti.

Podaja prijave osebno na policijski postaji je najprimernejša oblika, saj je prijava že od začetka sprejeta in vodena v obliki načina zbiranja potrebnih dokazov v smeri

potrditve suma dejanja. Oblikovana je v zapisniški obliki, do pisnega izvoda ima prijaviteljica oz. prijavitelj pravico. Zaradi kompleksnosti obravnave nasilja je lahko sprejem prijave več ur trajajoči postopek, ki zajema pridobivanje zelo podrobnih (vsebinsko, krajevno in časovno opredeljenih) opisov, ki so zaradi področja obravnave lahko tudi zelo intimni in zasebni.

Priporočljivo je, da oseba, ki podaja prijavo, ob tem priloži vsa morebitna dokazila, kot so npr. pisni zapisi, fotografije, zdravniška potrdila, računalniški ali sms izpisi ipd. Prav tako je pomembno, da oseba konkretno navede čim večje število oseb (sodelavci in sodelavke, prijatelji in prijateljice, znanci in znanke, sorodniki in sorodnice), ki so bile priče nasilnim dejanjem, in navede okoliščine, ki so pomembne za ukrepe med preiskavo (npr. morebitna prisotnost orožja).

Žrtev ima lahko ob podaji prijave oziroma med postopkom na policiji zaupno osebo, s katero bodo preiskovalci in preiskovalke morda želeli opraviti podroben informativni pogovor. Posebej če gre hkrati za osebo, ki lahko poda relevantne podatke, potrebne za razjasnitev posameznih okoliščin (npr. družinske dinamike, delovanja/vedenja žrtve in storilca ipd.).

Če pride do težav zaradi nerazumevanja jezika ali drugih posebnosti (npr. gluhost), bo policija poskušala zagotoviti osebo / prevajalca oz. prevajalko ali tolmača oz. tolmačko, s katerim / katero bo komunikacija omogočena ali olajšana.

Žrtev lahko zaprosi za policijsko spremstvo, če je bila primorana hitro zapustiti skupno bivališče, za nemoteno življenje pa vsekakor potrebuje osnovne življenjske stvari in pripomočke. Žrtev se lahko v takšnem primeru osebno zgloši na policijski postaji v kraju bivanja, kjer bi želela prevzeti osebne stvari.

Posebna pravica do odškodnine je pravica, ki jo po posebnem postopku država priznava žrtvam nasilnih naklepnih dejanj in njihovim svojcem. Žrtev lahko ob naznanitvi naklepnega nasilnega dejanja na policiji zahteva, da se ji izda potrdilo o zaznavi oz. naznanitvi kaznivega dejanja. Policija bo potrdilo izdala. Upravičenec oz. upravičenka bo v nadaljevanju vložil-a zahtevo za priznanje odškodnine, skupaj s potrdilom policije in drugimi dokazi na Ministrstvo za pravosodje.

5.2. Kaj lahko žrtev naredi sama?

Žrtev je in ostaja osrednja oseba postopka. V letu 2012 je sprememba Kazenskega zakonika oblikovala novost v obliki kaznivega dejanja Grožnje (135. člen KZ-1), kar naj bi bila posledica številnih umikov prijav oškodovank in oškodovancev Nasilja v družini v kasnejših kazenskih postopkih. Rešitev v usmerjanju na zasebno tožbo pri družbenem problemu, kot je nasilje v družini, ni sprejemljiva.

Dejstvo pa je, da strokovne službe žrtvi sicer lahko nudijo pomoč in podporo, a rdečo nit ima v rokah še vedno žrtev. Odstop od pregona, zanikanje ali posluževanje *nepričanja* so slabe rešitve, ki nasilja ne zaustavijo. V nekem trenutku sicer lahko izgleda drugače, a nasilje je kot organizem, ki ne izgublja moči, le miruje ali nabira moči za naslednji napad.

Postopki pri obravnavi in reševanju nasilja so v slovenskem prostoru še vedno dolgi in naporni. Žrtvi ni lahko in povzročitelj nasilja bo med postopkom seznanjen s podajo prijave in z vsemi ukrepi. Rešitev je lahko le odlično poznavanje problematike ter hitro izpeljani postopki. Žrtev naj se opremi z orodjem, ki ji bo dajalo moč in voljo za doseg cilja – življenja brez nasilja. Obkroži naj se s strokovnjaki in strokovnjakinjami ter obda z osebami, ki ji bodo nudile podporo, moč in voljo. Pomembna je predvsem sedanjost in prihodnost. Preživele s svojim ravnanjem sporočajo vsem žrtvam, še posebej mladim dekletom in mladim ženskam, ki šele vstopajo v ljubezenske zveze, da nasilje ni in ne more biti izraz ljubezni.

Viri

1. Kazenski zakonik. Ur. l. RS št. 95/2004, 27. 8. 2004.
2. Kazenski zakonik (KZ-1). Ur. l. RS, št. 55/2008, 4. 6. 2008.
3. *Nasilje v družini – informacije o postopku na policiji*. Dostopno prek: <http://www.policija.si/index.php/preventiva-/preventiva/67685-nasilje-v-druini-informacije-o-postopku-na-policiji>, 28. 12. 2013.
4. *Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 25/2010, 26. 3. 2010.
5. Oddelek za načrtovanje in analitiko Generalne policijske uprave. *Statistična evidenca slovenske policije med leti 2008 in 2013*. Interno gradivo.
6. *Zakon o nalogah in pooblastilih policije*. Ur. l. RS, št. 15/2013, 18. 2. 2013.
7. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.
8. *Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika*. Ur. l. RS, št. 91/11, 14. 11. 2011.

Mirjam Kline

Pristojnosti tožilstva na področju nasilja v družini

Povzetek

Pravi izbruh kazenskih ovadb zoper storilce kaznivih dejanj nasilja v družini je bilo zaznati konec leta 2008, ko je prišlo tudi do spremembe Kazenskega zakonika v tem delu. Botrovala je večjemu ozaveščanju o nasilju v družini v javnosti, številnim akcijam policije, nevladnih organizacij, reklamam, plakatom. Javnost je postajala bolj ozaveščena, manj strpna do nasilja, žrtve pa pogumnejše povedati, da se nasilje dogaja tudi v njihovih družinah.

V zakonu so se pojavile nove oblike zakonskih znakov, v tem času pa je nastal tudi Zakon o preprečevanju nasilja v družini, ki je pojavnne oblike nasilja še obrazložil. Pristojnost sojenja za kaznivo dejanje nasilja v družini se je iz okrajne pristojnosti preselila na okrožno, razen v primeru iz tretjega odstavka 191. člena Kazenskega zakonika iz leta 2008, ko se nasilje izvaja proti drugemu, s katerim storilec živi v skupnosti, nasilje pa je s to skupnostjo povezano. Pomembna je bila novost pri kazenskih sankcijah, in sicer je sedaj mogoče obsojenemu ob pogojni obsodbi določiti tudi varstveno nadzorstvo, poleg tega pa izreči eno ali več navodil, ki mu omogočijo pomoč pri resocializaciji, žrtvi pa oddaljenost od storilca.

Izredno pomembno je izobraževanje tožilcev in tožilk na tem področju, tako s pravnega kot s psihološkega vidika, saj je potrebno poznati ne samo pojavnne oblike ter različne vrste nasilja, temveč tudi reagiranje žrtev ob hudem nasilju in psihološke profile osebnosti storilcev tovrstnih kaznivih dejanj.

1. Uvod

Pravi izbruh kazenskih ovadb zoper storilce kaznivega dejanja nasilja v družini je bilo zaznati konec leta 2008, ko je prišlo tudi do spremembe kazenskega zakonika (KZ-1) v tem delu. Bila je pospremljena s številnimi akcijami proti nasilju, oglasi, plakati. Takšno spremembo smo že dolgo potrebovali, saj smo do takrat storilce nasilja v družini preganjali na podlagi kaznivega dejanja nasilništva iz 299. člena Kazenskega zakonika Republike Slovenije:

»1. Kdor drugega hudo žali, z njim grdo ravna, mu dela nasilje ali ogroža njegovo varnost in s tem v javnosti ali v družini povzroči ogroženost, zgražanje ali prestrašenost, se kaznuje z zapornim do dveh let.

2. Če dejanje iz prejšnjega odstavka stori dvoje ali več oseb ali če je prišlo do hudega ponižanja več oseb ali če storilec drugega lahko telesno poškoduje, se storilec kaznuje z zaporom do treh let.«

Kadarkoli je bil torej storilec do drugega družinskega člana ali članice nasilen, je morala biti tudi v družini povzročena ogroženost, zgražanje ali prestrašenost. Drugi družinski člani ali članice so torej morali biti prisotni ali pa so morali za nasilje izvedeti in so te posledice nastale kasneje. Po naših izkušnjah pa se največkrat dogaja, da za sicer dolgotrajno, večletno nasilje v družini izven domačih sten nihče ne izve. Žrtev zmore nasilje prijaviti šele takrat, ko postane to prehudo ali pa postane storilec nasilen še do otrok. V preteklosti se je torej velikokrat zgodilo, da za nasilje razen žrtve ni vedel nihče drug, zato tudi niso mogle nastati posledice pri drugih družinskih članih in članicah ali v javnosti. Zakonski znaki tega kaznivega dejanja tako velikokrat niti niso mogli biti izpolnjeni, zato smo obravnavali druga kazniva dejanja z elementi nasilja, če so bile povzročene telesne poškodbe, kot so npr. kaznivo dejanje lahke ali hude telesne poškodbe ali kaznivo dejanje ogrožanja varnosti. Kadar govorimo o *padcu po stopnicah* ali *slučajnem udarcu ob vratno krilo*, se moramo zavedati, da to niso zgolj ponavljajoče se, večkrat slišane besede, temveč resnična dejstva iz življenj mnogih, na različne načine trpinčenih žrtev, ki si niti same pred seboj, še manj pa drugim okoli sebe, ne upajo priznati, da je v njihovem zakonu nekaj narobe. Tudi zato je bilo nasilje v družini pred letom 2008 težko dokazljivo.

2. Od leta 2008 naprej

Do sprememb v številu prijavljenih kaznivih dejanj nasilja v družini pa seveda ni prišlo zaradi spremembe samega člena. Z leti smo postali bolj pozorni, ozaveščeni, manj razumevajoči in strpni do takšnega vedenja. Veliko vlogo so pri tem odigrala številna izobraževanja, ki smo jih bili in smo jih še deležni tožilci in tožilke, kriminalisti in kriminalistke, pa tudi sodniki in sodnice.

O nasilju v družini govorimo takrat, ko storilec v družinski skupnosti, ki je lahko tudi druga trajnejša skupnost, z drugim grdo ravna, ga pretepa ali drugače boleče ali ponižujoče ravna, ga z grožnjo z neposrednim napadom na življenje ali telo preganja iz skupnega prebivališča ali mu omejuje svobodo gibanja, ga zalezuje, ga prisiljuje k delu ali opuščanju dela ali ga kako drugače z nasilnim omejevanjem njegovih enakih pravic v skupnosti spravlja v podrejen položaj (1. odstavek 191. člena KZ-1). Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) govori o petih oblikah nasilja: fizičnem, psihičnem, spolnem in ekonomskem nasilju ter zanemarjanju kot posebni obliki nasilja.

Kaznivo dejanje nasilja v družini je sicer uvrščeno med kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in otroke. Kot je odločilo vrhovno sodišče, je smisel oziroma cilj zaščite iz tega člena družinska skupnost oziroma dom, v katerem naj bi se vsak družinski član oz. članica počutila varno in bi za vsakega moral pomeniti pribežališče pred zunanjim svetom, varen prostor (sodba I Ips 815/2010-192). Opredeljeno je z več alternativno določenimi načini storitve kaznivega dejanja, ki pomenijo bodisi napad na življenje ali telo žrtve, varnost oziroma pravico do doma ali pa je ogrožena osebna svoboda oziroma človekovo dostojanstvo. Storilčevo ravnanje mora biti take narave, da spravlja žrtev v podrejen položaj, žrtev postane objekt izvajanja nasilja, ki se mu ne more izogniti. Storilec pri žrtvi povzroči nemoč, strah, vznemirjenje, pri čemer mora iti za trajnejše ravnanje storilca, sicer so lahko izpolnjeni znaki kakšnega drugega kaznivega dejanja (sodba I Ips 194/2009). Lahko pa vendarle gre za to kaznivo dejanje tudi takrat, ko je to enkratno, vendar mora biti intenziteta dejanja velika, posledice za žrtev pa hude. Presoja se v vsakem primeru posebej.

Za kaznivo dejanje nasilja v družini je zagrožena kazen petih let zapor. Če pa storilec stori to dejanje proti osebi, s katero je živel v družinski ali drugi trajnejši skupnosti, ki je razpadla, in je dejanje s to skupnostjo povezano, se kaznuje s kaznijo zapor do treh let. Višja kazen, ki je zagrožena za to kaznivo dejanje v 1. odstavku 191. člena KZ-1, pomeni tudi preselitev pristojnosti sodišča iz okrajnega v okrajno, razen v primerih, ko gre za dejanja iz 3. odstavka tega člena. Po moji oceni je to razlikovanje v kazni nepotrebno, saj se v praksi velikokrat zgodi, da je nasilje, ki se dogaja po razpadu zakonske ali izvenzakonske zveze, hujše kot prej. Pokaže se v drugih znakih, recimo kot zalezovanje, ki pa je lahko za žrtev še bolj uničujoče.

Zalezovanje označuje neželene vdore, vmešavanje ene osebe v življenje druge. Gre za ponavljajoča dejanja, ki pri žrtvi vzbujajo strah ali zaskrbljenost. Takšno ravnanje lahko traja zelo dolgo, lahko tudi mesece, celo leta (Priročnik za žrtve in strokovnjake. Načini soočanja žensk z zalezovanjem). Žrtve se zaradi zalezovalca bojijo iti v javnost, sklepati prijateljstva, nekatera celo razpadejo, izogibajo se družine, da ne bi v nevarnost spravljale še njih, osamijo se, tako pa postanejo še bolj ranljive. Pestijo jih različne psihične težave, kot so strah, stres, depresija. To ravnanje je težko dokazati, kar v žrtvi pusti še večji strah, saj se ni sposobna braniti.

Najbolj prepoznavna oblika nasilja je fizično nasilje, ki je navzven tudi najbolj vidno. Nekaterih oblik nasilja pa ne prepoznajo niti številne žrtve same, npr. spolnega nasilja v zakonu in ekonomskega nasilja.

3. Pregon kaznivega dejanja nasilja v družini

Storilec kaznivega dejanja nasilja v družini se preganja po uradni dolžnosti in ne na predlog žrtve, kar pomeni, da je dolžnost policije in tožilstva, da raziščeta takšna kazniva dejanja tudi, če žrtev tega ne želi. Zakonodajalec je bil očitno mnenja, da je to kaznivo dejanje potrebno preganjati ne glede na željo posameznika oz. posameznice, saj je nasilje v družini prepoznano kot resen problem, ki ima posledice tako v družini kot izven nje.

204

Zaradi nasilja enega starša nad drugim pa trpijo tudi otroci, čeprav sami niti niso neposredno udeleženi v samem nasilju. Pojavijo se težave v šoli, bežanje od doma, zatekanje v droge, alkohol, kazniva dejanja. Otroci so lahko zaznamovani celo življenje in pogosto prevzamejo vedenje nasilnega starša ali pa starša – žrtve kot svoj vzorec vedenja tudi v družini, ki si jo sami ustvarijo. Ni potrebno dodati, da takšni vzorci vedenja ne vodijo v kakovostne, zrele odnose.

Policija in tožilstvo sta torej dolžna odreagirati na vsak glas o kaznivem dejanju nasilja v družini, tako imenovana prijavitvena dolžnost pa k prijavi zavezuje vsakogar, ki ve za nasilni dogodek, če gre za kaznivo dejanje, za katero je zagrožena kazen nad tri leta zapora.

S spremembo Kazenskega zakonika v letu 2011 (KZ-1B) je mogoče storilcu ob pogojni obsodbi izreči tudi varstveno nadzorstvo, ki vključuje pomoč, nadzor ali varstvo. Ta ukrep izreče sodišče za določen čas v mejah preizkusne dobe, določene s pogojno obsodbo (64. člen KZ-1B). Sodišče lahko ob izreku ukrepa varstvenega nadzorstva odredi tudi eno ali več navodil, po katerih se mora storilec ravnati. Ta so navedena v 3. odstavku 65. člena KZ-1B, med drugim obiskovanje ustrezne poklicne, psihološke ali druge posvetovalnice, poraba dohodkov v skladu s preživninskimi obveznostmi, prepoved približevanja žrtvi ali kakšni drugi osebi. Če obsojenec med preizkusno dobo ne izpolnjuje navodil ali pa se izmika stikom s svetovalcem oz. svetovalko, ga sme sodišče posvariti, spremeniti navodila ali podaljšati varstveno nadzorstvo v mejah določene preizkusne dobe, lahko pa tudi prekliče pogojno obsodbo (67. člen KZ-1B). Sodišče s sklepom postavi svetovalca oz. svetovalko izmed delavcev in delavk centra za socialno delo, ta pa mora sodišču poročati o izpolnjevanju oziroma neizpolnjevanju nalog.

Menim, da pogojna obsodba sama po sebi največkrat ne prinese želenega rezultata, ki je, da storilec ne bi več povzročal nasilja, zato je določanje navodil za obsojenčovo *rehabilitacijo in resocializacijo* izjemnega pomena, izvrševati pa se morajo daljši čas. Nasilna ravnanja se namreč v posamezniku oz. posameznici tudi ne pojavijo naenkrat, vpeta so v njegovo / njeno življenje, odraščanje, v njegove

/ njene vedenjske vzorce. Pomembno pa je, da se podpora in pomoč nudita tudi žrtvam teh kaznivih dejanj, da ne bi v bodoče, morda v isti ali pa v drugi partnerski zvezi, ponovno postale žrtve.

Velikokrat se tožilci in tožilke srečamo s primeri kaznivega dejanja nasilja v družini v dežurni službi. Žrtev, največkrat je to ženska, pokliče na pomoč policijo, ko je nasilje s strani partnerja tako hudo, da se sama ne zmore več braniti ali pa so v nevarnosti še otroci. Če so izpolnjeni pogoji za pridržanje, policija storilca v takšnih primerih pridrži, nato pa ga privede k preiskovalnemu sodniku oz. sodnici. Tožilec oz. tožilka se po proučitvi kazenske ovadbe, prejšnjega življenja osumljenca, predvsem njegove morebitne predkaznovanosti za istovrstna kazniva dejanja, odloči, ali so podani pogoji za predlaganje prepovedi približevanja žrtvi ali celo kakšnega prostostnega ukrepa. Zoper osumljenca lahko tak ukrep traja tri mesece, nato pa se ga lahko podaljša še za tri mesece, v kolikor preiskava, če jo tožilec oz. tožilka zahteva, še ni končana. V tem času so pred preiskovalnim sodnikom oz. sodnico zaslišani oškodovanec oz. oškodovanka, priče, včasih je, zaradi narave ali vrste morebitnih poškodb, ki jih žrtev lahko utrpi ob nasilnih dejanjih, potrebno pritegniti tudi ustreznega izvedenca oz. izvedenko, recimo medicinske stroke, psihološke ali psihiatrične stroke. Izvedenec oz. izvedenka psihiatrične stroke je največkrat postavljena za osumljenca, če uporablja alkohol, mamila ali zdravila in je potrebno ugotoviti, ali je bil storilec v trenutku storitve kaznivega dejanja prišteven, pa tudi, kakšna sankcija ali ukrep je ob tem dejstvu zanj najbolj primeren.

V predkazenskem postopku se tožilci in tožilke ter kriminalisti in kriminalistke z delavci in delavkami centrov za socialno delo, zdravniki in zdravnicami, psihologi in psihologinjami žrtev, včasih pa tudi z žrtvijo samo, srečujemo na medinstitucionalnih timih, namenjenih koordinaciji dela vsakega posameznega strokovnjaka oz. strokovnjakinje v zaščito in pomoč žrtvi ter za preprečevanje nadaljnjega nasilja.

4. Zaključek

Velikokrat se zgodi, da si žrtev po daljši odsotnosti storilca iz njene bližine že nekoliko opomore, navezanost nanj pa je še tako močna, da v samem postopku noče več sodelovati. Včasih temu botruje strah pred storilcem, ekonomska navezanost nanj, nezmožnost preživeti sama, včasih so žrtve tujke, ki se v Sloveniji ne znajdejo, ker so jih storilci popolnoma osamili, izolirali. Tu je priložnost za delavce in delavke centra za socialno delo, za nevladne organizacije, da žrtve opolnomočijo in jim pomagajo v postopkih pridobivanja različnih vrst pomoči.

Da bi prepoznali vse zakonske znake nasilja, vse njegove oblike, tudi prikrite, in posledice pri žrtvah, da bi poznali različne osebnostne profile storilcev, je potrebno še nadaljnje poglobljeno izobraževanje tožilcev in tožilk, ne le v pravni, temveč tudi v psihološki stroki.

Viri

1. Kazenski zakonik Republike Slovenije. Ur. l. RS, št. 95/2004, 27. 8. 2004.
2. Kazenski zakonik (KZ-1). Ur. l. RS, št. 55/2008, 4. 6. 2008.
3. Projekt DAPHNE 04-1/091/W: *Priročnik za žrtve in strokovnjake. Načini soočanja žensk z zalezovanjem*. Dostopno prek: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fstalking.medlegmo.unimo.it%2Fmanual-li%2Fmanuale_Slovenia.pdf&ei=mkqjU4zOUWJ7Aanh4GIAg&usg=AFQjCNHnaFSpxgcRy97XjtzgBrm2Hdm3xQ&sig2=dVSHg_Ku_U5eJiKRYW4tLw&bvm=bv.69411363,d.ZGU, 19. 6. 2014.
4. Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Kazenski oddelek. VS2004891; *Sodba I Ips 194/2009*, 3. 9. 2009. Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/2010040815245931/, 17. 6. 2014.
5. Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Kazenski oddelek. VS2005505; *Sodba I Ips 815/2010-192*, 3. 3. 2011. Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/2010040815252499/, 17. 6. 2014.
6. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.
7. *Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika*. Ur. l. RS, št. 91/11, 14. 11. 2011.

Janja Roblek

Pristojnosti sodstva na področju preprečevanja nasilja v družini – civilnopravni vidik

Povzetek

Zakon o preprečevanju nasilja v družini je bil sprejet z namenom bolj usklajenega delovanja različnih organov in organizacij, večje enotnosti pri obravnavanju nasilja v družini ter kot dopolnitev že obstoječih ukrepov za zaščito žrtev v različnih postopkih. Bistveni namen je zagotoviti pomoč žrtvi in ne sankcionirati povzročitelja. Pojem nasilja v družini je opredelil precej široko, ureja namreč tista medčloveška razmerja, ki so posebej občutljiva in hkrati zaradi svoje narave do neke mere konfliktna, zato mora sodišče, ki odloča o predlogu za izrek ukrepov, še posebej skrbno tehtati ne le ali neko ravnanje pomeni nasilje ali ne, temveč tudi ali gre za takšno nasilje, da je državni poseg v neko družinsko skupnost res utemeljen. Prevelika zaščita lahko namreč ogroža zasebnost posameznice ali posameznika in omejuje intimnost v družini. Sodišče mora v vsakem posamičnem primeru najti mejo med tem, kdaj gre za konfliktno položaje oziroma stanja, ki jih posameznice in posamezniki še lahko rešujejo sami in kdaj so ti konfliktni položaji takšni, da je poseg države za zaščito žrtve in s tem poseg v zasebna razmerja nujen.

Kot izhaja iz objavljenih odločb višjih sodišč, so sodišča pri izrekanju ukrepov previdna. Zakon o preprečevanju nasilja v družini določa ukrepe, ki jih je pristojno izrehati sodišče v 19., 21. in 22. členu, pri čemer za ukrepe po 19. in 21. členu določa pristojnost okrožnega sodišča v nepravdnem postopku, za ukrepe po 22. členu pa pristojnost okrožnega sodišča v pravnem postopku. Pri tem pa si sodna praksa ni enotna ali je resnično glede na nujnost hitrega odločanja primeren kontradiktoren nepravdni postopek ali bi morda kazalo uporabiti postopek kot ga predvideva Zakon o izvršilnem postopku za izdajo (regulacijskih) začasnih odredb. Kontradiktornost se v teh postopkih zagotavlja v ugovornem postopku. Pomembno pa je, da je jasno, kateri postopek se uporablja, saj je od tega odvisno, kako mora biti sestavljen predlog za izdajo ukrepa. Prav popolnost predloga in njegova sklepčnost sta nujni predpogoji za hitro odločanje sodišča.

Bistveni namen ukrepov iz 19. člena Zakona o preprečevanju nasilja v družini, ki pomenijo poseg v nekatere ustavne pravice povzročitelja nasilja, je zaščita dostojanstva žrtve, pri čemer je potrebno upoštevati načelo sorazmernosti. Ukrep nikakor ne sme žrtvi dati pravic, ki niso v nikakršni zvezi s potrebnimi ukrepi za njeno zaščito, oziroma ji omogočiti, da pridobi določena upravičenja, do katerih ni, oziroma še ni upravičena. 21. člen Zakona o preprečevanju nasilja v družini uvaža nov pravni inštitut, ki dopolnjuje varstvo žrtve z

odstranitvijo povzročitelja nasilja iz stanovanja, v katerem je do takrat bival skupaj z žrtvijo za daljše obdobje. Tudi pri izreku tega ukrepa morajo sodišča opraviti strogi test sorazmernosti. Navedeni ukrep pa odpira vsaj tri različna stvarnopravna vprašanja, na katera sodna praksa še ni dokončno odgovorila. Jasno določen postopek in predvsem medsebojno sodelovanje in obveščanje ne le različnih organov, pač pa tudi posameznih oddelkov znotraj sodišč sta predpogoj za učinkovito izvajanje predvidenih ukrepov, ob nadaljnjem pogoju, da bodo sodišča tudi uspešno poskrbela za izvršitev izrečenih ukrepov.

1. Uvod

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) je bil sprejet z namenom bolj usklajenega delovanja različnih organov in organizacij, zagotavljanja večje enotnosti pri obravnavanju nasilja v družini ter kot dopolnitev že obstoječih ukrepov za zaščito žrtev v različnih postopkih. Za uporabo predvidenih ukrepov ZPND ne pogojuje, da je neko dejanje prijavljeno policiji ali da je bil že začet postopek na primer prekrška ali kazenski postopek ali celo izrečena pravnomočna sodba. Bistveni namen je namreč zagotoviti pomoč žrtvi in ne sankcionirati povzročitelja nasilja. (Filipčič, 2008: 30)

ZPND je v 3. členu na novo, precej široko, opredelil pojem nasilja v družini. Predvideva pet mogočih oblik: fizično, psihično, spolno, ekonomsko nasilje ter zanemarjanje. Ureja torej tista medčloveška razmerja, ki so na eni strani še posebej občutljiva kot npr. družinska, intimna, na drugi strani pa zaradi svoje narave do neke mere tudi konfliktna (razmerja med starši in otroki, postavljanje meja pri vzgoji mladoletnih otrok, razmerja med partnerjema, razmerja v širši družinski skupnosti, še zlasti, če živijo v istem stanovanju). Zato je za sodišče, ki odloča o predlogu za izrek ukrepov, še posebno pomembno tehtanje. Ne le pri tem, ali je neko ravnanje nasilje ali ne, temveč ali gre za takšno nasilje, da je državni poseg v neko družinsko skupnost res utemeljen.

Dr. Katja Filipčič (2008: 33–34) v uvodnih pojasnilih k zakonu poudarja pomen načela sorazmernosti in obenem, da mora biti *zaščitniška intervencija* trdno omejena samo na primere, ko je podana ogroženost posameznega člana oz. članice družine, obseg in vsebina intervencije pa morata biti sorazmerna stopnji ogroženosti žrtve nasilja. Nepotrební posegi ali prevelika zaščita namreč ogrožajo zasebnost posameznika oz. posameznice in omejuje intimnost v družini.

Sodišče mora zato pred vsako odločitvijo o izreku predlaganega ukrepa opraviti test sorazmernosti. V nasprotnem primeru bi bil lahko kateri od izrečenih ukrepov v nasprotju z ustavno zajamčenimi pravicami povzročitelja nasilja. Sodišče mora

torej v vsakem posamičnem primeru najti mejo med tem, kdaj gre za konfliktno položaje oziroma stanja, ki jih posamezniki in posameznice še lahko rešujejo sami, in kdaj so ti konfliktni položaji takšni, da je poseg države za zaščito žrtve in s tem poseg v zasebna razmerja, nujen.

Kot izhaja iz objavljenih odločb višjih sodišč, so sodišča pri izrekanju ukrepov previdna. Že ena prvih objavljenih odločb po sprejemu ZPND (zadeva IV Cp 3711/2008) pove, da »namen sprejema ZPND ni v tem, da se s posebnimi ukrepi rešujejo konfliktni odnosi med partnerjema, h katerim prispevata oba.« Prav tako je Višje sodišče v Ljubljani v zadevi IV Cp 1735/2011 odločilo, da »konflikti med partnerjema sami po sebi ne ogrožajo dobrin, ki naj bi jih zaščitil ZPND.« Izrecno pa se je Višje sodišče v Ljubljani ukvarjalo z načelom sorazmernosti v zadevi IV Cp 4087/2010, v kateri je poudarilo, da psihično nasilje ni vsako neprijetno vedenje, pač pa mora v skladu z načelom sorazmernosti biti dana taka raven psihičnega nasilja, ki utemeljuje poseg v pravice nasprotnega udeleženca oz. udeleženke. Sodišče je sicer ugotovilo, da je raven komunikacije med udeležencema nizka, da nasprotni udeleženec večkrat napravi obhod stanovanja in pri tem preverja, kaj se kuha, dviguje pokrovke in podobno. Take ugotovitve po presoji sodišča kažejo, da bivalnega sožitja med udeležencema ni, kar pa še ne pomeni, da so izpolnjeni pogoji za izrek ukrepa po ZPND. Sodišče je zaključilo, da sta opisano bivalno *nesožitje* in medsebojna nastrojenost bivših zakoncev predvsem okoliščina, ki po razumski presoji bivšima zakoncema narekuje, da čim prej razrešita premoženjska razmerja (delitev solastnine) in zaživita vsak svoje ločeno življenje.

Na drugi strani pa je v zadevi IV Cp 4300/2009 Višje sodišče v Ljubljani ugotovilo, da je bilo psihično, ekonomsko in fizično nasilje nad predlagateljico in otrokoma takšno, da je predlagateljica zaradi teh ravnanj utrpela hude psihofizične motnje ter da v svojem okolju ni bila sposobna zaščititi sebe in otrok, s čimer je bila meja sorazmernosti prekoračena. Tudi v zadevi IV Cp 3711/2008 je bilo ugotovljeno, da izrazito nerazumno in nesocialno obnašanje nasprotnega udeleženca kot posledica alkoholizma, zaradi česar je morala večkrat posredovati policija, predstavlja ravnanje nasilja nad družinskimi člani in članicami, kjer je potrebna intervencija države. Prav tako je sodišče menilo, da se nasprotni udeleženec ne more uspešno sklicevati na načelo sorazmernosti v zadevi VSL IV Cp 934/2013. Poudarilo je, da je žrtev nasilja tudi hči, katere koristi in pravice imajo prednost pred koristmi in pravicami nasprotnega udeleženca.

2. Kateri postopek uporabiti za izrek ukrepov po ZPND?

ZPND določa ukrepe, ki jih je pristojno sodišče v svojem tretjem delu in sicer v členih 19, 21 in 22. O pristojnosti sodišča govori 24. člen in določa, da je za odločanje o ukrepih po 19. in 21. členu tega zakona stvarno pristojno okrožno sodišče v nepravdnem postopku, če ni z zakonom določeno drugače. Nadalje določa tudi, da sodišče obravnava zadeve prednostno, da je postopek nujen in da je javnost izključena.

210

Po prepričanju zakonodajalca je za tovrstne postopke ustrežnejši nepravdni postopek, saj je ohlapnejši in manj strikten. Zaradi varstva koristi otroka se lahko postopek začne tudi brez predloga same žrtve, saj ZPND v 20. členu kot predlagatelja določa tudi center za socialno delo (CSD). Čeprav je nepravdni postopek manj strikten, vendarle zahteva začetno kontradiktornost, torej vročitev predloga nasprotnemu udeležencu in določen čas (30 dni), da ta na predlog odgovori. Zato se je pri sodnikih in sodnicah že od vsega začetka, od uveljavitve zakona naprej, porajal utemeljen dvom o tem, ali je nepravdni postopek resnično ustrezen postopek, po katerem naj bi se obravnavalo predloge za izrek ukrepov iz 19. in 21. člena ZPND.

Pri ukrepu iz 22. člena (stanovanjsko varstvo v primerih nasilja ob razvezi) je predviden pravdni postopek in o njem odloča pravdno sodišče. Torej, če upoštevamo pravila nepravdnega postopka o ravnanju s predlogom, mora sodišče najprej zagotoviti kontradiktornost pred izdajo ukrepa, kar pa seveda terja določen čas. Ob upoštevanju pomena varovane dobrine kot so človekovo dostojanstvo ali nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti in na drugi strani hkratno zahtevo 24. člena ZPND, da sodišče zadeve obravnava prednostno in da je postopek nujen, bi to prej govorilo v prid uporabe izvršilnega postopka oziroma točneje postopka za izdajo začasnih odredb. Sodna praksa ni enotna, čeprav je od uveljavitve zakona poteklo že več kot pet let.

Predloge za izrek ukrepov po 19. in 21. členu ZPND navadno vlagajo žrtve po tem, ko je bil najprej izrečen na primer ukrep prepovedi približevanja po členu 39a Zakona o policiji s strani policistke oz. policista na kraju samem. Nato je bil posredovan preiskovalnemu sodniku oz. sodnici, ki lahko izreče takšen ukrep v trajanju do 10 dni. Preiskovalni sodnik oz. sodnica ga lahko na predlog oškodovanca oz. oškodovanke (žrtve), če je vložen 3 dni pred iztekom ukrepa, podaljša še do 60 dni. Po poteku tega časa žrtev navadno želi (in to brez presledka), da (civilno) sodišče ukrep podaljša za čas 6 mesecev in nato izkoristi še možnost podaljšanja za nadaljnjih 6 mesecev.

Če bi pri tem spoštovali določila nepravdnega postopka (izpolnitev pogojev za obravnavanje predloga, plačilo sodne takse, vročitev nasprotnemu udeležencu in nato potek 30 dni za odgovor), praktično nikoli ne bi mogli v tem roku izdati predlaganega ukrepa. Zato sodišča postopek večkrat vodijo tako, kot da gre za odločanje o začasni odredbi in torej uporabljajo določila Zakona o izvršbi in zavarovanju (ZIZ), čeprav tega ZPND ne predvideva, celo več, izrecno predpisuje nepravdni postopek. Na drugi strani pa je lahko odločanje o začasni odredbi (regulacijski) samostojen postopek, ki ga stranka vodi po ZIZ mimo ZPND.

Odločba Višjega sodišča v Ljubljani v zadevi IV Cp 742/2011 pravi, da je postopek po svoji naravi podoben postopku zavarovanja z začasno odredbo ter da je zato stopnja prepričanja o pravno pomembnih dejstvih nižja kot v postopkih, v katerih se trajno odloča o nekem pravnem razmerju (na primer o dodelitvi otroka). Namen izdaje regulacijske začasne odredbe je v varstvu obstoječega stanja pred grozečim nasiljem ali nenadomestljivo škodo (Galič, 2000: 73). Temeljni namen ZPND pa je prav v preprečevanju nasilja v družini, saj določa pojem nasilja v družini, vlogo in naloge državnih organov, nosilcev javnih pooblastil, izvajalcev javnih služb, organov samoupravnih lokalnih skupnosti in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter določa ukrepe za varstvo žrtev nasilja v družini.

Že samo ime *začasna odredba* navaja na dejstvo, da gre le za začasno ureditev in ne za neko trajno odločitev o pravnem razmerju. Tudi ukrepi po ZPND so striktno časovno omejeni,⁴⁴ pravno sredstvo pa ne zadrži izvršitve sodne odločbe. Iz narave začasne odredbe nadalje izhaja, da doseže svoj namen le, če je izdana v hitrem postopku, torej še preden se z njo seznani nasprotna stran ali kot opozarja prof. dr. Aleš Galič (2000: 83) »brez vnaprejšnjega opozorila nasprotni stranki«.

24. člen ZPND od sodišča zahteva, da obravnava zadeve prednostno in po nujnem postopku. Če to zahtevo sprejmemo in če upoštevamo pomen varovane dobrine kot je človekovo dostojanstvo, potem lahko sodišče takšni zahtevi ugotovi le tako, kot bi ravnalo s predlogom za izdajo posebej nujne začasne odredbe. Tudi v takšnem primeru bo namreč lahko preprečilo nevarnost nasilja in posega v ustavno varovane osebne dobrine ter izreklo ustrezne ukrepe, še preden bi sploh vročalo predlog nasprotnemu udeležencu, ki je v tem primeru povzročitelj nasilja.

Razlog za določitev nujnosti hitrega postopka je varstvo žrtve, torej, da se ji zagotovi zaščita, še preden lahko nastane nadaljnja škoda. Zahtevano kontradiktornost pa bi v takšnem primeru sodišče moralo zagotoviti v ugovornem postopku, enako kot je to dolžno v postopku izdaje začasne odredbe.

⁴⁴ 4. odstavek 19. člena ZPND; 2. in 3. odstavek 21. člena ZPND in 3. odstavek 22. člena ZPND.

Tudi upoštevanje dokazni standard bo sodišče odločalo v skladu s standardom verjetno izkazane nevarnosti nasilja na eni ter posega v pravno varovane dobrine (človekovo dostojanstvo) in druge osebnostne pravice žrtve na drugi strani. Takšni poti je že pritrdilo tudi Višje sodišče v Ljubljani v odločbah IV Cp 742/2011 in IV Cp 1111/2011.

Višje sodišče v Ljubljani v več odločbah opozarja, da prvostopna sodišča postopka niso vodila v skladu z zahtevo po nujnosti iz 24. člena ZPND, da je bil postopek izrazito dolg, da je bil celo narok večkrat preložen. (zadeve VSL IV Cp 4087/2010, IV Cp 4350/2010 in IV Cp 3434/2011)

Če se postavimo na stališče, da je predlog po ZPND pravzaprav predlog za izdajo začasne odredbe, mora biti ta sestavljen tako, kot ZIZ zahteva, da je sestavljen predlog za izdajo začasne odredbe. To pomeni najmanj, da mora biti navedeno tudi potrebno izvršilno sredstvo, kar je bistvo takšne (tudi) regulacijske začasne odredbe: da je izvršljiva in da je jasno navedeno sredstvo, s katerim naj bo izvršena.

To pomeni, da bi morala biti sodišča ob vložitvi takšnega predloga pozorna na to, ali vsebuje tudi izvršilno sredstvo. Če ga ne vsebuje, bi morala predlagatelja oz. predlagateljico pozvati, naj predlog dopolni. Če predlog ne bi bil dopolnjen, bi ga morala zavreči.

O teh vprašanjih objavljane sodne prakse (še) ni, se pa sodiščem na tem mestu poraja vprašanje, do kod lahko seže pomoč sodišča žrtvam na eni strani in na drugi strani zagotovitev kontradiktornega postopka in enakega obravnavanja strank. Še posebej, če imajo žrtve tudi kvalificirane pravne zastopnike oz. zastopnice, torej odvetnike oz. odvetnice. O teh vprašanjih teče v zadnjem letu živahna strokovna razprava med sodniki in sodnicami. Takšno razpravo so spodbudili številni predlogi za izdajo začasne odredbe, vloženi hkrati s predlogom za izrek ukrepa po 19. oziroma 21. členu ZPND.

Če se postavimo na stališče, da je potrebno predloge za izrek ukrepov po ZPND obravnavati podobno kot predloge za izdajo (regulacijske) začasne odredbe, potem so takšne začasne odredbe nedopustne in jih je potrebno zavrniti. To je že storilo Višje sodišče v Ljubljani v zadevi IV Cp 602/2014, kjer je izrecno poudarilo: »Ukrepi, ki jih lahko sodišče izreče, so začasni, časovno zelo omejeni, zato znotraj tega postopka ni prostora še za začasno odredbo po ZIZ.«

Nedorečenost postopka ali njegova pomanjkljiva ureditev v zakonu, kar je primer prav v ZPND, je jasno opozorilo, da si morajo predlagatelji in predlagateljice že v fazi priprave zakona prizadevati, da takšnih pomanjkljivosti zakon nima. Sicer je

bistveno oteženo izvajanje zakona in zlasti namen, zaradi katerega je bil izdan, kar se pri takšnem zakonu, kot je ZPND, izkaže kot pereč problem.

3. Ukrepi in njihovo trajanje

Ukrepi, ki jih zaradi nasilja v družini tako izreče pristojno okrožno sodišče, so določeni v 19. 21. in 22. členu ZPND.

3.1. 19. člen ZPND – prepoved zaradi nasilnih dejanj

19. člen najprej vsebuje generalno klavzulo in nato primeroma, ne taksativno, našteva mogoče ukrepe. Kot izhaja iz sodne prakse, sodišča najpogosteje odločajo o predlogih prepovedi približevanja na določeno razdaljo ter o prepovedi navezovanja vsakršnih stikov z žrtvijo, vključno s sredstvi komuniciranja. Vsebina teh ukrepov pomeni poseg v nekatere ustavne pravice povzročitelja nasilja, zlasti v svobodo gibanja (32. člena Ustave RS) in svobodo izražanja (39. člen Ustave RS). Tak poseg je dopusten le zaradi varstva dostojanstva žrtve ali drugih njenih osebnostnih pravic, pri čemer je potrebno upoštevati že omenjeno načelo sorazmernosti. Prav načelo sorazmernosti pa sodiščem nalaga, da izrečejo najmilejšo obliko ukrepov, s katero bo dosežen namen varstva žrtve.

Sodišča morajo zato še posebno pozornost posvetiti tistim primerom, v katerih žrtev nasilja ni le partner oz. partnerka ampak tudi (zlasti mladoletni) otroci. Razen v primerih, kjer je otrok zaradi ravnanja storilca – povzročitelja nasilja neposredno ogrožen in torej stiki otroku niso v korist (spolne zlorabe), je potrebno kljub izrečeni prepovedi približevanja določenemu mestu ali drugemu roditelju, partnerju oz. partnerki – žrtvi, vključno s sredstvi komuniciranja na daljavo, otroku zagotoviti stike s povzročiteljem nasilja. Zaradi izvedbe stikov je nujno potrebno zagotoviti izjeme od te prepovedi. Neredko se namreč dogaja, da vzporedno tečeta dva postopka, eden glede zaupanja mladoletnega otroka v varstvo in skrb, njegovih stikov z drugim od staršev ter glede določitve preživnine po razpadu življenjske skupnosti in postopek po ZPND, v katerem drugi roditelj – žrtev zahteva izrek enega ali celo več ukrepov, npr. prepovedi približevanja in prepustitve stanovanja v skupni rabi.

V postopku, ki se vodi po ZPND, zlasti pri predlogu ukrepa prepovedi približevanja, žrtev prepogosto želi preprečiti vsakršen stik ali pa izvajanje stikov drugega roditelja – povzročitelja nasilja z otrokom prav z izgovorom na izrečeni ukrep prepovedi približevanja. Takšno zlorabo tega zaščitnega ukrepa morajo sodišča preprečiti. Iz objavljenih odločb višjih sodišč naj izpostavim le nekatere: Višje sodišče v Ljubljani je v zadevi IV Cp 3434/2011 ugotovilo, da je zaradi izvrševanja odločbe o stikih

treba dopustiti izjemo in prepoved navezovanja telefonskih stikov omililo tako, da je navezovanje telefonskih stikov izjemoma dopustno izključno zaradi izvrševanja odločbe o stikih med samimi stiki. V odločbi IV Cp 3076/2011 je navedlo, da lahko predlagateljica stik z nasprotnim udeležencem vzpostavi zaradi dogovarjanja glede izvajanja stikov. Ukrep ni bil izrečen njej, temveč nasprotnemu udeležencu. Prav tako o izjemi od prepovedi govori sklep Višjega sodišča v Ljubljani IV Cp 3090/2011, ki določa, da bi bila načelno mogoča rešitev, ki bi povzročitelju nasilja prepovedovala določeno ravnanje, na primer približevati se žrtvi, ob tem pa bi bila določena in tudi jasno opredeljena izjema od te prepovedi. Takšna izjema bi bili lahko stiki pod nadzorstvom ob določenih dneh. V zadevi II Cp 3577/2012 je Višje sodišče v Ljubljani poudarilo, da je primarna naloga sodišča, da določi takšen ukrep, s katerim se zavaruje žrtev in prepreči nadaljnja škoda. Ukrep mora primarno varovati žrtev pred storilcem nasilja, vendar mu hkrati ne sme omejevati pravic, ki niso v zvezi z varstvom žrtve in zaradi katerih bi storjeno nedopustno ravnanje storilca žrtvi dalo pravice, ki niso v nikakršni zvezi s potrebnimi ukrepi za njeno zaščito in so bolj nedopustna pričakovanja žrtve, da v postopku zaščite po ZPND pridobi določena (protipravna) upravičenja, do katerih ni oziroma še ni upravičena.

3.2. 21. člen ZPND – prepustitev stanovanja v skupni uporabi

Gre za nov pravni institut v našem pravu, ki »dopolnjuje varstvo žrtve z najučinkovitejšim ukrepom, to je odstranitvijo povzročitelja nasilja iz stanovanja, v katerem je do takrat bival skupaj z žrtvijo, za daljše obdobje« (Filipčič 2008: 61). Tudi pri tem ukrepu morajo biti sodišča zelo pozorna in ga izreči le po strogem testu sorazmernosti. Izrečejo ga lahko le, ko je prepustitev nujna in žrtve ni mogoče drugače zaščititi.

21. člen ZPND ureja tri različne položaje:

- žrtev nasilja je lastnik oz. lastnica stanovanja, povzročitelj to ni, v stanovanju živi zgolj na podlagi dovoljenja lastnika oz. lastnice;
- povzročitelj nasilja je sam ali s tretjo osebo lastnik stanovanja oziroma ima pravico do posesti, ki temelji na drugi podlagi, žrtev pa te pravice do posesti nima;
- povzročitelj nasilja in žrtev nasilja sta solastnika (skupna lastnika) stanovanja.

V prvem primeru predstavlja ukrep po 1. odstavku 21. člena ZPND hitro rešitev tistega, kar bi žrtev dosegla tudi po redni poti, namreč, s stvarnopravno izpraznitveno tožbo. Enako hiter učinek bi dosegla tudi v postopku z izdajo začasne odredbe. V tem primeru ukrep ni časovno omejen, tudi ne gre za začasno razlastitev povzročitelja nasilja, lahko pa bi se zapletlo v morebitni pravdi, v kateri bi povzročitelj nasilja uveljavljal svojo lastninskopravno upravičenje in s tem tudi pravico do posesti.

Ukrep prepustitve stanovanja v skupni rabi namreč nima učinka pravnomočne odločbe o stvarnopravnih vprašanjih pač pa mora na to vprašanje odgovoriti pristojno pravdno sodišče. V sodni praksi (objavljeni) je znan le en tak primer, pa še ta v povezavi s plačilom uporabnine, kjer je povzročitelj nasilja bival v stanovanjski hiši skupaj s svojo materjo in očimom. Tu je sodišče poudarilo, da je povzročitelj nasilja odrasel, da ima poklic in zaposlitev, da je prostore v stanovanjski hiši uporabljal izključno zaradi dovoljenja predlagateljice kot lastnice in si bo pač moral zagotoviti drugo bivališče. Sodišče je tudi zavrnilo zahtevek za plačilo primerne nadomestila za izključno uporabo stanovanja po 6. točki 21. člena ZPND. (zadeva IV Cp 2522/2010)

Največ težav zagotovo povzroča drugi stvarnopravni položaj, ko je povzročitelj nasilja sam ali s tretjo osebo lastnik stanovanja oziroma ima pravico do posesti, ki temelji na drugi podlagi, žrtev pa takšne pravice do posesti nima. Ker torej žrtev nima nikakršne stvarnopravne pravice, je poseg v tovrstne pravice povzročitelja nasilja lahko dopusten samo zaradi varstva njene telesne in duševne celovitosti, torej dostojanstva žrtve in njenih osebnostnih pravic. Tu je test sorazmernosti še posebej pomemben, namreč, ali cilja zavarovati dostojanstvo žrtve in njene osebnostne pravice ni mogoče doseči kako drugače.

Tretji položaj, kjer sta povzročitelj nasilja in žrtev solastnika oziroma celo skupna lastnika stanovanja, je glede ugotavljanja testa sorazmernosti bistveno drugačen. Ugovor povzročitelja nasilja, češ, da se žrtev lahko umakne in si priskrbi nadomestno stanovanje, praviloma odpade. Zakaj bi se namreč žrtev sama morala odrekati izvrševanju svoje (skupne oz. so-) lastninske pravice, če pa povzročitelj nasilja svojo (so)lastninsko pravico zlorablja na škodo normalnega uresničevanja ali izvrševanja solastninske pravice žrtve.

Pregled objavljenih odločb pritožbenih sodišč pokaže, da sta pri odločitvi o izrekanju navedenega ukrepa prepustitve stanovanja v skupni uporabi za presojo odločilna predvsem položaj otrok ter vprašanje pri kom so otroci, medtem ko se sodišča z različnimi stvarnopravnimi vidiki teh postopkov sploh niso ukvarjala. Višje sodišče v Ljubljani je v zadevi IV Cp 2095/2010 kot pravno odločilna dejstva, da se predlagani ukrep prepustitve stanovanja v skupni uporabi podaljša še za 6 mesecev, štel, da mora predlagateljica skrbeti za tri otroke, da nima sredstev za preživljanje in da zato ne zmore plačevati stroškov za najem drugega stanovanja. Skupno prebivanje s povzročiteljem nasilja pa ni mogoče, saj bi to negativno vplivalo na psihofizični razvoj obeh sinov. Čeprav je bilo to stanovanje očitno skupno premoženje, se sodišče s stvarnopravnim vidikom pri presojanju nosilnih ukrepov ni ukvarjalo. Tudi v

zadevi IV Cp 4300/2009 je kot nosilni razlog upoštevalo visoko stopnjo ogroženosti zaradi psihičnega, ekonomskega in tudi fizičnega nasilja nasprotnega udeleženca nad predlagateljico in otrokom, v posledici česar se je hiša prepustila predlagateljici v izključno uporabo za obdobje 6 mesecev. V zadevi IV Cp 489/2010 so žrtve žena in otroci najprej prebežali v varno hišo in nato predlagali, da jim povzročitelj nasilja stanovanje prepusti v uporabo. Navedena odločba je pomembna tudi zato, ker poudarja, da je namen začasne prepustitve ne le neposredno varstvo pred nasiljem, pač pa tudi, da si žrtev med trajanjem ukrepa lahko poišče primeren bivalni prostor. Zanimiva je odločba IV Cp 3076/2011, kjer je sodišče, kljub ugotovljenemu nasilju, predlog za prepustitev stanovanja v skupni uporabi zavrnilo. Sodišče je svojo odločitev obrazložilo, da bi prepustitev stanovanja predlagateljici, pomenila selitev tožnika in z njim tudi obeh otrok, zaradi česar bi bil izrek takšnega ukrepa v škodo mladoletnim otrokom. Tudi v že omenjenem sklepu Višjega sodišča v Ljubljani IV Cp 934/2013 je sodišče poudarilo, da se nasprotni udeleženec ne more uspešno sklicevati na načelo sorazmernosti, saj je bila žrtev nasilja tudi hči obeh udeležencev, katere koristi in pravice imajo prednost pred koristmi in pravicami nasprotnega udeleženca. Zato je ugodilo predlogu in izreklo ukrep prepustitve stanovanja v skupni uporabi predlagateljici, kateri je bila dodeljena mladoletna hči.

Kadar mladoletnih otrok ni, so sodišča pri izrekanju ukrepa prepustitve stanovanja v skupni rabi ter tehtanju načela sorazmernosti še bolj previdna. To dokazuje tudi odločba Višjega sodišča v Ljubljani IV Cp 4087/2010. Tako kot je bilo poudarjeno, da prepovedi, ki jih sodišče izreče zaradi nasilnih dejanj, ne smejo na drugi strani ovirati na primer izvajanja stikov, je še posebej potrebno paziti tudi, da pri izrekanju ukrepa prepustitve stanovanja v skupni rabi to ne bi postalo sredstvo za doseglo boljšega izhodiščnega položaja pri reševanju različnih premoženjskih razmerij, na primer pri delitvi solastnine.

Z institutom prepustitve stanovanja v skupni uporabi je neposredno povezano tudi vprašanje uporabnine za stanovanje ali skupno hišo med trajanjem ukrepa. Opozorila bi na odločbo Višjega sodišča v Ljubljani I Cp 3286/2008, ki se je sicer v povsem rednem civilnem postopku sklicevalo tudi na pojem pravičnosti iz 6. odstavka 21. člena ZPND in odločilo, da kdor z zlorabo lastninske pravice povzroči nevzdržno solastninsko skupnost, zaradi katere drugi solastniki ne morejo nemoteno souporabljati nepremičnine, in je iz tega razloga prisilno izseljen, ni upravičen do plačila uporabnine.

Kot je že bilo omenjeno, ukrepi po ZPND ne nadomeščajo že obstoječih ukrepov ali mehanizmov zaradi pomoči žrtvi, pač pa jih dopolnjujejo. Tako je posebej potrebno

omeniti 411. člen Zakona o pravnem postopku, ki omogoča sodišču izdajo začasnih odredb, ki so po vsebini podobne ukrepom po ZPND in se z njimi tudi prekrivajo. Prav tako je na primer prepoved stikov po 106. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih lahko pravzaprav ukrep za varstvo pred nasiljem.

Pomembno je omeniti še zadevo Višjega sodišča v Celju Cp 1021/2008, kjer je sodišče odločilo, da pripor, v katerem se trenutno nahaja povzročitelj nasilja, ni ovira za izrek ukrepov po ZPND, konkretno prepustitve stanovanja v skupni uporabi, saj gre v obeh primerih za začasen ukrep.

Če sodišče pri izrekanju ukrepov predvidi izjemo (na primer zaradi izvajanja stikov), mora to predvideti izrecno, saj bi pravnomočna odločitev v postopku po ZPND pomenila oviro za nepravdno sodišče, ki bi je zaradi učinka pravnomočnosti ne moglo premestiti. (zadeva IV Cp 3090/2011)

Že večkrat je bilo omenjeno, da so ukrepi tako po 19. kot po 21. členu ZPND časovno omejeni in sicer na največ 6 mesecev z možnostjo podaljšanja za še nadaljnjih 6 mesecev. Pri tem se začetek časovne veljavnosti in s tem omejitve ukrepa navezuje na čas izdaje sklepa in ne njegove pravnomočnosti, saj bi slednje pomenilo nedopustno podaljševanje trajanja ukrepa, tako sklep Višjega sodišča v Ljubljani IV Cp 3536/2009. Prav tako je po mnenju pritožbenega sodišča dopustno, da sodišče izrečeni ukrep podaljša tudi večkrat, če skupno trajanje ne preseže 12 mesecev. Če želi žrtev po tem, ko preteče 12- mesečni rok, ponovno predlagati izdajo novih ukrepov (po 19. oziroma 21. členu ZPND), to lahko stori, vendar z na novo vloženim predlogom. Ponovno je potem potrebno pretehtati ali so podani materialnopravni pogoji za izrek takšnega ukrepa (zadeva IV Cp 1111/2011).

4. Zaključek

Vprašanj, na katera bo še morala odgovoriti sodna praksa, je kar nekaj. Zagotovo je prvo vprašanje jasne določitve ustreznega postopka in s tem vsebine predloga, ki ga mora imeti predlog za izrek ukrepov po 19. in 21. členu ZPND. Za ukrep po 22. členu, glede na dejstvo, da se ukrep nanaša na razvezne postopke, to ni pomembno, saj je jasno določen kontradiktorni pravdni postopek. Jasno določen postopek in predvsem medsebojno sodelovanje in obveščanje tudi posameznih oddelkov znotraj sodišč sta predpogoja za učinkovito izvajanje predvidenih ukrepov, pod nadaljnjim pogojem, da bodo sodišča tudi uspešno poskrbela za izvršitev izrečenih ukrepov.

Viri

1. Filipčič, K. (2008) *Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Uvodna pojasnila*. Ljubljana: GV Založba.
2. Galič, A. (2000) Začasne odredbe v sporih iz družinskopravnih razmerij. *Pravosodni bilten* 21(4), s. 73–87.
3. *Ustava Republike Slovenije*. Ur. l. RS, št. 33/91–I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 68/06 in 47/13. Dostopno prek: <http://www.us-rs.si/o-sodiscu/pravna-podlaga/ustava/>, 10. 6. 2014.
4. Višje sodišče v Celju. Civilni oddelek. VSC0002187; VSL sklep Cp 1021/2008, 6. 11. 2008. Dostopno prek: [http://sodnapraksa.si/?q=id:41975&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=o&id=41975](http://sodnapraksa.si/?q=id:41975&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=o&id=41975), 10. 6. 2014.
5. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0052861; VSL sklep IV Cp 3711/2008, 15. 10. 2008. Dostopno prek: <http://www.sodisce.si/vislj/odlocitve/42060/>, 10. 6. 2014.
6. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0055067; VSL sodba I Cp 3286/2008, 28. 1. 2009. Dostopno prek: <http://www.sodisce.si/vislj/odlocitve/42417/>, 10. 6. 2014.
7. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0058210; VSL sklep IV Cp 3536/2009, 28. 10. 2009. Dostopno prek: [http://sodnapraksa.si/?q=id:2012032113051710&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=o&id=2012032113051710](http://sodnapraksa.si/?q=id:2012032113051710&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=o&id=2012032113051710), 10. 6. 2014.
8. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0059081; VSL sklep IV Cp 4300/2009, 16. 12. 2009. Dostopno prek: [http://sodnapraksa.si/?q=id:2012032113051774&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=o&id=2012032113051774](http://sodnapraksa.si/?q=id:2012032113051774&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=o&id=2012032113051774), 10. 6. 2014.
9. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0059579; VSL sklep IV Cp 489/2010, 18. 2. 2010. Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/visja_sodisca/2010040815243194/, 10. 6. 2014.
10. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0053826; VSL sklep IV Cp 2095/2010, 9. 6. 2010. Dostopno prek: <http://sodisce.si/vislj/odlocitve/2010040815246593/#>, 10. 6. 2014.
11. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0060154; VSL sklep IV Cp 2522/2010, 14. 7. 2010. Dostopno prek: <http://www.sodisce.si/vislj/odlocitve/2010040815246498/>, 10. 6. 2014.
12. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0067539; VSL sklep IV Cp 4087/2010, 4. 11. 2010. Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/visja_sodisca/2010040815250632/, 10. 6. 2014.
13. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0060699; VSL sklep IV Cp 4350/2010, 24. 11. 2010. Dostopno prek: <http://www.sodisce.si/vislj/odlocitve/2010040815252212/>, 10. 6. 2014.
14. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0062512; VSL sklep IV Cp 742/2011, 2. 3. 2011. Dostopno prek: <http://www.sodisce.si/vislj/odlocitve/2010040815253802/>, 10. 6. 2014.
15. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0067674; VSL sklep IV Cp 1111/2011, 30. 3. 2011. Dostopno prek: <http://www.sodisce.si/vislj/odlocitve/2010040815254683/#>, 10. 6. 2014.
16. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0065867; VSL sklep IV Cp 1735/2011, 25. 5. 2011. Dostopno prek: <http://www.sodisce.si/vislj/odlocitve/2010040815257286/>, 10. 6. 2014.
17. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0065948; VSL sklep IV Cp 3076/2011, 28. 9. 2011. Dostopno prek: <http://www.sodisce.si/vislj/odlocitve/2010040815260910/>, 10. 6. 2014.
18. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0061633; VSL sklep IV Cp 3090/2011, 28. 9. 2011. Dostopno prek: <http://www.sodisce.si/vislj/odlocitve/2010040815261905/>, 10. 6. 2014.
19. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0064099; VSL sklep IV Cp 3434/2011, 19. 10. 2011. Dostopno prek: [http://sodnapraksa.si/?q=id:2010040815262630&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=o&id=2010040815262630](http://sodnapraksa.si/?q=id:2010040815262630&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=o&id=2010040815262630), 10. 6. 2014.
20. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0075928; VSL sklep II Cp 3577/2012, 9. 1. 2013. Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/visja_sodisca/2012032113052894/, 10. 6. 2014.

21. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. VSL0077361; VSL sklep IV Cp 934/2013, 24. 4. 2013. Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/visja_sodisca/2012032113058031/, 10. 6. 2014.
22. Višje sodišče v Ljubljani. Civilni oddelek. IV Cp 602/2014. Neobjavljeno.
23. Zakon o izvršbi in zavarovanju. Ur. l. RS, št. 3/07 - uradno prečiščeno besedilo, 93/07, 37/08 - ZST-1, 45/08 - ZArbit, 28/09, 51/10, 26/11, 17/13 - odl. US, 45/14 - odl. US, 53/14 in 58/14.
24. Zakon o policiji. Ur. l. RS, št. 79/2003, 78/2006.
25. Zakon o pravdnem postopku. Ur. l. RS, št. 26/1999, 15. 4. 1999.
26. Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.
27. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Ur. l. RS, št. 69/2004, 24. 6. 2004.

Nena Kopčavar Guček

Pristojnosti zdravstvenih ustanov na področju preprečevanja nasilja v družini

Povzetek

Zdravstvene ustanove na ravni osnovnega/primarnega zdravstvenega varstva so vstopna točka posameznic in posameznikov v zdravstveni sistem. V zvezi z nasiljem v družini so prav družinski / splošni zdravniki in zdravnice, poleg pediatrij in pediatrov, ginekologinj in ginekologov ter psihiatrinj in psihiatrov, še posebej izpostavljeni. Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti opredeljuje tri področja delovanja zdravstvenih delavk in delavcev: prepoznavanje žrtev nasilja v družini, pravila in postopke pri obravnavi žrtev nasilja in obvezno izobraževanje zdravstvenih delavk in delavcev na področju nasilja v družini.

Obravnava nasilja v družini od vseh vpletenih strokovnjakinj in strokovnjakov nedvomno terja visoko profesionalnost in dosledno upoštevanje moralno-etičnih norm. Gre za poseganje na področje najintimnejšega človeškega doživljanja, zato mora biti ravnanje posameznice / posameznika ali interdisciplinarnega tima, ki obravnava žrtev nasilja, obzirno, spoštljivo, strokovno in brez vrednostnih sodb. Zdravstveni delavci in delavke smo dolžni upoštevati tudi načela medicinske doktrine. Poleg strokovnega znanja in spretnosti pri obravnavi nasilja v družini igrajo pomembno vlogo stališča posameznice ali posameznika do problematike. Medpoklicno sodelovanje in povezovanje je eden od pogojev varne obravnave žrtve nasilja v družini.

Prispevek na kratko oriše pravno podlago pristojnosti zdravstvenih služb in prikaže način obravnave nasilja v družinski medicini na osnovi teh pristojnosti.

1. Uvod

Nasilje v družini je pojav, ki posega na področje medicine, sociologije in prava. Je kriminalistični, družbeni in medicinski – javno zdravstveni problem (Selič, 2009: 15–25). Z njim se srečujemo na številnih delovnih področjih: v zdravstvu, šolstvu, sodstvu, v centrih za socialno delo (CSD), na polju nevladnih organizacij (NVO), pri delu policije. Zaradi kompleksnosti problema je pri obravnavi nasilja nujno medinstitucionalno in interdisciplinarno sodelovanje (ibid.). Predvideva in normira ga tudi Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). Samo takšno sodelovanje lahko zagotovi celostno, strokovno, učinkovito ter uporabnikom in uporabnicam prijazno obravnavo.

Pristojnosti zdravstvenih organizacij na področju nasilja v družini so mnogotere. Zdravstveni strokovnjaki in strokovnjakinje so ob razkritju nasilja v družini skladno z ZPND dolžni poročati ustreznim službam. Pogosto olajšajo razkritje nasilja v družini, nudijo podporo, ustrezno usmerijo posameznike in posameznice v zdravstveni in zunaj-zdravstveni sistem pomoči in spremljajo žrtve nasilja v družini. Skladno z zakonom morajo primere nasilja in posledice ustrezno dokumentirati. Sodelujejo v multidisciplinarnih timih (MDT) – skupinah, ki jih po ZPND skličejo in vodijo CSD. V primerih s forenzičnim ozadjem morajo sodelovati v sodnih postopkih, v vlogi sodnih izvedenih prič ter izvedencev in izvedenk. Vendarle bo treba, skladno z vsemi predpisi, poti ukrepanja izvedbeno usmeriti, konkretno opredeliti in pri tem upoštevati obstoječe pogoje in obremenitve timov v družinski medicini, je o obravnavi nasilja v družini zapisal tudi Strokovni svet za družinsko medicino pri Združenju zdravnikov družinske medicine.

Samo primerno informirani, usposobljeni in ozaveščeni izvajalci in izvajalke zdravstvene oskrbe pa lahko uspešno obravnavajo žrtve nasilja, zato so nujni ustrezni izobraževalni programi na dodiplomskem, podiplomskem in stalnem strokovnem nivoju izobraževanja, kot to določa tudi ZPND s podzakonskimi akti.

V prispevku bom na kratko orisala pravno podlago pristojnosti zdravstvenih služb in prikazala način obravnave nasilja v družinski medicini na osnovi teh pristojnosti.

2. Pravni akti, ki urejajo obravnavo nasilja v družini v zdravstvenih ustanovah

Zdravstvene ustanove na ravni osnovnega / primarnega zdravstvenega varstva so vstopna točka posameznice oz. posameznika v zdravstveni sistem. V zvezi z nasiljem v družini so prav družinski / splošni zdravniki in zdravnice, poleg pediatrov in pediatrij, ginekologov in ginekologinj ter psihiatrov in psihiatrinj še posebej izpostavljeni.

Družinska medicina še vedno šteje kot disciplina, ki obvlada največ telesnih in duševnih modelov bolezni. Zdravnik oz. zdravnica družinske medicine obravnava svoje bolnike in bolnice v skladu s svojimi pristojnostmi po evropski definiciji družinske medicine. Za bolnika oz. bolnico pomeni prvi stik z zdravstveno službo, ko ima težave vseh vrst, ne le strogo medicinske. Dostop do družinskega zdravnika oz. zdravnice je odprt, neomejen, pri tem ta rešuje vse vrste težav. Ob tem mora upoštevati omejitve kot so čas, finance, razpoložljiv strokovni kader, v primeru hišnega obiska tudi oddaljenost bolnikovega oz. bolničinega doma.

Zdravnik oz. zdravnica družinske medicine mora biti večč-a v prepoznavanju izvora telesne bolezni. Zagotoviti si mora aktivno sodelovanje bolnika oz. bolnice za reševanje nastale situacije. Pri tem mora uporabiti bogato znanje komunikacijskih veščin in pridobiti zaupanje svojega bolnika oz. bolnice. Ena glavnih veščin zdravnika specialista oz. zdravnice specialistke družinske medicine je, da so njegovi / njeni ukrepi usmerjeni v človeka in ne v bolezen njegovih / njenih organov. Njegov / njen pristop je torej celovit in celosten, usmerjen v človeka, družbo, upoštevajoč tudi psihosocialne dejavnike bolezni.

Ključna določila obravnave nasilja v zdravstvenih in ne-zdravstvenih organizacijah so zapisana v 5. in 6. členu ZPND:

5. člen ZPND (dolžnost ravnanja)

»Organi in organizacije so dolžni izvesti vse postopke in ukrepe, ki so potrebni za zaščito žrtve glede na stopnjo njene ogroženosti in zaščito njenih koristi in pri tem zagotoviti spoštovanje integritete žrtve. Če je žrtev nasilja otrok, imajo koristi in pravice otroka prednost pred koristmi in pravicami drugih udeleženk oziroma udeležencev postopka.«

6. člen ZPND (dolžnost prijave)

»(1) Organi in organizacije ter nevladne organizacije, ki pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje, so dolžni o tem takoj obvestiti center za socialno delo, razen v primeru, če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum storitve kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti.

(2) Vsakdo, zlasti pa strokovni delavci oziroma delavke v zdravstvu ter osebe vzgojno varstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodov, mora ne glede na določbe o varovanju poklicne skrivnosti takoj obvestiti center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo, kadar sumi, da je otrok žrtev nasilja.«

Naloge zdravstvenih delavcev in delavk v zvezi z obravnavo žrtev nasilja natančneje opredeljuje Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti (Pravilnik v zdravstveni dejavnosti). Opredeljuje tri področja:

- prepoznavanje žrtev nasilja v družini;
- pravila in postopke pri obravnavi žrtev nasilja;
- obvezno izobraževanje zdravstvenih delavcev in delavk na področju nasilja v družini.

Pri Ministrstvu za zdravje so v pripravi smernice o obravnavi odraslih žrtev nasilja v družini, ki jih ta akt predvideva, namenjene pa so družinskim zdravnikom in zdravnicam. Pripravljene naj bi bile posebej za vsako od strok, ki najpogosteje prihaja v stik z nasiljem v družini (za pediatre in pediatriinje, ginekologe in ginekologinje, družinske zdravnike in zdravnice).

Obravnava nasilja v družini od vseh vpletenih strokovnjakov in strokovnjakinj nedvomno terja tudi visoko profesionalnost in dosledno upoštevanje moralno-etičnih norm. Gre za poseganje na področje najintimnejšega človeškega doživljanja, zato mora biti ravnanje posameznika oz. posameznice ali interdisciplinarnega tima, ki obravnava žrtev nasilja, obzirno, spoštljivo, strokovno in brez vrednostnih sodb. Zdravstveni delavci in delavke smo dolžni upoštevati tudi načela medicinske doktrine. Poleg strokovnega znanja in spretnosti pri obravnavi nasilja v družini igrajo pomembno vlogo stališča posameznika oz. posameznice do tega pojava.

3. Vključenost družinskih zdravnikov in zdravnic v obravnavo nasilja v družini

Kot subjekte pri obravnavi problematike nasilja v družini ZPND prepoznava policijo, tožilstvo, sodišče, center za socialno delo, zdravstvene organizacije, vzgojno-izobraževalne zavode in civilno družbo (Selič, 2009). Zdravnik specialist oz. zdravnica specialistka splošne / družinske medicine v večini primerov predstavlja prvi in obenem najdosegljivši stik posameznika oz. posameznice z zdravstvenim sistemom. Družinska medicina posameznika oz. posameznico obravnava individualno, v kontekstu njegove / njene družine in okolja, v katerem živi. Zagotavlja kontinuirano oskrbo in hkrati obravnava akutne in kronične zdravstvene težave. Svoje bolnike in bolnice njihov osebni izbrani zdravnik oz. zdravnica med vsemi izvajalci in izvajalkami zdravstvene oskrbe nedvomno najboljše pozna in uživa njihovo zaupanje. Pogosto se sooča z zdravstvenimi težavami v nediferencirani obliki, v njihovem zgodnjem obdobju, pod vplivom kulturnih, socialnih, psiholoških, eksistencialnih in drugih dejavnikov. (Evropska definicija družinske medicine, 2011)

Družinski zdravniki in zdravnice svoje bolnike in bolnice obravnavajo individualno, celostno in v okolju, kjer živijo (ibid.). Prav zato je v njihovi domeni povezovalna vloga z drugimi službami. V slovenskem okolju je čutiti intenzivno prizadevanje različnih dejavnikov za sodelovanje pri obravnavi nasilja v družini. Po mnenju izvajalcev in izvajalk ter uporabnikov in uporabnic je mreža dejavnikov sicer dostopna, kakovostna in koristna, a slabo pregledna, šibko povezana in nezadostno koordinirana.

Smernice Ministrstva za zdravje in pravni predpisi bodo/so strokovna podlaga, ki jo je potrebno dopolniti, izvedbeno usmeriti, konkretno opredeliti poti ukrepanja, zagotoviti vse potrebne obrazce z vsemi ustreznimi podatki. Predvsem pa upoštevati obstoječe pogoje in obremenitve timov v družinski medicini ter zagotoviti njihovo ustrezno izobraževanje.

3.1. Odkrivanje – prepoznavanje žrtev nasilja v družini

Nasilje v družini lahko opišem s kratenjem osnovnih človekovih pravic, ali pa kot zlorabo moči. Natančnejša definicija nasilja v družini glede na oblike nasilja in glede na povzročitelja oz. žrtev presega okvire tega prispevka. Najbolj očitno fizično nasilje, ki ima za posledico očitne telesne poškodbe, predstavlja samo vrh ledene gore. Urgentni oddelki bolnišnic se največkrat ne utegnejo ukvarjati z nasiljem v družini kot vzrokom poškodb. Statistični podatki kažejo, da žrtve nasilja v družini pogosteje vstopajo v zdravstveni sistem kot drugi posamezniki in posameznice, in da zdravstvene delavce in delavke prepoznavajo kot najbolj vredne zaupanja pri razkrivanju nasilja v družini. V okolju družinske medicine obstaja možnost prepoznavanja in zgodnje intervencije na področju nasilja v družini, spremljanja žrtev skozi obravnavo in aktivno sodelovanje pri njej.

Rezultati različnih raziskav v svetu so pokazali, da žrtev telesnega in duševnega nasilja prepozna tudi zdravnik oz. zdravnica družinske medicine.⁴⁵ Žrtve redko spontano poročajo o nasilju v družini, zato jih je treba aktivno iskati in prepoznavati.

Otroci, ki so žrtve nasilja v primarni družini, ali pa samo pasivni opazovalci nasilja med staršema, pogosto postanejo žrtve ali povzročitelji nasilja v kasnejšem življenju. Žrtve nasilja so pripravljene zaupati osebnemu izbranemu zdravniku oz. zdravnici, če jih ta o nasilju aktivno vpraša. Izkazalo se je tudi, da so žrtve pogosto pripravljene sprejeti kakršnokoli pomoč, četudi zgolj v obliki informacij o možnih oblikah pomoči (Rodriguez et al., 1996; McAfee, 1995). Skladno s smernicami Svetovne zdravstvene organizacije (WHO – *World Health Organization*)⁴⁶ naj bi iskali posamezne primere nasilja (t. i. *case finding*).

Pogovor o nasilju v družini s potencialno žrtvijo terja varno in mirno okolje, brez zunanjih motenj in s čim manj časovnega pritiska. Vzpostavljena in zagotovljena mora biti visoka stopnja zaupanja med žrtvijo in strokovnjakom oz. strokovnjakinjo, ki vodi pogovor. Sistematično presejanje je zamudno, ne daje pričakovanih

⁴⁵Elliott et al., 2002; Kovac et al., 2003; Lapidus et al., 2002; Institute of Medicine: *Confronting chronic neglect*, 2002; Rodriguez et al., 1999.

⁴⁶Responding to intimate partner violence and sexual violence against women. WHO clinical and policy guidelines, 2013.

rezultatov in lahko zbuja celo odpor. Sistematično presejanje z namenom iskanja posameznikov in posameznic, izpostavljenih nasilju v družini, pa je odsvetovano. Namenjeno naj bi bilo le prvi oceni pogostnosti nasilja v določenem okolju. (ibid.)

Ovire za zgodnje odkrivanje in prepoznavanje nasilja so:⁴⁷

- *na strani bolnikov in bolnic*: občutki sramu, krivde, strahu pred posledicami, strah pred posmehom, nerazumevanjem, maščevanjem povzročitelja, nezaupanje in / ali nezadovoljstvo z razpoložljivimi sistemskimi možnostmi pomoči (npr. sodstvo, policija) itd.;
- *na strani zdravnika oz. zdravnice*: pomanjkanje znanja in spretnosti, časa, neustrezen osebni odnos do nasilja, strah pred fenomenom Pandorine skrinjice, neredni obiski bolnika oz. bolnice, strah pred ogrožanjem zaupnega in profesionalnega odnosa z bolnikom oz. bolnico, občutek nemoči, velike kulturne razlike itd.

Žrtve nasilja so pogostejši obiskovalci in obiskovalke ambulant, pogosto imajo nespecifične in nekatere ponavljajoče zdravstvene težave, ki so bodisi povezane z nasilnimi dejanji, bodisi s strahom pred povzročiteljem. Nasilje deluje na družino razdiralno in uničujoče, zato je čimprejšnja prepoznavna in obravnava izjemnega pomena. Prepoznavna nasilja v družini v ambulantni družinskega zdravnika oz. zdravnice je mogoča na tri načine:

- iz poznavanja pacienta oz. pacientke in tipičnih zdravstvenih težav (zbrane so v Tabeli 9), zapisov v kartonu ali poškodb zdravnik oz. zdravnica sam-a sklepa, da gre za žrtev nasilja v družini.
- O možnosti nasilja v družini je obveščen-a s strani drugih služb ali posameznikov in posameznic (npr. s strani patronažne sestre, policije, CSD, šole, vrtca, druge zdravstvene ustanove).
- Žrtev sama poroča o nasilju v družini – ta način je v praksi zelo redek. Sistematično presejanje, torej spraševanje vseh obiskovalcev in obiskovalk ambulant ne glede na vzrok obiska o nasilju v družini, je v skladu z aktualnimi smernicami WHO odsvetovano.⁴⁸

⁴⁷Lapidus et al., 2002; Institute of Medicine. Confronting chronic neglect: The education and training of health professionals on family violence, 2002; Nelson et al., 2004; Pečar, 1984.

⁴⁸Responding to intimate partner violence and sexual violence against women. WHO clinical and policy guidelines, 2013.

TABELA 9: Tipične zdravstvene težave žrtev nasilja v družini (prilagojeno po Heisse et al., 1999: 18)

Znaki depresije, anksioznosti, posttravmatske stresne motnje, motnje spanja.
Suicidalnost in avtoagresivnost (samopoškodovanje).
Zloraba alkohola in psihoaktivnih substanc.
Nerazložljivi gastrointestinalni simptomi.
Nerazložljivi znaki s strani rodil, vključno z bolečino v spodnjem abdomnu in s spolno disfunkcijo.
Neugodni izidi nosečnosti, vključno z neželenimi nosečnostmi in umetnimi prekinitvami nosečnosti, zakasnjeno perinatalno oskrbo, obporodnimi težavami.
Nepojasneni genitourinarni simptomi, vključno s pogostimi okužbami sečil.
Ponavljajoče vaginalne krvavitve in spolno prenosljive okužbe.
Nepojasnjene kronične bolečine.
Poškodbe, ponavljajoče in spremljane z nenavadnimi pojasnili in razlagami.
Težave s centralnim živčnim sistemom – glavoboli, kognitivnimi težavami, izgubo sluha.
Ponavljajoči obiski brez jasne klinične diagnoze.
Stalna prisotnost vsiljivega partnerja ali zakonca pri obravnavi v ambulantni.

Glede na zgornjo tabelo velja dodatno opozoriti, da so:

- posamezniki in posameznice s telesnimi in duševnimi težavami pogostejše žrtve nasilja.
- Nosečnice še posebej izpostavljene nasilju: o 42 % vseh nasilnih partnerskih epizod so žrtve poročale v času nosečnosti (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014).
- Med posvetom z žrtvijo nasilja je treba večkrat poudariti zdravnikovo oz. zdravničino zavezo k poklicni molčečnosti in zaupnost posveta. S tem pripomoremo k občutku varnosti.

Raziskava Agencije Evropske unije za temeljne pravice (FRA) iz leta 2014 je pokazala, da tretjina žrtev hudih incidentov, ki so vključevali spolno in / ali fizično nasilje, obišče osebnega zdravnika oz. zdravnico ali bolnišnico. Približno 6 % se jih obrne neposredno na varne hiše in 4 % neposredno na NVO (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014). Nedvomno je način iskanja pomoči povezan z razpoložljivimi sredstvi, možnostmi in viri posamezne države.

Nasilje v družini ni redek pojav, in je zato, ker ga je mogoče preprečiti, velik izziv za zdravstvene strokovnjake in strokovnjakinje. Presejalna raziskava v Združenih državah Amerike, v katero so zajeli 6.790 žensk in 7.122 moških, je pokazala, da je vsaj enkrat v življenju doživelo telesno, duševno ali spolno nasilje 28,9 % žensk in 22,9 % moških (Coker et al., 2002). V Sloveniji je javnomnenjsko raziskavo *Nasilje*

v *družinah v Sloveniji* na reprezentativnem vzorcu 1.006 polnoletnih prebivalcev in prebivalcev Slovenije po naročilu Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, v letu 2005 izvedlo Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Univerze na Primorskem. Na vprašanje, ali so osebno doživeli nasilje v družini, je odgovorilo pritrdilno 23,7 % anketiranih (Sedmak et. al., 2006). V presečni raziskavi o nasilju v družini, v katero so slovenski družinski zdravniki in zdravnice leta 2006 vključili svoje naključno izbrane pacientke in paciente, je 30 % obravnavanih oseb potrdilo izkušnjo telesnega in / ali duševnega nasilja (Selič, 2009). Ko so leta 2010 ponovili raziskavo v 70 ambulantah družinske medicine v mestnem in ruralnem okolju, je 372 (17,9 %) od skupno 2.075 vključenih preiskovancev in preiskovank potrdilo izkušnjo s psihičnim ali fizičnim nasiljem v družini v preteklih 5 letih. (Kopčavar Guček et al., 2011)

V zvezi z obravnavo nasilja v družini je pogosto omenjen fenomen t. i. Pandorine skrinjice, ko zdravnik oz. zdravnica oziroma zdravstveni delavec oz. delavka sicer prepozna nasilje, a ne ukrepa naprej v smislu ocene, intervencije, dokumentacije (Selič, 2012: 323). Taki postopki so za žrtev nezadostni, če ne celo škodljivi.

3.2. Ocena stopnje ogroženosti žrtve nasilja v družini

Med pogovorom z žrtvijo nasilja je nujna ocena stopnje ogroženosti žrtve, predvidena tudi z zakonom, saj bo pomembno vplivala na nadaljnjo obravnavo in na usodo žrtve. Že na samem začetku obravnave je treba oceniti ogroženost žrtve v zdravstveni ustanovi (glede na možno prisotnost povzročitelja) in jo ustrezno zaščititi (npr. s podporo varnostne službe, drugega zdravstvenega osebja). Nujen je klinični pregled in ocena fizičnih in psihičnih posledic nasilja. Ne le sedanjih, svežih, ampak tudi prejšnjih. Skladno z doktrino in v smislu dobre klinične prakse, zdravstveno osebje oskrbi rane, poškodbe in posledice poškodb. Pri celotnem postopku moramo prioriteto upoštevati potrebe žrtve in jo usmeriti v nadaljnjo oskrbo glede na zdravstvene posledice nasilja (npr. na oddelek za poškodbe v primeru težke telesne poškodbe, h ginekologu oz. ginekologinji v primeru posilstva, na psihiatrično oz. psihološko obravnavo za oceno in obravnavo posttravmatske stresne motnje).

V Tabeli 10 so prikazane stopnje ogroženosti žrtve glede na poročanje s strani žrtve, glede na vedenje povzročitelja in glede na podporo socialne mreže (povzeto po Obravnava odraslih žrtev nasilja v družini, 2013).

TABELA 10: *Ocena stopnje ogroženosti žrtve*

Stopnja ogroženosti	Povzročitelj	Žrtev	Socialna mreža
Osnovna	Grozi, a delno prevzema odgovornost za svoje nasilno vedenje; kaže pripravljenost za sodelovanje z institucijami; ni novih izbruhov nasilja.	Meni, da povzročitelj nasilja groženj ne bo uresničil; ni socialno izolirana, ima potrebne informacije o možnostih zaščite; ne boji se, meni, da bi se moral povzročitelj nasilja vključiti v obravnavo.	Sorodniki, sosedje, prijatelji in sodelavci ne opravičujejo nasilnega vedenja; žrtev nasilja ima podporo socialne mreže pri ukrepanju ob morebitnih ponovnih izbruhih nasilja.
Srednja	Grozi, da bo poškodoval ali ubil družinske člane ali sebe; ne prevzema odgovornosti za lastno nasilno vedenje in odgovornost prelaga na žrtev ali na situacijo; nasilje traja dlje časa, njegova intenziteta in pogostost se povečujeta.	Je prestrašena in na podlagi predhodnih izkušenj verjame, da bo povzročitelj nasilja grožnje uresničil; načrtuje odhod, a nima izdelanega varnostnega načrta.	Prisotni so psihosocialni dejavniki tveganja (brezposelnost, alkoholizem, revščina, stanovanjska problematika...); socialna mreža žrtvi nasilja nudi podporo za aktivnosti, ki jih bo izvedla za izhod iz nasilja.
Visoka	Odkrito grozi in se nasilno vede, poseduje orožje, ne prevzema odgovornosti za nasilje in nima interesa za spremembe; kaže visoko stopnjo ljubosumja, nadzoruje žrtev; ima zgodovino nasilnega vedenja; pogostost in intenziteta nasilja se stopnjujeta; opaziti je osebnostne lastnosti, ki kažejo na obsesivno, sadistično ali psihopatsko osebnost.	Občuti izrazit strah pred povzročiteljem; na podlagi prejšnjih izkušenj je prepričana, da je povzročitelj nasilja sposoben uresničiti grožnje, da bo poškodoval njo ali otroke; nima izdelanega varnostnega načrta; prisotne so strategije preživetja, ki blokirajo aktivnost žrtve.	Prisotni so visoko rizični psihosocialni dejavniki (kronična brezposelnost, duševna bolezen, alkoholizem, odvisnost od drog, smrt v družinskem krogu, kronične bolezni, post travmatska stresna motnja); žrtev nasilja nima podpore v okolju.

Strokovno svetovanje naj ne bi vsebovalo naslednjih elementov, ki žrtev lahko odbijejo in onemogočijo nadaljnjo obravnavo:

- ne dajemo nasvetov, saj vseh življenjskih razmer žrtve ne poznamo dovolj;
- ne odločamo se namesto žrtve, saj ji s tem dodatno jemljemo avtonomnost in moč;
- ne izhajamo iz lastnih izkušenj, saj je vsaka situacija individualna in terja posebno presojo;
- ne vrednotimo in ne obsojamo, saj smo zdravniki oz. zdravnice, zdravstveni delavci oz. delavke in ne sodniki oz. sodnice.

Zdravstveni delavec oz. delavka naj bi žrtvi pojasnil-a namen ocene ogroženosti, in ji glede na oceno tudi ustrezno svetoval-a. Poznavanje lokalnih razmer, razpoložljivosti nevladnih organizacij, varnih hiš in drugih možnosti daje specialistu oz. specialistki družinske medicine na tem polju določene prednosti. Pri svetovanju je treba imeti tenak posluh predvsem za čustva na strani žrtve: za sposobnosti, strahove, želje, pričakovanja. Motivacija žrtve je pomembna za ukrepanje. Kadar se zdi žrtev nasilja za nadaljnje ukrepanje manj dovzetna in slabše motivirana, skušamo oceniti stopnjo motivacije in zvišati pomembnost in zmožnost za spremembe (Prochaska in Di Clemente, 1983). Močan motivacijski dejavnik za žrtev je lahko odgovornost in zaščita otrok. Poudarja jo tudi ZPND.

Pri srednji oz. visoki stopnji ogroženosti glede na Tabelo 10 takoj obvestimo policijo, ki se lahko poveže z urgentno regijsko službo za koordinacijo in pomoč žrtvam nasilja. Za obravnavo prepoznanih žrtev je pomemben dogovorjen, jasen, sistematičen in enoten medinstitucionalni algoritem odločanja in obravnave (Selič, 2012: 325). V praksi v našem okolju je, kljub jasni zakonodaji in prizadevanju številnih dejavnikov na tem področju, še vedno premalo uveljavljen.

3.3. Poročanje in dokumentiranje nasilja v družini

Zavedati se moramo, da žrtve nasilja v partnerskih, sorodstvenih in družinskih odnosih vsakodnevno prihajajo v zdravstvene institucije po zdravstveno pomoč in praviloma o nasilju ne spregovorijo (Cvetežar in Lešnik Mugnaioni, 2014). Izkušnje in prakse pri nas in v tujini kažejo, da se žrtve neposredno na organe pregona obračajo redkeje, oziroma samo v primerih ekstremnega nasilja v okviru kaznivih dejanj. Evropska raziskava o nasilju je ugotovila, da se je samo četrtnina žrtev nasilja v družini obrnila neposredno na policijo in prijavila nasilje. (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014)

Slovenska zakonodaja nalaga možnost in obvezo prijave tudi zdravstvenim delavcem in delavkam, obenem pa vsem drugim osebam, ki prihajajo v stik z žrtvijo nasilja v družini. V primeru ugotovljenega nasilja v družini je zdravstveni delavec oz. delavka žrtvi nasilja dolžan / dolžna razložiti svoje zakonske obveznosti v taki situaciji. O svojem ravnanju se z žrtvijo nasilja posvetuje, in ravna v skladu z njeno voljo. Izjema je nasilje nad otroki do 18. leta starosti. ZPND in Pravilnik v zdravstveni dejavnosti določata, da je treba zaznано fizično, spolno, psihološko, ekonomsko nasilje nad otrokom (tj. mladoletni družinski član oz. članica do 18 let) ali njegovo zanemarjanje v družini prijaviti najkasneje v 24 urah. Zdravstveni delavec oz. delavka v tem primeru obvesti policijo, tožilstvo ali pristojni center za socialno delo. Prijava je lahko pisna, po elektronski pošti ali po telefonu. Obvestilu po telefonu mora najkasneje v treh dneh slediti pismeno obvestilo. Predviden je standardni obrazec Obvestilo o zaznavi nasilja v družini, ki je del Pravilnika v zdravstveni dejavnosti.

Obvestilo o zaznavi nasilja naj bi zdravstveni delavec oz. delavka v istem roku poslal-a tudi osebnemu izbranemu zdravniku oz. zdravnici žrtve. Zdravstveni delavec oz. delavka je dolžan / dolžna prijaviti tudi nasilje v družini nad odraslo osebo, ki ima otroke, saj so tudi otroci kot pasivne priče posredno žrtve nasilja v družini. V nujnih primerih hude ogroženosti lahko zdravnik oz. zdravnica nasilje prijavi neposredno policiji ali CSD.

Ko sumimo, da prihaja do nasilja nad polnoletno osebo, lahko ta prijavi izrecno nasprotuje. V tem primeru je prijava mogoča le, če gre za dejanja, kazniva po kazenskem zakoniku. Zdravstveni delavec oz. delavka naj bi ocenil-a stopnjo ogroženosti žrtve in ukrepal-a skladno z njo. Opis zdravstvenega stanja, na podlagi katerega je moč sklepati na nasilje v družini, je dolžan / dolžna zabeležiti v zdravstveno dokumentacijo, na način, prikazan v Tabeli 11.

V predlogu smernic Ministrstva za zdravje je svetovan natančen opis poškodbe, hramba fotografij in rezultatov drugih preiskav (rentgenskih, ultrazvočnih, brisov, laboratorijskih izvidov itd.), shematska označba umestitve znakov poškodb. Koristni bi bili konkretni, poenoteni obrazci oz. sheme.

Za nadaljnje pravne in sodne postopke je tovrstna dokumentacija bistvenega pomena. Tudi kadar žrtev odkloni nadaljnjo pomoč, je zdravnik oz. zdravnica dolžan / dolžna v zdravstveno dokumentacijo zabeležiti vsa objektivno ugotovljena dejstva, brez vrednostnih sodb. Skladno z zakonodajo je zdravnik oz. zdravnica oziroma zdravstveni delavec oz. delavka dolžan / dolžna sodelovati tudi v vseh sodnih postopkih v zvezi z nasiljem v družini, bodisi kot izvedena priča ali kot sodni izvedenec oz. izvedenka.

TABELA 11: *Elementi Obrazca za poročanje o nasilju v družini – Obvestilo*

Številka:
Datum:
Obvestilo o zaznavi nasilja v družini
Podatki o zdravstvenem zavodu oziroma izvajalcu zdravstvene dejavnosti
Podatki o domnevni žrtvi nasilja v družini
Priimek in ime:
Datum rojstva:
Spol:
Naslov:
Zapis o stanju oziroma o okoliščinah, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje v družini, in datum in čas, ko je žrtev nasilja o tem poročala:
Ali gre za sum kaznivega dejanja, o katerem je zdravstveni delavec obvestil policijo po telefonu?
DA NE
Ali gre za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da je žrtev nasilja otrok?
DA NE
Ali gre za nujni primer, ko je ogroženo življenje žrtve nasilja ali njenih otrok?
DA NE
Obrazložitev:
Izbrani zdravnik oziroma pediater, ki v skladu s Pravilnikom o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti (Uradni list RS, št. 38/11) prejme to obvestilo:
Ime in priimek:
Zdravstveni zavod oziroma izvajalec zdravstvene dejavnosti:
Ime in priimek zdravstvenega delavca, ki je zapis sestavil:
Zapis zaključen ob:
Podpis zdravstvenega delavca:
Podpis odgovorne osebe in žig zdravstvenega zavoda oziroma izvajalca zdravstvene dejavnosti:

3.4. Obravnava nasilja v družini

Rezultati nedavne evropske raziskave so pokazali, da so največja pričakovanja žensk – žrtev nasilja, tudi ogrožajočega, možnost pogovora in psihične podpore. Tak način je želelo 33 do 54 % žrtev, 12 do 25 % je pričakovalo zaščito in 13 do 21 % praktično, neposredno pomoč. (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014)

Izbrani zdravnik oz. zdravnica je dolžan / dolžna sodelovati pri obravnavi nasilja v MDT, ki ga vodi CSD. Ne glede na to, naj bi že pri prvi prepoznavi žrtve nasilja

ponudil-a pomoč pri izdelavi načrta pomoči žrtvi in njeni družini. V praksi opažamo nedorečenost glede udeležbe zdravstvenih delavcev in delavk v teh postopkih: že znani kadrovski primanjkljaji glede na evropsko povprečje in preobremenjenost splošnih / družinskih zdravnikov in zdravnic v Sloveniji pogosto ovirajo njihovo udeležbo v MDT na CSD.

Zakon je osebnemu izbranemu zdravniku oz. zdravnici pravzaprav potrdil vlogo podpornika oz. podpornice in zaupnika oz. zaupnice žrtve nasilje, ni pa glavni koordinator oz. koordinatorica oskrbe. Žrtev mora ustrezno strokovno oskrbeti, jo podpreti, ravnati mora postopno, spoštljivo, obzirno in nevsiljivo. Usklajeno in multidisciplinarno obravnavanje nasilja v družini pa je osnovni pogoj za uspešno zaščito žrtve.

Ponovno kaže poudariti vlogo zdravnika oz. zdravnice in njegovega / njenega tima pri razpoznavanju t. i. skritega nasilja v družini, brez očitnih poškodb žrtve. Žrtve se zaradi nespecifičnih težav pogosteje zatekajo k družinskemu zdravniku oz. zdravnici, redko pa o nasilju spregovorijo spontano. Zato je treba nanj aktivno pomisliti in po njem vprašati, da se lahko razkrije in začne obravnavati. Med obiskovalci in obiskovalkami zdravstvenih ustanov iz najrazličnejših razlogov se skrivajo žrtve, ki največkrat čakajo, da jih prepoznamo. Skladno s priporočili WHO, naj bi žrtev po prenehanju nasilja ali umiku iz nevarnega okolja spremljali še vsaj od 6 do 12 mesecev.⁴⁹ Zdravnik specialist oz. zdravnica specialistka družinske medicine pogosto pozna tako žrtev kot povzročitelja nasilja v družini, zato mora biti obravnavata še posebej strokovna, skrbna, profesionalna in etična. V Tabeli 12 so povzeti postopki obravnave žrtev nasilja v zdravstvenih ustanovah.

TABELA 12: Obravnavanje žrtev nasilja v zdravstvenih ustanovah

1. Prepoznavanje žrtev nasilja.
2. Ukrepi za zaščito žrtve v zdravstveni ustanovi.
3. Ocena psihičnih in fizičnih posledic nasilja.
4. Dokumentiranje izjav in vseh kliničnih znakov (tudi posledice prejšnjih in starih poškodb).
5. Zdravstvena oskrba.
6. Ocena stopnje ogroženosti žrtve.
7. Informiranje žrtve (zakonske obveznosti, njene možnosti so-odločanja, možnosti prijave, vse oblike pomoči in podpore, zakonska možnost spremljevalca žrtve).
8. Obveščanje oz. prijava skladno z zakonom in s soglasjem žrtve.
9. Izdelava načrta pomoči.

⁴⁹ Responding to intimate partner violence and sexual violence against women. WHO clinical and policy guidelines, 2013.

10. Napotitev žrtve (v nadaljnjo zdravstveno obravnavo, na center za socialno delo, v varno hišo itd.).
11. Spremljanje žrtve (od 3 do 12 mesecev).
12. Sodelovanje v interdisciplinarnem timu in povezovanje z drugimi dejavniki obravnave nasilja v družini.
13. Delovanje v vlogi izvedene priče ali sodnega izvedenca / izvedenke.

Tudi *očitne* žrtve nasilja, ki odklonijo vsakršno pomoč, je treba obravnavati spoštljivo, profesionalno in obzirno. Kljub očitnim znakom nasilja žrtev ne silimo v *priznanje* nasilja.

Puščamo jim odprta vrata, možnost ponovnega pogovora z zagotavljanjem in izvajanjem pravil zaupnosti in poklicne molčečnosti. Nudimo jim vsaj najbolj osnovne informacije, morda zloženko z navedbo možnih ukrepov, z naslovi in s kontaktnimi podatki NVO in s posredovanjem osnovnih sporočil:

- Niste krivi.
- Niste sami.
- Obstaja pomoč.
- Moja vrata so vam vedno odprta.

4. Obvezno izobraževanje zdravstvenih delavcev in delavk na področju nasilja v družini

Samo primerno ozaveščeni in usposobljeni izvajalci in izvajalke zdravstvene oskrbe lahko uspešno obravnavajo žrtve nasilja, zato so nujni ustrezni izobraževalni programi na dodiplomski in na podiplomski ravni. Za take programe je nujno zagotoviti ustrezna sredstva in možnosti.

Na Katedri za družinsko medicino Medicinske fakultete v Ljubljani je v programu dodiplomskega izobraževanja – rednega fakultetnega pouka, nasilje v družini obravnavano v 6. letniku. Seminar na to temo je del 7-tedenskega bloka, v katerem študenti in študentke vsakodnevno nabirajo izkušnje v ambulantni mentorja oz. mentorice – družinskega zdravnika oz. zdravnice, en dan v tednu pa v okviru plenarnega seminarja, igranja vlog in drugih oblik pouka osvajajo nekatera znanja in spretnosti. V okviru specializacije iz družinske medicine imajo slušatelji in slušateljice 4-urni program na temo nasilja v družini.

V preteklih letih smo nasilje v družini v obliki fokusnih skupin nekajkrat uvrstili tudi v programe stalnih strokovnih srečanj, ki so del rednega izobraževanja vseh zdravnikov in zdravnic in so obvezna za pridobitev licenčnih točk oz. za podaljšanje licence. Vsakič se je strokovnega srečanja na temo nasilja v družini udeležilo 30 – 50 zainteresiranih

posameznikov in posameznic, kar kaže na zaznavanje te problematike in izraža interes družinskih / splošnih zdravnikov in zdravnic za to področje.

Pravilnik o zdravstveni dejavnosti predvideva obvezno izobraževanje zdravstvenih delavcev in delavk, v obsegu najmanj 5 ur, s ponovitvijo vsakih 5 let. Izobraževanja bi se morali udeležiti: zdravstveni delavci in delavke na področju družinske medicine, pediatrije, ginekologije, psihiatrije in patronažne službe. Vsebinsko izobraževanja naj bi določil minister oz. ministrica za zdravje. Izobraževanje naj bi se izvajalo pri izvajalcih in izvajalkah zdravstvene dejavnosti, v okviru stalnega strokovnega izobraževanja.

Edukacija pa bi bila smiselna pred uvedbo zgoraj navedenih smernic, ki jih je potrebno pripraviti v konsistentni obliki in z jasnimi priporočili, za katera lahko pričakujemo, da bodo izvedljiva pri vsakdanjem delu.

5. Zaključki

Zdravstvene ustanove in osebni izbrani zdravniki in zdravnice so v večini primerov prva javna institucija, kamor se zatečejo žrtve nasilja. Žrtve nasilja so pogosti obiskovalke in obiskovalci zdravstvenih ustanov, a o nasilju redko poročajo spontano. Skladno z veljavno zakonodajo imajo zdravstveni delavci in delavke opredeljene pristojnosti pri obravnavi žrtev (in povzročiteljev) nasilja v družini. Na obravnavo žrtve nasilja vplivajo strokovna znanja, spretnosti, pa tudi osebna stališča zdravstvenih delavcev in delavk do nasilja v družini.

Medinstitucionalno in interdisciplinarno sodelovanje je pri obravnavi žrtev nasilja bistven pogoj za kakovost in ugodne izide obravnave. V našem prostoru je še veliko neizkoriščenih možnosti za tesnejše sodelovanje in jasnejše opredelitve pristojnosti pri obravnavi nasilja v družini.

Viri

1. Coker, A. L., Davis, K. E., Arias, I. et al. (2002) Physical and mental health effects of intimate partner violence for men and women. *American Journal of Preventive Medicine* 23, s. 260–8.
2. Cvetežar, I. Š., Lešnik Mugnaioni, D. *Predlog strokovnih smernic za obravnavo nasilja družini v patronažnem varstvu*. Dostopno prek: <http://www.zbornica-zveza.si/sl/o-zbornici-zvezi/organi/delovne-skupine/ds-za-nenasilje/nasilje-nad-zenskami/predlog-strokovnih>, 20. 4. 2014.
3. Elliott, I., Nerney, M., Jones, T., Friedman, P. D. (2002) Barriers to screening for domestic violence. *Journal of General Internal Medicine* 17, s. 112–6.
4. European Union Agency for Fundamental Rights (2014) *Violence against women: an EU wide survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostopno prek: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-apr14_en.pdf, 2. 4. 2014.

5. Heisse, L. L., Ellsberg, M., Gottemoeller, M. (1999) *Ending violence against women*. Population Reports, Baltimore MD Johns Hopkins University. School of Public Health, Centre for Communications Programmes, Series L, 11, s. 18.
6. Institute of Medicine (2002) *Confronting chronic neglect: The education and training of health professionals on family violence*. Washington DC: National Academy Press.
7. Kopčavar Guček, N., Švab, I., Selič, P. (2011) The prevalence of domestic violence in primary care patients in Slovenia in a five-year period. *Croatian Medical Journal* 52(6), s. 728–34.
8. Kovac, S. H., Klapow, J. C., Kroenke, K., Spitzer, R. I., Williams, J. R. (2003) Differing symptoms of abused versus nonabused women in obstetric-gynecology settings. *American Journal of Obstetrics & Gynecology* 188, s. 703–13.
9. Lapidus, G., Cooke, M., Gelven, E., Sherman, K., Duncan, M., Banco, L. (2002) A state-wide survey on domestic violence behaviours among pediatricians and family physicians. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine* 156, s. 332–6.
10. McAfee, R. (1995) Physicians and domestic violence: can we make a difference? *JAMA* 273, s. 1790–1.
11. Mnenje strokovnega sveta za družinsko medicino v zvezi s strokovnimi smernicami za obravnavo nasilja v družini (2014) *Revija ISIS. Glasilo Zdravniške zbornice Slovenije* XXIII(5), s. 22.
12. Nelson, H., Nygren, P., McInerney, Y., Klein, J. (2004) Screening women and elderly adults for family and intimate partner violence: A review of the evidence for the U.S. preventive services task work force. *Annals of Internal Medicine* 140(5), s. 387–96. Dostopno prek: <http://www.stfm.org/fmhub/FULLPDF/JULYAUG98/cram1.pdf>, 10. 3. 2013.
13. *Obravnava odraslih žrtev nasilja v družini*. Ministrstvo za zdravje, Ljubljana, 2013 (dokument v pripravi).
14. *Obvestilo o zaznavi nasilja v družini*. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/2011/Ur/u2011038.pdf, 22. 2. 2014.
15. Pečar, J. (1984) Viktimologija družine. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 35(2), s. 135–50.
16. *Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti*. Ur. l. RS, št. 38/2011, 24. 5. 2011.
17. Prochaska, J. O., DiClemente, C. C. (1982) Transtheoretical therapy: Toward a more integrative model of change. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice* 19(3), s. 276–88. Dostopno prek: <http://psycnet.apa.org/journals/pst/19/3/276/>, 3. 3. 2014.
18. World Health Organization (2013) *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women. WHO clinical and policy guidelines*. Dostopno prek: <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241548595/en/>, 19. 6. 2014.
19. Rodriguez, M., Quiroga, S. S., Bauer, H. (1996) Breaking the silence: battered women's perspective on medical care. *Archives of Family Medicine* 5, s. 153–8.
20. Rodriguez, M., Bauer, H., McLoughlin, E., Grumbach, K. (1999) Screening and intervention for intimate partner abuse and attitudes of primary care physicians. *JAMA* 282, s. 468–74.
21. Sedmak, M., Kralj, A., Medarič, Z., Simčič, B. (2006) *Nasilje v družinah v Sloveniji. Rezultati raziskave*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper.
22. Selič, P. (2009) Nasilje v družini – odkrivanje, preiskovanje in medinstitucionalni prostor obravnave: nova znanja za družinsko medicino. V Petek, D., Kopčavar Guček, N. (ur.) 35. *srečanje delovnih skupin: Kakovostna obravnava bolnikov v družinski medicini. Zbornik predavanj*, s. 115–25. Ljubljana: Združenje zdravnikov družinske medicine.
23. Selič, P. (2012) Nasilje v družini. V: Švab, I., Rotar Pavlič, D. (ur.) *Družinska medicina*, s. 311–25. Ljubljana: Združenje zdravnikov družinske medicine.
24. *The European Definition of General Practice/Family Medicine. Wonca Europe 2011 Edition*. Dostopno prek: <http://www.woncaeurope.org/sites/default/files/documents/Definition%203rd%20ed%202011%20with%20revised%20wonca%20tree.pdf>, 11. 1. 2014.
25. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 16/2008.

Erika Rustja

Nasilje v družini in vloga vzgojno-izobraževalnih zavodov pri njegovi obravnavi

Povzetek

Ministrstvo, pristojno za izobraževanje, deluje intenzivneje na področju preprečevanja nasilja od leta 2004, na področju preprečevanja nasilja v družini pa od leta 2008, ko je bil sprejet Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Od leta 2010 velja Pravilnik o obravnavanju nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode, ki natančneje določa ravnanje v vzgojno-izobraževalnih zavodih ob zaznavi nasilja, nudenje pomoči otroku, ki je žrtev nasilja, ter sodelovanje z drugimi organi. Leto kasneje so se začela intenzivna strokovna usposabljanja strokovnih delavcev in delavk o izvajanju zakonodaje s področja obravnave nasilja v družini. Pokazalo se je, da je potrebno imeti ves čas informacije iz prakse o izvajanju zakonodaje, stalna izobraževanja, pa tudi prilagajanja zakonodaje. Korak k medsebojnemu sodelovanju med institucijami je še Dogovor v zvezi z izvajanjem nalog za zaščito otrok (podpisan decembra 2013), ki natančneje pojasnjuje posamezne aktivnosti vsake od institucij z namenom zaščite otrok v primerih nasilja v družini in je nastal z namenom varstva otrok in pospešitve postopkov.

237

1. Uvod

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport v zadnjem času pogosto prejema novinarska vprašanja o tem, ali obstaja protokol, ki bi strokovnim delavcem in delavkam v primeru medvrstniškega nasilja pomagal pri hitrem delovanju. Takrat odgovorimo, da imamo protokol za ravnanje v primerih nasilja v družini, in da pripravljamo dokument, ki bi lahko prišel v poštev tudi za druge vrste nasilja. Takšno spraševanje po *protokolih* je zagotovo posledica dobro vzpostavljenih mehanizmov za obravnavo ene izmed vrst nasilja, namreč nasilja v družini.

2. Pregled aktivnosti

Pred intenzivnejšim medresorskim delom na temo nasilja v družini, je bilo na področju prepoznavanja in preprečevanja nasilja narejenih že nekaj premikov, ki pa pričajo o tem, da je to tematika, ki zahteva čas, izkušnje in sistematično delo. Leta 2004 so sicer nastale Smernice za analizo, preprečevanje in obravnavo/obvladovanje nasilja v šolskem prostoru, ki poleg mednarodnih primerjav

prinašajo primere dobre prakse (Unesco šole, Zdrave šole, razvojno raziskovalno delo, otroški parlament itd.), načela spoprijemanja z nasiljem v šolskem prostoru ter predlagajo ukrepe. V desetih letih so bili izpeljani nekateri ukrepi: več je bilo financiranih raziskav s tega področja,⁵⁰ financirane so bile različne aktivnosti v vzgojno-izobraževalnih zavodih (VIZ) ter usposabljanja učiteljev in učiteljic. K temu države članice spodbuja tudi Evropska komisija, med drugim s Priporočilom Evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje, št. 2006/962/ES, kjer se obravnavanja, prepoznavanja in preprečevanja nasilja najbolj dotikajo socialne in državljanske kompetence. Slednje vključujejo osebne, medosebne in medkulturne kompetence ter zajemajo vse oblike vedenja, ki usposabljaajo posameznike in posameznice za učinkovito in konstruktivno sodelovanje v socialnem in poklicnem življenju, zlasti v vse bolj raznovrstnih družbah, ter za reševanje morebitnih sporov. (ibid.)

Na podlagi priporočil je prišlo do vključevanja tematik s področja preprečevanja in obravnavanja nasilja v javne razpise in financiranja projektov s ciljem pridobiti konkretne primere za oblikovanje protokolov za obravnavo nasilja oz. modelov preprečevanja. Tako je bil v okviru javnega razpisa na temo socialnih in državljskih kompetenc razpisan razvoj modelov kot preventive v VIZ (Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti je razvil model čustvenega opismenjevanja;⁵¹ Osnovna šola Cirkovce je v konzorciju 10 osnovnih šol razvijala preventivo v okviru projekta *Nasilje je out, mi smo in*), sofinancirano pa je bilo tudi profesionalno usposabljanje strokovnih delavcev in delavk v vzgoji in izobraževanju prav na temo preprečevanja in obravnavanja nasilja, ki ga je izvajala Pedagoška fakulteta v Ljubljani.⁵²

3. Pravilnik o obravnavanju nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode

Leta 2008 je ministrstvo, pristojno za izobraževanje, začelo intenzivneje delati na obravnavi nasilja v družini za VIZ, kar nenazadnje nalaga Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) v 10. členu. Konec leta 2009 je minister, pristojen za šolstvo,

⁵⁰Kot primer naj navedemo raziskavo Pedagoškega inštituta z naslovom Analiza nasilnega vedenja (pogostost, oblike in razvojni trendi) v slovenskem šolskem prostoru od leta 1991 dalje s poudarkom na mednarodnih primerjavah pod vodstvom dr. Zorana Pavloviča (poročilo dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/crp/2008/crp_V5_0243_porocilo.pdf, 2. 4. 2014) ter Šole za ravnatelje z naslovom Nasilje v šolah: konceptualizacija, prepoznavanje in modeli preprečevanja in obvladovanja (poročilo dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/crp/2008/crp_V5_0244_porocilo.pdf, 2. 4. 2014).

⁵¹Več o projektu: <http://projekti.inst-krim.si/index.php?id=50>, 2. 4. 2014.

⁵²Več o projektu: <http://usposabljanje.pef.uni-lj.si/>, 2. 4. 2014.

sprejel Pravilnik o obravnavanju nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode, ki je v veljavi od 2. 1. 2010. Sprva je bil znan kot protokol z več prilogami. Pravilnik sestavljajo tri temeljna poglavja: ravnanje v VIZ ob zaznavi nasilja, nudenje pomoči otroku, ki je žrtev nasilja ter sodelovanje z drugimi organi. Ima tudi priložo, in sicer zapis o nasilju nad otrokom. Pomembni izhodišči pravilnika sta, da določa ravnanje zaposlenih tako v javnih in zasebnih VIZ, ki izvajajo javno veljavni program ter da se določbe pravilnika uporabljajo tudi v primeru nasilja v družini nad polnoletnim udeležencem oz. udeleženko izobraževanja po javno veljavnih programih. Verjetno najpomembnejše sporočilo je, da je za ravnanje v VIZ ob obravnavanju nasilja v družini odgovoren ravnatelj oz. ravnateljica, saj smo ob pripravi pravilnika upoštevali mnenje praktikov, da potrebujejo strokovni delavci in delavke ob obravnavi tako subtilnih tem, kot je nasilje v družini, močno podporo vodstva.

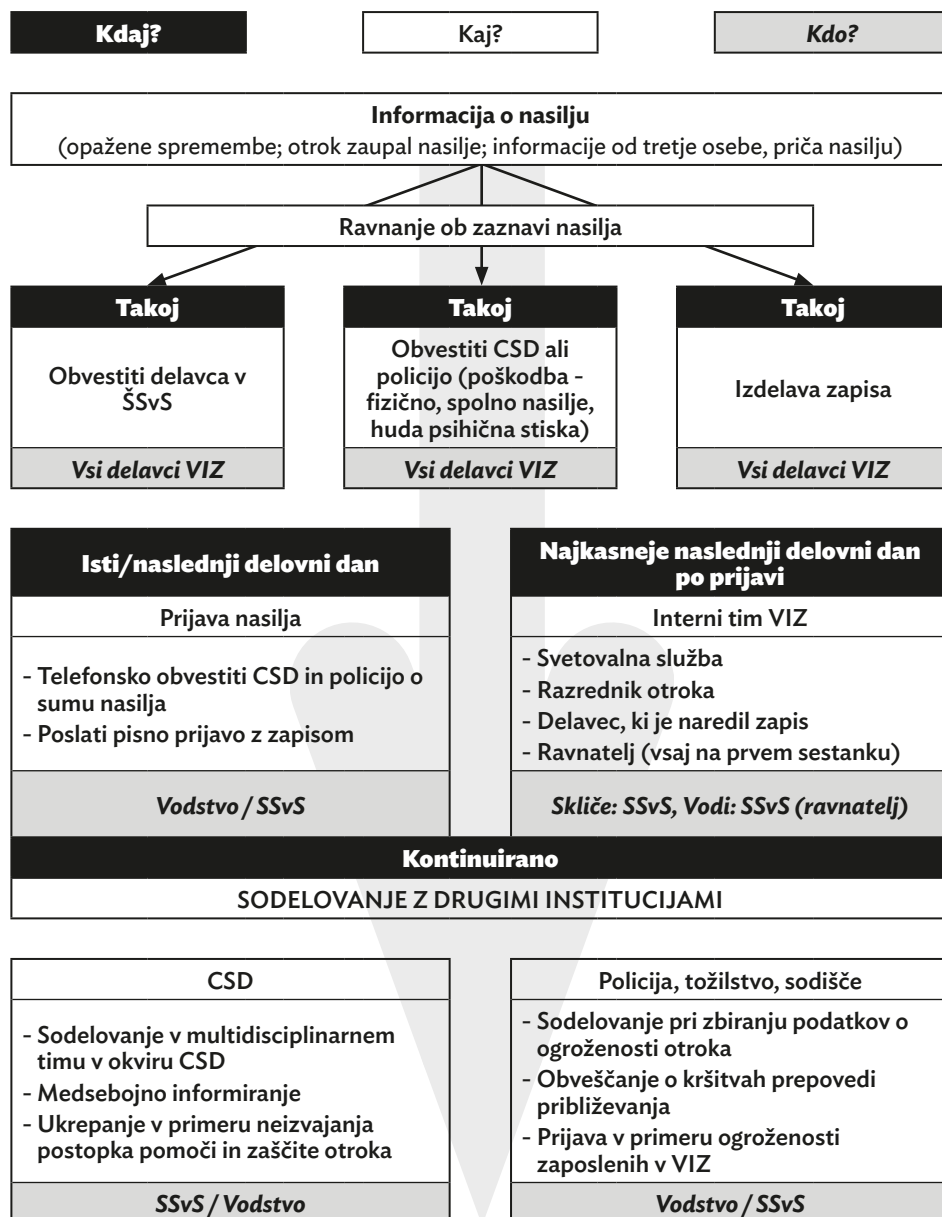
Pri pisanju pravilnika smo v delovni skupini izpostavili načela, ki jih velja uporabiti tudi pri obravnavi drugih vrst nasilja. Pomembna je ničelna strpnost do nasilja ter stalno delo na preventivi (tako na programih kot tudi pri upoštevanju preventivnih dejavnikov). Ko otrok pove, da doživlja nasilje, se otroku verjame in zaupa, poleg tega pa naj v šoli o svoji izkušnji pove le enkrat. Zaupa se osebi, ki je zaznala nasilje, velja pa tudi, da je VIZ varno okolje, v katerem se otroku zagotavlja pomoč pri šolskem delu in preprečuje stigmatiziranost. Za uspešnost tega je potrebno timsko delo na šoli ter dobro sodelovanje s starši. Zato se priporoča, da so starši na začetku šolskega leta seznanjeni z zakonodajo s tega področja. Prav tako je pri obravnavi nasilja priporočeno sodelovanje z drugimi institucijami.⁵³

Pravilnik določa, da mora, ko pride do suma storitve nasilja v družini nad otrokom (če so pri otroku opažene spremembe; otrok se je zaupal o nasilju; informacije so prišle od tretje osebe; delavec oz. delavka v VIZ je priča nasilju), vsak strokovni delavec oz. delavka o tem takoj obvestiti delavca oz. delavko šolske svetovalne službe, čemur sledi zapis o nasilju nad otrokom. Seveda pa se v primeru poškodbe pri fizičnem ali spolnem nasilju ali hudi psihični stiski otroka zaradi nasilja v družini takoj obvesti pristojni center za socialno delo (CSD), izven poslovnega časa CSD pa njegova interventna služba oz. policija.

Če pri otroku ni opaziti poškodbe, o dogajanju oz. sumu storitve nasilja ravnatelj oz. ravnateljica ali svetovalna služba VIZ v telefonskem pogovoru isti dan oz. najpozneje v 24 urah po narejenem zapisu dogodka obvesti CSD, policijo ali državno tožilstvo o sumu nasilja v družini. Prav tako CSD pošlje pisno prijavo nasilja skupaj z zapisom

⁵³Več o načelih tudi v: Filipčič, K., Klemenčič, I. (2011) *Obravnavanje nasilja v družini. Priročnik za zaposlene v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

TABELA 13: *Shema obravnave nasilja v družini za VIZ (Janjuševič, Klemenčič, 2008 v Filipčič, Klemenčič, 2011; dopolnila Rustja, 2011)*

dogodka. Zapis dogodka je uradni dokument, ki je podlaga za prijavo nasilja CSD, policiji ali državnemu tožilstvu ter za nudenje pomoči otroku v okviru VIZ. V zapisu dogodka je treba navesti vse okoliščine in opažanja, iz katerih je mogoče sklepati,

da se izvaja nasilje in da je otrok ogrožen. Delavec oz. delavka, ki naredi zapis, zapiše tudi, ali so potrebni takojšnji ukrepi za zaščito otroka. O opravljeni prijavi VIZ starše obvesti le takrat, ko presodi, da je to v korist otroka.

Najkasneje naslednji dan po prijavi na CSD svetovalna služba skliče interni tim VIZ, ki ga sestavljajo še: razrednik oz. razredničarka otroka, delavec oz. delavka, ki je naredil-a zapis, ravnatelj oz. ravnateljica (prisotna je vsaj na prvem sestanku), saj je potrebno otroku, ki potrebuje pomoč, le-to nuditi takoj. V pravilniku so natančno določene naloge za vodjo internega tima, ki skrbi za izmenjavo informacij med njegovimi članicami in člani, usklajuje dejavnosti v okviru VIZ ter obvešča ravnatelja oz. ravnateljico o vseh oblikah pomoči otroku, ki je žrtev nasilja. Vodja internega tima je član oz. članica multidisciplinarnega tima za obravnavo nasilja v družini, če ga skliče CSD. Določene so tudi naloge tima v primeru obravnave nasilja nad otrokom ter ob sklicu multidisciplinarnega tima.

Interni tim mora ob vsakem primeru nasilja nad otrokom sprejeti dogovor o načinu podpore in pomoči otroku v VIZ, določiti naloge posameznih članov in članic internega tima in drugih strokovnih delavcev in delavk z namenom pomagati otroku pri soočanju s posledicami nasilja in pri njegovem aktivnem sodelovanju v postopkih drugih organov z namenom zagotavljanja njegove dolgoročne varnosti. Tim mora izmenjevati informacije o dinamiki nasilja nad otrokom in posledicah nasilja, ob tem pa sodelovati s CSD, policijo in sodiščem. Če se tako odloči, sprejme odločitev o zaključku dela, vendar le na podlagi evalvacije dela in uspešnosti internega tima ter svetovalnega dela z otrokom, ki je žrtev nasilja.

Pravilnik tudi natančno določa sodelovanje s CSD, zlasti v multidisciplinarnem timu, ter določa, da, v kolikor je to potrebno, prihaja do medsebojnega obveščanja in sodelovanja. 11. člen pravilnika določa, da v primeru, če se izvajanje nasilja nad otrokom po prijavi CSD nadaljuje ali da postopek CSD za zaščito otroka poteka prepočasi ali ni dovolj učinkovit, ravnatelj oz. ravnateljica o tem obvesti predstojnika pristojnega CSD. Če postopek še vedno poteka prepočasi ali ni dovolj učinkovit, ravnatelj oz. ravnateljica o tem obvesti socialno inšpekcijo.

Ker zahteva nasilje v družini izrazito medinstitucionalno sodelovanje (delavec oz. delavka iz VIZ namreč o tem, kar je bilo opaženo, videno v šolskem prostoru, sporoča drugim institucijam, ki sprožijo postopke), bi mogoče kdo pomislil, da je z dobro nastavitvijo ukrepov za šolski prostor v primeru nasilja v družini težje delo že opravljeno. Dejansko pa je nekajletna izkušnja intenzivnejšega dela na področju nasilja v družini v VIZ pokazala, da je potreben stalni monitoring, evalvacija, zbiranje informacij s terena in dopolnjevanje tako pravilnikov in zakonodaje s tega

področja kot dogovorov. Predvsem je potrebnega veliko potrpljenja in razumevanja ter vživljanja v delo ostalih sodelujočih pri obravnavanju nasilja v družini.

4. Dogovor v zvezi z opravljanjem nalog za zaščito otrok

Kmalu po sprejetju pravilnika je Ministrstvo za izobraževanje prek evropskih strukturnih skladov financiralo več projektov za usposabljanje strokovnih delavcev in delavk. Za hitrejšo odzivanje so bila v minulih letih za strokovne delavce in delavke organizirana brezplačna izobraževanja, pripravljena gradiva, poslane okrožnice itd.⁵⁴ Z izobraževanji⁵⁵ so bili usposobljeni tudi t. i. multiplikatorji na VIZ kot osebe, ki so seznanjene s postopki ravnanja VIZ. Iz obravnave nasilja v družini so predavatelji in predavateljice vedno poskušali povleči vzporednico tudi z nasiljem med vrstniki in vrstnicami.

Zlasti na izobraževanju o soočanju z nasiljem v družini se je pokazalo, da so v praksi težave pri sodelovanju VIZ z drugimi institucijami. Tako so predstavniki in predstavnice VIZ navajali zlasti pomanjkanje informacij s strani CSD:

- ko so prijavili sum nasilja, mnogokrat ni bilo nobene povratne informacije o tem, kako je s postopkom,
- če je prišlo do prepovedi približevanja enega starša otroku, so VIZ želeli, da jih CSD o tem obvesti,
- če ni prišlo do prijave o sumu nasilja nad otrokom s strani VIZ, prijava na CSD pa obstaja in gre za otroka, ki je v VIZ, bi šole rade kakršnokoli informacijo o tem otroku, ker je to pomembno za delo z otrokom v šoli,
- CSD naj bolj vključuje šole v svoje delo in jim poda več informacij.

Šole so navajale tudi konkretne težave z interventnimi službami CSD, težave s prijavi ob petkih popoldne, ko otroci nočejo domov, na CSD pa ni več oseb, na katere bi se lahko VIZ obrnili itd. Zato je v medresorski skupini, kjer so sodelovali tudi predstavniki in predstavnice ravnateljev in ravnateljic osnovnih šol, prišlo do priprave Dogovora v zvezi z opravljanjem nalog za zaščito otrok, ki izhajajo iz Zakona o preprečevanju nasilja v družini, in ki je bil s strani Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstva za izobraževanje, znanost

⁵⁴Več o tem: http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_zarazvoj_izobrazevanja/prepoznavanje_preprecevanje_in_obravnavanasilja/nasilje_v_druzini/, 2. 4. 2014.

⁵⁵Naj izpostavim zlasti dve izobraževanji, in sicer Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti (Sistemska soočanje z nasiljem v družini. Usposabljanje strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju, več na: <http://projekti.inst-krim.si/>) ter IN SEM (Profesionalno usposabljanje strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju na področju krepitve kompetenc za preprečevanje nasilja, več o tem: <http://www.insem.isainstitut.si/>).

in šport in policije podpisan decembra 2013. Namenjen je VIZ, CSD in policiji za izvajanje nalog, ki jih določa ZPND in na njegovi podlagi izdani podzakonski akti.

Dogovor natančneje pojasnjuje posamezne aktivnosti vsake od institucij z namenom zaščite otrok v primerih nasilja v družini in z namenom pospešiti postopke. Tako še natančneje določa prijavo suma nasilja v družini in zapis o dogodku, poročilo o otroku, dosegljivost in odzivnost CSD in VIZ oz. obvešča o poslovnem času CSD in interventne službe CSD. Pojasnjuje, kako naj CSD daje povratne informacije VIZ, daje natančnejše informacije o razgovorih v prostorih VIZ, ki jih izvaja policija, vključuje navodila glede informiranja šol o prepovedi približevanja itd.

5. Zaključek

Delo pri obravnavanju nasilja ni nikoli zaključena zgodba. Četudi smo začeli z intenzivnim delom, ki vključuje zlasti strokovne delavce in delavke, so potrebne informacije s terena, ki nam lahko pomagajo pri dopolnjevanju zakonodaje, v kolikor se ta ne pokaže kot zadostna. Izkušnje so zlasti pomembne zato, ker bomo tako lažje izoblikovali protokol ravnanja v primeru različnih vrst nasilja, s poudarkom na medvrstniškem nasilju.

Viri

1. Dogovor v zvezi z opravljanjem nalog za zaščito otrok, ki izhajajo iz Zakona o preprečevanju nasilja v družini (2013). Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Ministrstvo za notranje zadeve – Policija. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article//7301/, 2. 7. 2014.
2. Filipčič, K., Klemenčič, I. (2011) *Obravnavanje nasilja v družini. Priročnik za zaposlene v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
3. Koren, A., Logaj, V., Brejc, M., Trtnik Herlec, A., Mugnaioni Lešnik, D. (2006 – 2008) *Projekt: Nasilje v šolah: konceptualizacija, prepoznavanje in modeli preprečevanja in obvladovanja*. Šola za ravnatelje.
4. Pavlovič, Z., Vršnik Perše, T., Kozina, A., Rutar Leban, T. (2008) *Zaključno poročilo. Ciljno raziskovalni projekt: Analiza nasilnega vedenja (pogostost, oblike in razvojni trendi) v slovenskem šolskem prostoru od leta 1991 dalje s poudarkom na mednarodnih primerjajah*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
5. *Pravilnik o obravnavanju nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode*. Ur. l. RS, št. 104/2009, 18. 12. 2009.
6. *Priporočilo Evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje*, št. 2006/962/ES. Ur. l. EU, št. L 394/10, 30. 12. 2006.
7. *Smernice za analizo, preprečevanje in obravnavo/obvladovanje nasilja v šolskem prostoru*. Dostopno prek: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/Smernice_nasilje.pdf, 25. 3. 2014.
8. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.

SKLOP 5:

Oblike pomoči

Dalida Horvat in Katja Matko

Oblike pomoči, pristojnosti in organizacije, ki nudijo pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja ter delajo z osebami, ki povzročajo nasilje

245

1. Oblike pomoči ženskam in otrokom – žrtvam nasilja, pristojnosti institucij ter delo z osebami, ki povzročajo nasilje

Oblike pomoči ženskam in otrokom – žrtvam nasilja ter pristojnosti institucij, dostopne pri nas, so:

- prijava nasilja;
- umik na varno;
- zdravstvena pomoč;
- psihosocialna pomoč;
- ukrepi za zaščito pred nadaljnjim nasiljem;
- pravna pomoč;
- varstvo človekovih pravic;
- psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje.

Oblike pomoči osebam, ki povzročajo nasilje, dostopne pri nas, so:

- osebno svetovanje ter
- trening socialnih veščin.

1.1. Prijava nasilja

Prijavo nasilja lahko podate na policiji, centru za socialno delo (CSD) in državnem tožilstvu.

V skladu s 6. členom Zakona o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) so organi in organizacije (državni organi, nosilci javnih pooblastil, izvajalci javnih služb, organi samoupravnih lokalnih skupnosti) ter nevladne organizacije, ki pri svojem delu

izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje, dolžni o tem takoj obvestiti CSD, razen v primeru, če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum storitve kaznivenga dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti. CSD posreduje prijavo nasilja policiji.

Vsakdo, zlasti pa strokovni delavci in delavke v zdravstvu ter osebje vzgojno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodov, mora ne glede na določbe o varovanju poklicne skrivnosti takoj obvestiti CSD, policijo ali državno tožilstvo, kadar sumi, da je otrok žrtev nasilja.

Organizacije so dolžne sprejeti in obravnavati tudi anonimne prijave.

1.2. Umik na varno

Ženske in otroci se lahko pred nasiljem umaknejo na varno v:

- varno hišo;
- krizni center za ženske in otroke – žrtve nasilja;
- krizni center za otroke in mlade;
- materinski dom ter
- (krizno) namestitev za žrtve trgovine z ljudmi.

1.3. Zdravstvena pomoč

Zdravstveno pomoč lahko poiščete v primeru psihičnega, telesnega ali spolnega nasilja. Še posebej nujno je poiskati zdravstveno pomoč, če ste telesno poškodovani, če ste doživeli posilstvo, če doživljate nasilje v času nosečnosti, ali če imate zaradi doživljanja nasilja težave v duševnem zdravju.

1.4. Psihosocialna pomoč

Za psihosocialno pomoč žrtvam nasilja so specializirane nevladne organizacije s področja preprečevanja nasilja.

V okvir psihosocialne pomoči ženskam in otrokom – žrtvam nasilja spada:

- posredovanje prijave nasilja in
- spremljanje obravnave posameznih primerov;
- osebno svetovanje;
- telefonsko svetovanje;
- svetovanje po pošti in elektronski pošti;
- socialno zagovorništvo (vzpostavljane stika z institucijami, pomoč pri izpolnjevanju dokumentacije za postopke na institucijah, spremstvo na institucije);

- skupine za samopomoč;
- pravno svetovanje.

Osebam, ki povzročajo nasilje, sta v okviru psihosocialne pomoči na voljo osebno svetovanje in trening socialnih veščin.

1.5. Ukrepi za zaščito pred nadaljnjim nasiljem

Ukrepe za zaščito pred nadaljnjim nasiljem izvajajo državne institucije, ki so za to pooblaščen z zakoni: policija, CSD, tožilstvo in sodišče.

247

1.6. Pravna pomoč

1.6.1. Brezplačna pravna pomoč

Brezplačno pravno pomoč (BPP) ureja Zakon o brezplačni pravni pomoči. Namen zakonsko določene BPP je uresničevanje pravice do sodnega varstva po načelu enakopravnosti, upoštevajoč socialni položaj osebe, ki brez škode za svoje preživetje in preživetje svoje družine te pravice ne bi mogla uresničevati. Za sodno varstvo po tem zakonu se poleg varstva pravic, obveznosti in pravnih razmerij ter varstva pred obtožbami v kazenskih zadevah pred za to ustanovljenimi domačimi in mednarodnimi sodišči štejejo tudi vse oblike izvensodnega poravnavanja sporov, določene z zakonom.

BPP po zakonu pomeni pravico upravičenke oziroma upravičenca do celotne ali delne zagotovitve sredstev za pokritje stroškov za pravno pomoč, ki jo nudi odvetnica ali odvetnik in oprostitev plačila stroškov sodnega postopka.

V okviru izbire BPP si lahko izberete tudi odvetnico oziroma odvetnika, odvetniško pisarno ali odvetniško družbo, ki bo zastopala vaše pravne interese na sodišču.

Za izpolnitev pogojev za pridobitev BPP morate izpolnjevati finančne pogoje (socialno-ekonomska ogroženost) in vsebinske pogoje (verjetnost uspeha).

Oblike BPP so:

- prvi pravni nasvet;
- pravni nasvet, ki presega prvi pravni nasvet;
- svetovanje in zastopanje na prvi in drugi stopnji;
- svetovanje in zastopanje v postopku izvensodnega reševanja spora;
- svetovanje in zastopanje v zvezi z izrednimi pravnimi sredstvi, stroški postopka.

O dodelitvi pravice do BPP odločajo na pristojnih okrožnih sodiščih, ki tudi dodelijo odvetnico oziroma odvetnika.

Nevladne organizacije, ki delujejo na področju pravne pomoči, nudijo BPP le določenim skupinam, nudijo pa tudi pomoč pri vlogi za dodelitev BPP ter brezplačni prvi pravni nasvet.

1.6.2. Brezplačna pravna pomoč v Zakonu za preprečevanje nasilja v družini

V skladu s 26. členom ZPND je do BPP, ne glede na določbe zakona, ki ureja BPP, upravičena oseba, za katero je bila podana ocena o ogroženosti. Mnenje o ogroženosti osebe poda pristojni CSD.

Po 27. členu ZPND se BPP odobri za postopke, ki tečejo na predlog žrtve zaradi ukrepov po 19. (prepovedi zaradi nasilnih dejanj) in 21. členu tega zakona (prepustitev stanovanja v skupni uporabi).

1.6.3. Pravna pomoč, ki jo nudijo odvetnice in odvetniki

Odvetnice in odvetniki nudijo pravno pomoč žrtvam kaznivih dejanj. V primeru nasilja v družini odvetnice in odvetniki vložijo ustrezna pravna sredstva za zaščito interesov žrtve nasilja pred povzročiteljem nasilja.

Odvetnice in odvetniki nudijo tudi pravno pomoč v postopkih s področja družinskega prava: razveze zakonske zveze, razdelitve skupnega premoženja, prepustitve stanovanja v izključno rabo enega od zakoncev, dodelitve otroka v varstvo in vzgojo enega ali obeh staršev, določitve preživnine za otroke in zakonce, določitve stikov otrok s starši.

Odvetnice in odvetniki pripravijo dokumente za izvedbo sporazumne razveze zakonske zveze, sporazumnega dogovora o varstvu in vzgoji otrok in sporazumne delitve premoženja.

Če se zakonca ne moreta dogovoriti za sporazumno razvezo zakonske zveze, odvetnice in odvetniki sestavijo in vložijo na sodišče tožbo za razvezo zakonske zveze, zahtevke za dodelitev vzgoje in varstva otrok enemu izmed staršev, prepustitev stanovanja enemu izmed staršev in zahtevo po delitvi skupnega premoženja.

Odvetnice in odvetniki zastopajo stranke na mediacijah, poravnalnih narokih in glavnih obravnavah na sodišču. Nudijo tudi pomoč pred in ob razgovorih na CSD, pravno in moralno zaščito mladoletnih otrok v primerih zanemarjanja, nasilja ali suma spolne zlorabe.

1.7. Varstvo človekovih pravic

Žrtve nasilja lahko poiščejo pomoč zaradi kršenja oziroma varstva človekovih pravic v teku postopkov na državnih institucijah. V tem primeru se lahko obrnejo na Varuha človekovih pravic.

Žrtve nasilja se lahko zaradi varstva osebnih podatkov in dostopa do informacij javnega značaja obrnejo na Informacijskega pooblaščenca.

Zaradi diskriminacije se lahko obrnejo na Zagovornika načela enakosti pri Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

249

1.8. Psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje

Psihične stiske so ena od pogostih, resnih in dolgotrajnih posledic doživljanja nasilja. Poleg pomoči na zdravstvenih ustanovah, lahko žrtve nasilja poiščejo tudi psihoterapevtsko oziroma psihološko pomoč pri organizacijah, ki izvajajo psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje.

2. Organizacije, ki nudijo pomoč ženskam in otrokom - žrtvam nasilja, delajo z osebami, ki povzročajo nasilje ter pristojnosti institucij

Organizacije, ki v Sloveniji nudijo pomoč ženskam in otrokom, delajo z osebami, ki povzročajo nasilje in imajo pristojnosti na področju preprečevanja nasilja, so: policija, organizacije, ki nudijo umik na varno (varne hiše, krizni centri, materinski domovi), CSD in njihovi regijska koordinacija za obravnavo nasilja v družini ter regijska interventna služba, okrožno državno tožilstvo, sodišče, zdravstvene ustanove, vzgojno-izobraževalni zavodi (VIZ), nevladne organizacije (NVO) s področja preprečevanja nasilja, organizacije s področja varstva človekovih pravic, organizacije, ki nudijo psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje.

2.1. Nevladne organizacije s področja preprečevanja nasilja

NVO s področja preprečevanja nasilja se razlikujejo glede na posamezne prakse dela, na vrsto ponudbe oziroma oblike pomoči. Prednost NVO je njihova možnost, da se lahko specializirajo za eno področje dela, medtem ko državne institucije, ki delujejo na področju preprečevanja nasilja, pokrivajo veliko število različnih problematik.

NVO, ki so specializirane za področje preprečevanja nasilja nad ženskami, nasilja nad otroki in nasilja v družini, so: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja, Društvo za nenasilno komunikacijo, Društvo Ženska svetovalnica, Društvo Ključ – Center za boj proti trgovini z ljudmi, Zavod Emma – center za pomoč žrtvam

nasilja, Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Beli obroč Slovenije – društvo za pomoč žrtvam kaznivih dejanj, NVO, ki izvajajo programe varnih hiš.

NVO s področja preprečevanja nasilja obravnavajo različne oblike in vrste nasilja: psihično, fizično, spolno, ekonomsko nasilje, nasilje v družini, v partnerskih odnosih, v sorodstvenih odnosih, nasilje na delovnem mestu, spolno nadlegovanje na delovnem mestu, spolne zlorabe, vrstniško nasilje, nasilje nad starejšimi, nasilje nad hendikepiranimi osebami, nasilje nad osebami z motnjami v duševnem zdravju, trgovino z ljudmi, različne vrste diskriminacije.

Obravnavajo za nasilje posebno ranljive družbene skupine: ženske, otroke, starejše, osebe s hendikepom, osebe z motnjami v duševnem zdravju, osebe brez urejenega statusa v državi, državljanstva ipd., pripadnice in pripadnike etničnih in narodnih manjšin, žrtve trgovine z ljudmi.

NVO s področja preprečevanja nasilja nudijo psihosocialno pomoč in podporo žrtvam nasilja pri reševanju težav, do katerih pride zaradi doživljanja nasilja, ter osebami, ki povzročajo nasilje. V imenu žrtve ali priče nasilja posredujejo prijave nasilja in spremljajo obravnave posameznih primerov nasilja.

Izvajajo programe telefonskih, pisnih in osebnih svetovanj žrtvam nasilja, socialnega zagovorništva, skupin za samopomoč, pravne pomoči ter osebnega svetovanja in treningov socialnih veščin za povzročitelje nasilja.

Nudijo umik na varno: izvajajo programe kriznih centrov za ženske in otroke – žrtve nasilja, varnih hiš ter krizne namestitve za žrtve trgovine z ljudmi.

Organizirajo in izvajajo preventivne aktivnosti za izobraževanje, informiranje in ozaveščanje strokovne in splošne javnosti (predavanja, delavnice, okrogle mize, konference, strokovne posvete, medijske akcije ozaveščanja).

Strokovno sodelujejo z državnimi institucijami in drugimi NVO tako na kurativni ravni, pri obravnavi posameznih primerov nasilja, kot na preventivni ravni, pri organiziranju in izvajanju strokovnih srečanj ter preventivnih aktivnosti za splošno javnost. Izdajajo izobraževalno-informativne materiale ter strokovne publikacije s področja preprečevanja nasilja nad ženskami, nad otroki in v družini.

Prav tako imajo izjemno pomembno vlogo pri razvoju in oblikovanju programov pomoči, zakonodaje in politike na področju nasilja nad ženskami, nasilja nad otroki in nasilja v družini.

2.2. Organizacije, ki nudijo umik na varno

2.2.1. Varna hiša ali zatočišče

Varna hiša ali zatočišče je varen prostor na tajni lokaciji, v katerega se lahko umaknejo ženske, stare 18 let in več, z otroki ali brez njih, ki so v svojem bivalnem okolju ogrožene zaradi nasilja.

Zatočišče za ženske in otroke – žrtve nasilja, ki deluje pod okriljem Društva SOS telefon, zagotavlja tudi možnost bivanja gibalno oviranim ženskam in otrokom, ki doživljajo nasilje.

V Sloveniji deluje 16 varnih hiš, ki sprejemajo ženske in njihove otroke iz vse Slovenije, ne glede na kraj njihovega stalnega bivališča. Varna hiša nudi bivanje, strokovno pomoč, svetovanje, socialno zagovorništvo ter spremstvo na institucije.

Za sprejem v varno hišo je potreben predhodni dogovor. Bivanje v varni hiši traja največ 12 mesecev, zanj se plačuje mesečni denarni prispevek. Ženskam brez sredstev za preživljanje je omogočeno brezplačno bivanje v varni hiši.

2.2.2. Krizni center za ženske in otroke – žrtve nasilja

Krizni center za ženske in otroke – žrtve nasilja je varen prostor na tajni lokaciji, kamor se lahko ženska z otroki ali brez njih, ki je akutno ogrožena zaradi nasilja in potrebuje takojšen umik v varen prostor, umakne vsak dan, 24 ur na dan.

V Sloveniji delujejo 3 krizni centri, ki sprejemajo ženske in njihove otroke iz vse Slovenije, ne glede na kraj njihovega stalnega bivališča. Za sprejem v krizni center ni potreben predhodni dogovor.

V kriznem centru nudijo ženskam tudi strokovno pomoč in podporo pri urejanju življenjske situacije.

Krizni center nudi posameznici namestitev za en mesec, oziroma dokler se ne najde ustrežna, dolgotrajnejša namestitev v varno hišo ali druge oblike namestitve. V krizni center je posameznica sprejeta tudi, če nima dohodkov za preživljanje.

2.2.3. Krizni centri za otroke in mlade

2.2.3.1. Krizni center za otroke v predšolskem obdobju

Hiša zavetja Palčica je namenjena otrokom v predšolskem obdobju od 0 do 6 let, pri katerih CSD ugotovi, da je zanje in za zaščito njihovih interesov nujno, da se nemudoma umaknejo iz zanje ogrožajočega oziroma neprimerne okolja. Bivanje v Hiši zavetja Palčica je omejeno na tri tedne. Pristojni CSD v tem času najde

primerno rejniško družino, lahko pa se otrok vrne tudi domov, če se razmere med tem časom uredijo.

Hiša zavetja Palčica sprejema otroke iz vse Slovenije. Za namestitev otroka v Hišo zavetja Palčica se morate obrniti na CSD.

2.2.3.2. Krizni center za mlade

Krizni center za mlade je namenjen vsem otrokom, mladostnicam in mladostnikom od 6. do 18. leta starosti, ki se znajdejo v akutni stiski, zaradi katere je nujna izločitev iz okolja, v katerem bivajo.

Krizni center za mlade deluje vsak dan, 24 ur na dan. V Sloveniji deluje 10 kriznih centrov za mlade, vsi delujejo v okviru CSD.

Naloge kriznega centra za mlade:

- nudenje prve socialne pomoči in osebne pomoči mladim v stiski, ki se bodo vanj zatekli;
- sprejem in oskrba otrok in mladih do razrešitve njihovih težav, vendar največ tri tedne z možnostjo podaljšanja;
- nudenje zatočišča mladim, za katere je potrebna hitra in začasna odstranitev iz družine;
- priprava ukrepov za vrnitev mladoletnika oziroma mladoletnice v družino;
- sodelovanje s pristojnimi CSD, državnimi organi ter organizacijami, ki so pristojne za obravnavanje mladoletnic in mladoletnikov.

Poleg nudenja bivanja v kriznem centru za mlade opravljajo tudi enodnevne obravnave, informativne razgovore in svetovalne razgovore. Otroci in mladi se lahko vanj sami zatečejo, za sprejem ni potreben predhodni dogovor.

2.2.4. Materinski dom

Materinski dom je namenjen materam z mladoletnimi otroki do 14. leta starosti, nosečnicam, porodnicam ter samskim ženskam, ki so se znašle v trenutni ali dalj časa trajajoči stiski in nimajo druge možnosti bivanja. Materinski dom omogoča bivanje in nudi tako pomoč za reševanje prehodne stiske, kot tudi dolgotrajnejšo pomoč in strokovno podporo uporabnicam, da si čim prej uredijo samostojno življenje izven materinskega doma (pomoč pri aktivnem reševanju eksistenčnih vprašanj; prepoznavanje težav in skupno oblikovanje individualnega načrta; pomoč pri predelovanju in integriranju izkušenj s socialnimi stiskami; pomoč pri izboljšanju socialnih možnosti; pomoč pri negi, oskrbi in vzgoji otrok; pomoč pri širjenju socialne mreže; zagovorništvo in spremstvo pri stikih z institucijami). V Sloveniji deluje 10 materinskih domov.

V materinski dom so lahko sprejete prosilke, ki pridejo same ali jih za sprejem predlagajo druge strokovne službe. Prosilka mora vložiti pisno vlogo. V materinskem domu lahko uporabnice bivajo največ eno leto. Uporabnica plačuje prispevek za bivanje.

2.2.5. Namestitev za žrtve trgovine z ljudmi

Društvo Ključ – Center za boj proti trgovini z ljudmi nudi žrtvam trgovine z ljudmi dve obliki namestitve:

- krizno namestitev in
- namestitev v varni prostor.

253

2.3. Policija

2.3.1. Prijava nasilja policiji

Prijavo nasilja lahko podate policiji telefonsko, osebno, po pošti, po elektronski pošti ali preko spletne strani policije. Splošne telefonske številke policije, policijske postaje in policijske uprave delujejo vsak dan, 24 ur na dan. Prijavo nasilja lahko podate tudi anonimno.

2.3.1.1. Telefonska prijava nasilja policiji

Če doživite nasilje ali ste ogroženi ali če pri sosedih slišite hrup in sumite, da se dogaja nasilje, takoj pokličite policijo na:

- interventno številko 113;
- anonimno telefonsko številko 080 12 00 ali
- na številko vaše lokalne policijske postaje.

Prijavo lahko podate tudi anonimno.

Policija se je dolžna odzvati vedno, ko je ogrožena osebna varnost, in ob tem ustrezno ukrepati.

2.3.1.2. Prijava nasilja policiji po pošti ali elektronski pošti

Prijavo nasilja lahko podate policiji tudi pisno – po klasični ali elektronski pošti na naslov vam najbližje policijske postaje ali pristojne policijske uprave. Prijavo lahko podate tudi anonimno.

2.3.1.3. Anonimna spletna prijava nasilja v družini policiji

Na spletni strani policije [http: / /www.policija.si/](http://www.policija.si/) poiščite in kliknite na pasico ANONIMNA E-PRIJAVA, poiščite povezavo do prijave nasilja v družini in preko spletnega obrazca oddajte anonimno prijavo nasilja v družini.

2.3.1.4. Osebna prijava nasilja na policiji

Če ne pokličete policije v času nasilnega dogodka, lahko nasilje prijavite v naslednjih dneh tako, da prijavo nasilja (osebno ali pisno) vložite na policijski postaji ali na policijski upravi. Prijavo nasilja v družini lahko vloži: žrtev, priča, otrok, mladoletna oseba, nevladna organizacija, zasebne in državne ustanove.

Obravnavo prijave nasilja bodo začeli na pristojni policijski postaji.

Ob osebni vložitvi prijave ima lahko žrtev v skladu s 7. členom ZPND ob sebi tudi zaupno osebo, kot oporo v postopkih na uradnih ustanovah.

Policiji povejte:

- ali se je nasilje dogajalo že prej in
- koliko časa;
- ali ste o nasilju že komu povedali, npr. osebnemu zdravniku (prosile tiste, ki za nasilje vedo, da to povedo policiji in o tem pričajo na sodišču);
- ali je bil povzročitelj nasilja že kdaj prej kaznovan;
- če veste ali sumite, da povzročitelj nasilja poseduje (strelno) orožje.

Ob osebni prijavi nasilja se sestavi uradni zapis, največkrat je to zapisnik o sprejemu ustne kazenske ovadbe. Če policija pri svojem delu sama zazna, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, o tem sestavi samostojni uradni zapis (uradni zaznamek). Če dejanje naznani otrok, se sestavi enak zapis.

Policistka oziroma policist mora narediti zapisnik, v katerem piše, kar ste povedali. Natančno preberite zapisnik, preden ga podpisate, in zahtevajte njegovo kopijo. Zapisnik lahko uporabite na sodišču. (Veselič, 2007: 11)

Zapišite si ime in priimek policistke oziroma policista, ki je z vami opravil/-a pogovor.

Pravico imate, da ob prijavi kaznivega dejanja na policiji, vložite predlog za uveljavitev premoženjskopравnega zahtevka. Kot žrtev kaznivega dejanja ste v skladu s pogoji, določenimi v Zakonu o odškodnini žrtvam kaznivih dejanj, upravičeni do odškodnine. (Veselič, 2007: 11)

Na policiji vprašajte, kaj se dogaja z vašo prijavo.

2.3.2. Policijski ukrepi za zaščito žrtve nasilja

2.3.2.1. Policijsko posredovanje na domu

Ko policija posreduje na domu, zahtevajte, da policistka ali policist opravi z vami pogovor brez prisotnosti povzročitelja nasilja. Opišite vse, kar se je zgodilo, kaj je povzročitelj nasilja rekel in kaj je naredil. Opišite pretekle nasilne dogodke. (Veselič, 2007: 11)

Če vas je povzročitelj nasilja poškodoval, pokažite poškodbe. Če poškodbe niso vidne in se bodo pokazale kasneje, jih pojdite pokazat naknadno, da jih fotografirajo. Poškodbe lahko fotografirate tudi sami ali prosite za pomoč prijateljico oziroma prijatelja. Fotografije so lahko dokaz na sodišču. Če so bile prisotne priče, policijo s tem seznanite. Dolžnost policije je tudi, da vzame izjave vseh morebitnih prič. (Veselič, 2007: 11)

Pomembno je, da si zapomnite ali zapišete imena policistk in policistov, ki so opravili posredovanje, številko poročila in zapisnika. Od policije lahko dobite informacije o programih pomoči žrtvam nasilja. Če vam jih policistka ali policist ne posreduje sam/-a, zanje prosite vi. (Veselič, 2007: 11)

2.3.2.2. Policijski ukrep prepoved približevanja določenemu kraju oziroma osebi

Policija lahko po Zakonu o nalogah in pooblastilih policije (60. člen – prepoved približevanja in 61. člen – podaljšanje prepovedi približevanja) povzročitelju nasilja izreče ukrep prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi (v nadaljnjem besedilu: prepoved približevanja).

Če je podan utemeljen sum, da je oseba storila kaznivo dejanje ali prekršek z znaki nasilja ali je bila zalotena pri takem kaznivem dejanju ali prekršku, in obstajajo razlogi za sum, da bo ogrozila življenje, osebno varnost ali svobodo osebe, s katero je ali je bila v bližnjem razmerju v smislu določb kazenskega zakonika in zakona, ki ureja preprečevanje nasilja v družini, smejo policisti in policistke odrediti prepoved približevanja, ki je povzročitelj nasilja namerno ne sme prekršiti.

Utemeljene razloge za odrejeni ukrep policisti in policistke ugotovijo zlasti na podlagi dotedanjega grdega ravnanja povzročitelja nasilja, iz okoliščin, ki jih neposredno zaznajo ob prihodu na kraj dogodka, zbranih obvestil od žrtev ali prič, podatkov centra za socialno delo (utemeljeni razlogi za odrejeni ukrep so npr. prejšnji ukrepi policije, trajajoče ali prejšnje grdo ravnanje in podobno).

Kot kraj se določi kraj, kjer žrtev nasilja stanuje, dela, se izobražuje, je v varstvu ali se vsakodnevno giblje. Prepoved približevanja zajema tudi prepoved nadlegovanja po komunikacijskih sredstvih, na kar povzročitelja nasilja policist oz. policistka posebej opozori.

Povzročitelj nasilja, ki mu je izrečena prepoved približevanja, mora kraj oziroma območje prepovedi takoj zapustiti, policistu oz. policistki pa izročiti ključne prebivališča, v katerem živi skupaj z žrtvijo nasilja. Ob neupoštevanju odredbe policija povzročitelja nasilja odstrani s kraja.

Policija izreče prepoved približevanja za 48 ur in jo takoj pošlje v presojo preiskovalnemu sodniku oz. sodnici okrožnega sodišča, ki lahko ukrep potrdi, spremeni ali razveljavi. Če prepoved približevanja preiskovalni sodnik oz. sodnica potrdi, lahko ukrep izreče za čas do deset dni, pri čemer mora upoštevati začetek veljave ukrepa, ko ga je izrekla policija.

Nadzor nad spoštovanjem prepovedi približevanja izvaja policija, ki povzročitelja nasilja, zalotenega na območju prepovedi približevanja, takoj odstrani s tega območja. Policija o ugotovljenih kršitvah izrečene prepovedi približevanja takoj ustno obvesti preiskovalnega sodnika oz. sodnico. Povzročitelj nasilja, ki kljub izrečeni globi zaradi kršitve prepovedi približevanja ponovno krši odrejeno prepoved, se pridrži po določbah tega zakona.

Če obstajajo utemeljeni razlogi za sum, da bo povzročitelj nasilja nadaljeval z ogrožanjem tudi po preteku desetih dni, za katere je bila izrečena prepoved približevanja, lahko žrtev nasilja tri dni pred iztekom ukrepa predlaga preiskovalnemu sodniku oz. sodnici podaljšanje ukrepa do 60 dni.

Za pomoč pri pisanju vloge za podaljšanje ukrepa se lahko obrnete na CSD ali na katero od nevladnih organizacij s področja preprečevanja nasilja, od policije pa lahko pridobite dokazila o kršitvah in jih priložite vlogi.

Če povzročitelj nasilja ne upošteva prepovedi približevanja, o tem obvestite policijo, ki ga je dolžna nemudoma odstraniti.

2.3.2.3. Policijsko pridržanje

Policija lahko po Zakonu o kazenskem postopku (157. člen) povzročitelju nasilja odvzame prostost in ga pridrži za 48 ur. Podani morajo biti utemeljeni razlogi za sum, da je storil kaznivo dejanje in priporni razlogi. Pridržanje mora biti potrebno zaradi zbiranja obvestil in dokazov, ugotovitve istovetnosti ter preverjanja alibija. Policija povzročitelja privede k preiskovalnemu sodniku oziroma sodnici. Ta lahko odredi pridržanje za 48 ur od privedbe, v tem času pa mora povzročitelja zaslišati.

2.3.2.4. Spremstvo policije na dom

Če ste se pred povzročiteljem nasilja umaknili iz skupnega bivališča in s seboj niste uspeli vzeti nujnih osebnih stvari, lahko policijo prosite, da vam v skladu z 18. členom ZPND zagotovi varnost ob vstopu v stanovanjske prostore, v katerih prebivate, da lahko iz njih vzamete stvari, ki so potrebne za zagotavljanje vaših osnovnih življenjskih potreb in osnovnih življenjskih potreb vaših otrok.

2.3.3. Pritožbeni postopek nad delom policije

Če s postopkom, ki ga je izvedla policistka oziroma policist, niste zadovoljni, se lahko pritožite. Pritožbo najprej naslovite na policijsko postajo ali policijsko upravo. Če se po pritožbi na policijski postaji ali policijski upravi obravnava vašega primera ne bo izboljšala, se s pritožbo obrnite na Ministrstvo za notranje zadeve.

2.4. Center za socialno delo

Po pomoč zaradi nasilja, ki ga preživljate, se lahko obrnete na pristojni CSD. Za vas je pristojen tisti CSD, ki se nahaja v kraju vašega stalnega bivališča, oziroma v kraju, ki je najbližji vašemu stalnemu bivališču.

Na CSD vam lahko ponudijo naslednje oblike pomoči:

- skupaj z vami izdelajo varnostni načrt;
- izdelajo oceno ogroženosti za vas in vaše družinske članice in člane;
- povezujejo se z vladnimi in nevladnimi organizacijami, ki sodelujejo pri izvajanju ukrepov za povečanje vaše varnosti in z njimi izmenjujejo informacije o poteku postopkov, povezanih z vašo varnostjo;
- skličejo lahko multidisciplinarni tim, ki se ga udeležijo predstavnice oziroma predstavniki vseh organizacij, ki so pomembne za obravnavo vašega primera;
- informirajo vas o obstoječih oblikah pomoči žrtvam nasilja v družini;
- pomagajo vam pri vzpostavljanju stikov z različnimi organizacijami, ki nudijo žrtvam nasilja namestitvev ter psihosocialno svetovalno pomoč in podporo;
- informirajo vas o postopku prijave nasilja v družini na policijski postaji;
- informirajo vas o poteku kazenskega postopka;
- informirajo vas o postopku pridobitve pravice do brezplačne pravne pomoči;
- informirajo vas o postopku razveze zakonske zveze oziroma razpada izvenzakonske skupnosti, postopku dodelitve mladoletnih otrok, določanja preživnine, stikov in delitve skupnega premoženja;
- na CSD lahko zaprosite za denarno socialno pomoč ter pridobite informacije o dodatnih oblikah pomoči;
- na CSD lahko dobite potrdila o trenutni življenjski situaciji za prijavo na razpis za bivalno enoto ali neprofitno stanovanje, če so vaši življenjski pogoji takšni, da se lahko prijavite. (Veselič, 2007: 11)

2.4.1. Posebno varstvo pred nasiljem v družini

Po 4. členu ZPND posebno varstvo pred nasiljem uživajo mladoletni družinski članice in člani – otroci. Otrok je žrtev nasilja tudi, če je prisoten pri izvajanju nasilja nad drugim družinskim članom oziroma članico ali živi v okolju, kjer se nasilje izvaja.

Če je žrtev nasilja v družini otrok, so sestavni del pomoči CSD tudi ukrepi za varstvo in zaščito otroka. CSD lahko mladoletne osebe, ki doma doživljajo zanemarjanje, nasilje in / ali zlorabo, namesti v rejniške družine, krizne centre za otroke in mladostnike, stanovanjske skupine, mladinske domove ali v dijaške in študentske domove.

Po ZPND so posebne skrbi pri obravnavanju nasilja in nudenju pomoči žrtvam deležne tudi starejše osebe in invalidi ter osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase.

2.4.2. Regijska koordinacija za obravnavo nasilja v družini

V Sloveniji trenutno deluje 12 koordinatoric, ki delujejo na področju preprečevanja nasilja v družini. Tudi nanje se lahko obrnete, če potrebujete pomoč zaradi doživljanja nasilja. Delujejo v okviru CSD.

Koordinatorice in koordinatorji nudijo strokovno podporo strokovnim delavkam in delavcem – nosilkam in nosilcem posameznih zadev, ki obravnavajo primere nasilja, pomagajo pri vzpostavitvi in organizaciji splošnega kriznega tima na lokalnem nivoju, kot zunanje strokovnjakinje in strokovnjaki po potrebi sodelujejo v teh skupinah, organizirajo in vodijo delovanje enotnega medinstitucionalnega tima za obravnavo odraslih žrtev nasilja, v primeru izreka prepovedi približevanja določenemu kraju ali osebi vodijo in koordinirajo delo interventne službe.

2.4.3. Regijska interventna služba centrov za socialno delo

Regijska interventna služba centrov za socialno delo (RIS) je namenjena izvajanju nujnih opravil, ki se izvajajo izven poslovnega časa CSD. RIS izvaja samo nujna opravila, ki preprečujejo ali zmanjšujejo ogroženost žrtve nasilja.

Na podlagi obvestila policije RIS nudi prvo socialno pomoč in namestitev v varno okolje kadar gre za: mladoletnega otroka, ki je ogrožen, ostane brez staršev ipd., žrtev nasilja v družini, osebo, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost ali podaljšana roditeljska pravica in ostane brez varstva in oskrbe, starejšo osebo, ki je brez svojcev in se zaradi starostnih sprememb znajde v hudi stiski ali se izgubi.

Telefonska številka regijske interventne službe je poznana samo policiji, zato v primeru potrebe po pomoči regijske interventne službe pokličite policijo.

2.4.4. Pritožbeni postopek nad delom centra za socialno delo

Če niste zadovoljni z delom strokovne delavke oziroma delavca, ki vodi obravnavo vašega primera, se lahko nad njim pritožite, lahko pa tudi zaprosite za zamenjavo

strokovne delavke oziroma delavca, ki obravnava vaš primer. Pritožbo najprej naslovite na direktorico oziroma direktorja CSD. Če se po pritožbi direktorici oz. direktorju obravnava vašega primera ne bo izboljšala, se s pritožbo obrnite na Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ali / in na Socialno inšpekcijo.

2.5. Okrožno državno tožilstvo

Prijavo nasilja v družini lahko vložite tudi na pristojnem okrožnem državnem tožilstvu, ki prijavo največkrat odstopi policiji z zahtevo, da preveri navedbe v njej. Če prijavo vložite na okrožnem državnem tožilstvu, jo bo policija obravnavala takrat, ko jo bo prejela od tožilstva.

Policija in tožilstvo sta dolžna odreagirati na vsako prijavo nasilja v družini, tako imenovana prijavitvena dolžnost pa k prijavi zavezuje vsakega, ki ve za nasilni dogodek, saj je nasilje v družini kaznivo dejanje, za katero je zagrožena kazen nad tri leta zapora; po 191. členu Kazenskega zakonika je zagrožena kazen za nasilje v družini do 5 let zapora.

2.6. Sodišče

2.6.1. Začasne odredbe v sporih iz družinskopravnih razmerij

Po Zakonu o pravdnem postopku (411. člen) lahko sodišče, na predlog stranke ali po uradni dolžnosti, izdačasne odredbe med postopki v zakonskih sporih in sporih iz razmerij med starši in otroki:

- časne odredbe o varstvu in preživljanju skupnih otrok;
- časne odredbe o odvzemu ali omejitvi pravice do stikov oziroma o načinu izvrševanja stikov;
- na predlog zakonca lahko izda tudičasno odredbo o njegovem preživljanju;
- in o izselitvi drugega zakonca iz skupnega stanovanja, če je to potrebno, da se prepreči nasilje.

Za ugotavljanje ogroženosti otrok lahko sodišče zaprosi center za socialno delo za mnenje oziroma poročilo.

Začasne odredbe veljajo le za čas trajanja zakonskega spora – do končanega postopka za razvezo zakonske zveze.

2.6.2. Kazenske sankcije in ukrepi za povzročitelje nasilja

2.6.2.1. Kazni, opozorilne sankcije in varnostni ukrepi

Po Kazenskem zakoniku so kazenske sankcije sodišča kazni, opozorilne sankcije in varnostni ukrepi. Za kazniva dejanja se smejo izreči kazni: zapor, denarna kazen in prepoved vožnje motornega vozila.

Opozorilne sankcije so pogojna obsodba, pogojna obsodba z varstvenim nadzorstvom in sodni opomin. S pogojno obsodbo določi sodišče storilcu kaznivega dejanja kazen, ki pa ne bo izrečena, če obsojenec v času, ki ga določi sodišče (ne manj kot eno leto in ne več kot pet let – preizkusna doba), ne bo storil novega kaznivega dejanja. Ob pogojni obsodbi se izvršijo tudi izrečeni varnostni ukrepi.

Sodišče sme določiti, da bo storilec, ki mu je bila izrečena pogojna obsodba, za določen čas med preizkusno dobo pod varstvenim nadzorstvom. To vključuje z zakonom določeno pomoč, nadzor ali varstvo. Ko izreče ukrep varstvenega nadzorstva, lahko sodišče odredi tudi eno ali več navodil, po katerih se mora ravhati obsojenec. Navodila sodišča smejo vključevati te naloge: zdravljenje v ustreznem zdravstvenem zavodu, s soglasjem tudi zdravljenje odvisnosti od alkohola ali drog, obiskovanje ustrezne poklicne, psihološke ali druge posvetovalnice, usposabljanje za poklic ali sprejetje zaposlitve, ki ustreza obsojenčevemu zdravju, sposobnostim in nagnjenju, poraba dohodkov v skladu s preživitvinskimi dolžnostmi, prepoved druženja z nekaterimi osebami, prepoved približevanja žrtvi ali kakšni drugi osebi, prepoved dostopa na posamezne kraje.

Vrste varnostnih ukrepov so naslednje: obvezno psihiatrično zdravljenje in varstvo v zdravstvenem zavodu, obvezno psihiatrično zdravljenje na prostosti, prepoved opravljanja poklica, odvzem vozniškega dovoljenja, odvzem predmetov.

2.6.2.2. Pripor

Sodišče lahko po Zakonu o kazenskem postopku (členi 200 do 208) odredi pripor povzročitelja nasilja, na predlog državnega tožilstva. Tožilstvo mora zahtevati tudi uvedbo preiskave. Sodišče lahko na predlog državnega tožilstva odredi pripor, če je neogibno potreben za varnost ljudi oziroma za kazenski postopek. Podan mora biti utemeljen sum, da je povzročitelj storil kaznivo dejanje, in eden izmed treh pripornih razlogov: begosumnost, nevarnost uničenja sledov ali vplivanja na priče (koluzijska nevarnost) ali ponovitvena nevarnost.

2.6.2.3. Prepoved približanja določenemu kraju ali osebi

Sodišče lahko po Zakonu o kazenskem postopku (195.a člen) povzročitelju nasilja izreče ukrep prepovedi približanja določenemu kraju ali osebi. Sodišče

določi primerno razdaljo – oddaljenost od določenega kraja ali osebe, ki jo mora obdolženec spoštovati in je namerno ne sme prekoračiti; v nasprotnem primeru lahko sodišče zoper njega odredi pripor.

2.6.2.4. Prepovedi zaradi nasilnih dejanj

Sodišče lahko po ZPND (19. člen) povzročitelju nasilja izreče prepovedi zaradi nasilnih dejanj. Žrtev lahko sodišču predlaga, da določi ukrepe za odvrnitev nadaljnje škode. Sodišče lahko povzročitelju nasilja, ki je žrtev telesno poškodoval, ali ji je prizadejal škodo na zdravju, ali je drugače posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebnostne pravice, na predlog žrtve z odločbo prepove zlasti:

- vstopiti v stanovanje, v katerem živi žrtev;
- zadrževati se v določeni bližini stanovanja, v katerem živi žrtev;
- zadrževati in približevati se krajem, kjer se žrtev redno nahaja (delovno mesto, šola, vrtec...);
- navezovati stike z žrtvijo na kakršenkoli način, vključno s sredstvi za komuniciranje na daljavo;
- vzpostaviti vsakršno srečanje z žrtvijo.

Sodišče časovno omeji trajanje teh ukrepov na največ šest mesecev. Žrtev lahko predlaga podaljšanje ukrepa še za največ šest mesecev. Pritožba zoper ukrep, ki ga izreče sodišče, ne zadrži izvršitve ukrepa.

Ukrepe lahko sodišče izreče tudi: če je povzročitelj nasilja žrtvi grozil, da jo bo poškodoval ali drugače protipravno posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebnostne pravice; če je povzročitelj nasilja protipravno vstopil v stanovanje, v katerem živi žrtev ali drugače motil njeno mirno posest; če povzročitelj nasilja žrtev proti njeni izrecni volji protipravno nadleguje, na primer z zasledovanjem ali uporabo sredstev za komuniciranje na daljavo; če povzročitelj nasilja žrtev proti njeni izrecni volji protipravno nadleguje z uporabo oziroma objavljanjem vseh osebnih podatkov žrtve, sodnih spisov in osebnih zapisov na svetovnem medmrežju.

2.6.2.5. Prepustitev stanovanja v skupni uporabi

Sodišče lahko po ZPND (21. člen) odloči o prepustitvi stanovanja v skupni uporabi žrtvi nasilja.

Žrtev lahko sodišču predlaga, da odloči o prepustitvi stanovanja v skupni uporabi. Sodišče lahko na predlog žrtve z odločbo naloži povzročitelju nasilja, ki z žrtvijo, ki jo je telesno poškodoval ali ji je prizadejal škodo na zdravju ali je drugače posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebnostne pravice, živi v skupnem gospodinjstvu, da

mora stanovanje v skupni uporabi prepustiti žrtvi v izključno uporabo v obsegu, kot ga je imel v uporabi sam.

Če sta žrtev in povzročitelj nasilja solastnika ali skupna lastnika stanovanja v skupni uporabi, če imata na zemljišču, na katerem je stanovanje v skupni uporabi, stavbno pravico, pravico užitka ali rabe, ali če sta ga skupaj najela, sodišče časovno omeji trajanje ukrepa.

Sodišče omeji trajanje ukrepa na največ šest mesecev, če je povzročitelj nasilja sam ali s tretjo osebo lastnik, solastnik ali skupni lastnik stanovanja v skupni uporabi, ali če ima na zemljišču, na katerem je stanovanje, sam ali s tretjo osebo stavbno pravico, pravico užitka ali rabe, ali če ga je sam ali s tretjo osebo najel.

Če žrtev v roku, ki ga določi sodišče, kljub skrbnemu prizadevanju ne more najti drugega primerne bivalnega prostora, lahko sodišče rok na predlog žrtve izjemoma podaljša še za največ šest mesecev, razen če bi to povzročilo nesorazmerno težko breme za tretjo osebo.

Povzročitelj nasilja, ki mora žrtvi stanovanje prepustiti v izključno uporabo, je dolžan opustiti vsa dejanja, ki bi utegnila otežiti ali ovirati takšno uporabo.

Žrtev, ki ji je stanovanje prepuščeno v izključno uporabo, nosi v času izključne uporabe stanovanja stroške rednega upravljanja stanovanja. Povzročitelj nasilja lahko od žrtve zahteva primerno nadomestilo za izključno uporabo stanovanja, če je to skladno z načelom pravičnosti.

Žrtev mora predlog za prepustitev stanovanja v skupni uporabi podati najkasneje v treh mesecih, odkar je utrpela katero od določenih nasilnih ravnanj.

2.6.2.6. Stanovanjsko varstvo v primerih nasilja ob razvezi

Sodišče lahko po ZPND (22. člen) ob razvezi zakonske zveze žrtvi nasilja v družini dodeli stanovanje v izključno uporabo.

Ob razvezi zakonske zveze sme zakonec, nad katerim drugi zakonec izvaja nasilje ali če izvaja nasilje nad njegovimi otroki, zahtevati, da mu drugi zakonec prepusti v izključno uporabo stanovanje, v katerem skupaj živita oziroma sta živela. Sodišče lahko dodeli stanovanje v izključno uporabo zakoncu, ki vloži zahtevo za prepustitev stanovanja v izključno uporabo, čeprav bi sicer obstajali pogoji za dodelitev le dela stanovanja, če je to potrebno, da se ob razvezi prepreči nasilje med zakoncema ali nasilje nad otroki. Sodišče omeji trajanje ukrepa na največ šest mesecev.

Na predlog žrtve lahko sodišče ukrep izjemoma podaljša še za največ šest mesecev. Zakonec, ki mu je stanovanje prepuščeno v izključno uporabo, nosi v času

izključne uporabe stanovanja stroške rednega upravljanja stanovanja. Povzročitelj nasilja lahko od žrtve nasilja zahteva primerno nadomestilo za izključno uporabo stanovanja, če je to skladno z načelom pravičnosti. Zakonec, ki je drugemu zakoncu zavezan prepustiti stanovanje v uporabo, je dolžan opustiti vse, kar bi temu zakoncu oteževalo ali preprečilo uporabo stanovanja ali njegovega dela.

2.6.3. Brezplačna pravna pomoč na okrožnih sodiščih

Za pridobitev pravice do brezplačne pravne pomoči je potrebno zaprositi pri pristojnem okrožnem sodišču na območju katerega ima prosilka oziroma prosilec stalno prebivališče. Prosilka oziroma prosilec vloži prošnjo na predpisanem obrazcu, ki mu mora priložiti še izpolnjen poseben obrazec za vsakega družinskega člana ali članico posebej ter potrebna dokazila. Pristojni organ sodišča v hitrem postopku ugotovi izpolnjevanje finančnega in premoženjskega pogoja prosilke oziroma prosilca ter o prošnji odloči takoj.

Pomoč pri izpolnitvi obrazca nudi služba za brezplačno pravno pomoč pri okrožnih sodiščih v času uradnih ur. V primeru, da želite oprostitev plačila sodnih taks, je za to predviden poseben obrazec, ki vam ga bo posredovala odvetnica oziroma odvetnik v okviru sestanka če jo / ga boste na to opozorili, lahko pa ga pridobite tudi sami na spletnih straneh sodišča. Pred začetkom dela potrebuje odvetnica oziroma odvetnik izdano odločbo o brezplačni pravni pomoči in napotnico, ki ju izda sodišče, ki odobri brezplačno pravno pomoč.

2.7. Zdravstvene ustanove

2.7.1. Poškodbe zaradi nasilja

Če doživite telesno ali spolno nasilje, poiščite pomoč pri svoji osebni zdravnici oziroma zdravniku, ginekologinji oziroma ginekologu ali na urgenci. Ne glede na to, ali boste nasilje prijavili ali ne, nujno poiščite zdravniško pomoč, če ste kot posledico nasilja utrpeli poškodbe, ki jih je potrebno zdraviti. Čim natančneje opišite poškodbe in povejte, kdo in kdaj jih je povzročil. Če tega ne želite, povejte, da je bil povzročitelj nasilja *znana oseba*. Zdravstvena kartoteka je zelo pomemben dokaz na sodišču. (Veselič, 2007: 12)

2.7.2. Posilstvo ali druge oblike spolnega napada

Če vas je partner ali kdo drug posilil ali ste doživeli drugo obliko spolnega napada, je, zaradi možnosti poškodb, spolno prenosljivih bolezni in neželene nosečnosti, izjemno pomembno, da greste čim prej na ginekološki pregled. Zaradi obstojnosti

dokazov je pomembno, da se pred tem **ne umijete**. Če ste mladoletni, je zdravstvena ustanova po zakonu dolžna prijaviti posilstvo pristojnim organom. (Veselič, 2007: 12)

2.7.3. Nasilje med nosečnostjo

Če ste noseči in vas je povzročitelj telesno napadel (posebej nevarni so udarci in brce v trebuh), obiščite svojo ginekologinjo oziroma ginekologa. Povzročitelji z udarci pogosto škodujejo še nerojenemu otroku.

Tudi druge oblike nasilja (psihično, spolno...) vplivajo na vašo nosečnost. Nasilje med nosečnostjo lahko povzroči spontani splav, krvavitve v prvem in drugem trimesečju, predčasni porod, nizko poporodno težo in druge zaplete, ki se lahko pojavijo med nosečnostjo. Povzroči tudi depresijo in poporodno depresijo ali nezmožnost dojenja.

2.7.4. Težave v duševnem zdravju

Po pomoč zaradi težav v duševnem zdravju se lahko obrnete na:

- izbrano osebno ali družinsko zdravnico oziroma zdravnika;
- dežurno splošno zdravnico oziroma zdravnika v zdravstvenem domu;
- telefonsko svetovanje na telefonu Klic v duševni stiski (01 520 99 00 – vsako noč med 19. in 7. uro zjutraj);
- intervencijo splošne zdravnice oziroma zdravnika na domu;
- splošno nujno medicinsko pomoč – urgenco (na kliničnih centrih, v bolnišnicah, v zdravstvenih domovih);
- dežurno psihiatrično službo;
- psihiatrične ambulate v zdravstvenih domovih – psihiatričnih ali psihohigienskih dispanzerjih;
- psihiatrične bolnišnice.

2.8. Vzgojno-izobraževalni zavodi

VIZ je v skladu z ZPND o zaznavi nasilja nad otrokom dolžan obvestiti pristojni CSD ali policijo ter narediti zapis. VIZ skliče interni tim, ki izdelava načrt pomoči oziroma svetovanja za otroka in ravnanja ob ponovni zaznavi nasilja nad otrokom.

Med CSD in internim timom VIZ poteka medsebojno obveščanje o dejavnostih za zagotavljanje zaščite in pomoči otroku, ki preživlja nasilje v družini, in usklajevanje teh dejavnosti. VIZ sodeluje tudi s policijo, tožilstvom in sodiščem pri zbiranju podatkov o ogroženosti otroka.

2.9. Organizacije s področja varstva človekovih pravic

V Sloveniji deluje več organizacij s področja varstva človekovih pravic. Njihove oblike pomoči se razlikujejo glede na ciljne skupine, katerim so namenjene.

Nanje se lahko žrtve nasilja obrnejo, če jim je bila v postopkih državnih institucij kršena katera izmed pravic (Varuh človekovih pravic RS), če doživljajo diskriminacijo (Zagovornik načela enakosti pri Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti), če pripadajo marginaliziranim skupinam migrantk in migrantov in potrebujejo pomoč (Slovenska filantropija), ali če želijo zagotoviti uveljavljanja pravice do nadomestila preživnine tistim otrokom, ki jim je določena preživnina, vendar je preživninski zavezanci ne plačujejo (Jamstveni in preživninski sklad RS).

V okviru Varuha človekovih pravic RS deluje tudi projekt Zagovornik – glas otroka, ki je namenjen vsem otrokom, mladostnicam in mladostnikom do 18. leta starosti, in nastopi takrat, ko starši otroka, mladostnice ali mladostnika, v zadevah pred organi oblasti (CSD, policija, šola, zavod ipd.), ne zmorejo ali ne morejo v popolnosti varovati njihovih koristi.

2.10. Organizacije, ki nudijo psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje

Žrtve nasilja lahko poiščejo tudi psihoterapevtsko oziroma psihološko pomoč pri organizacijah, ki nudijo brezplačno ali samoplačniško psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje: svetovalnicah za otroke, mlade in starše, zavodih in inštitutih za psihoterapijo, družinskih centrih ter zasebnih psihoterapevtskih oziroma psiholoških svetovalnicah.

Viri

1. Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2). Ur. l. RS, št. 50/2012, 29. 6. 2012.
2. Veselič Š. (ur.) (2007) *Priloga: Nasilje! Kaj lahko storim?* Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.
3. Zakon o brezplačni pravni pomoči. Ur. l. RS, št. 48/2001, 50/2004, 23/2008.
4. Zakon o kazenskem postopku (ZKP-UPB3), Ur. l. RS, št. 8/2006, 26. 1. 2006.
5. Zakon o nalogah in pooblastilih policije. Ur. l. RS, št. 15/2013, 18. 2. 2013.
6. Zakon o pravdnem postopku. Ur. l. RS, št. 73/2007, 13. 8. 2007.
7. Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Ur. l. RS, št. 16/2008, 15. 2. 2008.

Dalida Horvat

Seznam organizacij, ki nudijo specializirano psihosocialno pomoč žrtvam nasilja in osebam, ki povzročajo nasilje, ter umik na varno

1. Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom - žrtvam nasilja ter osebam, ki povzročajo nasilje

TELEFON PETRA KLEPCA

za pomoč otrokom in mladostnikom z izkušnjo nasilja

dežurni telefon: 080 15 52 | delovni čas: 7 dni / 24 ur

Pomoč otrokom – žrtvam nasilja: svetovalni telefon.

CELJE

CSD CELJE

Skupina za pomoč in samopomoč ženskam v stiski – »Moč«

Naslov: CSD Celje, Opekarniška 15 b, 3000 Celje

E-pošta: gpcsd.celje@gov.si | Spletna stran: www.csd-celje.si/

Telefon: 03 425 63 00

Pomoč ženskam – žrtvam nasilja: skupina za pomoč in samopomoč.

KOPER

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO

Naslov: Društvo za nenasilno komunikacijo, Vojkovo nabrežje 30 a, 6000 Koper

E-pošta: dnk.koper@siol.net | Spletna stran: www.drustvo-dnk.si

Telefon: 05 639 31 70; 031 546 098

Pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja:

- telefonsko svetovanje,
- osebno svetovanje,
- e-svetovanje,
- zagovorništvo,
- pomoč v postopkih in kontaktih z institucijami,
- 2 varni hiši (v Ljubljani).

Pomoč osebam, ki povzročajo nasilje:

- trening socialnih veščin za moške, ki povzročajo nasilje nad ženskami,
- svetovalno delo z osebami, ki povzročajo nasilje,
- Zmorem drugače – vodena skupina za mlade fante, ki se vedejo nasilno.

KRŠKO

ZAVOD EMMA

center za pomoč žrtvam nasilja

Naslov: **Zavod Emma, P.p. 159, 8270 Krško**

E-pošta: **zavodemma.krsko@siol.net** | Telefon: **07 490 65 10; 030 616 767**

Pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja:

- telefonsko svetovanje,
- osebno svetovanje,
- e-svetovanje,
- zagovorništvo,
- skupinsko svetovanje za dekleta in ženske.

267

LJUBLJANA

DRUŠTVO SOS TELEFON

za ženske in otroke – žrtve nasilja

Naslov: **Društvo SOS telefon, P.p. 2726, 1001 Ljubljana**

E-pošta: **drustvo-sos@drustvo-sos.si** | Spletna stran: **www.drustvo-sos.si**

Telefon: **01 544 35 13; 01 544 35 14**

SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja:

080 11 55

delovni čas: **pon. – pet.: 12.00 – 22.00; sob., ned., praz.: 18.00 – 22.00.**

Telefon za nasilje na delovnem mestu:

031 722 333

delovni čas: **vsak torek: 17.00 – 20.00.**

E-pošta: **mobing@drustvo-sos.si**

Pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja:

- telefonsko svetovanje,
- osebno svetovanje ženskam z izkušnjo nasilja,
- e-svetovanje,
- socialno zagovorništvo za ženske – žrtve nasilja (komunikacija z institucijami, priprava na postopke na institucijah, spremstvo na institucije),
- skupina za samopomoč za ženske,
- 2 zatočišči za ženske in otroke – žrtve nasilja (v Ljubljani) – eno prilagojeno za sprejem gibalno oviranih uporabnic,
- svetovanje osebam z izkušnjo nasilja na delovnem mestu (telefonsko in e-svetovanje).

LJUBLJANA

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO

Naslov: **Društvo za nenasilno komunikacijo**, Miklošičeva cesta 38, 1000 Ljubljana

E-pošta: info@drustvo-dnk.si | Spletna stran: www.drustvo-dnk.si

Telefon: **01 434 48 22**

Pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja:

- telefonsko svetovanje,
- osebno svetovanje,
- e-svetovanje,
- zagovorništvo,
- pomoč v postopkih in kontaktih z institucijami,
- 2 varni hiši (v Ljubljani).

Pomoč osebam, ki povzročajo nasilje:

- trening socialnih veščin za moške, ki povzročajo nasilje nad ženskami,
- svetovalno delo z osebami, ki povzročajo nasilje,
- Zmorem drugače – vodena skupina za mlade fante, ki se vedejo nasilno.

LJUBLJANA

DRUŠTVO ŽENSKA SVETOVALNICA

Naslov: **Društvo Ženska svetovalnica**, Cesta v Mestni log 55, 1000 Ljubljana

Murgle center – 2. nadstropje

E-pošta: zenska@svetovalnica.org

Spletna stran: www.drustvo-zenska-svetovalnica.si

Telefon: **01 251 16 02**

Pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja:

- telefonsko svetovanje,
- osebno svetovanje,
- e-svetovanje,
- zagovorništvo,
- pomoč v postopkih in kontaktih z institucijami,
- skupina za ženske v stiski,
- krizni center za ženske in otroke – žrtve nasilja (v Ljubljani),
- pomoč za ženske in dekleta z motnjo hranjenja.

LJUBLJANA

ZAVOD EMMA

center za pomoč žrtvam nasilja

Naslov: **Zavod Emma**, P.p. 221, 1000 Ljubljana

E-pošta: zavod.emma@siol.net | Spletna stran: www.zavod-emma.si

Telefon: **01 425 47 32**

Dežurni telefon: **080 21 33**

Pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja:

- telefonsko svetovanje,
- osebno svetovanje,
- e-svetovanje,
- zagovorništvo,
- skupinsko svetovanje za dekleta in ženske.

LJUBLJANA

DRUŠTVO KLJUČ –

center za boj proti trgovini z ljudmi

Naslov: **Društvo Ključ, P.p. 1646, 1001 Ljubljana**

E-pošta: **kljuc.center@siol.net; info@drustvo-kljuc.si**

Spletna stran: **www.drustvo-kljuc.si**

Telefon: **01 510 42 20**

Dežurni telefon: **080 17 22**

Pomoč žrtvam trgovine z ljudmi:

- telefonsko svetovanje,
- delo z žrtvami na terenu (psihosocialna in pravna pomoč, zdravniška oskrba...),
- krizna namestitve,
- varen prostor,
- pomoč pri organizaciji povratka v domovino,
- pomoč pri zaščiti prič.

LJUBLJANA

ZDRUŽENJE PROTI SPOLNEMU ZLORABLJANJU

Naslov: **Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Masarykova 23, 1000 Ljubljana**

E-pošta: **zpsz@siol.net**

Spletna stran: **www.spolna-zloraba.si**

Telefon: **01 431 33 41; 041 923 242; 041 859 603**

Dežurni telefon: **080 28 80**

Pomoč odraslim, ki so preživeli spolno zlorabo v otroštvu, ter podpora pri razkrivanju spolno zlorabljenega otroka:

- telefonsko svetovanje,
- osebno svetovanje,
- zagovorništvo,
- skupina za samopomoč za ljudi, ki so preživeli spolno zlorabo v otroštvu,
- skupina za podporo in pomoč za svojece.

LJUBLJANA

BELI OBROČ SLOVENIJE

društvo za pomoč žrtvam kaznivih dejanj

Naslov: **Beli obroč Slovenije**, Cigaletova 7, 1000 Ljubljana

E-pošta: **info@beliobroc.si**

Spletna stran: **www.beliobroc.si**

Telefon: **01 430 54 90; 040 772 276**

Pomoč žrtvam kaznivih dejanj:

- psihosocialna pomoč,
- pravna pomoč,
- sklad za pomoč žrtvam kaznivih dejanj,
- zagovorništvo,
- psihoterapija,
- skupina za samopomoč.

270

MARIBOR

CSD MARIBOR -

Svetovalnica za žrtve nasilja in zlorab Maribor

Naslov: **CSD Maribor**, Slovenska ulica 8, 2000 Maribor

E-pošta: **info@svetovalnica-mb.si**

Spletna stran: **www.csd-mb.si/**

Telefon: **02 228 49 94; 041 735 135**

Pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja:

- telefonsko svetovanje,
- osebno svetovanje,
- e-svetovanje,
- zagovorništvo,
- pomoč v postopkih in kontaktih z institucijami,
- skupina za ženske – žrtve nasilja,
- skupina za otroke – žrtve nasilja.

NOVO MESTO

DRUŠTVO ŽIVLJENJE BREZ NASILJA

Naslov: Društvo življenje brez nasilja, P.p. 345, Rozmanova ulica 10,
8000 Novo mesto

E-pošta: drustvo.dzbn.nm@gmail.com

Spletna stran: www.varnahisanovomesto.si

Telefon: 07 332 68 95; 031 393 614

Pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja:

- skupina za samopomoč za ženske,
- varna hiša (Novo mesto).

271

VELENJE

BELI OBROČ SLOVENIJE

društvo za pomoč žrtvam kaznivih dejanj

Naslov: Beli obroč Slovenije, Titov trg 1, 3320 Velenje

E-pošta: darinka.kac@gmail.com

Telefon: 03 896 16 03; 040 333 170

Pomoč žrtvam kaznivih dejanj:

- psihosocialna pomoč žrtvam nasilja,
- usmerjanje v kakovostnejše življenje.

2. Krizni centri za ženske in otroke - žrtve nasilja

LJUBLJANA

KRIZNI CENTER ŽENSKÉ SVETOVALNICE

Društvo Ženska svetovalnica

Naslov: Društvo Ženska svetovalnica – Krizni center,
Cesta v Mestni log 55, 1000 Ljubljana

E-pošta: kc@svetovalnica.org
kriznicenter@gmail.com
zenska.svetovalnica@guest.arnes.si

Spletna stran: www.drustvo-zenska-svetovalnica.si/krizni-center

031 233 211 – 7 dni / 24 ur

01 251 16 02

MARIBOR

KRIZNI CENTER ZA ODRASLE ŽRTVE NASILJA MARIBOR

CSD Maribor

Naslov: CSD Maribor – Varna hiša, Zagrebška cesta 72, 2000 Maribor

E-pošta: varnahmb@t-2.net; gpcsd.marib@gov.si

02 480 11 86

02 480 11 87

031 776 102 (svetovanje)

PIRAN

KRIZNI CENTER ZA ŽRTVE NASILJA

CSD Piran

Naslov: CSD Piran – KCŽN, Obala 114, 6330 Piran

E-pošta: csd.piran-kc@gov.si; gpcsd.piran@gov.si

040 303 669 – 7 dni / 24 ur

05 903 95 90

3. Krizna namestitev za žrtve trgovine z ljudmi

LJUBLJANA

DRUŠTVO KLJUČ – CENTER ZA BOJ PROTI TRGOVINI Z LJUDMI

Naslov: Društvo Ključ, P.p. 1646, 1001 Ljubljana

E-pošta: kljuc.center@siol.net; info@drustvo-kljuc.si

Spletna stran: www.drustvo-kljuc.si

Telefon: 01 510 42 20; 031 613 000

Brezplačni telefon: 080 17 22

273

4. Varne hiše

CELJE

VARNA HIŠA CELJE

Društvo Regionalne varne hiše Celje

Naslov: Varna hiša Celje, P.p. 347, 3000 Celje

E-pošta: drustvo.regionalna.varna.hisa@siol.net

03 492 63 56

KRANJ

VARNA HIŠA GORENJSKE

Društvo za pomoč ženskam in otrokom žrtvam nasilja

Naslov: Varna Hiša Gorenjske, Slovenski trg 1, P.p. 575, 4000 Kranj

E-pošta: vh.gorenjska@siol.net

Spletna stran: www.varnahisagorenjske.si/

051 200 083

KRŠKO

ZAVETIŠČE PEPCIN DOM

CSD Krško

Naslov: Zavetišče Pepcin dom, Cesta krških žrtev 11, 8270 Krško

E – pošta: vh.krsko@gmail.com

07 490 49 50

051 387 810

LJUBLJANA

ZATOČIŠČE ZA ŽENSKÉ IN OTROKE – ŽRTVE NASILJA

(2 zatočišči; eno prilagojeno za sprejem gibalno oviranih uporabnic)

Društvo SOS telefon

Naslov: **Društvo SOS telefon**, P.p. 2726, 1001 Ljubljana

E-pošta: **društvo-sos@društvo-sos.si**

Spletna stran: **www.društvo-sos.si**

SOS telefon: **080 11 55**

delovni čas: **pon. – pet.: 12.00 – 22.00; sob., ned., praz.: 18.00 – 22.00.**

LJUBLJANA

VARNA HIŠA ZA ŽENSKÉ IN OTROKE, ŽRTVE NASILJA

(2 varni hiši)

Društvo za nenasilno komunikacijo

Naslov: **Društvo za nenasilno komunikacijo**, Miklošičeva 38, 1000 Ljubljana

E-pošta: **vh.dnk@siol.net;**

Spletna stran: **www.društvo-dnk.si**

031 736 726

LJUBLJANA

VARNA HIŠA ZA UŽIVALKE TRDIH DROG, KI SO ŽRTVE NASILJA

Društvo za zmanjševanje škode zaradi drog Stigma

Naslov: **Društvo Stigma**, Štihova 12, 1000 Ljubljana

E-pošta: **vh.stigma@gmail.com**

Spletna stran: **http://društvo-stigma.si/varna-hisa**

05 904 17 70

030 696 398

LJUTOMER

VARNA HIŠA POMURJA

Društvo varnega zavetja Ljutomer

Naslov: **Varna hiša Pomurja**, P.p. 18, 9240 Ljutomer

E-pošta: **vh.ljutomer@siol.net;**

vh.ljutomer@gmail.com

Spletna stran: **www.dvz.si/**

02 584 83 90

031 442 200

MARIBOR

VARNA HIŠA MARIBOR

CSD Maribor

Naslov: Varna Hiša Maribor, Zagrebška cesta 72, 2000 Maribor

E-pošta: varnahmb@t-2.net

Spletna stran: <http://csd-mb.si/>

02 480 11 86

02 480 11 87

NOVA GORICA

VARNA HIŠA KARITAS ZA PRIMORSKO

Zavod Karitas Samarijan

Naslov: Varna hiša Karitas za Primorsko, P.p.322, 5000 Nova Gorica

E-pošta: karitas.samarijan@siol.net

Spletna stran: www.zavodsamarijan.si/

05 330 02 34

031 655 961

NOVO MESTO

VARNA HIŠA NOVO MESTO

Društvo Življenje brez nasilja

Naslov: Varna hiša Novo mesto, P.p. 345, 8000 Novo mesto

E-pošta: drustvo.dzbn.nm@gmail.com;

varnahisa.nm@gmail.com

Spletna stran: www.varnahisanovomesto.si/

07 332 68 95

031 393 614

PTUJ

VARNA HIŠA PTUJ

CSD Ptuj

Naslov: Varna hiša Ptuj, Trstenjakova ul. 5a, 2250 Ptuj

E-pošta: varna.hisa.ptuj@gmail.com

Spletna stran: <http://csd-ptuj.si/>

02 787 56 69

051 368 299

SEŽANA

REGIJSKA VARNA HIŠA KRAS

CSD Sežana

Naslov: Regijska varna hiša Kras, Kosovelova 4 b, 6210 Sežana

E-pošta: vhkras@gmail.com

Spletna stran: www.vhkras.si/

05 620 24 42

070 754 530

276

SLOVENJ GRADEC

VARNA HIŠA SLOVENJ GRADEC

Društvo Regionalne varne hiše Celje

Naslov: Varna hiša Slovenj Gradec, P.p. 180, 2380 Slovenj Gradec

E-pošta: varna.hisasg1@t-1.si;

drustvo.regionalna.varna.hisa@siol.net

02 882 94 35

VELENJE

VARNA HIŠA VELENJE

Društvo Regionalne varne hiše Celje

Naslov: Varna hiša Velenje, P.p. 208, 3320 Velenje

E-pošta: varna.hisave@siol.net;

drustvo.regionalna.varna.hisa@siol.net

03 897 66 90

5. Materinski domovi

AJDOVŠČINA

DOM KARITAS NA CESTI

Zavod Karitas Samarijan

Naslov: Dom Karitas na cesti, Cesta 98, 5270 Ajdovščina

E-pošta: karitas.samarijan@siol.net

Spletna stran: www.zavodsamarijan.si/

05 330 02 34

031 655 961

CELJE

MATERINSKI DOM CELJE

JZ SOCIO, Javni zavod za socialno varstvene dejavnosti Celje

Naslov: Materinski dom Celje, Kocenova 8, 3000 Celje

E-pošta: materinski.dom@siol.net

Spletna stran: <http://moc.celje.si/socio/md.htm>

03 492 10 14

03 492 10 15

JESENICE

MATERINSKI DOM GORENJSKE

Društvo za pomoč ženskam in otrokom žrtvam nasilja,

Varna hiša Gorenjske

Naslov: Materinski dom Gorenjske, P.p. 23, 4270 Jesenice

E-pošta: vh.gorenjska@siol.net

Spletna stran: www.varnahisagorenjske.si/

05 994 30 19

051 200 083

LJUBLJANA

MATERINSKI DOM LJUBLJANA

CSD Ljubljana - Šiška

Naslov: Materinski dom Ljubljana, Celovška cesta 195, 1000 Ljubljana

E-pošta: materinskidom@gov.si

Spletna stran: www.csd-lj-siska.si/

051 422 024 – dežurni telefon

01 283 37 45

LJUBLJANA

MATERINSKI DOM ZAVOD PELIKAN KARITAS - LJUBLJANA

Zavod Pelikan Karitas

Naslov: Materinski dom Zavod Pelikan Karitas, Gumnišče 5, 1291 Škofljica

E-pošta: materinski.dom@karitas.si

Spletna stran: <http://pelikan.karitas.si/materinski/>

01 366 77 21

MARIBOR

MATERINSKI DOM MARIBOR

CSD Maribor

Naslov: **Materinski dom Maribor**, Na Jelovcu 22, 2354 Bresterica

E-pošta: info@materinski-dom.si

Spletna stran: **CSD Maribor**: www.csd-mb.si/

02 623 25 52

051 260 159

278

MOZIRJE

MATERINSKI DOM MOZIRJE (ANDREJEV DOM)

Nadškofijska Karitas Maribor

Naslov: **Materinski dom Mozirje**, Podvrh 23, 3330 Mozirje

E-pošta: info@karitasmb.si

Spletna stran: www.karitasmb.si/

03 583 15 30

041 714 347

SOLKAN

MATERINSKI DOM SOLKAN

Zavod Karitas Samarijan

Naslov: **Materinski dom Solkan**, Skalniška 1, 5250 Solkan

E-pošta: karitas.samarijan@siol.net

Spletna stran: www.zavodsamarijan.si/

05 330 02 34

031 655 961

ŠKOFLJICA

MATERINSKI DOM ŠKOFLJICA

Zavod Pelikan Karitas

Naslov: **Materinski dom Zavod Pelikan Karitas**, Gumnišče 5, 1291 Škofljica

E-pošta: materinski.dom@karitas.si

Spletna stran: <http://pelikan.karitas.si/materinski/>

01 366 77 21

ŽALEC

MATERINSKI DOM ŽALEC

Nadškofijska Karitas Maribor

Naslov: Materinski dom Žalec, Savinjska cesta 1, 3310 Žalec

E-pošta: info@karitasmb.si

Spletna stran: www.karitasmb.si/

03 583 15 30

041 714 347

279

6. Krizni centri za otroke in mlade (KCM)

Vsi KCM so dosegljivi vsak dan, 24 ur.

CELJE

KRIZNI CENTER ZA MLADE CELJE

CSD Celje

Naslov: KCM Celje, Ipavčeva ulica 8, 3000 Celje

E-pošta: kriznicenterzamlade@t-1.si

Spletna stran: <http://www.csd-celje.si/>

03 493 05 30

031 576 150

GROSUPLJE

KRIZNI CENTER ZA OTROKE - HIŠA ZAVETJA PALČICA

CSD Grosuplje

Naslov: Hiša zavetja Palčica, Brvace 41, 1290 Grosuplje

E-pošta: hisa.palcica@gmail.com

Spletna stran: www.kco-palcica.si

059 922 866

040 194 192

040 194 193

KOPER

KRIZNI CENTER ZA OTROKE IN MLADOSTNIKE

CSD Koper

Naslov: KCM Koper, Kolarska ulica 10, 6000 Koper

E-pošta: kcm.koper@gov.si

Spletna stran: <http://csd-kp.si>

05 66 34 590

05 66 34 599

041 303 203

KRŠKO

KRIZNI CENTER ZA MLADE KRŠKO

CSD Krško

Naslov: KCM Krško, Cesta krških žrtev 105, 8270 Krško

E-pošta: kcmkrsko@kabelnet.net

07 490 51 77

051 611 940

LESCE

KRIZNI CENTER ZA MLADE »KRESNIČKA«

CSD Radovljica

Naslov: KCM Kresnička Lesce, Alpska cesta 15, 4248 Lesce

E-pošta: krizni.center@telemach.net

Spletna stran: www.kc-kresnicka.si/

04 531 69 30

040 436 531

040 436 530

LJUBLJANA

KRIZNI CENTER ZA MLADE LJUBLJANA

CSD Ljubljana – Bežigrad

Naslov: KCM Ljubljana, Ravbarjeva 11 a, 1000 Ljubljana

E-pošta: kcmlj@siol.net

Spletna stran: www.csd-lj-bezigrad.si/

01 236 12 22

01 236 12 23

041 419 121

041 419 122

MARIBOR

KRIZNI CENTER ZA MLADE MARIBOR

CSD Maribor

Naslov: KCM Maribor, Trubarjeva 27, 2000 Maribor

E-pošta: kcm-mb@gov.si; gpcsd.marib@gov.si

Spletna stran: www.csd-mb.si/

02 250 26 60

051 324 211

MURSKA SOBOTA

KRIZNI CENTER ZA MLADE MURSKA SOBOTA

CSD Murska Sobota

Naslov: KCM Murska Sobota, Lendavska 15a, 9000 Murska Sobota

E-pošta: kcm.ms@siol.net

02 534 85 82

031 304 601

NOVA GORICA

KRIZNI CENTER ZA OTROKE IN MLADOSTNIKE 10-KA

CSD Nova Gorica

Naslov: KCM Nova Gorica, Marušičeva ul. 6, 5000 Nova Gorica

E-pošta: kc-ng@siol.net

Spletna stran: www.csdgorica.si/

08 205 24 60

051 635 115

SLOVENJ GRADEC

KRIZNI CENTER ZA MLADE SLOVENJ GRADEC

CSD Slovenj Gradec

Naslov: KCM Slovenj Gradec, Ozka ulica 1, 2380 Slovenj Gradec

E-pošta: csdsg.krizni.center@gov.si

Spletna stran: www.csd-slovenjgradec.si/

02 885 01 11

041 769 749

7. Seznam zakonov in drugih pomembnih dokumentov

Seznam zakonov in drugih pomembnih dokumentov najdete na spletni strani

Društva SOS telefon:

<http://www.drustvo-sos.si/dobro-je-vedeti/hekaj-pomembnih-dokumentov>.

Publikacija je delno sofinancirana s podporo zunanjega ministrstva Združenih držav Amerike. Mnenja, ugotovitve in zaključki v publikaciji pripadajo avtoricam in niso nujno skladni z mnenji, ugotovitvami in zaključki zunanjega ministrstva Združenih držav Amerike.

This publication was funded in part by a grant from the United States Department of State. The opinions, findings and conclusions stated herein are those of the authors and do not necessarily reflect those of the United States Department of State.

282

Publikacija je delno sofinancirana s finančno podporo Evropske unije. Njena vsebina je izključna odgovornost Društva SOS telefon in avtoric in nikakor ne more biti razumljena kot da odseva mnenja Evropske unije.

This document has been produced in part with the financial assistance of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the Association SOS Help-line and authors and can under no circumstances be regarded as reflecting the position of the European Union.

U.S. Embassy
Ljubljana

Evropska
unija

Izbor strokovnih publikacij Društva SOS telefon

1. Vera Kozmik in Mojca Dobnikar (ur.):
Dosje: Nasilje nad ženskami.
Ljubljana: Urad vlade Republike Slovenije za žensko politiko, Društvo SOS telefon, Feministično informacijsko kulturno središče, Društvo za nenasilno komunikacijo, 1999.
2. Mojca Dobnikar, Doroteja Lešnik Mugnaioni, Maja Plaz:
Poškodbe notranjosti. Pogovori z ženskami, ki so preživele spolno nasilje.
Ljubljana: Založba Krtina v sodelovanju z Društvom SOS telefon, 2000.
3. Špela Veselič (ur.):
Na poti iz nasilja. Prakse dela proti nasilju nad ženskami.
Ljubljana: Društvo SOS telefon, 2007 (500 izvodov).
4. Olga Bezenšek Lalič:
Odzivanje socialnih delavk in delavcev na nasilje v družini.
Dalida Horvat in Špela Veselič (ur.). Ljubljana: Društvo SOS telefon, 2009 (350 izvodov).
5. Dalida Horvat, Maja Plaz, Špela Veselič (ur.):
20 let upora proti nasilju nad ženskami in otroki. Bilten ob 20- letnici Društva SOS telefon.
Ljubljana: Društvo SOS telefon, oktober 2009 (500 izvodov).
6. Dalida Horvat, Doroteja Lešnik Mugnaioni in Maja Plaz (ur.):
Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje.
Priročnik. Ljubljana: Društvo SOS telefon, oktober 2004.

Društvo SOS telefon oktobra 2014 obeležuje 25. letnico delovanja. Ponosne smo, da ob tej priložnosti izdajamo pričujoči priročnik, ki je povezal strokovnjakinje z različnih področjih z namenom, da zarišemo pot za kakovostnejše delo z ženskami in otroki, ki preživljajo nasilje.

Bodimo vidne/i, glasne/i in jasne/i v svojih stališčih in zahtevah glede nenasilja. To delajmo skupaj, vzajemno in uspelo nam bo. Pomembno je, da se zavedamo, da lahko le skupaj premikamo tako močne tabuje v družbi, kot je nasilje v družini. Dovolimo si videti prednosti drug drugega in druga druge in stopajmo skupaj PROTI nasilju.

Maja Plaz, predsednica Društva SOS telefon

Bolj kot v dosedanjih priročnikih Društva SOS telefon iz njega odmeva tudi glasna in morda bolj uglašena fronta proti nasilju. Vsaj na papirju se zdi, da so se stroke, politični akterji in akademska raziskovalna sfera res povezali v zavezništvu, v fronti proti nasilju nad ženskami in otroki. V priročniku so tako zbrani posebni strokovni zorni koti, izkušnje in znanje: policije, centrov za socialno delo, nevladnega sektorja, sodstva, tožilstva, zdravstva, vzgojno-izobraževalnih zavodov, pregled zakonodaje ter izsledki iz domačih in mednarodnih raziskav. Podrobno branje pričujočega priročnika pokaže, da se znanje in izkušnje v vseh sektorjih akumulirajo, postajajo kompleksnejši, podrobnejši, bolj teoretično in raziskovalno utemeljeni, pa tudi z inovativnimi metodičnimi prijemi bolje vpeti v prakso dela s preživelimi. Močni, usposobljeni, finančno podprti in dostopni sektorji, službe in akterji, ki med seboj ne tekmujejo, temveč se raje povezujejo v družbenem konsenzu, da je potrebno nasilje ustaviti, se mi zdijo daleč najboljši odgovor na negotovost, na tisto vprašanje, *kaj bi bilo treba narediti, da se to ne bi dogajalo*.

Dr. Mojca Urek, Fakulteta za socialno delo

U.S. Embassy
Ljubljana

Evropska
unija